

СЛУЖБЕНИ ГЛАСНИК РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

ISSN 0354-2246

ГОДИНА LV – БРОЈ 6

БЕОГРАД, 10. ОКТОБАР 2003.

Цена овог броја 231 динара.
Годишња претплата 5.890 динара (аконтација).
Рок за рекламацију 10 дана.

1

На основу члана 24. став 2. Закона о средњој школи („Службени гласник РС”, бр. 50/92, 53/93, 67/93, 48/94, 24/96, 23/2002, 25/2002, 62/2003 и 64/2003),

Министар просвете и спорта и Министар вера на усаглашени предлог традиционалних цркава и верских заједница доносе

ПРАВИЛНИК

О НАСТАВНОМ ПЛАНУ И ПРОГРАМУ ПРЕДМЕТА ВЕРСКА НАСТАВА ЗА СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

Члан 1.

Овим правилником утврђује се наставни план и програм предмета Верска настава за средњу школу.

Верска настава се остварује као изборни предмет, а изузетно као факултативан предмет за ученике који су уписани у први разред средње школе школске 2001/2002. године.

Члан 2.

Број часова наставе предмета Верска настава у свим разредима износи по један час седмично.

Члан 3.

Наставни план и програм предмета Верска настава део је прописаног наставног плана и програма за средњу школу.

Наставни програм предмета из става 1. овог члана одштампан је уз овај правилник и чини његов саставни део.

Члан 4.

Овај правилник ступа на снагу осмог дана од дана објављивања у „Просветном гласнику”.

Број 080-04-19/2002-08

У Београду, 16. септембра 2003. године

Министар вера, Министар просвете и спорта,
проф. др Војислав Миловановић, с.р. проф. др Гашо Кнежевић, с.р.

ВЕРСКА НАСТАВА

Православни катихизис (веронаука)

Исламска вјеронаука (Imuddin)

Католички вјеронаук

Еванђеличко-лутерански вјеронаук

Словачке еванђеличке цркве а. в.

Верско васпитање Реформатске хришћанске цркве

Хришћанска етика Еванђеличке хришћанске цркве а. в.

Веронаука – Јудаизам

ЦИЉЕВИ И ЗАДАЦИ:

ЦИЉЕВИ верске наставе, као изборног предмета, у оквиру средњошколског образовања и васпитања јесу да се њоме посведо-

че садржај вере и духовно искуство традиционалних цркава и верских заједница које живе и делају на нашем животном простору, да се ученицима пружи целовит религијски поглед на свет и живот и да им се омогући слободно усвајање духовних и животних вредности цркве или заједнице којој историјски припадају, односно чување и неговање сопственог верског и културног идентитета. При том упознавање ученика са вером и духовним искуствима сопствене, историјски дате цркве или верске заједнице треба да се остварује у отвореном и толерантном дијалогу, уз уважавање других религијских искустава и философских погледа, као и научних сазнања и свих позитивних искустава и достигнућа човечанства.

ЗАДАЦИ верске наставе су да код ученика:

– развија отвореност и однос према Богу, другачијем и савршеном у односу на нас, као и отвореност и однос према другим личностима, према људима као ближњима, а тиме се буди и развија свест о заједници са Богом и са људима и посредно се сузбија екстремни индивидуализам и егоцентризам;

– буди потреба и способност за постављање питања о целини и коначном смислу постојања човека и света, о људској слободи, о животу у заједници, о феномену смрти, о односу са природом која нас окружује, као и о сопственој одговорности за друге, за свет као творевину Божју и за себе;

– развија и негује тежња ка одговорном обликовању заједничког живота са другим људима из сопственог народа и сопствене Цркве или верске заједнице, као и са људима, народима, верским заједницама и културама другачијем од сопствене, ка изналажењу равнотеже између заједнице и своје властите личности и ка остваривању сусрета са светом, са природом и, пре и после свега, са Богом;

– изграђује способност за дубље разумевање и вредновање културе и цивилизације у којој живе, историје човечанства и људског стваралаштва у науци и другим областима;

– изграђује свест и уверење да свет и живот имају вечни смисао, као и способност за разумевање и преиспитивање сопственог односа према Богу, људима и природи.

ПРАВОСЛАВНИ КАТИХИЗИС (ВЕРОНАУКА)

ЦИЉ наставе православног катихизиса (веронауке) у средњем образовању и васпитању јесте да пружи целовит православно поглед на свет и живот, уважавајући две димензије: историјски хришћански живот (историјску реалност Цркве) и есхатолошки (будући) живот (димензију идеалног). То значи да ученици систематски упознају православну веру у њеној доктинарној, литургијској, социјалној и мисионарској димензији, при чему се излагање хришћанског виђења живота и постојања света обавља у веома отвореном, толерантном дијалогу са осталим наукама и теоријама о свету, којима се настоји показати да хришћанско виђење (литургијско, као и подвижничко искуство Православне Цркве) обухвата сва позитивна искуства људи, без обзира на њихову националну припадност и верско образовање. Све ово спроводи се како на информативно-сазнајном тако и на доживљајном и на делатном плану, уз настојање да се доктинарне поставке спроведу у свим сегментима живота (однос са Богом, са светом, са другим људима и са собом).

ЗАДАЦИ у настави православног катихизиса (веронауке) су да код ученика:

- развије отвореност и однос према Богу као Другој и другојачијој Личности у односу на нас, као и отвореност и однос према другом човеку као икони Божјој, личности, такође, другојачијој у односу на нас, те да се између ове две релације оствари узајамно зависна веза (свест о заједници);

- развије способност за постављање питања о целини и најдубљем смислу постојања човека и света, људској слободи, животу у заједници, феномену смрти, односу са природом која нас окружује и друго, као и за одговарање на питања у светлу православне хришћанске вере и искуства Цркве;

- изгради способност дубљег разумевања и вредновања културе и цивилизације у којој живе, успона и падова у историји човечанства, као и достигнућа у разним областима стваралаштва (при чему се остварује комплементарност са другим наукама);

- помогне у одговорном обликовању заједничког живота са другим, у изналажењу равнотеже између властите личности и заједнице, у остварењу сусрета са светом (са људима различитих култура, религија и погледа на свет, са друштвом, са природом) и са Богом; најзад,

- изгради уверење да је свет и све што је у њему, створен за вечност, да су сви створени да буду причасници вечног живота, те да се из те перспективе код ученика развије способност разумевања, преиспитивања и вредновања сопственог односа према другом човеку као непоновљивом бићу и према творевини Божјој и изгради спремност на покајање.

ПРВИ РАЗРЕД

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I разред

(1 час недељно, 35 годишње)

ЦИЉ настае православног катихизиса (веронауке) у првом разреду средње школе јесте да се код ученика изгради свест о томе да је хришћанство Црква, тј. конкретна Литургијска заједница, као и да се скрене пажња ученицима на то да је појам личности кључни појам без кога се хришћанство не може разумети. Без правилног схватања појма личности, не може се појмити то да је хришћанска вера у Бога живот а, не академска доктрина, или пак идеологија.

Увод

- упознавање ученика и вероучитеља, упознавање са садржајима рада.

Хришћанство је Црква

- Хришћанство – Црква као Заједница (објашњење појма Црква).
- Христос – Посредник између Бога и света (богочовечански Лик Христов у Библији и у вери Цркве).
- Света Литургија – присутни Христос (објашњење природе Литургије и бића Цркве као литургијске заједнице).

Појам о Богу

- Вера и атеизам (објашњење појма вере и атеизма).

О могућностима Богопознања

- Проблем сазнања (основи гносеологије и знања као општење).
- Познање Бога кроз Исуса Христа (објашњење појма богопознања као личног доживљаја Христа у Цркви, за разлику од „знања о Богу“).

Богопознање кроз Литургијско – подвижничко искуство

- Литургијско-подвижничко искуство вере (објашњење вере као искуства и односа, за разлику од вере као теоретског веровања).
- Богољубље – човекољубље (објашњење љубави према Богу и према човеку као конкретног познања Бога и човека).
- Лична заједница са Богом – основ вере у Бога (објашњење вере као плода међуличног сусрета и заједнице Бога и човека).
- Вера – знање – живот (показати троједни карактер и антолошку саприродност вере, знања и живота).

- Заједница са Богом – основ живота (објашњење аутентичног библијског и црквеног схватања тајне живота као слободног учешћа у животу).

Хришћани верују у Бога који је света тројица: Отац, Син и Свети Дух

- Бог као Биће заједнице (изношење библијских и других чињеница које нам говоре да се Бог открива као Света Тројица).
- Бог као личност (упознавање ученика са суштином хришћанског учења о Богу).
- Личност или индивидуа? (објашњење разлике у појмовима личност и индивидуа).
- Религија или Црква? (објашњење сличности и разлика између појма Црква и ојма религија).

Онтолошке последице вере у Бога као Свету Тројицу

- Слобода у љубави (развијање појма слободе и љубави).
- Истина као Личност (развијање појма истине као антолошке одреднице).
- Црква – истински начин постојања света (истина о онтолошком јединству Цркве и света).

Литургијско-подвижничко искуство као истинита вера људи у Бога и као живо присуство Божје у свету кроз Цркву

- Црква – циљ света (објашњење есхатолошке визије света као Цркве која расте).
- Подвиг – предуслов припадања Цркви (излагање основа ехаристијско-аскетског става према свету и животу).
- Егоизам или љубав? (љубав као црквени начин постојања, егоизам као антицрквени).

Разликовање теологије и икономије

- Бог је независан од света (онтолошко разликовање појмова Бога и света).
- Свет – дело воље Божје (објашњење хришћанског појма о свету као твари – творевини).
- Слобода Божја и слобода света (објашњење различитих квалитета слободе Божје и слободе света).
- Бог је створио свет ни из чега са циљем да он постане учесник Божјег живота и да тако постане Царство Божје.
- Истина света – Царство Божје (објашњење учења о есхатолошкој природи света).

Света Литургија као икона, то јест пројава будућег Царства Божјег

- Икона и истина (објашњење есхатолошког смисла историје света и човечанства).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Катихизација (веронаука, изучавање истине вере) јесте литургијска делатност. То значи да је она заједничко дело катихете (вероучитеља) и његових ученика. Свака истина вере предаје се и преноси као реалност самога живота, као опис искуства, првенствено као реалност живота у Цркви и опис њеног искуства. Нема и не може бити апстрактних истина и аксиома. Катихеза („веронаука“) не постоји ради гомилања података и информација или у служби теоретског „знања о вери“ него као мистагогија, увођење у праксу живота и отварање могућности да ученик и лично усвоји искуство Цркве кроз слободно учешће у њеном животу, првенствено у њеној Литургији.

Наставни процес ће имати свој пуни смисао и успех заједничким учешћем катихете (вероучитеља) и његових ученика у Литургији и у свим облицима и изразима живота у Цркви.

Катихета (вероучитељ) дужан је да помогне својим ученицима да превазилазе неповерење према другима и да се истовремено ослобађају претеране и нездраве заокупљености собом и својим стварним и привидним проблемима. Часови катихизиса (веронауке) биће, следствено, усмерени на изграђивање поверења, љубави и заједничтва међу ученицима у одељењу и у школи, као и у односу према људима уопште. Развијање овакве животне оријентације код ученика биће праћено и неговањем осећања одговорности за животну средину и за природу као целину.

Притом ученици треба да осете да остваривање јединства са другима нипошто не значи опасност по њих, понајмање пак значи укидање личне различитости и особености. Напротив: прихватајући једни друге и показујући узајамну љубав, млади – и сви људи – истовремено чувају, поштују и унапређују своју и туђу личност, односно личну самосвојност сваког појединца.

У складу са оваквим циљем наставног процеса, при обради наставних јединица – заступљеној и овде, као и у основној школи, првенствено на динамичан начин и дијалогским методом – треба ставити нагласак више на доживљајно, а мање на сазнајно, више на формативно, а мање на информативно. Циљ ће бити постигнут ако ученик, уз несебичну и ненаметљиву помоћ свога катихете, открије и себе и друге као непоновљиву вредност, а свој животни програм дефинише као трајни подвиг прихватања и поштовања других, стицања поверења и љубави према њима. Притом би он спонтано препознао Цркву као простор остваривања личности и заједнице, а Једног у Тројици Бога као извор и пуноћу тога датог и задатог животно-вредносног програма.

ДРУГИ РАЗРЕД

Циљ верске наставе у другом разреду је изграђивање свести код ученика да је лична заједница човека са Богом и са другим човеком основ постојања, како личности и природе човека, тако и постојања природе уопште. Ово гледиште треба утемељити најпре на учењу Православне Цркве о Богу који је један али у исто време и тројичан – заједница личности Оца са Сином и Светим Духом, а затим и на људском искуству личности.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА II разред (1 час недељно, 35 годишње)

Први сусрет

– сусрет катихете (вероучитеља) са ученицима после летњег распуста, разговор о садржају програма овог разреда и о начину остваривања програма.

Света Тројица – Један Бог

– Вера у Бога у Старом и Новом Завету (човек је личност и тражи Бога као личност).
– Један Бог је Отац – конкретна личност (личност је биће заједнице).
– Исус Христос – Син Божији (неодвојивост човека од Бога, истинско Богољубље је увек човекољубље).
– Свети Дух, треће лице Свете Тројице (највећи дар Божији човеку је слобода).
– Тумачење вере у Свету Тројицу као једног Бога (сваки човек је икона Божја зато што је личност, човек пројављује истинско своје ја само у заједници слободе, љубави са другим човеком).

Бог као биће заједнице

– Старојелинско филозофско схватање бића (природа не постоји сама за себе).
– Јединство и мноштво (личност човека, као апсолутног и непоновљивог бића извире из заједнице са другом личношћу).
– Личност Оца јесте узрок постојања божанске природе (важност постојања првог у људској заједници, превазилажење колективизма у коме су људска бића бројеви и средства за остваривање циљева који су виши од самог постојања човека).
– Личност и индивидуа (индивидуализам као негација личности, односно човечности)

Последице вере у Бога као Свету Тројицу по живот људи

– Хришћанство је Црква (заједница слободе као основ постојања човека као личности и природе).
– Црква – истина као заједница (истина као пројављивање личности, о потреби превазилажења апстрактних конструкција лажно названих истинама).

– Црква – заједница будућег века (дијалектички однос између историје и будућег века као истинског постојања човека и света).
– Религија или Црква (преимућство Цркве над религијама).
– Црква – циљ историје (стварно биће и мисија Цркве).

За успешно реализовање наставе православног катихизиса неопходан је уџбеник, слике, иконе, цртежи и...

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Катихизација (веронаука, изучавање истине вере) јесте литургијска делатност. То значи да је она заједничко дело катихете (вероучитеља) и његових ученика. Свака истина вере предаје се и преноси као реалност самога живота, као опис искуства, првенствено као реалност живота у Цркви и опис њеног искуства. Нема и не може бити апстрактних истина и аксиома. Катихеза („веронаука“) не постоји ради гомилања података и информација или у служби теоретског „знања о вери“ него као мистагогија, увођење у праксу живота и отварање могућности да ученик и лично усвоји искуство Цркве кроз слободно учење у њеном животу, првенствено у њеној Литургији.

Наставни процес ће имати свој пуни смисао и успех заједничким учењем катихете (вероучитеља) и његових ученика у Литургији и у свим облицима и изразима живота у Цркви.

Катихета (вероучитељ) дужан је да помогне својим ученицима да превазилазе неповерење према другима и да се истовремено ослобађају претеране и нездраве заокупљености собом и својим стварним и привидним проблемима. Часови катихизиса (веронауке) биће, следствено, усмерени на изграђивање поверења, љубави и заједништва међу ученицима у одељењу и у школи, као и у односу према људима уопште. Развијање овакве животне оријентације код ученика биће праћено и неговањем осећања одговорности за животну средину и за природу као целину.

Притом ученици треба да осете да остваривање јединства са другима нипошто не значи опасност по њих, понајмање пак значи укидање личне различитости и особености. Напротив: прихватајући једни друге и показујући узајамну љубав, млади – и сви људи – истовремено чувају, поштују и унапређују своју и туђу личност, односно личну самосвојност сваког појединца.

У складу са оваквим циљем наставног процеса, при обради наставних јединица – заступљеној и овде, као и у основној школи, првенствено на динамичан начин и дијалогским методом – треба ставити нагласак више на доживљајно, а мање на сазнајно, више на формативно, а мање на информативно. Циљ ће бити постигнут ако ученик, уз несебичну и ненаметљиву помоћ свога катихете, открије и себе и друге као непоновљиву вредност, а свој животни програм дефинише као трајни подвиг прихватања и поштовања других, стицања поверења и љубави према њима. Притом би он спонтано препознао Цркву као простор остваривања личности и заједнице, а Једног у Тројици Бога као извор и пуноћу тога датог и задатог животно-вредносног програма.

ИСЛАМСКА ВЈЕРОНАУКА (ILMUDDIN)

ЦИЉ наставе исламске вјеронауке у средњем образовању и васпитању је да пружи младима целовит вјернички поглед на свет, с посебним нагласком на вјернички практични живот, а такође и будући вечни живот. То значи да млади на примерен начин упознају властиту веру у њеној духовној, моралној, социјалној, мисионарској и другим димензијама, при чему се излагање верског виђења и постојања света обавља у веома отвореном и толерантном дијалогу с осталим наукама и теоријама. Начин приступа је исламско виђење које обухвата сва позитивна искуства људи, без обзира на њихову националну припадност и верско образовање. Упознавање је истовремено информативно-сазнајно и доживљајно-делатно, с настојањем да се основне поставке спроведу у свим сегментима живота: односа према Богу, према свету, према другим људима и однос према самом себи. Значи, циљ је вјеронаука, информативно-формативни приступ вери и изградња погледа на свет кроз призму властитог веровања, максимално поштујући све наведене датости.

ЗАДАЦИ у настави исламског вјеронаука (илмуддина) су да код ученика:

- развије свест о Богу као Створитељу и однос према људима као најсавршенијим божијим створењима;
- оспособе (на примерен начин узрсту ученика) за постављање питања о целини и најдубљем смислу постојања човека и света, о људској слободи, животу у заједници, смрти, односу са природом која нас окружује, као и за размишљања о тим питањима у светлу вере ислама;
- развије и изгради способност дубљег разумевања и вредновања културе и цивилизације у којој живе, успона и падова у историји човечанства, као и достигнућа у разним областима научног деловања;
- помогне у одговорном обликовању заједничког живота с другим, у изнајлажењу равнотеже између властите личности и заједнице, у остваривању сусрета са светом (са људима различитих култура, религија и погледа на свет, с друштвом, с природом) и с Богом;
- изгради уверење да је његов живот на овом свету само припрема за вечност, да су сви створени да буду судионици вечног живота, да се из те перспективе код ученика развија способност разумевања, преиспитивања и вредновања властитог односа према другом човеку као Божијем створењу и изгради спремност за покајање.

ПРВИ РАЗРЕД

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I разред

(1 час недељно, 35 годишње)

ЦИЉ наставе исламска вјеронаука (Ilmuddin) у овом разреду је да ученику пружи основни вјернички поглед на свијет са посебним нагласком на вјернички практични живот и будући вјечни живот.

- Уводни час (упознавање ученика са планом и програмом вјеронауке)
- Арабија – религија и друштво (упознавање ученика са приликама које су владале код Арапа прије доласка ислама)
- Рођење Мухамеда а.с. (јављање религијске свијести код Арапа, прва објава и мисија Мухамеда а.с., упознавање са биографијом последњег Аллаховог Посланика и његовом посланичком мисијом)
- Друштвени бојкот првих муслимана, ми,радз Посланика а.с., иселење у Медину (хиџра), реорганизација заједнице, измирење (упознавање са: начином опхођења према првим муслиманима, путовање Посланика у више сфере, приликама које су довеле до иселења муслимана у Медину, уређењем друштва у Медини и благостање до којег га је довело прихватање Ислама)
- Начин очувања изворног учења, извори Ислама (упознавање са: начинима очувања учења Ислама, његовим изворима (Кур'ан, Суннет-традиција Посланика)
- Исламска концепција живота, вјеровање у Бога ц.ш. (упознавање са исламском концепцијом живота и основним начелима вјеровања у Бога ц.ш.)
- Однос ислама према: друштву, националности, економском животу те слободи људске воље и судбини).

Упознавање са основним начелима вјеровања

- Вјеровање у Бога ц.ш.
- Вјеровање у мелеке.
- Вјеровање у објављене књиге.
- Вјеровање у божије посланике.
- Вјеровање у судбину.

Наставак упознавања са основним начелима вјеровања

- Закључна ријеч о основним начелима вјеровања.
- Испитивање.
- Закључивање оцијена на полугодишту.

Упознавање са основним вјерским дужностима

- Намаз (молитва).
- Пост.
- Хаш (ходочашће Меке).
- Зекат (порез на опће добро) (упознавање са врстама имовине на коју се даје зекат и процентима који се издвајају на различите врсте иметка).

- Категорије којима припада зекат.
- Закључна ријеч о основним вјерским дужностима.
- Његовање духовног живота. (суштина мистицизма).
- Карактеристичне црте ислама (основе морала).
- Гријех и његово испаштање (забране).
- Обнављање пређеног градива.
- Политички систем ислама (национализам, средства за остваривање универзалности).
- Хисторија халифета (функционисање исламске државе)
- Облик владавине (савјетовање и контакт са народом, инострана политика).
- Обнављање пређеног градива.
- Закључна ријеч о функционисању исламске државе коју је утемељио Мухамед а.с.
- Испитивање.
- Закључивање оцијена.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Верска настава у средњој школи је посебно деликатна. Средњошколац се нашао у новој средини, пред новим изазовима, могућностима, препун жеља да их оствари. Основни пролем је неповерење према новој средини, према самоме себи и наглашена критичност ауторитета. Стога, вероучитељ у средњој школи мора поћи од те чињенице да је он човек који „разбија” баријере неповерења”. Зато је у реализацији наставне јединице нагласак на доживљајном, а онда на сазнајном подручју. Зато су теме тако бирани да се млади човек прво задиви датој чињеници, доживљају, садржају, да према њој мора заузети свој став, а „чисто верски приступ” је светло које му помаже да правилније и целовитије заузме став.

Начин реализације наставе вјеронауке и овог пута искључиво иде путем искуства, доживљаја, а основна мисао водила је открити себе као вредност, прихватити, поштовати и тако изградити поверење према другима.

ДРУГИ РАЗРЕД

Циљ наставе исламске вјеронауке (ilmuddin) у овом разреду је да ученицима пружи цјеловити вјернички поглед на свијет са посебним нагласком на практични вјернички живот и будући вјечни живот. Изградња погледа на свијет кроз призму властитог вјеровања уз максимално поштовање свих наведених датости.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

II разред

(1 час недељно, 35 годишње)

- Уводни час (упознавање ученика са планом и програмом вјеронауке, кратак осврт на градиво из претходне године).
- Правни систем ислама (правна наука, писани устав).
- Међународно право (главне карактеристике исламског права).
- Законодавство у исламу.
- Судство и извори исламског права.
- Економски систем ислама.
- Насљеђивање у исламу и васијет (тестамент).
- Друштвена осигурања (игре на срећу).
- Зајам и интерес.
- Жена у исламу.
- Дужности и права жене у исламу.
- Положај немуслимана у исламској земљи.
- Друштвена аутономија.
- Значење светог рата (шихада).
- Допринос ислама друштвеним наукама.
- Допринос ислама природним наукама.
- Посебан допринос муслимана математичи, хемији и физици.
- Ортодоксне халифе (владари).
- Династија емевија.
- Династија абасија.
- Андалузијски хилафет и положај муслимана у осталом дијелу свијета.
- Свакодневни живот муслимана (раћање, почетак живота).
- Брак, остали обичаји и смрт.
- Храна, пиће, одијевање и фризура.
- Зашто само један лунарни календар.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Верска настава у средњој школи је посебно деликатна. Средњошколац се нашао у новој средини, пред новим изазовима, могућностима, препун жеља да их оствари. Основни пролем је неповерење према новој средини, према самој себи и наглашена критичност ауторитета. Стога, вероучитељ у средњој школи мора поћи од те чињенице да је он човек који „разбија” баријере неповерења”. Зато је у реализацији наставне јединице нагласак на доживљајном, а онда на сазнајном подручју. Зато су теме тако биране да се млади човек прво задиви датој чињеници, доживљају, садржају, да према њој мора заузети свој став, а „чисто верски приступ” је светло које му помаже да правилније и целовитије заузме став.

Начин реализације наставе вјеронауке и овог пута искључиво иде путем искуства, доживљаја, а основна мисао водила је открити себе као вредност, прихватити, поштовати и тако изградити поверење према другима.

КАТОЛИЧКИ ВЈЕРОНАУК

ЦИЉ наставе вјеронаука у средњем образовању и васпитању јесте да пружи целовити вернички поглед на свет и живот с посебним нагласком на проблеме младих. Црква стоји на располагању за вернички практични живот и есхатолошку димензију, односно вечни живот. То значи да млади продубљују сазнања властите вере, властитих проблема и покушавају их доживети и решавати кроз наставу вере, у литургијској и напосе у ангажману на социјалном и мисионарском послању вере. Излагање верског и постојање проблема обавља се у веома отвореном и толерантном дијалогу с осталим наукама и теоријама и кроз разговор. Начин приступа је хришћанско виђење (заједништво као особито доживљавање вере) које обухвата сва позитивна искуства људи без обзира на њихову националну припадност и верско образовање. Упознавање је истовремено информативно-сазнајно и доживљајно-делатно с настојањем да се доктринарне поставке спроведу у свим сегментима живота: однос с Богом, са светом, с другим људима и нарочито са самим собом. Значи циљ је вјеронаука информативно-формативни приступ вери и изградња погледа на свет кроз призму властитог веровања максимално поштујући све наведене датости.

ЗАДАЦИ у настави католичког вјеронаука су да код ученика:

- развије отвореност и однос према Богу као другој и другачијој Особи у односу на нас, као и отвореност и однос према другом човеку као слици Божјој, особи такође другачијој у односу на нас, као и да се између ове две релације оствари узајамно зависна веза (сазнавање заједнице);

- оспособе за препознавање димензија властите особе, младачких проблема у светлу слободе, живота у заједници, егзистенцијалних проблема живота и смрти, односа са природом која нас окружује и др., као и за изградњу властитих ставова о тим питањима у светлу вере а на темељу искуства Цркве;

- изгради и развије способност дубљег разумевања и вредновања културе и цивилизације у којој живе, успона и падова у историји човечанства, као и достигнућа у разним областима стваралаштва (при чему се остварује комплементарност с другим наукама);

- помогне у одговорном обликовању заједничког живота с другим, у изналажењу равнотеже између властите особе и заједнице, у остваривању сусрета са светом (са људима различитих култура, религија и погледа на свет, с друштвом, с природом) и с Богом;

- изгради уверење да је свет и све што је у њему, створен за вечност, да су сви створени да буду судионици вечног живота, те да се из те перспективе код ученика развије способност разумевања, преиспитивања и вредновања властитог односа према другом човеку као непоновљивом бићу према створењу Божјем и изгради спремност за покајање.

ПРВИ РАЗРЕД

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I разред

(1 час недељно, 35 годишње)

ЦИЉ наставе вјеронауке у овој години је посебно у функцији стварања заједништва, суживота и наглашеног васпитања за одговорност. Дивљење свету, природи, Богу и ближњему младе наводи на

поштовање а откривање тих датости у себи отвара могућност да буде пун поверења према себи и другима. У првом разреду је веронаука и у функцији надвладовања контрадикторних проблема младих који највише искрсавају у односу према самој себи. Веронаука жели помоћи да то што целовитије и у светлу вере прихвати и преброди.

Увод

- упознавање ученика и вероучитеља, упознавање са предметом.

Упознај самога себе

- Опет смо заједно.
- Добро је сарађивати.
- Упознај самога себе.
- Дивим се свему што је добро у мени.
- Тајна формула величине.
- Усавршавам се самоодгојем.

Човјек се остварује у љубави

- Којешта се говори о љубави.
- Љубав сматрам Божјим даром.
- Тобијина молитва код женидбе.
- Пливати усред валова Припремам се за брак, какав Крист научава.
- Глас савјести Бит ћу искрен с исповједником.

Наше остварење је и рад

- Сви смо позвани на рад.
- Марљиво ћу вршити своје дужности.
- Они, који за нас раде.
- Захвалност за родитеље.

Заједништво – друштвена димензија живота

- Моје друштво. Желим друштво по кршћанском моралу.
- У братској заједници. Хвала на братству.
- Заједничка гозба. Свету мису сматрам заједничком прославом.
- Моји су другови често другачији (Упознати различитост као богатство).
- Појмови из повијести религија. Моје звање. Молит ћу се за сретан избор звања.
- Незнани јунаци. Молит ћу за духовна звања.
- Невјерници. Молим за дар вјере. На истој валној дужини.
- Увијек ћу слиједити глас савјести.

Сусрет са вањским свијетом

- Дивна природа. Дивим се природи, као Божјем делу.
- Незнани инжењер. Како је дивно што све има свој смисао.
- Бог Објаве. Настојат ћу упознати Бога из Библије.
- Човјек. Слика сам Божја.
- Два прозора једне куће. Сматрам да је један извор знаности
- Саламонова молитва за мудрост и вјере.

Исус Крист је савршено остварење човјека

- Исус Крист. Желим постати Кристоносац.
- Отуђење. Жао ми је што има тјелесних, а поготову духовних робова.
- У ропству гријеха. Гријех ме лишава слободе.
- Наш Ослободитељ. Вјеран сам Кристу.
- Помирење с Богом. Кршћанска вјера је моја слобода.
- Наша браћа и сестре у кршћанским заједницама. Појам екуменизма и дијалога.
- Заједништво с осталим монотеистичким вјерама.
- У опасности. Бог је моје поуздање у невољама. Кормилар мога живота.
- Равнам се према Кристу.

Дух Свети ми даје снаге да остварим себе

- Снагом Духа. По сакраменту Потврде постао сам човјек Духа.
- Сретан живот. Крстова наука је темељ блаженства.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Верска настава у средњој школи је посебно деликатна. Средњошколац се нашао у новој средини, пред новим изазовима, могућ-

ностима, препун жеља да их оствари. Основни пролем је неповерење према новој средини, према самој себи и наглашена критичност ауторитета. Стога, катехеза у средњој школи мора поћи од те чињенице да је катехета човек који „разбија” баријере неповерења. Зато је у реализацији наставне јединице нагласак на доживљајном, а онда на спознајном подручју. Стога су теме тако бирани да се млади човек прво задиви датој чињеници, доживљају, садржају, да према њој мора заузети свој став, а „чисто вјерски приступ” је светло које му помаже да правилније и целовитије олакша заузимање става.

Начин реализације наставе веронауке и овог пута искључиво иде путем искуства, доживљаја, догођеног тренутка а основна мисао водиља је открити себе као вредност, прихватити, поштовати и тако изградити поверење према другима.

ДРУГИ РАЗРЕД

ЦИЉ наставе вјеронаука у другом разреду средње школе је увођење у одговорно али радосно живљење пунине кршћанског живота како је види Црква из угла моралности. Метода је да се из проблема младих ослони на библијску и црквену науку и заједнички траже рјешења која повезују младе у одговорно кршћанско заједништво.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

II разред

(1 час недељно, 35 годишње)

Увод

– упознавање ученика са садржајем програма католичког вјеронаука за други разред средње школе.

Човјек – морална личност

– Наше познавање (тражим смисао живота).
– Инструмент моралности (брижно пазим на глас савјести).
– Вриједности наших чина (обиловат ћу добрим дјелима).
– Екуменска тема (начин и садржај нашег познавања који смо у вјери различити).

Обраћење – темељ моралног раста особе

– Одговор у обраћењу (настојат ћу што прије ослободити се гријеха).
– Темељи савршеног одговора (усавршавам се крепосним животом).

Отуђеност – гријешно стање

– Отуђење од Бога (храбро исповједам своју вјеру).
– У напетости између садашњости и будућности (у својим плановима се ослањам на Бога).

Обраћење и повратак

– Бог је љубав (знам да ме Бог увјек воли).
– Пред Богом (центар вјерског живота су: миса и сакраменти).
– Екуменска тема (у крепосном смо животу сви позвани на заједништво).

Стожер морала – крепости

– Несложна браћа (сматрам слогу важном крепосту).
– Господин је онај који мудрост даје (примит ћу савјет других).
– Разборитост као стожерна крепост.

Средиште моралности

– Истина у љубави (бит ћу праведан).
– Ако је бог с нама, тко је против нас (нећу узмакнути пред тешкоћама).
– Ходајте његовим стопама (бит ћу умјерен у околностима живота).

Раст у крепостима – заједнички раст Цркве

– Обитељ – Црква (обитељ је светиња као и Црква).
– Екуменска тема (Црква смо и Цркве).

– „Мушко и женско створи их...” (и у сполности проматрам Божји план).
– Брачна љубав (спремам се на вјерност у браку).
– „За краљевство Христово” (молит ћу за духовна звања).

Однос према човјеку и природи

– „Подвргните је себи...” (не желим бити слуга материјалности).
– „Истина ће вас ослободити...” (говорит ћу увјек истину).
– Човјек вриједан поверења (изговорену ријеч сматрам обавезом).
– Екуменска тема (други и другачији су наша браћа).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Верска настава у средњој школи је посебно деликатна. Средњошколац се нашао у новој средини, пред новим изазовима, могућностима, препун жеља да их оствари. Основни пролем је неповерење према новој средини, према самој себи и наглашена критичност ауторитета. Стога, катехеза у средњој школи мора поћи од те чињенице да је катехета човек који „разбија” баријере неповерења. Зато је у реализацији наставне јединице нагласак на доживљајном, а онда на спознајном подручју. Стога су теме тако бирани да се млади човек прво задиви датој чињеници, доживљају, садржају, да према њој мора заузети свој став, а „чисто вјерски приступ” је светло које му помаже да правилније и целовитије олакша заузимање става.

Начин реализације наставе веронауке и овог пута искључиво иде путем искуства, доживљаја, догођеног тренутка а основна мисао водиља је открити себе као вредност, прихватити, поштовати и тако изградити поверење према другима.

ЕВАНГЕЛИЧКО-ЛУТЕРАНСКИ ВЈЕРОНАУК СЛОВАЧКЕ ЕВАНГЕЛИЧКЕ ЦРКВЕ А.В.

ЦИЉ наставе веронауке у средњем образовању и васпитању јесте да пружи целовити вернички поглед на свет и живот с посебним нагласком на проблеме младих. Црква развија вернички практични живот и есхатолошку димензију, односно вечни живот. То значи да млади продубљују знање властите вере, властитих проблема и покушавају их доживети и решити кроз поуку вере. Израћање верског и постојања проблема обавља се у веома отвореном и толерантном дијалогу с осталим наукама и теоријама и кроз разговор. Начин приступа је хришћанско виђење које обухвата сва позитивна искуства људи без обзира на њихову националну припадност и верско образовање. Упознавање је истовремено информативно-сазнајно и доживљајно-делатно с настојањем да се доктриниране поставке спроведу у свим сегментима живота: однос с Богом, са светом, с другим људима и нарочито са самим собом. Значи циљ је веронауке информативно-формативни приступ вери и изградња погледа на свет кроз призму властитог веровања максимално поштујући све наведене датости.

ЗАДАЦИ наставе веронауке у средњем образовању су да код ученика:

– развије отвореност и однос према Богу као другој и другачијој Особи у односу на нас, као и отвореност и однос према другом човеку као слици Божјој, особи такође другачијој у односу на нас, као и да се између ове две релације оствари узајамно зависна веза;
– развије способност за препознавање димензија властите особе, младалачке проблеме у светлу слободе, живота у заједници, егзистенцијалних проблема живота и смрти, односа са природом која нас окружује и др., као и за изградњу властитих ставова о тим питањима у светлу вере а на темељима искуства Цркве;
– изгради и развије способност дубљег разумевања и вредновања културе и цивилизације у којој живе, успона и падова у историји човечанства, као и достигнућа у разним областима стваралаштва;
– помогне у одговорном обликовању заједничког живота с другим, у изналажењу равнотеже између властите особе и заједнице, у остваривању сусрета са светом и с Богом;
– изгради уверење да је свет и што је у њему створен за вечност, да су сви створени да буду судионици вечног живота, да се из те перспективе код ученика развије способност разумевања, преиспитивања и вредновања властитог односа према другом човеку као непоновљивом бићу и према створењу Божјем и изгради спремност за покајање.

ПРВИ РАЗРЕД**САДРЖАЈИ ПРОГРАМА****I разред**

(1 час недељно, 35 часова годишње)

ЦИЉ наставе веронауке у овом разреду посебно је у функцији стварања заједништва, суживота и наглашеног васпитања за одговорност. Дивљење свету, природи, Богу и ближњему младе наводи на поштовање а откривање тих датости у себи отвара могућност да да буде пун поверења према себи и другима. У првом разреду је веронаука и у функцији надвладавања контрадикторних проблема младих који највише искрсавају у односу према самом себи. Веронаука жели помоћи да то што целовитије и у светлу вере прихвати и преброди.

Увод

- Упознавање ученика и вероучитеља, упознавање са садржајима рада у току овог разреда.

Највеће питање нашег живота

- Рођење и смрт.
- Шта је смрт? Да ли је то тачка за животом?
- Шта треба да радим? Где можемо наћи Бога?

Створење

- Створитељ света. Из чега је поникао свет?
- Када је био створен свет. Шта имамо припремљено у небо.

Ко је човек?

- Човек је Божјим обличјем (шта учи дарвинизам, шта Библија).
- Улога човека и одговорност човека. Стварање жене.
- Брак у Божјем поретку. Брак – заједница за цео живот.
- Разговор сотона са Евом. (како доживљава Ева разговор и деловање Адама).
- Изгнанство из раја. Проклетство земље и људи. (зла савест, тежња за искупењем, последица пада у грех, шта се догоди у смрти?).

Што Бог жели од нас

- Бог говори о свом завету и његовој вољи (где можемо наћи Божју вољу).
- Због чега треба да захвалимо Јеврејском народу? Десет Божјих заповести.
- Човек је погрешно (без закона не можемо препознати грех, како да живимо по десет Божјих заповести).
- Сотона нас своди (шта значи грех, грех је прекршај Божјег закона, грех почиње у срцу човека, шта се може десити с грехом, не можемо се довољно контролисати).
- Везивање за друге Богове. Мржња ближњих. Казна за грех је смрт. (грех значи престанак дружења са Исусом Христом, телесна смрт је само део ове казне, незнамо живети-чинити Божју вољу, можемо да платимо за своје грехе-дела).
- Да ли можемо рачунати на Божје милосрђе.

Постанак и развој хришћанске цркве

- Исусово дело спасења.
- Постанак првих заједница. Ширење Исусове цркве.
- Брига тадашње заједнице у Палестини, али и другде.
- Угрожавање Исусове цркве – гностицизам.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Верска настава у средњој школи је посебно деликатна. Основни проблем је неповерење према новој средини, према самом себи и наглашена критичност ауторитета. Стога катехеза у средњој школи мора поћи од чињенице да је катехета човек који „развија”

баријере неповерења. Због тога, у реализацији наставне јединице, нагласак је на доживљајном а потом на сазнајном подручју. Теме су тако биране да се млади човек прво задиви датој чињеници, доживљају, садржају, да према њој мора заузети свој став а „чисто верски приступ” је светло да правилније и целовитије олакша заузимање става.

Начин реализације наставе веронауке треба да се одвија путем искуства, доживљаја, догођеног тренутка а основна мисао вођила је открити себе као вредноту, прихватити, поштовати и тако изградити поверење према другима.

ДРУГИ РАЗРЕД

ЦИЉ наставе вјеронаук је да се млади упознају са даровима које им је подарио Бог Створитељ у сарадњи са родитељима, ближњима. Дивљење свету, природи, Богу и ближњима младе наводи на поштовање а откривање тих делатности у себи открива могућност да буде пун поверења према себи и другима.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА**II разред**

(1 час недељно, 35 часова годишње)

Настанак, развој и прогон Исусове цркве

- Предуслов за настанак цркве – Исусово дело спасења: Настанак првих заједница.
- Пораст Исусове цркве упркос прогонима: Старање о Исусовој цркви и њен напредак.
- (циљ: Указати на историјски ток настанка и развоја хришћанске цркве и спољашње утицаје који су је угрожавали у поређењу са условима и окружењем с којим се црква сусреће данас).

Мартири у римској империји

- Угрожавање Исусове цркве: Угрожавање раног хришћанства од стране гнопстика.
- Угрожавање хришћанства у данашње време.
- Слављење Бога кроз песму.
- Пут у Рим: Павле делује у Риму.
- Пет прогона: Прогон у време Нерона (64-68).
- Прогон за време владавине Домицијана (93-96) и његових следбеника.
- Прогон у време Валеријана (257-258).
- Прогон у време Диоклецијана: Одакле снага мартирима.
- Слављење Бога кроз песму.
- (циљ: Упознавање са најистакнутијим мартирима хришћанске прошлости и тешким условима за опстанак хришћанства за време прогона).

Развој монаштва и папства

- Велика опасност новонасталој слободи: Слобода исповести и савести.
- Најблискији пут са тешким последицама: Божји одговор.
- Аугустин: Аугустиново преображење 386. год. Папа Рхегиус.
- Дешавања за време Присцијана (4. век): Смрт Аугустина.
- Слављење Бога кроз песму.
- (Хришћани добијају слободу. Нису више прогоњени. Зато се јавља у редовима хришћана лабилност и индиферентност. Ипак, права хришћанска вера побеђује.
- (циљ: Разлике и обележја фарисеја и оних чија је вера била неискрена и лажна једне стране, и оних који су се с правом називали хришћани-борба између њих победа оних који су добили Божији благослов. Ученицима треба указати на важност праве вере, која ће уз Божју помоћ увек побеђивати).

Развој монаштва и папства

- Покајници и пустовници: Монаштво: Папство.
- Ширење хришћанства у раном средњем веку:.
- Посланици вере са севера (Ирска, Енглеска): Карло Велики (768-814).

- Крсташки походи.
- Слављење Бога кроз песму.
- (циљ: Показати да Исус воли заједништво).

Три реформатора: Виклиф, Хус, Савонарола

- Сон Виклиф (1321-1384): Лолхарди.
- Јан Хус (1370-1415).
- Гиrolамаo Савонарола (1452-1498): Основа његове проповеди и покајања: Проповеди о покајању: Мартири.
- Слављење Бога кроз песму.
- (циљ: Упознавање са истакнутим борцима за правоверно учење и примену хришћанства који су постепено довели и до одвајања од католичке, и натамак евангеличке исповести).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Верска настава у средњој школи је посебно деликатна. Основни проблем је неповерење према новој средини, према самом себи и наглашена критичност ауторитета. Стога катехеза у средњој школи мора поћи од чињенице да је катехета човек који „разбија” баријере неповерења. Због тога, у реализацији наставне јединице, нагласак је на доживљајном а потом на сазнајном подручју. Теме су тако биране да се млади човек прво задиви датој чињеници, доживљају, садржају, да према њој мора заузети свој став а „чисто верски приступ” је светло да правилније и целовитије олакша заузимање става.

Начин реализације наставе вјеронаука треба да се одвија путем искуства, доживљаја, догођеног тренутка а основна мисао водиља је открити себе као вредноту, прихватити, поштовати и тако изградити поверење према другима.

ВЕРСКО ВАСПИТАЊЕ РЕФОРМАТСКЕ ХРИШЋАНСКЕ ЦРКВЕ

ЦИЉ наставе веронауке у средњем образовању и васпитању јесте да пружи целовити вернички поглед на свет и живот с посебним нагласком на проблеме младих. Црква развија вернички практични живот и есхатолошку димензију, односно вечни живот. То значи да млади продубљују сазнање властите вере, властитих проблема и покушавају их доживети и решити кроз поуку вере. Излагање верског и постојања проблема обавља се у веома отвореном и толерантном дијалогу с осталим наукама и теоријама и кроз разговор. Начин приступа је хришћанско виђење које обухвата сва позитивна искуства људи без обзира на њихову националну припадност и верско образовање. Упознавање је истовремено информативно-сазнајно и доживљајно-делатно с настојањем да се доктриниране поставке спроведу у свим сегментима живота: однос с Богом, са светом, с другим људима и нарочито са самим собом. Значи циљ је веронауке информативно-формативни приступ вери и изградња погледа на свет кроз призму властитог веровања максимално поштујући све наведене датости.

ЗАДАЦИ наставе веронауке у средњем образовању су да код ученика:

- развије отвореност и однос према Богу као другој и другачијој Особи у односу на нас, као и отвореност и однос према другом човеку као слици Божјој, особи такође другачијој у односу на нас, као и да се између ове две релације оствари узајамно зависна веза;
- развије способност за препознавање димензија властите особе, младалачке проблеме у светлу слободе, живота у заједници, егзистенцијалних проблема живота и смрти, односа са природом која нас окружује и др., као и за изградњу властитих ставова о тим питањима у светлу вере а на темељима искуства Цркве;
- изгради и развије способност дубљег разумевања и вредновања културе и цивилизације у којој живе, успона и падова у историји човечанства, као и достигнућа у разним областима стваралаштва;
- помогне у одговорном обликовању заједничког живота с другим, у изналажењу равнотеже између властите особе и заједнице, у остваривању сусрета са светом и с Богом;
- изгради уверење да је свет и све што је у њему створен за вечност, да су сви створени да буду судионици вечног живота, да се из те перспективе код ученика развије способност разумевања, пре-

испитивања и вредновања властитог односа према другом човеку као непоновљивом бићу и према створењу Божјем и изгради спремност за покајање.

ПРВИ РАЗРЕД

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I разред

(1 час недељно, 35 часова годишње)

ЦИЉ наставе веронауке у овом разреду посебно је у функцији стварања заједништва, суживота и наглашеног васпитања за одговорност. Дивљење свету, природи, Богу и ближњему младе наводи на поштовање а откривање тих датости у себи отвара могућност да да буде пун поверења према себи и другима. У првом разреду је веронаука и у функцији надвладовања контрадикторних проблема младих који највише искрсавају у односу према самом себи. Веронаука жели помоћи да то што целовитије и и у светлу вере прихвати и преброди.

Увод

- Упознавање ученика и вероучитеља, упознавање са садржајима рада у току овог разреда.

Највеће питање нашег живота

- Рођење и смрт.
- Шта је смрт? Да ли је то тачка за животом?
- Шта треба да радим? Где можемо наћи Бога?

Створење

- Створитељ света. Из чега је поникао свет?
- Када је био створен свет. Шта имамо припремљено у небо.

Ко је човек?

- Човек је Божјим обликом (шта учи дарвинизам, шта Библија).
- Улога човека и одговорност човека. Стварање жене.
- Брак у Божјем поретку. Брак – заједница за цео живот.
- Разговор сотона са Евом. (како доживљава Ева разговор и деловање Адама).
- Изгнанство из раја. Проклетство земље и људи. (зла савест, тежња за искушењем, последица пада у грех, шта се догоди у смрти?).

Што Бог жели од нас

- Бог говори о свом завету и његовој вољи (где можемо наћи Божју вољу).
- Због чега треба да захвалимо Јеврејском народу? Десет Божјих заповести.
- Човек је погрешно (без закона не можемо препознати грех, како да живимо по десет Божјих заповести).
- Сотона нас своди (шта значи грех, грех је прекршај Божјег закона, грех почиње у срду човека, шта се може десити с грехом, не можемо се довољно контролисати).
- Везивање за друге Богове. Мржња ближњих. Казна за грех је смрт (грех значи престанак дружења са Исусом Христом, телесна смрт је само део ове казне, незнамо живети-чинити Божју вољу, можемо да платимо за своје грехе-дела).
- Да ли можемо рачунати на Божје милосрђе.

Постанак и развој хришћанске цркве

- Исусово дело спасења.
- Постанак првих заједница. Ширење Исусове цркве.
- Брига тадашње заједнице у Палестини, али и другде.
- Угрожавање Исусове цркве – гностицизам.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Верска настава у средњој школи је посебно деликатна. Основни проблем је неповерење према новој средини, према самом себи и наглашена критичност ауторитета. Стога катехеза у средњој школи мора поћи од чињенице да је катехета човек који „разбија” баријере неповерења. Због тога, у реализацији наставне јединице,

нагласак је на доживљајном а потом на сазнајном подручју. Теме су тако бирани да се млади човек прво задиви датој чињеници, доживљају, садржају, да према њој мора заузети свој став а „чисто верски приступ“ је светло да правилније и целовитије олакша зазимање става.

Начин реализације наставе веронауке треба да се одвија путем искуства, доживљаја, догођеног тренутка а основна мисао вођа је открити себе као вредног, прихватити, поштовати и тако изградити поверење према другима.

ХРИШЋАНСКА ЕТИКА ЕВАНГЕЛИЧКЕ ХРИШЋАНСКЕ ЦРКВЕ А.В.

ЦИЉ наставе је да ученици стекну знање из хришћанске етике на темељу Библије.

Хришћанска етика произилази из Библије а то значи да је њен темељ Божја реч. Она нам пружа с једне стране животни контакт с Богом, а са друге стране контакт човека са човеком. Бог је дошао међу нас у људском телу, телу Исуса Христа. Он је пут, истина и живот који води код Бога, који је као отац пун љубави.

ЗАДАЦИ веронаука су да се код ученика:

- развије вера и љубав према свим људима;
- развије брига за ближње, друга и болесне;
- развије однос према раду;
- упознају са основама хришћанског учења;
- упознају да је у духу реформације цркви стално потребна реформа.

ПРВИ РАЗРЕД

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I разред

(1 час недељно, 35 часова годишње)

ЦИЉ наставе у овом разреду је упознати младе људе са Богом, хришћанском етиком на основу Библије која је темељ живота у међуљудским односима. Циљ је показати на могућност решавања свих питања помоћу највишег ауторитета, одговорити на питања младог човека у вези са постојањем, места у породици и друштву, у кругу својих вршњака. Пронаћи одговоре у вези понашања са другим полом и основним питањима у разноврсним животним околностима.

Увод

- Упознавање вероучитеља са ученицима и упознавање ученика са садржајима рада у овом разреду.

Библија – Свето писмо

- Стари завет.
- Нови завет.
- Упознајмо Библију – да упознамо Бога и самог себе.
- Увод у десет заповести.
- Противречја око Десет заповести.
- Трећа заповест – Име Божје.
- Четврта заповест – Дан одмора.
- Пета заповест – Поштовање родитеља.
- Шеста заповест – Не уби.
- Седма заповест – Не чини прелјубе.
- Осма заповест – Не кради.
- Девета заповест – Не сведочи лажно.
- Припрема за Божић.
- Десета заповест – Не пожели.
- Библија као Божји поредак у међуљудским односима.
- Основи Божјег поретка у Библији.
- Живот пред браком.
- Избор партнера за брак и брачни живот.
- Сексуалитет као изражавање љубави.
- Искрена и права љубав.
- Ускрс.
- Како је замислио Бог брак и брачни живот?
- Божји поредак: (сексуални живот у браку, етичка искривљења код полова, циљ брачног живота, развод у светлу Библије, породични модели).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Садржаје програма реализовати кроз часове обраде садржаја, утврђивања, примене у практичном животу и систематизације. На часовима поред уџбеника користити и друга наставна средства.

Часове обраде организовати кроз стални дијалог вероучитеља и ученика.

ДРУГИ РАЗРЕД

Верско васпитање Реформатске хришћанске цркве и Хришћанска етика Евангеличке хришћанске цркве а.в.

ЦИЉ наставе Верско васпитање и хришћанска етика у овом разреду је да што боље упознамо Тог, највишег ауторитета – Бога и његову вољу. Кроз овај програм идемо заједно, да се са Њим сусретнемо и да га нађемо. Идемо са молитвом да Дух Бога запали своју светлост у срцима свих нас. „Један нараштај одлази, други долази, али Христово јеванђеље остаде заувек!“

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

II разред

(1 час недељно, 35 часова годишње)

Ко је Бог? (ученици треба да схвате да су потребна Библијска знања да би упознали Бога. 2М.3,1-14)

- Бог живи
- Бог је Дух
- Бог је свети
- Бог је истинит
- Бог је љубав

Створитељ (ученици треба да упознају Бога као створитеља целог универсума; 1.М.1,1-23)

- Библија о стварању света
- Наука о постојању света
- Бог створитељ света
- Бог створитељ небеса
- Свето Тројство и стварање

Свемогући отац (упознати ученике да свемогућност Бога не значи само то да код Њега ништа није немогуће; Мт.6,25-33)

- Бог управља светом
- Бог брине о свету
- Бог чини чудо
- Бог је господаром зла
- Бог је стрљив

Ко је човек? (ученици треба да увиде да је човек највише створење; 1М.2,7)

- Библија о стварању човека
- Наука о пореклу човека
- Човек као ремек-дело
- Људска заједница
- Човек као Божја слика

Слуга греха (ученици треба да увиде да ни свет ни људство није као при стварању. Зашто? 1М. 3,1-7)

- Едемски врт и Адамов грех
- Суштина греха
- Узрок греха
- Разарајућа моћ греха

Пресуђен човек (ученици треба да увиде да Бог ни пресуђеног човека не препушта својој судбини; 1М. 3,14-24)

- Човек под гневом Бога
- Човек под Божјим законом
- Човек према Божијем суду
- Човек под власти ђавола
- Човек у самоћи

Ко је Исус Христ? (ученике треба да доведемо к познању да је Исус Бог који је постао човеком; Лк.2,1-20)

- Исус је Христос
- Исус је син Божји
- Исус прави Бог, прави човек
- Исус – пророк
- Исус – Првосвешеник

Спаситељ (ученици треба да схвате зашто ми сви требамо Спаситеља – Избавитеља; Јов. 1,29)
 – Исус је нас избавио из грехова
 – Исус је нас избавио из моћи ђавола и моћи смрти и вечног проклетства
 – Постали смо његови
 – Постали смо деца Божја

Месијашка очекивања (показати ученицима разна месијашка очекивања код изабраног народа; Лк.7,18-35)
 – Проповед Јована Крститеља
 – Судбина Јована Крститеља
 – Крштење Исуса
 – Исус је обећани месија

Исусов рад у Галилеји (ученици треба да увиде рад Исусов као Спаситеља; Исус има удела у радости и у проблемима човека)
 – Почетак његовог учења и позивање ученика
 – Састанци: Исус у Капернауму; Блаженства – молитва Оче наш
 – Говори у сликама: о благу на земљи и на небу, о суђењу, тесна врата, сејач семена

Исусов рад у Јудеји. Исус на путу у Јерусалим (сусрет са Исусом доноси код људи промену живота)
 – Исус иде у Јерусалим: самаријско село, како следити Исуса
 – Самарјанин
 – Заблудни син
 – Фаризеј и цариник

Добри пастир (приказати на примеру Исуса који долази да брани и води његове; Јов. 10)
 – Исус добри пастир: живот свој даје за овце
 – Исус није најамник: најамник коме овце нису властите
 – Исус као добри пастир познаје своје

Права љубав (упознати праву љубав, Бог је љубав; 1Јов.4,7-21)
 – О љубави – 1Кор.13
 – Непретварна љубав – Рим.12,9-21
 – Шта је љубав? осећање, прилагодити се некоме, чин
 – Кога треба да волимо?

Хришћанска слобода (ученици треба да увиде да хришћански живот није ограничење)
 – Класје и субота – Мт.12,1-8
 – Права слобода – Гал.5,1-15. 1Кор.10,23-33
 – Слобода као животни позив

Дар опраштања (показати на примерима опраштања)
 – Зао слуга Мт.18,21-35
 – Опраштање између нас
 – Опраштање са Богом
 – Молитва Оче наш... Мт.6,12

Универзалност јеванђеља (ученици треба да се упознају са циљем јеванђеља: Бог хоће да се сви људи спасу, и да упознају истину)
 – Исус и Самарјанка – Јов.4,1-42
 – Центурион Корнелије – Ап. дела 10,17-48

Плодови Духа (показати ученицима дела тела и плодове Духа)
 – Из чега извиру моја дела? – Исус прави чокот – 15,1-17
 – Плодови тела – Гал.5,19-21
 – Плодови Духа – Гал. 5,22-26

Облачење Христа (показати да хришћанин припада Христу)
 – Исус пере ученицима ноге – Јов.13,1-11
 – Какав је Хришћанин? узајамна љубав, јединство вере, тежити за савршенством

Исус најављује своју смрт (ученици треба да увиде да смрт Исуса није случајност; Мт.16,21-23)
 – Кушање Исуса – Мт.4,1-11; -да останемо до краја у истини Божјег слова;
 – Кушање Исуса – Мт.16,21-23; – мислимо на оно што је од Бога, шта човек посеје оно ће и пожњети

Последња недеља (упознати суштину догађаја у Јерусалиму)
 – Исусов улаз у Јерусалим – Мт.21,1-11
 – Јудина издаја – Лк.22,1-6
 – Паска и света вечера – Лк.22,7-23
 – Гетсиманија, хапшење Исуса – Мт.22,39-53

Последња недеља (да ученици увиде зашто су били против Њега верске вође Јеврејског народа)
 – Верски суд – Лк.22,66-70
 – Политички суд -Лк.23,1-25
 – Исус између сумње и порицања

Исусово распеће (да ученици увиде зашто је Христ распет)
 – Исус на крсту – Лк.23,32-43
 – Исусова смрт – Лк.23,44-49
 – Исусов погреб – Лк.23,50-56

Празна гробница (указати ученицима преко историјских и библијских чињеница да је васкрсење Исуса Христа стварност)
 – Исуса распели и умро
 – Била је једна вест: Исус васкрснуо!
 – Разне теорије о Исусовом васкрсењу

Исус се јавља ученицима (васкрснути Христос доноси мир са Богом и даје нам задатке)
 – Исус хоће да имамо сигурност васкрсења
 – Живи господ испуњава наше животе правом службом
 – Хришћанин има поверење од Бога преко Христа
 – Верник добија моћ Духа

Исусово Јеванђеље (ученик треба да упозна шта је циљ јеванђеља; Јов.20,30-31)
 – Како људи приме јеванђеље?
 – На шта нас обавезује јеванђеље?
 – У чему се разликује јеванђеље од закона?

Дух свети (упознати ученике са трећим чланом Светог Тројства, ко је Дух свети?)
 – Ко је Дух свети?
 – Дух Оца и Сина
 – Води к познавању Христа
 – Обновља човека преко вере
 – Управља преко јеванђеља
 – Зове човека у ново заједништво

Апостолско исповедање вере (да ученици увиде да све што верујемо о Господу Богу је објашњено укратко у Апостолском исповедању вере)
 – Како гласи Апостолско исповедање вере? Има три дела: о Богу Оцу, о Богу Сину и о Богу Духу Светом
 – Шта за мене значи Апостолско исповедање вере?

Дух Свети – Дух јединства (ученици треба да увиде да Дух Свети све хришћане уједињује у Цркву Христову. Јов.10,11-30)
 – Црква Христова
 – Црквена служба
 – Знаци цркве
 – Јединство цркава
 – У коме налазимо јединство цркава

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Верска настава у средњој школи је посебно деликатна. Основни проблем је неповерење према новој средини, према самом себи и наглашена критичност ауторитета. Стога катехеза у средњој школи мора поћи од чињенице да је катехета човек који „развија” баријере неповерења. Због тога, у реализацији наставне јединице, нагласак је на доживљајном а потом на сазнајном подручју. Теме су тако биране да се млади човек прво задиви датој чињеници, доживљају, садржају, да према њој мора заузети свој став а „чисто верски приступ” је светло да правилније и целовитије олакша заузимање става.

Начин реализације наставе веронауке треба да се одвија путем искуства, доживљаја, догођеног тренутка а основна мисао водила је открити себе као вредноту, прихватити, поштовати и тако изградити поверење према другима

ВЕРОНАУКА – ЈУДАИЗАМ

ШИЉ наставе веронаука – јудаизам је да јеврејска заједница у Југославији очува и оствари континуитет богатог, три хиљаде година старог историјског, културолошког, традиционалног и верског наслеђа. У циљу остваривања континуитета, буђења и јачања

јеврејског идентитета, поред сазнања о основним принципима Јудаизма, деца треба пренети и сазнање о богатој али и трагичној историји народа коме припадају.

ЗАДАЦИ наставе веронаука – јудаизам су да се ученици:

- упознају са основним принципима и законима Торе, верским, ритуалним, етичким и социјалним прописима јудаизма и њиховом применом у свакодневном животу;
- упознају са основним елементима јудаизма, наслеђа и традиције и упутити их како најважније поставке јудаизма треба спровести у свим сегментима живота, у односу са богом, са светом, са другим људима и са собом;
- васпитавају на принципима толеранције и уважавања других религија;
- упознају са литургијским елементима Јудаизма.

ПРВИ РАЗРЕД

ЦИЉ наставе јудаизма у овом разреду да се ученици упознају са општим појмовима о јудаизму.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I разред

(1 час недељно, 35 часова годишње)

- **Јеврејска традиција** (уводна настава) (опште о јеврејском календару, велики празници, постови, комеморативни дани).
- **Језик и писмо Јевреја** (хебрејски, арамејски, латинско, јидиш).
- **О јеврејским обичајима и симболима:** прописи о исхрани (кашрут), ритуални симболи у синагоги (сифреј тора, парохед, јад, менора, арон хакодеш, бима шофар нерот сел шабат, нер тамид мезуза...) лични молитвени објекти (кипа, тефилин, цицит).
- **О јеврејској етици и моралу**
- **О синагоги и верској служби** (историјат божијег дома, свештена лица; рабин, хазан, габај, шахрит -јутарња служба, минха -поподневна служба, арвит – вечерња служба).
- **О јеврејској историји** (настанак, праоци и Египатско родство, краљевство Израел и Јудеја до освајања Рима, дијаспора -ашкенско и сефардско јеврејство, Израел).

ДРУГИ РАЗРЕД

ЦИЉ наставе веронаука – јудаизам у овом разреду је да се ученици упознају са Мојсијевим петокњижјем на нивоу тумачења уз традиционалне коментаре.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

II разред

(1 час недељно, 35 часова годишње)

- **ТОРА – Божји закон.**
- **Настанак Торе** (уводни час) (Мојсије и Синај, писмо и језик Торе, значај Божијих закона, закони Торе, морална етичка и књижевна вредност Торе, недељно читање Торе (параша)).
- **Парашат шавуа „Вајелех“** Шабат тешува, „Потом дође Мојсије“, (V књ. Мојсијева г. 31).
- **Афгара „Шува Јисраел“**, пророк Ошеа, 14:2).
- **Парашат шавуа „Аазину“**, „Слушај“, V књ. Мојсијева гл. 32).
- **Афгара „Ко амар Адонај“**, пророк Јехезкел, 17.
- **Парашат шавуа: „Берешит“**, „У почетку“, I књ. Мојсијева гл. 1-6:8.
- **Афгара „Ко амар Адонај“**, пророк Јешајау, 42.
- **Парашат шавуа „Ноах“**, „ноје“, I књ. Мојсијева г. 9:9-11.
- **Афгара „Рони Акара“**, пророк Јешајау, 54.
- **Парашат шавуа „Лех Леха“**, „Иди из земље“, I књ. Мојсијева гл. 12-17.
- **Афгара „Лама томар“**, пророк Јешајау, 40.
- **Парашат шавуа „Вајера“**, „После му се јави Господ“, I књ. Мој. гл. 18-22.
- **Афгара „Веиша ахат“**, Краљеви, II, 4.
- **Парашат шавуа „Хаје Сара“**, „Поживје Сара“, I књ. Мојс. гл. 23-25:18.

- **Афгара „Веамелех Давид закен“**, Мелаким, 1:1.
- **Парашат шавуа „Толедот“**, „А ово је племе“, I књ. Мојс. гл. 25:19 – 28:9.
- **Афгара „Маша девар Адонај“**, Краљеви, I.
- **Парашат шавуа „Вајесе“**, „И Јаков отиде“, I књига Мојс. гл. 28:10 – 32:3.
- **Афгара „Веами телуим“**, пророк Ошеа, 12 – 13.
- **Парашат шавуа „Вејишлах“**, „А Јаков посла“, I књ. Мојс. гл. 32:4 – 36.
- **Афгара „Хазон Оваћа“**, пророк Овадија, 1.
- **Парашат шавуа „Вејешев“**, „А Јаков живљаше“, I књ. Мојс. гл. 37-40.
- **Афгара „Ко амар Адонај“**, Амос, 2.
- **Парашат шавуа „Микец“**, „А после две године“, I књ. Мојс. гл. 41 – 44:17.
- **Афгара „Рони Весимхи“**, Зехарја, 2.
- **Парашат шавуа Парашат шавуа „Вајигаш“**, „Али Јуда приступи“, I књ. Мојс. гл. 44:18 – 47:27.
- **Афгара „Вајаи девар Адонај... Веата вен“**, Језехкел 37:16.
- **Парашат шавуа „Вајехи“**, „И Јаков поживје“, I књига Мојс. гл. 47:28 – 50.
- **Афгара „Вејикреву јеме Давид“**, Краљеви, 1:2.
- **Парашат шавуа „Шемот“**, „Имена“, II књ. Мојс. г. 1-6:1.
- **Афгара „Дивре Јирмејау“**, Јирмејау 1:1.
- **Парашат шавуа „Ваера“**, „И јавио сам се Авраму“, II књ. Мојс. гл. 6:2-9.
- **Афгара „Бекабеци“**, Јехезкел, гл. 28.
- **Парашат шавуа „Бо“**, „Иди к фараону“, II књ. Мојс. гл. 10 – 13:16.
- **Афгара „Адавар ашер дибер“**, Јирмејау, 46.
- **Парашат шавуа „Бешалах“**, „И кад Фараон пусти народ“, II књ. Мојс. гл. 13:17 – 17.
- **Афгара „Ветесар Девора“**, Шофетим, 5.
- **Парашат шавуа „Јитро“**, „Јотор“, II књ. Мојс. гл. 18 – 20.
- **Афгара „Бишнат мот амелех“**, Јешајау, 6:1.
- **Парашат шавуа „Мшпатим“**, „А ово су закони“, II књ. Мојс. гл. 21-24.
- **Афгара „Вајихрот Јеојада“**, Мелаким 2:11.
- **Парашат шавуа „Терума“**, „Прилог“, II књ. Мојс. гл. 25 – 27:19.
- **Афгара „Вадонај натан хохма“**, Мелаким, 1:5.
- **Парашат шавуа „Тецаве“**, „И начини олтар“, II књ. Мојс. гл. 27:20 – 30:10.
- **Афгара „Војомер Шемуел“**, Шемуел, 1:15, 15-34.
- **Парашат шавуа „Ки тиса“**, „Јоште начини“, II књ. Мојс. гл. 30:11 – 34.
- **Афгара „Ваји девар Адонај лемор“**, Јехезкел, 36:15.
- **Парашат шавуа „Вајкел – Пекуде“**, „Потом сабра Мојсије“, II књ. Мојс. гл. 35 – 38:20.
- **Афгара „Кол ам аарец“**, Јехезкел, 45 – 46, 46:18.
- **Парашат шавуа „Вајикра“**, „И викну Господ Мојсија“, III књ. Мојс. гл. 1-5.
- **Афгара „Кол ам аарец“**, Јехезкел, 45.
- **Парашат шавуа „Цав“** – Шабат агадол, „Заповеди“, III књ. Мојс. гл. 6-8.
- **Афгара „Веарева ладонај“**, Малахи, 3:4.
- **Парашат шавуа „Шемини“**, „А у осми дан“, III књ. Мојс. г. 9-11.
- **Афгара „Ваји девар Адонај“**, Јехезкел 37:16.
- **Парашат шавуа „Тазриа“** – Мецора, „Кад жена затрудни“, III књ. Мојс. гл. 12-13, 14-15.
- **Афгара „Ко амар Адонај“**, Јешајау, 66.

ВЕРСКА НАСТАВА – факултативни предмет

III разред

ПРАВОСЛАВНИ КАТИХИЗИС

ЦИЉ наставе у трећем разреду јесте да се ученицима аргументовано пречоди да је Исус Христос једини спаситељ створеног света зато што је само у његовој личности остварена заједница стварне природе с Богом.

ЗАДАЦИ наставе православног катихизиса су да ученик:
 – стекну свест о томе да је Тајна Христова циљ стварања света;
 – уоче да је првородни грех променио начин остварења циља због кога је свет створен, али не и сам циљ;
 – запазе да се Тајна Христова поистовећује са Литургијом;
 – уоче да апостолским прејемством, посредством Духа Светога, преко Литургије и као Литургија, будуће Царство Божије улази у историју;
 – запазе разлику између иконографског приказивања распећа и васкрсења Христовог у православној и ренесансној традицији.

САДРЖАЈ ПРОГРАМА (1 час, 35 часова годишње)

Тајна Христова – јединство Бога и човека као циљ због кога је Бог створио свет.

Христово оваплоћење и страдање, смрт као последица греха првих људи.

Бог је васкрсао Христа из мртвих Духом Светим (превазилажење смрти за створену природу као плод слободне, личне заједнице Бога и човека у Христу).

Исус Христос као нови Адам и начелник све твари.

Улога Духа Светог у сједињењу људи и створене природе са Христом (Дух Свети конституише Цркву као конкретну Литургијску заједницу кроз Крштење, Мирпомазање и Рукоположење).

Литургија као икона истинског постојања света – Царства Божијег (спасење света заједничко дело Св. Тројице и људи; разлика између Бога и људи али не и одељеност).

Апостолско прејемство (епископ као икона Христа, свештеници иконе апостола, Литургија као икона будућег века).

Распеће и Васкрсење Христово у православној иконографији. Упознавање ученика са наставним планом и програмом

Тајна Христова – јединство Бога и света као циљ стварања

Систематизација

Христос – истинити Бог и истинити човек

Систематизација

Христово страдање и смрт као последица првородног греха

Систематизација

Васкрсење Христово – (Бог Отац је Духом Светим Васкрсао Христа)

Систематизација

Превазилажење смрти као плод личне заједнице Бога и човека у Христу

Систематизација

Исус Христос као нови Адам

Систематизација

Јединство природе у Христу

Систематизација

Улога Духа Светога у сједињењу људи и створене природе са Христом

Систематизација

Дух Свети у тајнама – Крштење, Мирпомазање и Рукоположење

Дух Свети у тајнама – Крштење, Мирпомазање и Рукоположење

Систематизација

Литургија – икона истинског постојања света

Систематизација

Царство Божије – заједничко дело Свете Тројице

Систематизација

Природна разлика (али не и одељеност) између Бога и твари

Систематизација

Апостолско прејемство у контексту Литургије

Систематизација

Епископ – Икона Христова

Епископ – Икона Христова (презвитери – иконе апостола)

Систематизација

Литургија као икона будућег века

Систематизација

Распеће и Васкрсење Христово у прав. иконографији

Систематизација

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Циљ наставе у трећем разреду јесте да се ученицима аргументовано предочи да је Исус Христос једини спаситељ створеног света зато што је само у његовој личности остварена заједница стварне природе с Богом.

Тему *Тајна Христова...* треба реализовати на тај начин што ће се ученицима предочити одлуке 1. и 4. Васељенског сабора, затим то протумачити на основу Св. Писма, како Новог, тако и Старог завета. У оквиру ове теме треба ученицима скренути посебну пажњу на следеће чињенице: да је Христос потпуни човек и потпуни Бог, односно Син Божији, да су у једној личности Сина Божијег поново сједињене, „нераздељиво и непроменљиво”, човечанска, односно стварна, и нестварна, Божанска природа, које су падом првог човека Адама биле разједињене. Указати, дакле, на паралелу између Христа, новог Адама, и старог Адама. На основу овог сједињења, Христос је постао нови Адам и једини посредник између Бога и створене природе јер је једино у њему створена природа остварила сједињење с Богом, а на тај начин и бесмртно постојање. Такође, треба указати ученицима на то да се у остварењу тајне Христове пројављује слобода, како Божија у односу на човека, тако и човекова у односу на Бога. Дакле, све оно што је први човек Адам требало да учини, а није учинио због слободног одбијања да то учини, учинио је Христос. Треба указати, такође, и на важност учења о Христу за нас људе и за наше спасење. (Погодно штиво за боље разумевање ове проблематике јесте чланак: Ј. Зизиулас, *Христологија и њено постојање*.)

Тему *Христово оваплоћење и страдање...* треба реализовати на тај начин што ћемо најпре изложити ове догађаје на основу описа Св. Писма Новог завета, а затим протумачити с посебним освртом на следеће елементе: да су оваплоћење и страдање Христово два различита догађаја, односно да оваплоћење Христово не садржи истовремено и смрт, као што је случај код нас људи који почињемо да умиремо кад се родимо. Христос није рођен на исти начин као и ми људи, од мужа и жене, он је Син Божији који се слободно рађа као човек и слободно страда, и то ради нашег спасења, будући да је Бог и зато нестрадалан и нематеријалан, тј. учинио је оно што је први човек Адам одбио да учини што нас упућује на закључак да је Син Божији постао човек и страдао због греха првог човека Адама. У Христу је откривен циљ због кога је Бог створио свет и човека на крају стварања, тј. да је Бог створио свет да се сједини с Њим кроз човека, у једној личности и да тако постоје вечно, што нас опет упућује на закључак да би се тајна Христова остварила и да први човек није погрешно, зато што је та тајна сједињење Бога и човека и што без тог сједињења стварна природа не би могла да постоји. Међутим, овде треба ученицима указати на то да смрт није саставни део првобитног Божијег плана о свету, већ да је она последица греха првог човека Адама. Дакле, да није било греха, не би било страдања и смрти, односно да први човек Адам није погрешно, он би постао Христос и не би окусио смрт. После греха, смрт је постала реалност за читаву природу и преноси се преко природног рађања.

Овом темом се наглашава врло важна чињеница да без сједињења с Богом, односно сада са Христом, ниједно створено биће не може да превазиђе смрт. Ова констатација нас упућује на закључак да се спасење остварује једино у Цркви, односно у Евхаристијској заједници, јер је ту присутан Васкрсли Христос и једино тамо можемо остварити заједницу с Њим.

Тему *Бој је васкрсао Христос...* треба такође обрадити најпре на основу сведочанстава о овом догађају забележених у Св.Писму Новог завета. Приликом развијања ове теме, треба ученицима указати на то да је Бог васкрсао Христа из мртвих Духом Светим. Ово је важно због тога што се том констатацијом истиче да спасење, као превазилажење смрти за створену природу, није ствар природе, односно није механички, природни процес, већ је ствар слободе, односно није појављује као нови начин постојања створене природе, као литургијска заједница. Јер Свети Дух својом делатношћу ствара литургијску заједницу – Цркву. Дакле, васкрсење Христово упућује на есхатолошки догађај свеопштег васкрсења мртвих и конституисања Царства Божијег који ће се догодити када то Бог Отац буде благословио, а Васкрсење Христово, односно литургијска заједница јесте његов залог и предокус.

Треба, такође, скренути пажњу ученицима да се Васкрсли Христос пројављује у литургијском сабрању као онај који начелствује Литургији и приноси Богу Оцу дарове Цркве, односно целу Цркву, о чему нам сведочи најпре Св.Писмо Новог завета, а затим и сама литургијска пракса источне Цркве.

Темама: *Исус Христос као нови Адам...* и *Улога Духа у сједињењу људи са Христом...* треба ученицима обратити пажњу на то да је Исус Христос савршен човек и да се једино у заједници с Њим остварује заједница с Богом. Ту заједницу са Христом људи могу да остваре једино посредством Духа Светога кроз Крштење у које се показује наша слободна опредељеност за Христа и вера у

Христа као спаситеља и уласком у литургијску заједницу. На овај начин Дух Свети конституише Цркву као Литургијску заједницу људи и природе с Богом у Христу.

Тему *Литургија као икона Царства Божијега...* треба реализовати путем описа Литургије у контексту вере у обећано будуће Царство, указујући ученицима посебно на идентичност структуре Царства Божијега и Литургије: Христос окружен апостолима, анђелима и народом, односно епископ окружен свештеницима, ђаконима и народом. Такође, треба ученике упутити на то да је Литургија икона будућег Царства Божијега, а не слика прошлости. Ради разумевања разлике између иконе и слике, треба поћи од тога да је Царство Божијега будући догађај који се још увек није у потпуности остварио, али то Царство присуствује сад и овде у икони преко Литургије. Зато је епископ у Литургији икона Христа, свештеници су иконе апостола итд. Мимо Литургије не постоји Царство Божијега. За разлику од иконе која онтолошки садржи Царство Божијега, иако не и у потпуности, зато што је Царство Божијега догађај будућности, слика подразумева Царство Божијега као стварност која паралелно сапостоји са Литургијом или пак стварност која је постојала у прошлости. У овом контексту, ако слике, односно Литургије, и нема, прототип, тј. Царство Божијега, и даље постоји. Ова разлика између иконе и слике, која се среће у контексту Литургије и Царства Божијега, утолико је неопходна, уколико желимо да су Христос и Дух Свети реално присутни у Литургији, сад и овде, преко њених чланова, а што је неопходно ради нашег спасења, а не да у Литургији ми глумимо њихово присуство будући да су они одвојени од нас и да су горе на небу, док су чланови литургијске заједнице само обични људи. (У контексту одређења иконе и поређења иконе и прототипа, треба навести одлуке 7. Васељенског сабора, док се за одређење односа између Литургије и Царства Божијега треба послужити посланицама Св. Игњатија Богоносца, као и студијом Ј.Зизијуласа, *Евхаристија и Царство Божијега*).

Тему *Апостолско прејемство* треба реализовати на основу закључака који ће следити из претходне теме, а они су следећи: будући да Христос и Дух Свети својом делатношћу доносе у историју будуће Царство Божијега, Литургија није понављање догађаја из прошлости, већ је икона будућег стања ствари у Царству Божијем. Дакле, оно што треба подразумевати под „апостолским прејемством“ јесте то да се Црква конституише не на основу прошлости, већ на основу будућности. Дух Свети, који кроз рукоположење конституише Цркву као Литургијску заједницу, чини то искључиво у оквиру Литургије – дарове и службе које раздаје људима чини за Литургију и ради ње. Отуда је сваки епископ у Литургијском сабрању икона Христа и свака Литургијска заједница под једним епископом је потпуна Црква – Једна, Света, Васељенска и Апостолска. (Као помоћна литература за ову тему може да послужи студија: Ј. Зизијулас, *Апостолско прејемство*).

У контексту иконографског приказивања Тајне Христове, односно оваплоћења, страдања, Васкрсења и Вознесења Христовог, као и силаска Св. Духа на апостоле, треба ученицима посебно указати на литургијски оквир ових тема, тј. на однос у коме ови догађаји стоје с будућим Царством Божијем. (На пример, икона оваплоћења приказује да се у вези са рођењем Христовим дешава нешто необично, што није својствено рођењу обичне деце, односно да се роди спаситељ света, да страдање Христово на крсту указује на то да смрт није последњи догађај којим се све завршава, већ да оно указује на наду васкрсења. Васкрсење Христово приказује Христа који не васкрсава сам, већ Он силази у Ад и васкрсава сав род људски итд.).

ИСЛАМСКИ ВЈЕРОНАУК-ИЛМУДДИН

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА
(1 час недељно, 35 часова годишње)

ВЈЕРА И РЕЛИГИЈА

- Дин (религија) и вјера
- Тевхид-исламски монотеизам
- шта је религија
- Различити аспекти проучавања религија
- Поријекло религија
- Религија у предисторији

НАЈВЕЋИ ПОСЛАНИЦИ

- Улу-л-азм – посланици одлуке
- Адем – отац човјечанства и први посланик
- Нух – први посланик на земљи, први сукоб тевхида са политеизмом
- Ибрахим – праотац каснијих вјеровјесника и градитељ Кабе
- Муса – посланик који је срушио највећу тиранију на земљи, који је непосредно разговарао са Аллахом д'ш. и коме је објављен Теврат
- Иса – син Мерјемин, знамење свјетовима, посланик Инд'ила
- Мухаммед а.с. – посланик човјечанства, посланик Кур'ана и милост свјетовима

ВЈЕРА И ДРУШТВО

- Вјера и наука
- Божија објава-вахј
- Утицај тевхида – монотеизма на живот

ЗАЈЕДНИЧКИ ЕЛЕМЕНТИ РЕЛИГИЈА

- Свете књиге: Библија, Стари завјет, Нови завјет, Тора, Талмуд, Кур'ан часни
- Појам гријеха: Гријех у јудаизму, Гријех у хришћанству, Гријех у исламу
- жртва-курбан
- Ходочашће: Јерусалем-свети град јудаизма, хришћанства и ислама
- Гејуллах-Каба: симбол изворне вјере у једног и јединог Бога

НАЈСТАРИЈЕ РЕЛИГИЈЕ

- Религије Блиског истока
- Религије древног Египта

ЖИВЕ РЕЛИГИЈЕ ИСТОКА

- Хиндуизам
- Будизам

ХИСТОРИЈА РЕЛИГИЈЕ НА ПОДРУЧЈУ ЗАПАДНОГ БАЛКАНА

- Политеистички култови
- Римски политеизам
- Долазак хришћанства

КАТОЛИЧКИ ВЈЕРОНАУК

Циљ наставе вјеронаука је вредновање вјерских и социјалних датости у кршћанству и људској заједници са нагласком на одговорно стварање бољег свијета. Младе водимо оним ставовима и истинама које научава Катекизам Католичке цркве. Овдје доносимо само наслове појединих наставних тема и јединица.

Мисао водила наставе вјеронаука трећег разреда је изградња комплетне и одговорне особе у односу према себи, према вјерским вредностама, према другим људима и коначно да се осјећа позваним да те вредноте не само спознаје и говори него и потврђује животом. Теме омогућују младом човјеку самоконтролу, упућују га на извор надахнућа, одгајају за изградњу правилних ставова према дугима и коначно упућују на функционалност вјере у његовом животу.

1. УВОД

- Упознавање ученика са садржајима програма католичког вјеронаука за III разред

2. ТЕМЕЉ ОСОБНОСТИ

- Вјера – повјерење (Вјера као дар и искуство)
- Човјек са правима и дужностима (Људско достојанство)
- Савјест као мјесто одговорности (Изградња савјести као норме дјеловања)
- Антрополошки аспекти одговорности (Вредноте које изграђују ове аспекте)
- Човјек према другом и другачијем (Дијалог)
- Суживот и толеранција (Темељи суживота)

3. У СЛУЖБИ ЧОВЈЕКА

- Исус Христ као бранитељ људских права (Исус Христ човјек за друге)
- Црква као Исусово дјело за остваривање његова краљевства (Љубав као врховна норма Христовог краљевства)
- Црква као друштво и као отајство (Изградња друштва по Цркви и у Цркви)
- Људска заједница – држава (Права и дужности људске заједнице)
- Црква и политика (Одвојено а сураднички на опће добро)
- Познавање других религија (Остваривање права на различитост)
- Велике религије Истока (Облици духовности тих религија)
- Ислам (Вредноте и допринос опћој култури)

4. ИЗГРАДЊА КРЕПОСНОГ ЧОВЈЕКА

- Отајство Божића (Слављење са нагласком на Христово човјештво)
- Божанске крепости (Појам и улога)
- Вјера (Пракса)
- Уфање (Божја снага у нама)
- Љубав (Живот с другима)
- Праведност (Сваком своје)
- Јакост (Устрајност у себи)
- Разборитост (Краљица крепости)
- Умјереност (Златна средина)
- Стечене крепости (Врсте и начин стјецања)

5. СВЈЕДОЧАНСТВО

- Средства крепосног живота (Сакраменти и молитва)
- Хришћанска молитва (Значење и врсте)
- Живот по вјери (Хришћанска аскеза)
- Свједочење (Једино посланье вјерника)

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Вјерска поука у средњој школи је особито деликатна. Средњошколац се нашао у новој средини, пред новим изазовима, могућностима и препун жеља да их оствари. Основни проблем је неповерење према новој средини, према самој себи и наглашена критичност ауторитета. Стога катехеза у средњој школи мора поћи од те чињенице да је катехета човјек који „разбија” баријере неповјерења. Стога је у реализацији наставне јединице нагласак на доживљајном а онда на спознајном подручју. Зато су теме тако и биране да се млади човјек прво задиви даној чињеници, доживљају, садржају да према њој мора заузети свој став а „чисто вјерски приступ” је свјетло да правилније и цјеловитије олакша зазимање става.

Начин реализације наставе вјеронаука и овај пута искључиво иде путем искуства, доживљаја, догођенога тренутка а основна мисао водиља је **открити себе као вредноту, прихватити, поштивати и тако изградити повјерење према другима.**

ВЕРСКА НАСТАВА ЕВАНГЕЛИЧКО-ЛУТЕРАНСКОГ ВЈЕРОНАУКА СЛОВАЧКЕ ЕВАНГЕЛИЧКЕ ЦРКВЕ А.В.**ЦИЉ И ЗАДАЦИ**

- Освајање ширег и целовитог погледа на учење и живот цркве.
- Учвршћивање вере у Господа Исуса Христа као Главе цркве.
- Упознавање са организационом структуром, поруком и радом евангеличке а. в. цркве.
- У интересу узајамног заједничког живота и на основу са знања развијати позитивне ставове према припадницима других верских заједница и њиховој традицији и култури.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА
(1 час недељно, 35 часова годишње)**ТЕМЕ:****1. ЦРКВА И ЊЕНО УЧЕЊЕ**

- Видљива и невидљива црква
- Подела цркве: католичка
- православна
- евангеличка калвинска
- евангеличка а. в.
- деноминације – секте.

2. ПОРУКА И АКТИВНОСТ ЦРКВЕ

Порука цркве и активности које представљају основу бого-служења у евангеличкој цркви.

3. БЛАГОСЛОВЕНО ДЕЛО ЦРКВЕ У СВЕТУ

Црква и матерњи језик
служба за народ
као културни чинилац
држава
екуменски рад

4. ЦРКВА И ЊЕНО УРЕЂЕЊЕ

Уређење цркве – црквени Устав
Законодавна и правна тела
Права и дужности чланова цркве

ПРИРУЧНИЦИ:

1. Jaroslav Kušnir, Darina Kušnirova: VIEM, KOMU SOM UVERIL .... Tranoscius Liptovsky Mikulaš, 1999.
2. Mikulaš Adamčík, Julius Madaras, Jan Lacko: KRISTOVA CIRKEV Tranoscius, Liptovski Mikulaš, 1993.

ВЕРСКО ВАСПИТАЊЕ РЕФОРМАТСКЕ ХРИШЋАНСКЕ ЦРКВЕ

ЦИЉ верског васпитања реформатске хришћанске цркве је да ученик упозна Цркву кроз историјске токове, главна начела, промене односа Цркве и државе. Да препозна у историјским догађајима и односима Госпадара историје. У тим годинама су већ способни на вишу анализу. Да схвати значај настанка хришћанства, одшпељење од јудаизма, узроке прогнанства, настанак хришћанског учења те догми и њихов значај.

Тема	Библијски текст	Минимум
1. Хришћанство у јудаизму – хришћ. код погана	Дјела апостолска 2:42-74, 10:34-35, 13:46-49	
2. Од прогнанства до обавезе (до цркве у држави)	Јеврејима 11:33-38, Фил. 1:29	Историјски датуми: 313, 325, 381, 431, 451
3. Настанак хришћанског учења, теологије	1Пет.2:1-12; 2Пет.2,9	Цонстантинус, Тхеодосиус, Ариус
4. Разлике у развоју западне-истокне цркве	Мк.16:14-18	
5. Хришћанство на Истоку		
6. Хришћанство на западу, живот са поганима	Јн.17:15	Историјски датуми: 529, 754, 1054, 1075, 1099, 1122, 1225
7. Однос цркве и државе	1Тим.3:1-2	
8. Инквизиције	2Пет.2:18, 3:17	
9. Кризе у папизму, раскид цркве на западу	Мт.22:29; Мк.12:24	Историјски датуми: 1309-77, 1378-1414, 1409,1414-18, 1415, 1431, 1439, 1447-1521
10. Хуманизам и ренесанса	1Кор.11:19	

Тема	Библијски текст	Минимум
11. Знакови предреформације: Wyclif и Hus	Јер.9:23-24; Јн.13:15	
12. Историја цркве пред реформацијом (X-XV ст.)	Јн.17:26, Ром.1:18-23	Историјски датуми: 972, 997, 1000, 1055, 1417; Bruno, Adalbert, Gellért
13. Култура у хришћанству у XI-XIII ст.	Јн.17:19-21	
14. Хуманизам и ренесанса		
15. Реформација у европи		
16. Martin Luter	Ром.1:17 Еф.2:8-10	31.10.1517.
17. Ulrich Zwingli; Реформација у њем.-швајц.	Ром.5:1-8	1521, 1529, 1530, 1531, 1534, 1536, 1549, 1555, 1559, 1545-63, 1566, Luther, Melanchton, Zwingli, bullinger, Calvin, Farel, Beze, Erasmus, Serveto, Münzer, Mennon, Carafa, Louola
18. Jean Calvin и реформација у Женеви	Јн.3:35-36	
19. Главна теолошка начела реформације	Јн.3:16	
20. Споредна струјања у реформацији		
21. протуреформација		
22. Развитац цркве после синода у Триденту	Јер.2:7-8	1618-19, 1773, 1869-70, 1891, Gomarus, Amesius, Socsejus, Spener, Francke, Zinzendorf, Weslwy, Bunuan
23. Западна и северна европа у време протуреформације	Дјела апостолска 4:12	
24. Јужна и средња европа у XVII стољ.		
25. Црква, држава и култура у XVIII-XIX ст.		
26. Протестантска ортодохис и пиетизам. Пуританизам	Zsolt.95:1-7 (Псалм)	
27. Римокатоличка црква и источна ортодохиа у XVIII-XIX ст.		

Тема	Библијски текст	Минимум
28. Реформација на подручју Мађарске	Јел.2:1-5 (откр.)	Albert Sweitzer, Karl Barth, Dietrich Bonhoeffer, Rudolf Bultmann
29. Протестантска струјања у европи	Ез.34:5-6	
30. Протестантска теологија у XX ст.	Zsolt.25:4-5	

ХРИШЋАНСКА ЕТИКА ЕВАНГЕЛИЧКО ХРИШЋАНСКЕ ЦРКВЕ А.В.

„Ти си Христос, Син Бога живог!“ Јов. 16, 16
Ја,... Верујем у Исуса Христа, ... Господа мог!

1. 2. час: Порекло Исусово. Породица Место рођења Испуњење пророчанства Циљ: Да би ученици видели и разумели, зашто су од великог значаја за хришћанство рођење и порекло Исусово.	Основна мисао: Дом Давида и Марије, порекло Давидово. Владавина Херодеса. Исус је обећани Месија.
2. час: Покрет Исуса и Јована Крститеља. Исус у кругу Јована Крститеља Исус ставља на страну Тору – Уздрављење код Бетхесди. Циљ: Да би ученици упознали разлику и сличност између Кумрана и Јована Крститеља.	Основна мисао: Карактеристична црта кумранске заједнице. Пракса крштења Јована Крститеља и његова веза са Тором. Исусово схватање Торе и његово тумачење.
3. час: Библијски квиз. 1. Како се звао анђеоски посланик од Бога Марији? а) Микаел б) Гаврил ц) Уриел 2. Како се звало место, где је живела Марија? д) Сикар е) Јерихо ф) Назарет 3. Ко је био пореклом из дома Давидовог? г) Марија х) Јосиф и) Јован Крститељ 4. Занимање Јосифа? ј) Пастир к) Зидар л) Тесар	
4. час: Исус у Галилеји Избор дванајстих апостола. Исус учи и чини чуда. Сукоб са фарисејима и законцима Циљ: Да би ученици открили особу Исуса Христа и његово постојење и везу са верским групама.	Основна мисао: Ученици, њихова мисија. Фарисеји, садучеји. Херодесова странка, зелоти. Опраштај грехова, пост месијашка очекивања месијашке титуле.
5. час: Исусов рад у Јудеји. Васкрсење Лазарово и одсуђујући постојење великог већа. Исус у Јериху и Бетанији. Циљ: Да би ученици видели шта изјављује Исус о себи и о свом Оцу, и да осећају неизбежан конфликт између Исуса и великог већа Израела.	Основна мисао: „Ја сам“ – изреци, „Исус као Добри Пастир“ Исус као утеловатељ небеског Оца.

6. час: Последња недеља. Исусов улаз у Јерусалим, последња вечера, хапшење Исуса. Верска – законска парница Политичка парница	Основна мисао: Првосвештеник и његов верски и политички значај. Деловање синедриона. Изрека „Ја сам” – у верскозаконској парници. Уред прокураторски, личност Пилата.	13. час: Дела апостолска Циљ: нека ученици упознају првотну цркву, старешине, мисију и проблеме, са којима су се сукобили.	Основна мисао: Рођење цркве, ширење, првотна Црква, обљављивање јеванђеља. Лука као очевидец и писац.
7. час: Библијски квиз. 1. Зашто је улазио Исус у Јерусалим? а) хтео је доказати своју моћ б) јавно ц) хтео је испунити старозаветна пророчд) анства е) јер народ препознао у њему ослободитеља 2. Када је била последња вечера? 3. ф) Четвртак г) Петак х) На Ускрс 4. Зашто је осудио Пилат Исуса? и) јер је у њему видео бунтовника ј) био је сагласан са синедријом к) бојао се, да не изгуби прокуратуру 5. Зашто су осудили Исуса у дому првосвештеника? л) јер је себе називао краљем м) јер је поступио као Син Божи н) јер је организовао пробуну		14. час: Павлова посланица Римљанима Циљ: да ученици упознају апостолско писмо, која расправља важна теолошка питања.	Основна мисао: улога вере у хришћанском животу. Грех и милост улога ове посланице у историји хришћанства. (Аугустин – Лутхер)
8. час: Нови Завет Јеванђеље по Марку Циљ: нека ученик упозна карактеристичне црте Марковог јеванђеља.	Основна мисао: Збор, личност Маркова Тајна Исуса Исус по Марку: човек, учитељ, Син човека, Син Божји Чуда и краљевство Божије.	15. час: Павлова посланица Коринћанима. Циљ: да ученици упознају живот хришћана у том граду. Њихови проблеми, и како их Павле води и учи да би упознали истину.	Основна мисао: Оснивање црквене општине, настављајући проблеми, пагански култови, и њихов утицај на вернике. Веза апостола и црквене општине.
9. час: Јеванђеље по Матеју. Циљ: нека ученик упозна карактеристичне црте Матејевог јеванђеља.	Основна мисао: Црква код Матеја Црква и краљевство Божије Крај векова Исус по Матеју – Господ. Који живи у заједништву. Ученици по Матеју.	16. час: Павлова посланица Галатима Циљ: да би ученици осетили узајамну повезаност заједнице и хришћанске етике, такође да виде и последице.	Основна мисао: Теолошки појам закона и јеванђеља. Повезаност вере и живота.
10. час: Јеванђеље по Луци. Циљ: нека ученик упозна карактеристичне црте јеванђеља по Луци	Основна мисао: Лука као верник. Спасоносно доба: -10 доба обећ-11 ања -12 доба Исуса -13 доба Цркве Исус по Луци. Исусова поређења.	17. час: Час ученика – дијалози Циљ: решавати свакодневне проблеме у животу у узајамној повезаности вере и живота.	
11. час: Јеванђеље по Јовану Циљ: нека ученик упозна карактеристичне црте Јовановог јеванђеља.	Основна мисао: Личност писца и збор. Важни појмови и теме: -14 хлеб живота -15 -16 час последњи -17 изреци: „Ја сам!” Исус по Јовану Исус васкрсење и живот.	18. час: Павлова посланица Ефезцима и Колошанима. Циљ: ученици треба да осете сличност и различитост ове две посланице. Да виде заједништво свих људи у Христу.	Основна мисао: Појам Цркве Христос као једина глава Цркве Лик новог човека у Христу Писма из робије апостола Павла.
12. час: Библијски квиз. 1. Ко је видео као први васкрснутог Исуса? а) учб) еници из Емауса ц) Петар д) Марија Магдалена 2. Зашто није хтео поверовати Тома у Исусово васкрсење? е) јер је то сматрао немогућф) им г) мислио је да га остали воде за нос х) мислио је да остали ученици и) су криво информисани 3. По 4. чему су препознали 5. ученици из Емауса Исуса? ј) како је тумачио к) Писма л) о благослову и прелому хлеба за столом м) препознали су га још на путу		19. час: Посланица Филиплјанима и две посланице Солуњанима. Циљ: да би ученици упознали примаоце писма, Црквене општине у Филипину и Солуну. Да би преузели од апостола – како треба волети живот и имати радост од живота.	Основна мисао: Радост у Христу Живот у Христу Смисао хришћанског живота и радости Хришћанска слика будућности и веза са свакодневним животом.
10. час: Јеванђеље по Луци. Циљ: нека ученик упозна карактеристичне црте јеванђеља по Луци	Основна мисао: Лука као верник. Спасоносно доба: -10 доба обећ-11 ања -12 доба Исуса -13 доба Цркве Исус по Луци. Исусова поређења.	20. час: Пастирске посланице Тимотеју, Титу и Филемону. Циљ: да би ученици видели прави, узан и лични контакт између апостола и његових сарадника.	Основна мисао: повезаност и сарадња апостола и његових блиских сарадника како треба да изгледа служба свештеничка прихватити и живети важеће норме.
11. час: Јеванђеље по Јовану Циљ: нека ученик упозна карактеристичне црте Јовановог јеванђеља.	Основна мисао: Личност писца и збор. Важни појмови и теме: -14 хлеб живота -15 -16 час последњи -17 изреци: „Ја сам!” Исус по Јовану Исус васкрсење и живот.	21. час: Час ученика – дијалози Циљ: да ученици осете, ко свој живот препусти важећим хришћанским нормама, његов живот ће постати потпунији. Могуће је навести неколико примерака из Библије, али и из живота верника.	
12. час: Библијски квиз. 1. Ко је видео као први васкрснутог Исуса? а) учб) еници из Емауса ц) Петар д) Марија Магдалена 2. Зашто није хтео поверовати Тома у Исусово васкрсење? е) јер је то сматрао немогућф) им г) мислио је да га остали воде за нос х) мислио је да остали ученици и) су криво информисани 3. По 4. чему су препознали 5. ученици из Емауса Исуса? ј) како је тумачио к) Писма л) о благослову и прелому хлеба за столом м) препознали су га још на путу		22. час: Посланица Јеврејима. Циљ: да би ученици видели да позивања на Стари Завет и стара догађања, добивају нова тумачења у светлу учења Исуса Христа.	Основна мисао: Проблематика ауторства и адресата. Исус, као остваритељ старозаветних обећања. Претварање старозаветних слика и симбола у свет Новог Завета.
12. час: Библијски квиз. 1. Ко је видео као први васкрснутог Исуса? а) учб) еници из Емауса ц) Петар д) Марија Магдалена 2. Зашто није хтео поверовати Тома у Исусово васкрсење? е) јер је то сматрао немогућф) им г) мислио је да га остали воде за нос х) мислио је да остали ученици и) су криво информисани 3. По 4. чему су препознали 5. ученици из Емауса Исуса? ј) како је тумачио к) Писма л) о благослову и прелому хлеба за столом м) препознали су га још на путу		23. час: Опште „католичке” посланице: Јаковљева, Петрова, Јованова, Јудина. Циљ: треба да ученици упознају стил ових писама. Даље циљ ауторов, и најважније поруке.	Основна мисао: Специјалност општих („католичких”) посланица. Јаковљева практична теологија, и живот, вера и дела. Карактеристична црта Јованове теологије.

24. час: Јованово откривење. Циљ: да би ученици упознали и разумели апокалипсу као књижевну врсту, и да би упознали вест те књиге.	Основна мисао: Апокалипса, есхатологија, јеврејска очекивања. Заузимање става у вези са другим доласком Исуса Христа. Упознање симболике.
25. час: Час ученика – дијалози. Циљ: у слободној дискусији проверити шта су научили на часовима веронауке.	
26. час: Реформација. 1517-1648 Циљ: показати ученицима на неопходност реформације – обнове цркве, јер јединственим извором цркве је јеванђеље Исуса Христа.	Основна мисао: Лутхер, као реформатор Борба за чистоту јеванђеља. Животопис Лутхеров. Света Причест, слобода човека, Лутхерова формула: -18 једино Писмо Свето -19 једино Христос -20 једино вера -21 једино милост
27. час: Религија, и религиозност Циљ: да би ученици научили шта је религија, а шта је њена значајност.	Основна мисао: – појам религије, њене мотивације -22 Религиозност као доживљај -23 Религиозност као култура -24 Религиозност као традиција
28. час: Крст – крштење Циљ: да би ученици разумели основни садржај крста, његове увете као и последице.	Основна мисао: Крст као сакрамент – светост Пракса крштења: -25 код детета -26 код одраслог
29. час: Заједница – заједништво Света Причест. Циљ: да би ученици видели како Света Причест остварује заједништво са Христом и са другим човеком.	Основна мисао: Света Причест – коинонија, тело Христово. Заједништво верника. Моје место у том заједништву. У учењу апостола Павла видети како функционише то заједништво – као „једно тело”.
30. час: Друштво и појединац Циљ: треба да ученици упознају проблеме друштва као и појединца. Етичку позадину проблема.	Основна мисао: – права појединца и његова дужност према друштву -27 дужност друштва према појединцу -28 мањина -29 већина Различите форме понашања: алкохолизам, дрогирање
31. час: Наука и етика Циљ: треба да ученици упознају проблематику развоја науке. Потребно је да имају властито мишљење о развоју.	Основна мисао: -30 наука и вера нису у међусобном сукобу -31 и наука мора да има своје етичке границе, -32 које не сме прелазити -33 могућности -34 и преграде -35 одговорност науке за свет
32. час: Свет који нас опкољује Циљ: довести ученике да се у њима изграђује одговорност за околину.	Основна мисао: -36 одговорност за свет који нас опкољује -37 упознајмо библијске темеље те одговорности -38 Бог нам је дао овај свет да се о њему бринемо
33. час: Вредност живота. Циљ: ученици треба да стекну своје гледиште о томе, шта чини вредним људски живот.	Основна мисао: – искуство – мудрост – поштовање Човек верна слика Бога? Човек веран лицемер?
34. час: Патња. Циљ: ученици треба да упознају библијску као и теолошку позадину патње, као и смрти.	Основна мисао: Зашто има патње? Зашто човек мора умрети? Да ли је еутаназија решење за све?
35. час: Час ученика – дијалози. Циљ: у слободном разговору проверити научено градиво.	
36. час: Крај школске године Понављање.	Основна мисао: Колико позитивних искустава је донела у наше животе ова школска година помоћу веронауке?

ВЕРОНАУКА – ЈУДАИЗАМ**ЦИЉ**

1. Први курс: упознавање са основама средњевековне јеврејске религијске философије, главни философи, њихови ученици.
2. Други курс: Mozes Menfelson и његово време, еманципација.
3. Трећи курс: ционизам, рабин Juda Alkalaj, Teodor Hercl.
4. Четврти курс: Холокауст.
5. Пети курс: Основни појмови о хришћанству, исламу и будизму.

ИСХОДИ

1. Ученик ће се упознати са главним токовима средњевековне јеврејске религијско- философске мисли и њен утицај на социјални положај Јевреја у нејеврејској средини, период еманципације, проблемима идентитета и асимилације, са појавама и ширењем нетрпељивости према Јеврејима антисемитизма историјом Холокауста, основним поставкама ционизма.
2. Упознавање са основним елементима хришћанства, ислама и будизма.

НАСТАВНЕ ЈЕДИНИЦЕ

1. Саадја Гаон
2. Мајмонид
3. Јеуда Алеви
4. Јосеф Албо
5. Хасдај Крескас
6. Гертонид
7. Менделсон
8. Јеуда Алкаљ
9. Теодор Херцл
10. Ционизам
11. Холокауст
12. Хришћанство
13. Ислам
14. Будизам
15. Слободна тема

2

На основу члана 93. став 4. Закона о основама система образовања и васпитања („Службени гласник РС”, бр. 62/2003 и 64/2003), а у вези са чланом 24. став 1. Закона о средњој школи („Службени гласник РС”, бр. 50/92, 53/93, 67/93, 48/94, 24/96, 23/2002, 25/2002, 62/2003 и 64/2003),

Министар просвете и спорта доноси

ПРАВИЛНИК**О ПРОГРАМУ ОГЛЕДА ЗА ГИМНАЗИЈЕ****Члан 1.**

Овим правилником утврђује се програм огледа за гимназије који је одштампан уз овај правилник и чини његов саставни део.

Члан 2.

Програм огледа из члана 1. овог правилника остварује се у складу са Правилником о наставном плану и програму за гимназије („Службени гласник РС – Просветни гласник”, број 5/90 и „Просветни гласник”, бр. 3/91, 3/92, 17/93, 2/94, 2/95, 8/95, 23/97, 2/2002 и 5/2003), и то:

- 1) наставним планом за гимназије;
- 2) наставним програмима: српског језика као нематерњег језика, језика националних мањина, математике за други, трећи и четврти разред, рачунарства и информатике за први и други разред и музичке културе.

Члан 3.

Овај правилник ступа на снагу осмог дана од дана објављивања у „Просветном гласнику”.

Број 110-00-91/2003-08
У Београду, 25. септембра 2003. године

Министар,
проф. др **Гашо Кнежевић**, с.р.

ПРОГРАМ ОГЛЕДА ЗА ГИМНАЗИЈЕ**Циљ огледа:****Унапређење квалитета и осавремењивање образовно-васпитног рада кроз:**

- увођење у свакодневну наставну праксу савремених и ефикасних метода рада са ученицима
- реорганизацију наставног програма кроз хоризонтално и вертикално повезивање наставних тема и садржаја у циљу остваривања исхода образовања (предлог реорганизованог наставног програма дат је у прилогу овог предлога, његов је саставни део и представља полазну основу за континуирани рад на побољшању његовог квалитета)
- израду критеријума оцењивања и грађење стандарда оцењивања ученика.

Увођење организационих новина:

- прилагођавање унутрашње структуре наставног плана и часова у оквиру годишњег фонда часова у складу са постављеним исходима образовања и условима рада у школи (реорганизација наставног плана у оквиру годишњег фонда часова)

Очекивани исходи огледа**Унапређен и квалитетан образовно-васпитни рад:**

- ефикасни и подстицајни методи рада са ученицима примењени у свакодневној образовној пракси
- наставне теме и садржаји реорганизовани на начин који омогућава усвајање генеративних, трансферних и функционалних знања која су релевантна за научну дисциплину и која представљају основу за усвајање појмова и знања у наредним фазама школовања
- вертикално и хоризонтално повезани наставни планови и програми
- објективно оцењивање ученика према постављеним критеријумима

Трајање огледа

Предвиђено је да оглед траје од септембра 2003. до јуна 2007. године

Начин остваривања огледа

Оглед ће бити реализован путем обуке наставника гимназије, примене нових метода рада са ученицима, примене реорганизованог наставног програма и објективног оцењивања у свакодневној образовној пракси.

Обука за професоре гимназија биће организована у следећим областима које су битне за унапређење квалитета образовног рада:

- нова концепција образовања (усмереност на циљеве и исходе образовања) тродневна обука
- оцењивање ученика – тродневна обука
- стручно усавршавање наставника кроз обуку за акредитоване програме

Наставници гимназије ће у оквиру образовног рада примењивати методе рада и оцењивања за које су обучавани на семинарима.

У оквиру стручних актива биће издвојене кључне теме у оквиру којих је могуће постизање образовних исхода.

Предметни и обласни тимови ће сарађивати на хоризонталном и вертикалном повезивању наставних тема и садржаја.

Планирана је израда контролних задатака са заједничких садржајама и заједнички постављеним критеријумима.

Услови остваривања програма огледа

Оглед ће се реализовати у условима свакодневног образовног рада у гимназијама.

Његова реализација подразумева укљученост и сарадњу наставника у оквиру стручних тимова и стручних органа у гимназијама.

Министарство просвете и спорта ће пружити кадровску и материјалну подршку за реализацију обуке професора, материјал за рад, праћење и евалуацију огледа.

Праћење и вредновање огледа

Праћење и вредновање огледа обављаће Центар за вредновање квалитета образовања и васпитања, Одељење за развој образовања и Одељење за осигурање квалитета образовања.

Примена огледа ће бити праћена најмање три пута у току школске године.

На крају школске године, методом паралелних група биће испитани исходи образовно васпитног рада, адекватност оцењивања, мишљења ученика и наставника.

СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ

(оба тима гимназије)

ЦИЉ И ЗАДАЦИ НАСТАВЕ СРПСКОГ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ:

- естетски и хуманистички принципи изучавања књижевности на одабраним делима домаће и светске културне баштине;
- усавршавање литерарне рецепције, развијање књижевног укуса и неговоње читалачких навика;
- упућивање на истраживачки и критички однос према књижевности уз коришћење одговарајуће стручне литературе и осталих секундарних извора;
- неговоње вештине говорништва, културе дијалога;
- стицање функционалних и применљивих знања из области језика и књижевности;
- изучавање језика као система, увођење у лингвистичка знања и појмове;
- неговоње вештине писменог и усменог изражавања, успешно примењивање у пракси;
- уочавање варијантних особености српског језика и развијање језичке толеранције;
- селективно и критичко праћење, преиспитивање и вредновање медијских текстова различитих врста.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА**I разред**

(4 часа недељно, 140 часова годишње)

A. КЊИЖЕВНОСТ**I. УВОД У ПРОУЧАВАЊЕ КЊИЖЕВНОГ ДЕЛА****Природа и смисао књижевности**

Појам и назив књижевности; књижевност као уметност; књижевност и друге уметности.

(Области као што су: тема, мотиви, фабула, сиже, лик, мисли и идеје у књижевном делу, композиција, усмена и писана књижевност, улога књижевне уметности у друштву, науке о књижевности, језик књижевноуметничког дела, као и техника истраживања књижевноуметничког дела обрадити у склопу интерпретација одређених дела).

Дела за обраду:
 Лаза Лазаревић: Први пут с оцем на јутрење
 Антон П. Чехов: Туга
 Д. Цесарић: Слап
 Иво Андрић: Беседа приликом примања Нобелове награде:
 О причи и причању

II. КЊИЖЕВНОСТ СТАРОГ ВЕКА

Дела за обраду:
 Еп о Гилгамешу
 Софокле: Антигона
 Хомер: Илијада (одломци)
 Библија – из Старог завета – Легенда о потопу; из Новог завета – Беседа на Гори; Страдање и васкрсење Христово (Јеванђеље по Матеју)

III. СРЕДЊОВЕКОВНА КЊИЖЕВНОСТ

Дела за обраду:
 Свети Сава: Житије светог Симеона (одломак)
 Теодосије: Житије Светог Саве (одломак)
 Јефимија: Похвала кнезу Лазару
 Деспот Стефан Лазаревић: Слово љубве

IV. НАРОДНА (УСМЕНА) КЊИЖЕВНОСТ

Дела за обраду:
 Сунце се девојком жени
 Српска дјевојка (и неколико народних лирских песама по избору професора)
 Хасанагиница
 Бановић Страхиња (професор по својој жељи треба да изабере неколико епских народних песама из различитих циклуса, како се не би понављале оне обрађене у основној школи)
 Девојка бржа од коња
 Златна јабука и девет пауница
 Дела народне књижевности о Светом Сави

V. ХУМАНИЗАМ И РЕНЕСАНСА

Дела за обраду:
 Д. Алигијери: Пакао
 Ф. Петрарка: Канцонијер (избор сонета)
 Ђ. Бокачо: Декамерон (избор новела)
 М. Држић: Дундо Мароје (одломци)

VI. БАРОК

Дело за обраду:
 И. Гундулић: Осман (одломак)

VII. ЛЕКТИРА

Дела за обраду:
 В. Шекспир: Ромео и Јулија (или дело по избору)
 Сервантес: Дон Кихот (одломци)
 Д. Киш: Рани јади

Б. ЈЕЗИК (32 часа)

I. ОПШТИ ПОЈМОВИ О ЈЕЗИКУ

Место језика у људском животу. Битна својства језика. Језик и комуникација. Еволуција језика Развој језика у људској врсти, у друштву и код појединца. Настанак и развој писма. Језик, култура и друштво: језик и друге друштвене категорије. Вишејезичност. Ставови према језику. Типови језика. Језици у свету. Језичка сродност. Језички типови и универзалије
 Раслојавање језика. Науке о језику. Језик као систем знакова.

II. КЊИЖЕВНИ ЈЕЗИК

Почеци словенске писмености (рад Ђирила и Методија). Најстарија словенска писма. Старословенски језик и рецензије. Најстарији споменици јужнословенске књижевности.

III. ФОНЕТИКА

Гласовни систем српског књижевног језика. Фонолошки систем српског књижевног језика. Алтернације. Акпенатски систем.

IV. ПРАВОПИС

Писање малог и великог слова (вежба). Гласовне промене – изузеци (вежба).

V. КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА

I. УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Говорне вежбе. Изражајно казивање прозних и дијалогских текстова. Рецитовање стихова.

II. ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Правописне вежбе. Домаћи писмени задаци. Четири писмена задатка годишње.

II разред

(4 часа недељно, 140 часова годишње / 3 часа недељно, 108 часова годишње)

I. КЛАСИЦИЗАМ И ПСЕУДОКЛАСИЦИЗАМ

Молијер: Тврдица
 Ј. С. Поповић: Тврдица

II. ПРОСВЕТИТЕЉСТВО

Гаврил Стефановић Венцловић: Песме, легенде, беседе
 Доситеј Обрадовић: Живот и прикљученија
 Писмо Харалампвију

III. РОМАНТИЗАМ

Виктор Иго: Предговор „Кромвелу”
 Дж. Г. Бајрон: Путовање Чајлда Харолда (одломак)
 А. С. Пушкин: Евгеније Оњегин
 Хајнрих Хајне: Лорелај
 Романтичарски песник светске књижевности по избору (Е. А. По)

В. С. Караджић: Српски рјечник (избор)
 Житије Хајдук Велька Петровића
 П. П. Његош: Горски вијенац
 Б. Радичевић: Кад млидија умрети (или песма по избору)

Ђ. Јакшић: Вече
 Поноћ
 Орао

Ј.Ј. Змај: Ђулићи увеоци (IV)
 Сатирична песма по избору

Л. Костић: Међу јавом и мед сном
 „Santa Maria della Salute”

IV. РЕАЛИЗАМ

Оноре де Балзак: Предговор људској комедији
 Чича Горио
 А. В. Гогољ: Ревизор (или Шињел)

Ги де Мопасан: Два пријатеља
 Л. Н. Толстој: Ана Карењина
 Ј. Игњатовић: Вечити младожења (одломци)
 М. Глишић: Глава шећера
 Л. Лазаревић: Ветар
 Р. Домановић: Данга (Вођа – по избору)
 С. Сремац: Зона Замфирова
 С. Матавуљ: Поварета
 Б. Нушић: Народни посланик (књижевност-позориште-филм)

V. ЛЕКТИРА

(дела која су одређена као лектира су већ наведена у ширим тематским јединицама)
 Л. Н. Толстој: Ана Карењина
 С. Сремац: Зона Замфирова
 Б. Нушић: Народни посланик

VI. КЊИЖЕВНИ ЈЕЗИК

Књижевни језик Срба у првој половини XIX века
 Књижевни језик Срба у XIX веку

VII. ЈЕЗИК

Морфологија у ужем смислу речи
 Именице
 Придеви
 Заменице
 Бројеви
 Глаголи
 Прилози
 Непроменљиве врсте речи (предлози, везници, узвици, речце)

VIII. ПРАВОПИС

Велико-мало слово
 Скраћенице
 Састављено-растављено писање речи обрадити на часу „Лични-нелични глаголски облици”
 Писање бројева речима, цифрама, писање датума обрадити на часу „Бројеви”

IX. УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Говорне вежбе (по избору и распореду професора)

X. ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Домаћи писмени задаци (по избору и распореду професора)
 Писмени задаци 4 (2+2) (друштвенојезички)
 4 (2+1) (природноматематички смер)

III разред

(5 часова недељно, 180 часова годишње / 3 часа недељно, 108 часова годишње)

I. МОДЕРНА

Војислав Илић: *Зајучијени источник* (парнасосимболизам)
 Ш. Бодлер: Везе
 Албатрос
 Цвеће зла* (друштвенојезички смер)

А. Рембо: Офелија
 С. Маларме: Лабуд
 П. Верлен: Месечина
 А. П. Чехов: Ујка Вања
 Б. Поповић: Предговор – Антологија новије српске лирике
 А. Шантић: Претпразничко вече
 Вече на шкољу

Ј. Дучић: Залазак сунца
 Јабланови
 Сунцокрети (друштвенојезички смер)

М. Ракић: Долап
 Искрена песма
 Јасика (друштвенојезички смер)
 С. Пандуровић: Светковина
 Родна груди (или избор из лирике српских песника модерне)
 В. П. Дис: Тамница
 Можда спава
 Нирвана
 Б. Станковић: Коштана
 У ноћи
 Нечиста крв
 Ј. Скерлић: О Коштани
 П. Кочић: Мрачајски прото

II. МЕЂУРАТНА И РАТНА КЊИЖЕВНОСТ

В. Мајаковски: блак у панталонама
 Ф. Г. Лорка: оманса месечарке
 Р. Тагоре: Градинар
 М. Бојић: лава гробница
 Д. Васиљев: Човек пева после рата
 М. Црњански: Суматра
 Стражилово (друштвенојезички смер)
 Сеобе
 Д. Максимовић: Избор из ране поезије
 М. Настасијевић: Туга у камену
 И. Андрић: Ех Ponto
 Р. Петровић: Људи говоре
 Исидора Секулић: Госпа Нола
 М. Крлежа: Господа Глембајеви
 О. Давичо: Хана

III. ЛЕКТИРА

Аполинер, Рилке, Блок (избор)
 Дединац, Драинац, Винавер (избор)
 Ф. Кафка: Процес
 Е. Хемингвеј: Старац и море
 Д. Ђосић: Корени или
 Достојевски: Злочин и казна
 И. Андрић: Мост на Жепи
 Пут Алије Берзелеза (друштвенојезички смер)
 Мустафа Маджар (друштвенојезички смер)
 На Дрини ћуприја

IV. ЈЕЗИК

Творба речи
 Лексикологија
 Синтакса

V. ПРАВОПИС

Транскрипција речи из страних језика
 Интерпункција

VI. УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Говорне вежбе после обрађених тематских целина

VII. ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Писмени задаци 4 (2+2) (друштвенојезички)
 4 (2+1) (природноматематички смер)
 Домаћи задаци

IV разред

(5 часова недељно, 160 часова годишње / 4 часа недељно, 128 часова годишње)

A. КЊИЖЕВНОСТ

I. ПРОУЧАВАЊЕ КЊИЖЕВНОГ ДЕЛА

Уметник и његово дело. Настанак књижевноуметничког дела.

Дела за обраду:

М. Павловић: Научите пјесан (синтеза песничких дела са мотивом настанка уметничког дела)

Д. Максимовић: Шта ли те спречи

С. Раичковић: Септембар

И. Андрић: Разговор са Гојом (веза са ликовном уметношћу); Коса

В. Попа: Каленић, Манасија

И. Секулић: О култури

Бранко Миљковић: Ватра и ништа (избор)

Лирске народне песме: Лјипи Иве; Јеленак и кошутица

II. САВРЕМЕНА КЊИЖЕВНОСТ

Дела за обраду:

А. Ками: Странац

С. Бекет: Чекајући Годоа

Л. Борхес: Чекање

С. Раичковић: Камена успаванка (избор)

М. Павловић: Реквијем

В. Попа: Кора (Списак)

И. Андрић: Проклета авлија

М. Селимовић: Дервиш и смрт

Д. Ћосић: Време смрти (прва књига),

Корени (пребацити их у трећи разред)

Д. Киш: Енциклопедија мртвих

Д. Ковачевић: Балкански шпијун (књижевност, позориште, филм)

III. ЛЕКТИРА

Дела за обраду:

В. Шекспир: Хамлет

В. Гете: Фауст

Ф. М. Достојевски: Злочин и казна (пребацити у трећи разред), Браћа Карамазови

М. Булгаков: Мајстор и Маргарита

М. Павић: Хазарски речник

Д. Албахари: Шетње поред реке

Б. Пекић: Човек који је јео смрт

Избор из светске лирике 20. века: (Одн, Сезар, Преврер, Пастернак, Ахматова, Цветајева, Бродски, Сенгор, Сајферс)

Избор књижевних критика и есеја (И. Секулић, Б. Михајловић, П. Дзадџић, М. Павловић, Н. Милошевић, С. Лукић)

Б. ЈЕЗИК

I. СИНТАКСА

Падежни систем. Конгруенција. Систем зависних реченица. Систем независних реченица. Напоредне конструкције

В. КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА

I. УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Реторика (појам и врсте): историјат и подела: разговор, говор. Вежбе јавног говорења пред аудиторijом.

II. ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Облици писменог изражавања: приказ, осврт, расправа, књижевне паралеле, есеј.

Домаћи писмени задаци. Четири писмена задатка годишње.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Општа образложења

Кориговани програмски садржаји треба да:

– побољшају општи квалитет наставе предмета;

– помогну ученицима да лакше стекну функционална и применљива знања и вештине;

– усаврше вертикалну повезаност наставних садржаја из области језика и књижевности (дијахроно);

– прате књижевност и језик у саоднесу са другим уметностима и научним и хуманистичким дисциплинама чиме се постиже хоризонтална повезаност (синхроно);

– омогуће професору да самостално распореди часове обраде, утврђивања, систематизације градива у појединим областима;

– ослободе простор за усавршавање језичке и говорне културе, савладавање технике писаног изражавања на примерима различитих типова текстова;

– омогуће истовремено праћење филмова, позоришних представа и осталих уметничких манифестација;

– пруже ученику могућност да негује креативни, самостални и критички приступ литерарним и језичким садржајима;

– развије способност ученика за даље усавршавање у професионалној, друштвеној и јавној области.

Часове који су остали слободни због растерећења градива професор може у самој настави да одређује за говорне вежбе, домаће задатке и утврђивање градива или за дужу обраду појединих наставних јединица код којих се јави потреба за тим.

Појединачна образложења

I разред

– У оквиру области Увод у проучавање књижевног дела, теоријске појмове (тема књижевног дела, мотиви, фабула, сиже...) обрадити на часовима интерпретација одређених књижевних текстова.

– Професор по својој жељи треба да изабере неколико епских народних песама из различитих циклуса како се не би понављале оне које су обрађене у основној школи.

– Предлог је да се Молијеров *Тврдица* обрађује на почетку II разреда како би се ученицима приближило класицистичко стваралаштво и Стеријино дело. Тако би ученицима компаративни приступ био једноставнији.

– *Ране јаде* Д. Киша треба поново уврстити у програм због експресивности песничког језика, узрасне идентификације, повезивања са облашћу Увод у проучавање књижевног дела.

– Опште појмове о језику обрадити у I разреду уместо у IV разреду због тематске повезаности и растерећења програма IV разреда.

II разред

– Мопсанову причу *Два ђуријашеља* треба поново уврстити у програм због универзалне теме рата (дехуманизација човека, отуђеност) и због стилских особености кратке приче.

III разред

– Стваралаштво В. Илића обрадити на почетку III разреда јер се конкретно сагледавају основни елементи модерне (ларпурлатизам, парнализам, симболизам).

– *Приповешке* И. Андрића обрадити пре романа *На Дрини ћурија* како би се лакше стекао увид у специфичност Андрићевог стила и тематске сродности дела.

– Предлог је да се уместо романа М.Шолохова *Тихи Дон* обради дело из досадашњег програма IV разреда (Д. Ћосић *Корени*, Достојевски *Злочин и казна*).

Крлежину драму *Госиода Глембајеви* обрађивати због континуитета у праћењу сценског израза (од антике до XX века).

IV разред

– Роман *Мајстор и Маргарита* М. Булгакова поново уврстити у програм због повезивања са облашћу Проучавање књижевног дела (уметничко дело у настајању). Дело је синтеза мисаоних и уметничких токова европске књижевности од Библије до данас.

ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

ПРВИ СТРАНИ ЈЕЗИК

ЦИЉ И ЗАДАЦИ НАСТАВЕ ЕНГЛЕСКОГ ЈЕЗИКА

Циљ наставе првог страног језика је:

– стицање, проширивање и продубљивање знања и умећа у свим језичким активностима, упознавање културног наслеђа створеног на датом страном језику и оспособљавање за даље образовање и самообразовање.

Задачи наставе првог страног језика су да ученици:

- усвоје говорни језик у оквиру нових 1.200 речи и израза што у току 8 година учења језика чини укупан фонд од око 2.600 речи и израза продуктивно, а рецептивно и више;
- негују правилан изговор и интонацију уз обраћање посебне пажње на оне ритмичке и прозодијске шеме које су битне при усменом изражавању;
- разумеју говор (непосредно и путем медија) и спонтано се изражавају у оквиру тема из свакодневног живота и основне тематике из природних и друштвених наука;
- овладају техником информативног читања и разумеју сложене језичко-стилске структуре у тексту, као и упознају особености језика читањем одломака из познатих књижевних и научно-популарних дела;
- развијају способности правилног писменог изражавања, писања краћих самосталних састава и њихове усмене интерпретације;
- стичу нова сазнања о карактеристикама земаља и народа чији се језик учи, посебно оних које су битне за разумевање језика и културе тог народа;
- упознају оне историјске догађаје који су од значаја и у светским оквирима и научно техничка достигнућа земаља чији се језик учи, уз избор одговарајућих садржаја и у корелацији с другим образовно-васпитним подручјима;
- оспособе се за вођење разговора о нашој земљи, њеним лепотама, културним и историјским тековинама;
- стичу општу културу и развијају међкултурну сарадњу и толеранцију, моралне, радне и естетске вредности, као и интелектуалне способности, машту и креативност;
- оспособе се за даље образовање и самообразовање коришћењем речника, лексикона и друге приручне литературе.

Комуникативне функције: Обновљање, утврђивање и проширивање оних комуникативних јединица са којима се ученик упознао у основној школи: ословљавање познате и непознате особе; исказивање свиђања и несвиђања, слагања и неслагања са мишљењем саговорника; тражење и давање дозволе; честитање и исказивање лепих жеља; позивање у госте, прихватање и неприхватање позива; обавештење и упозорење; предлагање да се нешто уради; одобравање или неодобравање нечијих поступака; приговори, жалбе; изражавање чуђења, изненађења, уверности, претпоставке или сумње; давање савета; исказивање симпатија, преференције, саучешћа; изражавање физичких тегаба, расположења.

ДРУГИ СТРАНИ ЈЕЗИК

Циљ наставе другог страног језика је:

- стицање нових знања и овладавање новим језичким системом што доприноси проширивању и богаћењу општих изражајних и интелектуалних могућности ученика, упознавање културе, обичаја и начина живота народа чији се језик учи као и развијање естетских и моралних вредности.

Задачи наставе другог страног језика су да ученици:

- упознају основне карактеристике система језика и језичких структура и усвоје око 1.400 најфреквентнијих речи и израза;
- усвоје правилан изговор и интонацију;
- разумеју саговорника и усмено излагање о темама из свакодневног живота;
- овладају техником гласног читања и читања у себи и разумеју једноставне текстове с темама из свакодневног живота, текстове са научно-популарним садржајима и сл.;
- савладају основе офтографије ради коректног писменог изражавања у оквируима усвојене лексике и језичких структура;
- оспособе за давање информација о себи, о свом дому, о нашој земљи, њеним природним лепотама и културно-историјским тековинама;
- упознају са начином живота народа чији језик уче и тековинама њихове културе и цивилизације;
- развију интелектуалне способности и подигну општи образовни и културни ниво;
- изграде свест о потреби сарадње и толеранције међу народима;
- овладају методама за даљи самостални рад на богаћењу и усавршавању стеченог језичког знања.

Комуникативне функције: Говорне моделе који се употребљавају у комуникацији и реалним животним ситуацијама у зависности од контекста и знања језика проширивати, обогативати и нијансирати из разред у разред: привлачење пажње, ословљавање познате и непознате особе; представљање себе и тражење лица; исказивање свиђања и несвиђања, слагања и неслагања са мишљењем саговорника; тражење и давање дозволе; честитање и исказивање лепих жеља; позивање у госте, прихватање и неприхватање позива; изражавање могућности, немогућности, обавезе непостојања обавеза да се нешто уради; обавештење и упозорење; предлагање да се нешто уради; одобравање и неодобравање нечијих поступака, приговора; изражавање задовољства и незадовољства; изрицање забране, наредбе; изражавање изненађења, чуђења, уверности, претпоставке или сумње; исказивање физичких тегаба, расположења и нерасположења, радости, забринутости; исказивање симпатије; давање предности, савета.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I разред

(2 часа недељно, 74 часа годишње)

I. РЕЧЕНИЦА

Обновити реченичне моделе обухваћене програмом за основну школу (укључујући "Wh" и Yes/No Questions). Ред речи у реченици. Место прилога и прилошких одредби.

Питања

- a) Алтернативна питања (Did you take a bus or did you walk?)
- b) Учтива питања (Would you open the window, please?)
- v) Питања с предлогом на крају (What are you looking for?)

II. ИМЕНИЧКА ГРУПА

1. Члан

- историјско порекло одређеног и неодређеног члана (the – демонстративни придев that, a/an – нумерички придев one)
- Значење члана у односу на слушаоца/читаоца (да ли на основу контекста може да идентификује особу/ствар или не)
- Генеричко (класификација) и нумеричко (један, неки) значење неодређеног члана
- Нулти члан уз бројеве именице у множини, градивне именице, властита имена, имена дана, месеци, празника; уз оброке, школске предмете, науке, спортове)

2. Именице

- Обновити бројеве и небројеве именице, множину именица – правилни и неправилни облици, саксонски генитив.
  - Слагање именица с глаголом у једнини (news, information и др.)
  - Збирне именице с глаголом у множини (people, police и др.)

3. Заменички облици

a) Заменице

- Обновити личне, показне, присвојне, релативне, неодређене и одричне заменице предвиђене програмом за основну школу.
  - Безлична употреба ит уз везивне глаголе (It is raining. It is getting cold.)
  - Неодређена заменица оне да би се избегло понављање именице (Which pen do you want, the red one or the blue one? She needs a cap. She'll get one tomorrow.)
  - Одрична заменица ноне (How many of us speak Italian? None.)

b) Детерминатори

- Обновити неодређене детерминаторе – some, анц и одрични детерминатор но.

4. Придеви

Обновити компарацију придева.

5. Бројеви

- Децимали, разломци, четири рачунске радње

6. Квантификатори

- Обновити much/many, little/few, a lot of/lots of a little, a few, quite a few
- Партитивни квантификатори (a loaf of bread и др.)

III. ГЛАГОЛСКА ГРУПА

1. Глаголи

Обновити глаголске облике предвиђене програмом за основну школу.

- Објаснити суштину употребе глаголских времена (не-трајних и трајних) без крутог везивања за прилошке одредбе.
- The Present Tenses – проширити употребу (за изражавање будуће радње: The train leaves at 7. I'm leaving tonight.)
- The Present Perfect Tenses- proširiti upotrebu (I haven't seen him recently. He has been working there for two years now.)
- The Past Perfect Tense
- Модални глаголи (основне заједничке особине)
  - а) can (be able to, be allowed to), could
  - б) must (have to, be obliged to) – симпле презент/паст
  - в) may (be allowed to, be permitted to)
- Глаголи have, be и do – као помоћни, пунозначни и у изразима – обновити и систематизовати
- Пасивне конструкције – за истицање безличности и за навођење научних чињеница (The new road has been opened to traffic. Oxygen is found in the air.)

2. Прилози

Поређење прилога

IV. ГРАЂЕЊЕ РЕЧИ

Најчешћи префикси и суфикси за грађење придева (il-, un-, -able, -less, и др.)

V. ОРТОГРАФИЈА

Основна правила интерпункције. Писање великих слова.

VI. ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Најчешћи идиоми и фразе, вишечлани глаголи – фразални и предлошки

VII. ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Структура и коришћење двојезичких речника

II разред

Општи ишић

(2 часа недељно, 70 часова годишње)

I. РЕЧЕНИЦА

1. Ред речи у реченици. Место директног и индиректног објекта
2. Питања
  - а) Упитно-одрична питања (Why hasn't she come?)
  - б) Tag Questions (She is pretty, isn't she?)
3. Погодбене реченице
  - а) Реалне (I'll do it if you want.)
  - б) Потенцијалне (I would do it if I knew how.)
  - в) Иреалне (I would have done it if I have known how.)
4. Слагање времена
5. Неуправни говор (уводни глагол у садашњем или прошлом времену)
  - а) Наредбе
  - б) Изјаве – без промене глаголских времена и са слагањем времена
  - в) Питања – (Yes/No Questions и "Wh" Questions) са и без промене глаголских времена

II. ИМЕНИЧКА ГРУПА

1. Члан

- Фокус на одређеном члану – за класификацију (the British, the Simpsons) и спецификацију (the life of Napoleon, the books on the shelf); у географији
- Нови примери употребе неодређеног и нултог члана (у фразама)

2. Именице

- а) Род именица
  - Скренути пажњу на суфиксално и суплетивно обележен род (actress, uncle/aunt)
- б) Адјективална употреба именица (car race, a five pound note)

3. Заменички облици

- а) Заменице
  - Повратне заменице – рефлексивна и емфатична употреба (I'll do it myself. Don't cut yourself.)
  - Узајамно-повратне заменице
- б) Детерминатори
- в) Заменички облици у функцији заменица и детерминатора (each, either, both, all)

4. Придеви

- Придеви у функцији именице (the blind, the rich и др.)

5. Бројеви

- а) Прости бројеви у функцији редних бројева (page three, act one и др.)

III. ГЛАГОЛСКА ГРУПА

1. Глаголи

- а) усед то и њоулд за изражавање прошле навике
- б) Пасивне конструкције – с директним и индиректним објектом (The book was given to her. She was given a book.)
- в) Савезни начин (коњунктив) (I wish I were you.)
- г) Непотпуни/модални глаголи – с инфинитивом презента (must, may, might, should, would, ought to)

2. Прилози

- а) Место прилога у реченици
- б) Прилози за учесталост (occasionally, sometimes, seldom и др.)

3. Везници

EitherV or, neitherV nor

IV. ГРАЂЕЊЕ РЕЧИ

Најчешћи префикси и суфикси за грађење глагола: dis-, re-, un-, -en, -ize, -fy

V. ФОНОЛОГИЈА

Интонација облика који имају функцију изјава и облика који имају функцију питања

VI. ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Најчешћи идиоми и фразе, вишечлани глаголи – фразални и предлошки

VII. ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Структура и коришћење једнојезичких речника

III разред

(4 часа недељно, 144 часа годишње)

I. РЕЧЕНИЦА

1. Сложена реченица

- а) Именичке (номиналне) клаузе у функцији објекта и субјекта (I know what you mean. What he did was right.)
- б) Односне (релативне) клаузе
  - Рестриктивне (обратити пажњу на контактне клаузе) (I've read the book (which/that) I bought the other day.)
  - Нерестриктивне (My brother Bob, whom you met yesterday, is coming with us.)
- в) Адвербијалне клаузе
  - за начин и поређење (He treats me as if I were a child. He runs faster than I do.)
  - за место (Tell me where it is good to go.)
  - за време (Come as soon as you can.)

- г) Погодбене реченице
– Обнављање и утврђивање три типа погодбених реченица
– Погодбене реченице са унлесс у споредној реченици (You won't learn French well unless you study hard.)

II. ИМЕНИЧКА ГРУПА

1. Члан

Обнављање, систематизовање и ширење употребе члана (у граматички, географији, уз апстрактне и градивне именице, имена)

2. Именице

- а) Множина именица
– Плуралиа тангум (scissors, trousers)
– Релативни плуралиа тангум облици (arms, goods)
– Синкретизам једине и множине (species, means)
– Небројиве именице у функцији бројивих (a work, two coffees)
б) Збирне именице
– с глаголом у множини и у једини и множини – обнови и проширити новим примерима (crew, government, audience и др.)
в) Конверзија именице и глагола (face, stay и др.)
г) Саксонски генитив у именима која завршавају на -s и генитив мере (a mile's distance, a day's work)

3. Заменички облици

Обновити неодређене заменице и њихове сложенице.

- а) Заменице
– Безлична употреба личних заменица множине (we, you, they)
– Општа лична заменица оне (One never can tell.)
б) So као објекат глагола hope, believe, think, suppose и др. (I think so.)

4. Придеви / адјективали

- а) Компаратив једнакости и компаратив неједнакости (as... as, not so... as)
б) Партиципи
– као адјективали (the accused person, an interesting story)

5. Бројеви

- Означавање нуле у различитим контекстима:
– у аритметици: nought/(naught); zero
– у спорту: nil/nothing; love (тенис)
– у бројевима телефона, соба и др.: O

III. ГЛАГОЛСКА ГРУПА

1. Глаголи

- а) The Present Perfect Tense са значењем будућности (I'll join you as soon as my guests have left.)
б) The Future Perfect Tense
в) Непотпуни (модални) глаголи
– са инфинитивом перфекта (He should have come earlier.)
– should – идиоматске употребе (P) (I'm sorry this should have happened.)
г) Герунд
– субјекат и објекат, у изразима и после предлога – проширити новим примерима
– са присвојним облицима (Excuse my being late.)
– после глагола continue, go on, prefer, avoid ...
д) Објекат с инфинитивом – са и без то (They want him to be a lawyer. They let him become a singer.)
ђ) Узрочно и искуствено have/get (He must have his bike repaired. They had all their money stolen.)

2. Прилози

- а) Конверзија прилога и придева (easy, fast, pretty и др.)
б) Прилози изведени са -ly, уз промену значења (lately, hardly, highly)

IV. ГРАЂЕЊЕ РЕЧИ

Префикси и суфикси за грађење именица. (dis-, in-, mis-, under-, over-, -dom, -hood, -ness, -ful, -ment, -tion...)

V. ФОНОЛОГИЈА

Померање акцента при промени врсте речи.

VI. ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Идиоми и фразе, вишечлани глаголи – значајније ширење фонда

VII. ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Структура и коришћење речника синонима, речника изговора

КЊИЖЕВНОСТ

Општа информација о најзначајнијим писцима енглеског говорног подручја чији су текстови укључени у уджбеник.

Предлог лектуре (настанак је слободан да изабере друге текстове водећи рачуна о њиховој књижевној вредности и потребама и интересовањима ученика):

- R. Frost, The Road Not Taken
G. Greene, The Third Man – одломак
I. Shaw, The Young Lions – одломак
W. Saroyan, The Whole Joviald and Heaven Itself – одломак
E. Hemingway, Cat In The Rain
J. Joyce, The Dead (Dubliners) – одломак

II разред

Друшћивено-језички смер

(3 часа недељно, 105 часова годишње)

Примењује се програм за гимназије општег типа, уз следеће додатне наставне садржаје:

I. РЕЧЕНИЦА

3. Погодбене реченице
– Иреална с инверзијом (Had I seen him, I would have told him to come.)
6. Инверзија
– Иза одредби за време (There stood the bridge.)
– Иза neither, nor, so (She can't ride a bicycle. Neither can I.)

II. ИМЕНИЧКА ГРУПА

2. Именице

- а) Род именица
– Суфиксално обележен address, usherette
– Суплетивно обележен husband/wife, uncle/aunt

3. Заменички облици

- а) Заменице
– Показне заменице – the former, the latter
– Опште заменице (everybody, everyone, everything, each, all)
в) Заменички облици у функцији заменица и детерминатора (each, either, both, all)

III. ГЛАГОЛСКА ГРУПА

1. Глаголи

- в) Савезни начин (коњунктив) (It's high time he came.)
д) The Present Continuous Tense (уз always) за радњу која се понавља и према којој имамо негативан став (She's always making the same mistake.)

КЊИЖЕВНОСТ

Предлог лектуре (настанак је слободан да изабере друге текстове водећи рачуна о њиховој књижевној вредности и потребама и интересовањима ученика):

- C. Sandburg, Happiness
E. Dickinson, I'm Nobody, Who Are You?
H. G. Wells, The War of the Worlds – одломак
W. Golding, The Lord of the Flies – одломак

III разред

(5 часова недељно, 180 часова годишње)

Примењује се програм за гимназије општег типа уз следеће додатне наставне садржаје:

II. ИМЕНИЧКА ГРУПА**2. Именице**

- а) Множина именица
    - Множина градивних именица (There were cheeses of all kinds.)
  - г) Саксонски генитив
    - Квалитативни и класификативни генитив (girl's story, man's hat)
  - д) Емотивни род именица (Zamenica she za ship, car и др.)
- 4. Придеви / адјективали**
- а) Компаратив једнакости у изразима (as thin as a rail, as dry as a bone...)
  - в) Апсолутни суперлатив (She is a most beautiful girl.)

III. ГЛАГОЛСКА ГРУПА**1. Глаголи**

- е) Инфинитив без to после had better и would rather

II разред*Природно-математички смер*

(2 часа недељно, 70 часова годишње)

Примењује се програм за гимназију општег типа.

III разред

(2 часа недељно, 72 часа годишње)

I. РЕЧЕНИЦА

Сложена реченица

Обновити и утврдити три типа погодбених реченица.

- а) Односне (релативне) клаузе
  - Рестриктивне (обратити пажњу на контактне клаузе) (I've read the book (which/that) I bought the other day.)
  - Нерестриктивне (P) (Bob, whom you met yesterday, is coming with us.)
- б) Адвербијалне клаузе
  - за начин и поређење (P) (He treats me as if I were a child. He runs faster than I do.)
  - за место (Tell me where it is good to go.)
  - за време (Come as soon as you can.)
- в) Погодбене реченице
  - Обнављање и утврђивање три типа погодбених реченица

II. ИМЕНИЧКА ГРУПА**1. Члан**

Обнављање, систематизовање и ширење употребе члана (у граматички, географији, уз апстрактне и градивне именице, имена)

2. Именице

Обновити збирне именице с глаголом у једнини и множини

- а) Множина именица
  - Плуралиа тантум (scissors, trousers)
  - Релативни плуралиа тантум облици (arms, goods)
  - Синкретизам једнине и множине (species, means)
  - Небројиве именице у функцији бројивих (P) (a work, two coffees)

3. Заменички облици**а) Заменице**

Обновити неодређене заменице и њихове сложенице

- Безлична употреба личних заменица множине (we, you, they)
- Општа лична заменица one (One never can tell.)

4. Придеви / адјективали**а) Обновити поређење придева****б) Партиципи**

- као адјективали (the accused person, running water)

5. Бројеви

Означавање нуле у различитим контекстима:

- у аритметици: nought/(naught); zero
- у спорту: nil/nothing; love (тенис)
- у бројевима телефона, соба и др.: O

III. ГЛАГОЛСКА ГРУПА**1. Глаголи**

- а) The Present Perfect Tense са значењем будућности (P)
  - б) The Future Perfect Tense (P)
  - в) Непотпуни/модални глаголи
    - са инфинитивом перфекта (He should have come earlier.)
  - г) Would/used to за изражавање радње која се понављала у прошлости
    - Герунд
      - као субјекат и објекат
      - са присвојним облицима (P) (Excuse my being late.)
      - после израза (It's no use crying.)
      - после глагола continue, go on, prefer, avoid...
    - д) Објекат с инфинитивом (P) (They want him to be a lawyer.)
- 2. Прилози**
- а) Конверзија прилога и придева (easy, fast, pretty...)
  - б) Прилози изведени са -ly, уз промену значења (lately, highly, hardly)

IV. ГРАЂЕЊЕ РЕЧИ

Префикси и суфикси за грађење именица – dis-, in-, mis-, under-; -dom, -ness, -th, -ment, -tion, и др.

V. ФОНОЛОГИЈА

Померање акцента при промени врсте речи

VI. ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Идиоми и фразе, вишечлани глаголи (фразални и предлошки)

VII. ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Структура и коришћење речника синонима и стручних речника

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Удџбеник је основно средство за реализацију програма, али га не треба схватити као једини извор материјала нити сматрати обавезним да се сав понуђени материјал обради. Препоручује се да се обради почетни – уводни текст сваке тематске целине (Unit/Module), односно онај за који наставник сматра да је „носећи” за дату тему и предвиђену граматичку материју, а затим да наставник одабере и други текст или текстове из исте тематске целине у зависности од времена којим располаже, нивоа знања ученика и њихових потреба. Сваки одабрани текст не мора се детаљно обрадити. Он може да послужи само као повод за разговор или илустрација за граматичку структуру. Неке лекције се могу задати и као лектира, тј. да их ученици самостално обраде код куће и буду припремљени за разговор о тој теми и сумирање на наредном часу.

Неке граматичке партије се могу изоставити као теме фронталних предавања и обрадити постепено, „у ходу” кроз инсистирање да ученици схвате суштину њихове употребе и значења, а не искључиво правила:

ЧЛАН:

Фронтално предавање и инсистирање на правилима за употребу члана остају на нивоу школске „лекције” која се учи, можда научи, али, сасвим вероватно, и заборави. Пракса налаже да се учини све да се ученицима објасни разлог постојања овог драгоценог језичког елемента, улога коју његова употреба или изостављање играју у енглеском језику. Пошто у матерњем језику ученика

таква појава не постоји, они често никада и не стекну прави „осећај” за члан, већ знају правила али се не сете да их примене. Од самог почетка гимназијског рада у свакој ситуацији треба проверавати и утврђивати способност да се објасни због чега је одређени/неодређени члан употребљен или изостављен и како то утиче на значење контекста. Што се тиче непрестаног обнављања употребе, треба га спроводити уз помоћ што већег броја примера, као што се и свака нова употреба усваја кроз скретање пажње на примере у пракси (нпр. одређени члан код показних заменица – the former/the latter; испред придева – који онда управо захваљујући присуству члана добијају именички функцију – the rich, the poor; испред бројева, ознака временског периода – the forties, the sixties, итд.)

ВРЕМЕНА:

Учење сваког новог глаголског времена код ученика може да изазове отпор ако се доживи као још једна нова лекција која ће убудуће „морати да се зна (за оцену!)”. Треба учинити све да се ученицима разјасни генерална функција, суштина постојања трајног вида сваког глаголског времена (“action in progress”).

Приликом обнављања глаголских облика из програма за основну школу, треба се трудити да се употребе глаголских времена одвоје од временских одредби (које отежавају касније учење нових употреба). Ученицима морамо да помогнемо да схвате разлику између time (временски период) и tense (граматичко време којим се описује радња у дефинисаном временском периоду, била она „обична” или трајна, активна или пасивна).

Има много граматичких партија за чије обнављање или обраду ће бити потребно мање часова уколико се инсистира на универзалној законитости (нпр. тројаки изговор -(e)s код правилне множине именица, 3. лица јединине простог садашњег времена, саксонског генитива; положај и значење апострофа и др.).

Знатна уштеда у времену се постиже на каснијим нивоима уколико се у првом разреду разјасне и разграниче неке ствари које се и на вишим стадијумима учења језика често провлаче као несигурности и грешке (облици присвојних заменица и придева, заједничке особине непотпуних/модалних глагола и др.).

Уштеде у времену које се постигну смањивањем броја текстова за обраду, као и броја јединица које се предају и обнављају фронталним приступом треба посветити увежбавању комуникативних говорних модела, трансформисању и интеграцији језичког материјала. Такође, чешће спровођење објективних тестова и заједничка анализа грешака ефикасан су начин за коначно усвајање градива.

ДРУГИ СТРАНИ ЈЕЗИК

I разред

(2 часа недељно, 74 часа годишње)

I. РЕЧЕНИЦА

- Проста реченица: потврдна, упитна, одрична.
- Ред речи у реченици; место прилога и прилошких одредби

II. ИМЕНИЧКА ГРУПА

1. Члан
  - Основна употреба одређеног и неодређеног члана
  - Одређени члан уз редне бројеве, суперлатив, називе река, мора и океана
  - Нулти члан уз властите и градивне именице, називе обеда, дана у недељи, месеци и годишњих доба.
2. Именице
  - Бројиве и небројиве именице dis-, in-, mis-, under-; -dom, -ness, -th, -ment, -tion,...)
  - Правилна множина именица (book, box, baby, shelf...)
  - Најчешћи примери неправилне множине (man, woman, child, foot...)
  - Саксонски генитив (P)
3. Заменички облици
  - а) Заменице
    - Личне заменице у функцији субјекта и објекта (I met him.)
    - Показне заменице – this/these, that/those
    - Упитне заменице – who, what

- б) Детерминатори
  - Неодређени детерминатори – some, any

4. Придеви
  - Најчешћи описни придеви
  - Синтетички компаратив и суперлатив
5. Бројеви
  - Прости и редни бројеви
6. Квантификатори
  - much, many; little, few, a lot of, lots of

III. ГЛАГОЛСКА ГРУПА

1. Глаголи
  - The Simple Present Tense за изражавање уобичајене радње
  - The Present Continuous Tense за изражавање радње која је у току и радње која ће се догодити у блиској будућности
  - Imperativ – 2. лице једине и 1. и 2. лице множине (Come here! Let's go!)
  - The Simple Past Tense (правилни глаголи и глаголи be, have)
  - be going to за изражавање намере у будућности
  - Непотпуни глаголи can и must (Simple Present)
2. Прилози
  - Врсте прилога (за начин, место и време)

IV. ГРАЂЕЊЕ РЕЧИ

Грађење именица суфиксима -er/or, -ess

V. ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Најједноставнији идиоми и фразе, најчешћи двочлани глаголи

VI. ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Коришћење двојезичких речника (упутити ученике на фонетску транскрипцију)

II разред

(2 часа недељно, 70 часова годишње)

I. РЕЧЕНИЦА

1. Независно сложена реченица – and, but, or
2. Питања
  - а) ”Wh”Questions (Where are you going?)
  - б) Кратка питања (When? Where? Who with? и др.)
  - в) Tag Questions (P) (She is pretty, isn't she?)
3. Неуправни говор с уводним глаголом у садашњем времену
  - а) Наредбе, молбе, захтеви
  - б) Изјаве
  - в) Питања Tag Questions (P) (She is pretty, isn't she?)

II. ИМЕНИЧКА ГРУПА

1. Члан
  - а) Одређени члан уз називе планинских венаца, пуних назива земаља (the Alps, the State Union of Serbia and Montenegro)
  - б) Одређени члан уз именице које означавају ствари/појаве једине у својој врсти (the sun)
  - в) Неодређени члан у изразима за меру, количину и време
  - г) Нулти члан уз називе континената, земаља, језера, планина и острва
2. Именице
  - а) Множина најчешћих сложеница (armchairs, postmen)
  - б) Именице с глаголом у јединици (news, information)
  - в) Именице с глаголом у множини (people, cattle)
  - г) Други номинали – герунд (у функцији субјекта и објекта) (P)
  - д) Саксонски генитив

3. Заменички облици
  - а) Заменице
    - Повратне заменице (John has hurt himself.)
    - Присвојне заменице (The book I found was hers.)
    - Упитне заменице whose (P), which,
    - Неодређене заменице (some, any) и њихове сложенице (somebody, anyone и др.)
  - б) Детерминатори
    - Упитни детерминатори (What books do you read?)
    - Одрични детерминатор no (There is no butter on the table.)
4. Придеви
  - а) Аналитички компаратив и суперлатив
  - б) Неправилно поређење (good, bad, little)
5. Партитивни квантификатори (a loaf of bread, a bottle of water, и др.)

III. ГЛАГОЛСКА ГРУПА

1. Глаголи
  - а) The Simple Past Tense неправилних глагола
  - б) The Present Perfect Tense
    - за радњу која се управо завршила
    - у резултативном значењу
  - в) The Past Continuous Tense
    - за истицање трајања једне прошле радње у односу на другу (тренутну)
    - за истицање трајности прошле радње
  - г) The Simple Future Tense
  - д) Императив – 1. и 3. лице јединине и 3. лице множине (P) (Let them go!)
  - ђ) Непотпуни/модални глаголи (Simple Present/Past)
    - can (be able to) – could
    - must (have to)
    - may (значање дозволе)
2. Прилози
  - а) Извођење прилога (-ly)
  - б) Прилог well
3. Везници and, but, or

IV. ГРАЂЕЊЕ РЕЧИ

Најчешћи префикси и суфикси за грађење придева: *il-, ir-, un-, -able, -ful -less, -y и др.*

V. ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Најчешћи идиоми и фразе, најчешћи двпчлани глаголи (фразални и предлошки)

III разред

(2 часа недељно, 72 часа годишње)

I. РЕЧЕНИЦА

1. Сложена реченица
  - а) Односне (релативне) клаузе (обратити пажњу на кон- тактне клаузе)
2. Слагање времена
3. Неуправни говор с применом слагања времена (уводни глагол у прошлом времену)
  - потврдне реченице
  - упитне реченице ("Wh" Questions и Yes/No Questions)
4. Питања
  - а) Учтива питања (Would you give me the book, please?)

II. ИМЕНИЧКА ГРУПА

1. Члан
  - а) Одређени члан испред презимена у множини, испред назива музичких инструмената, у предлошким фразама
  - б) Нулти члан уз називе спортова и игара
2. Именице
  - Адјективална употреба именица (love story)
  - Pluralia tantum (scissors, trousers)

3. Заменички облици
  - а) Узајамно-повратне заменице (each other, one another)
  - б) Релативне заменице (who, which, whose, what, that)
  - в) Одричне заменице no, none и сложенице са no- (not- hing)
4. Придеви
  - а) Обновити поређење придева
  - б) Придеви у номиналној функцији (the rich)
5. Бројеви
  - Четири рачунске радње

III. ГЛАГОЛСКА ГРУПА

1. Глаголи
  - Обнављање времена и аспекта глагола.
    - а) The Present Perfect Tense – ширење употребе
    - б) The Past Perfect Tense
    - в) The Passive Voice (Simple Present/Past)
    - г) Непотпуни/модални глаголи should, would, ought to, might
    - д) Герунд
      - као субјекат и објекат
      - после предлога
      - после неких глагола (enjoy, keep, prefer и др.)
2. Прилози
  - а) Поређење прилога
3. Везници either... or, neither... nor

IV. ГРАЂЕЊЕ РЕЧИ

Најчешћи префикси и суфикси за грађење глагола (dis-, mis-, ge-, un-, -en, -ize, -fy)

V. ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Идиоми и фразе, вишечлани глаголи (фразални и предлошки)

VI. ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Коришћење једнојезичких речника

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Покушали смо да што више олакшамо програм за 1. и 2. разред јер ученици често долазе с минималним предзнањем из основне школе. Добро је посветити већу пажњу обнављању и учвршћивању тог градива, нарочито с обзиром на чињеницу да ће се пред гимназијским професорима у јесен 2003. године углавном наћи ђаци са знатно мањим бројем поена постигнутих на пријемном испиту него ранијих година. Битно је да ученици до трећег разреда усвоје и систематизују основна знања, а онда ће бити спремнији да у 3. и 4. разреду (када је и фонд часова већи) савладавају више новог и тежег материјала. Сматрамо да програм граматике за трећу годину општег и друштвено-језичког смера не треба смањивати. Смањивање програма које предлажемо за природно-математички смер прашено је препоруком да се ти ученици не опредељују за енглески језик као изборни предмет на матури јер их овако редукован програм не оспособљава за тај захтев.

I. РЕЧЕНИЦА

Неке реченичке моделе који су предвиђени за обраду пребацили смо у „обнављање” јер се обрађују у основној школи, а неке смо сасвим искључили из програма с мањим фондом часова (идиоматска питања, кратка питања, номиналне клаузе) јер их ученици усвајају и без аналитичког знања о њима.

Индијектни говор без промене глаголског времена смо из I пребацили у II разред, кад се обрађује индијектни говор са слагањем времена. (За то ће бити довољно припремљени јер се у I разреду срећу с примерима таквог индијектног говора, а он је и обухваћен програмом за основну школу).

II. ИМЕНИЧКА ГРУПА

Члан: Објашњење генеричког и нумеричког неодређеног члана предвиђа се за 1. разред јер се повезује са множином именица (пребацивање целих реченица у множину). Шире образложење за предложене промене дато је у Препорукама.

Именице: Укључено је обнављање бројивих и небројивих именица јер олакшава савладавање других делова програма (детерминатора, квантификатора, члана), а (из неких програма у 1. и 2. разреду) изоставили смо суфиксално и суплетивно обележавање рода и генитив мере (то ученици савладају на нивоу лексике).

Заменице/Детерминатори/Квантификатори – извршена су извесна померања-груписања ради лакшег савладавања и систематизације.

Изостављен је герунд као посебна граматичка партија у 1. и 2. разреду, а остављено је да се у целини обрађује у 3. разреду. До тада га ученици препознају и усвајају као лексику (у изразима).

III. ГЛАГОЛСКА ГРУПА

Смањили смо број глаголских времена која се на разним нивоима обрађују као посебне методске јединице. Шире објашњење је дато у Препорукама.

Код модалних глагола смо у првом разреду додали „основне заједничке особине” да би се, на овом нивоу, избегло упуштање у збуњујуће градације вероватноће и обавезе. За то су ученици много спремнији у 3. разреду кад се модали систематичније обрађују.

Додали смо обнављање и систематизацију глагола хаве, бе и до у 1. разреду јер то олакшава глобалнији приступ глаголским временима (с трајним видом и у пасиву).

У свим програмима смо партију Вишечлани глаголи (фразални и предлошки) преbacили из Глаголске групе у Лексикологију.

НЕМАЧКИ ЈЕЗИК

ЦИЉЕВИ И ЗАДАЦИ НАСТАВЕ НЕМАЧКОГ ЈЕЗИКА:

Функционални циљеви:

– Усвајање јазичких знања и вештина ради једноставног споразумевања, које треба стећи до краја гимназијског школовања.

Развојно-васпитни циљеви:

- развијање интелектуалних и опшгих способности ученика;
- обогаћивање изражајних могућности;
- развијање моралних и естетских вредности;
- навикавање на отвореност у комуникацији;
- поштовање других и уважавање различитости, развијање духа толеранције;
- упознавање са историјом и културом, начином живота, обичајима, системом вредности, начином мишљења... изворних говорника станог језика.

Сазнајно-методолошки циљеви:

- стицање свести о функционисању језика, стрног и матерњег;
- успознавање са новим технологијама (аудио-визуелним, компјутерским, CD-ромовима, телевизијским...);
- истраживање и осамостаљивање у раду.

Исходи:

Ниво знања језика по завршетку гимназије б/1 по заједничком европском оквиру;
Језичке активности.

ЈЕЗИЧКА РЕЦЕПЦИЈА:

Слушање:

- Ученик разуме садржај дужих исказа који садрже високофреквентне речи и структуре о познатим темама
- Разуме у општим цртама садржај краћих наративних одломака представљених у усменој форми

Читање:

- Разуме у општим цртама дуже текстове писане стандардним језиком који садрже високофреквентне речи и структуре
- Препознаје и разуме кључне информације у различитим врстама текстова
- Уме да открије значење непознате речи на основу контекста и/или помоћу речника
- Ефикасно користи различите изворе на страном језику ради прибављања жељене информације (речници, књиге, интернет....)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I разред

Природно-математички смер
(2 часа недељно, 70 часова годишње)

Садржаји програма обра одређени у основној школи интегрису се с новим елементима у систематизоване шире целине на вишем нивоу.

I. ПОСТАВЉАЊЕ ПИТАЊА

Нови модели

– Дисјунктивна питања
Wirst du hier bleiben oder kommst du mit?

– Негативно питање

Hast du dieses Buch noch nicht gelesen?

Doch, ich habe es gelesen.

– Изрична реченица као питање

Du bleibst zu Hause? Er hat etwas gesagt?

– Питање у неуправном говору

Ich frage dich, ob er kommt.

Er fragte mich (warum, wo, wann, wie, wer, wohin, was usw.)

Одговори пуни или елиптични (увек у дијалогу)

II. КАЗИВАЊЕ РАДЊЕ И СТАЊА У САДАШЊОСТИ, ПРОШЛОСТИ И БУДУЋНОСТИ

– радња зависне реченице дешава се истовремено са радњом главне реченице

Везници: während, solange, seit(dem)

Während ich in Belgrad studierte, ging ich oft ins Theater.

Solange ich ihn kenne, sammelt er Briefmarken.

– радња зависне реченице дешава се пре радње главне реченице

Везник: als

Sie kam zum Bahnhof, als der Zug schon abgefahren war.

– радња зависне реченице дешава се после радње главне реченице

Везници: bis, bevor, als (исто време у обе реченице)

Sie blieb bei uns, bis der Regen vorbei war.

Ich komme zu dir bevor (ehe) ich ins Kino gehe.

III. КАЗИВАЊЕ ЗАПОВЕСТИ

Er soll lesen!

Du kommst nicht mit!

Zurück!

Du wirst jetzt gehen!

Rauchen verboten!

IV. ОДРЕДБЕ КВАЛИТЕТА И КВАНТИТЕТА

Изражавање једнакости – неједнакости

Er ist genau so alt wie du.

Er ist älter als ich.

V. СИСТЕМАТИЗАЦИЈА КАТЕГОРИЈА КОЈИХ У МАТЕРЊЕМ ЈЕЗИКУ НЕМА ИЛИ СУ БИТНО РАЗЛИЧИТЕ

Члан

Одређени, неодређени

Одређени члан уз географске појмове: називе планина, мора, река, земаља мушког и женског рода, а затим уз имена дана у недељи, месеца у години, годишњих доба.

Das ist ein Haus.

Das Haus ist neu.

Ich habe die Alpen gesehen.

Die Save m ndet in die Donau.

Die Türkei ist ein sch nes Land.

Der Balkan ist eine Halbinsel.

Der Montag ist der erste Arbeitstag in der Woche.

Der Frühling ist die sch nste Jahreszeit.

Без члана

– лична имена, имена земаља средњег рода, имена градова, континената; предикативно употребљени називи позива; градивне именице, узвици и изрази

Hans ist Student.

Deutschland ist ein grosses Land.

Berlin ist die Hauptstadt der Bundesrepublik Deutschland.

Kaufst du Brot?

Hilfe!

Feuer!

Tag um Tag; weder Mensch noch Tier; zu Bett gehen; zu Wort kommen.

Инфинитив са "zu" уз неке глаголе и изразе

Du brauchst nicht zu kommen.

Ich habe viel zu tun.

Sie hat keine Zeit (Lust, keinen Wunsch) tanzen zu gehen.

Оријентација у времену и простору

Проширити могуће одговоре на раније обрађена питања у вези са оријентацијом у времену и простору

Wann...?

Heute abend, morgen früh, voriges Jahr, um acht Uhr, in zehn Minuten, diesen Sommer,

Am 1. September 1976, den 1. Juni 1976

Wie lange...?

Seit wann ...?

Eine Woche, einen Monat, eine Zeitlang, seit gestern, seit 5 Uhr, seit zwei Wochen, seit unserer Begegnung.

Wo...?

draussen, drinnen, berall, irgendwo, anderswo, nirgendwo, nirgends

Wohin ...?

dorthin, aufwärts, heimwärts fort, bergauf, bergab, berallhin, nirgendwohin

Woher ...?

Пропозиције које у синтагми са именицом дају ознаке за место hierher, daher, dorthier; aus der Schule, bis zur Ecke, auf dem Lande, am Fenster, vor der Tür usw.

VI. ТВОРБА РЕЧИ

Сложеница (именица и придев), префиксирање глагола, изведене именице и придеви

Schule, Schulzimmer, Schulhof; Hochhaus; aufstehen, beantworten, einziehen, Einheit, Schönheit, Mannschaft, medizinisch, europäisch, chemisch.

Синоними, хомоними, антоними, фразе

lieb, warm, kalt, frisch, auf Schritt und Tritt, in Anspruch nehmen; in Bewegung setzen.

VII. ИЗГОВОР

Однос гласова и слова.

Подела гласова. Дужина и квалитет вокала. Дифтонзи.

Акцент речи. Мелодија основних типова реченица.

VIII. ОРТОГРАФИЈА

Интерпункција – основна правила.

Подела речи на слоге.

Писање великог слова.

IX. ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Упознавање са врстама речника и њиховим коришћењем – двојезички речници, једнојезички речници; речници – синонима, антонима, хомонима; фразеолошки речник; енциклопедијски речник; стручни речници.

Израда пројеката на тему:

Deutsch in Europa; Orte; Familie; Tägliches Leben; Freizeit; Natur und Umwelt.

II разред

(2 часа недељно, 74 часа годишње)

I. НЕГАЦИЈА

Проширење листе одричних речи:

nirgends, nirgendwo, niemals, gar nicht nirgendwohin

Er läuft niemals (nirgends, nirgenwo, nirgendwohin).

Das habe ich niemals gehört. Das ist gar nicht schwer.

keinesfalls, keineswegs

Das war keinesfalls die richtige Antwort.

Er wird keineswegs heute ankommen.

II. ПАСИВ РАДЊЕ И ПАСИВ СТАЊА

– у функцији истицања неког процеса и резултата или циља неке радње, док се вршилац или узрочник радње може и не мора навести:

Im Wasser wird verschiedenes Material abgelagert.

Das Auto wurde sehr billig verkauft.

III. ОДРЕДБЕ КВАНТИТЕТА

– Основни, редни, децимални бројеви. Основне мере.

Рачунске радње. Монете.

Tausend, Million, eine Hälfte, ein Viertel, eine halbe Stunde, zwei Liter Milch, 2,40 m – zwei Meter vierzig, 2,40 EUR – zwei Euro vierzig.

IV. СИСТЕМАТИЗАЦИЈА КАТЕГОРИЈА КОЈИХ У МАТЕРЊЕМ ЈЕЗИКУ НЕМА ИЛИ СЕ БИТНО РАЗЛИКУЈУ

Инфинитивне конструкције

sa zu, um ..... zu, ohne ..... zu, statt ..... zu

Er beschloss gleich nach Hause zu gehen.

Ich kam früher, um mit dir zu reden.

Sie verliessen das Zimmer, ohne uns zu begrüßen.

Statt zu regnen, begann es zu schneien.

V. КАЗИВАЊЕ ПРЕТПОСТАВКИ, НАЧИНА, ЖЕЉЕ, ПОРЕЂЕЊА

Коњуктив у простој реченици за изражавање жеље, могућности, сумње, претпојавки, нестварности

Ewig lebe unsere Freiheit! Möge er kommen!

Beinahe wärest du zu spät gekommen. Hätte er das gewusst!

VI. КОНДИЦИОНАЛНЕ РЕЧЕНИЦЕ

Потенцијалне/Иреалне у садашњости – рецептивно

Er wäre zufrieden, wenn du kämest.

Ich würde dich besuchen, wenn ich Zeit hätte.

Er wäre gekommen, wenn er die Einladung bekommen hätte.

VII. НАМЕРНЕ РЕЧЕНИЦЕ

Везници: damit, dass

Wir gehen so früh in die Schule, damit wir alles vorbereiten.

Gib acht, dass du nicht zu spät kommst.

VIII. НАЧИНСКЕ РЕЧЕНИЦЕ

Везници: indem, ohne dass, statt dass

Er betrat den Saal, indem er alle herzlichst begrusste.

Sie ging an mir vorbei, ohne dass sie mich bemerkte.

Statt dass ich auf den Bus warte, gehe ich lieber zu Fuss.

IX. ТВОРБА РЕЧИ

Заменички прилози – грађење и употреба

(Wozu, womit, woran...; dazu, damit, daran...)

Woran denkst du? Ich denke immer daran.

X. ГРАЂЕЊЕ СЛОЖЕНИЦА

Именица + именица; придев + именица; префиксација

Atomphysik, Wandtafel,

Hochschule, Schnellzug,

beantworten, begrüßen, unmöglich

Изведене именице

Wohnung, Besichtigung, Heizung ...

Израда пројеката на тему:

Essen und Trinken in der Schweiz und im Serbien und Montenegro; Autos der Welt; Markenmode oder nicht; Gesellschaft; Reise und Verkehr; Umwelt- und Naturschutz.

III разред

(2 недељно, 72 часа годишње)

I. ОДРЕДБЕ КВАЛИТЕТА И КВАНТИТЕТА

Описна компарација помоћу партикула:
ganz, besonders, höchst, sehr, überaus (апсолутни инфинитив)
Sie ist eine sehr fleissige Studentin.
Das war eine besonders (höchst) angenehme Reise.
Потенцирање суперлатива
Seine Arbeit war bei weiten die beste.
Sie ist das allerschönste Mädchen in der Schule.

II. НЕУПРАВНИ ГОВОР/УПОТРЕБА КЊУНКТИВА (РЕЦЕПТИВНО)

За истовременост коњунктив презента или претерита
Сие сагт: "Ich schreibe einen Brief an meinen Freund."
Sie sagt, sie schreibe (schriebe) einen Brief an ihren Frund.

III. ПОРЕДБЕНЕ/КОМПАРАТИВНЕ РЕЧЕНИЦЕ (РЕЦЕПТИВНО)

Везници: wie, als, als ob
Sie ist so schön wie man mir erzählte.
Alles endete viel besser, als ich erwarten konnte.
Er sieht aus, als ob er krank sei.

IV. ИНФИНИТИВНЕ КОНСТРУКЦИЈЕ

Изражавање модалитета
– sein + zu + инфинитив
Dieses Problem ist zu lösen.
– lassen + sich + инфинитив
Das lässt sich leicht erklären.

V. ПАСИВ РАДЊЕ И ПАСИВ СТАЊА

– у функцији истицања неког процеса и резултата или циља неке радње, док се вршилац или узрочник радње може и не мора навести:
Im Wasser wird verschiedenes Material abgelagert.
Das Auto wurde sehr billig verkauft.

VI. МОДАЛНИ ГЛАГОЛИ + ИНФИНИТИВ ПРЕЗЕНТА ПАСИВА

Dabei muss die Temperatur der Luft beachtet werden.
Dabei sollte die Meinung der Gegner in Betracht genommen werden.

VII. ЛЕКСИКОЛОГИЈА

– сложенице, префиксација и суфиксација
– стране речи и интернационализми, термини и терминологи-
зиране речи из општег језика.
Израда пројеката на тему:
Berühmte Person; Beziehung zu anderen Menschen; Menschlicher Körper;
Gesundheit; Tiere; Religion;

IV разред

(2 часа, 64 часа годишње)

I. ПАРТИЦИП I И II У:

– атрибутивној употреби
das spielende Kind; die streikende Arbeiter;
der ausgefüllte Antrag; die gestellten Fragen;
– адвербијалној употреби
Sie gingen erzählend durch den Garten.
Sie sass lesend am Tisch.
Sie kam gut informiert an.
Herzlich lächelnd begrüßte er seine Gäste.
– предикативној употреби
Die Reise war anstrengend.
Die Fragen sind vorbereitet.

– препознавање еквивалентних атрибутивних реченица
Ein weinendes Mädchen. Ein Mädchen das weint.
Der sich nähernde Zug. Der Zug, der sich nähert.
Die gestern gedruckte Zeitung. Die Zeitung, die gestern gedruckt ist.

II. ПРТИЦИП I СА ZU (ГЕРУНДИВ)

Die zu lernenden Vokabeln. Die Vokabeln, die zu lernen sind/
die gelernt werden müssen.

III. ИНФИНИТИВ

са zu, ohne zu, um zu, anstatt zu у функцији еквивалентних зависних реченица-рецептивно
Es ist wichtig pünktlich zu sein. Es ist wichtig, dass man pünktlich ist.
Er braucht nur einige Minuten um die Aufgabe zu lösen. Er braucht nur einige Minuten, damit er die Aufgabe löst.

IV. НОМИНАЛНЕ ГРУПЕ РЕЧИ СА ГЛАГОЛСКОМ ИМЕНИЦОМ КАО ЈЕЗГРОМ

Der Roman wurde übersetzt. Die Übersetzung des Romans.
Das Medikament wird regelmässig eingenommen. Das regelmässige Einnehmen des Medikaments.

V. РЕД РЕЧИ У РЕЧЕНИЦИ СА ТЕЖИШТЕМ НА ПОЛОЖАЈУ ГЛАГОЛА

– систематизација

VI. ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Идиоми, фразеологизми, туђице (деклинација)
Израда пројеката на тему:
Ausbildung und Beruf; Geschäfte/Konsum; Medien und moderne Informationstechniken;
Mehrsprachigkeit; Probleme der Jugendlichen; Humanität und Toleranz.

I разред

друшћивено-језички смер
(2 часа недељно, 70 часова годишње)

Садржаји програма обрађени у основној школи интегришу се с новим елементима у систематизоване шире целине на вишем нивоу.

I. ПОСТАВЉАЊЕ ПИТАЊА

Нови модели
– Дисјунктивна питања
Wirst du hier bleiben oder kommst du mit?
– Негативно питање
Hast du dieses Buch noch nicht gelesen?
Doch, ich habe es gelesen.
– Изрична реченица као питање
Du bleibst zu Hause ? Er hat etwas gesagt ?
– Питање у неуправном говору
Ich frage dich, ob er kommt.
Er fragte mich (warum, wo, wann, wie, wer, wohin, was...)
Одговори пуни или елиптични (увек у дијалогу)

II. КАЗИВАЊЕ РАДЊЕ И СТАЊА У САДАШЊОСТИ, ПРОШЛОСТИ И БУДУЋНОСТИ

– радња зависне реченице дешава се истовремено са радњом главне реченице
Везници: während, solange, seit(dem)
Während ich in Belgrad studierte, ging ich oft ins Theater.
Solange ich ihn kenne, sammelt er Briefmarken.
– радња зависне реченице дешава се пре радње главне реченице
Везник: als
Sie kam zum Bahnhof, als der Zug schon abgefahren war.
– радња зависне реченице дешава се после радње главне реченице
Везници: bis, bevor, als (исто време у обе реченице)
Sie blieb bei uns, bis der Regen vorbei war.
Ich komme zu dir bevor (ehe) ich ins Kino gehe.

III. КАЗИВАЊЕ ЗАПОВЕСТИ

Er soll lesen!
Du kommst nicht mit!
Zurück!
Du wirst jetzt gehen!
Rauchen verboten!

IV. ОДРЕДБЕ КВАЛИТЕТА И КВАНТИТЕТА

Изражавање једнакости – неједнакости
Er ist genau so alt wie du.
Er ist älter als ich.

V. СИСТЕМАТИЗАЦИЈА КАТЕГОРИЈА КОЈИХ
У МАТЕРЊЕМ ЈЕЗИКУ НЕМА ИЛИ СУ БИТНО
РАЗЛИЧИТЕ

Члан
Одређењи, неодређењени
Одређењени члан уз географске појмове: називе планина, мора, река, земаља мушког и женског рода, а затим уз имена дана у недељи, месеца у години, годишњих доба.
Das ist ein Haus.
Das Haus ist neu.
Ich habe die Alpen gesehen.
Die Save mündet in die Donau.
Die Türkei ist ein schönes Land.
Der Balkan ist eine Halbinsel.
Der Montag ist der erste Arbeitstag in der Woche.
Der Frühling ist die schönste Jahreszeit.
Без члана
– лична имена, имена земаља средњег рода, имена градова, континената; предикативно употребљени називи позива; градивне именице, узвици и изрази
Hans ist Student.
Deutschland ist ein grosses Land.
Berlin ist die Hauptstadt der Bundesrepublik Deutschland.
Kaufst du Brot?
Hilfe!
Feuer!
Tag um Tag; weder Mensch noch Tier; zu Bett gehen; zu Wort kommen.
Инфинитив са "zu" уз неке глаголе и изразе
Du brauchst nicht zu kommen.
Ich habe viel zu tun.
Sie hat keine Zeit (Lust, keinen Wunsch) tanzen zu gehen.

VI. ОРИЈЕНТАЦИЈА У ВРЕМЕНУ И ПРОСТОРУ

Проширити могуће одговоре на раније обрађена питања у вези са оријентацијом у времену и простору
Wann...?
Heute abend, morgen früh, voriges Jahr, um acht Uhr, in zehn Minuten, diesen Sommer,
Am 1. September 1976, den 1. Juni 1976
Wie lange...?
Seit wann...?
Eine Woche, einen Monat, eine Zeitlang, seit gestern, seit 5 Uhr, seit zwei Wochen, seit unserer Begegnung.
Wo...?
draussen, drinnen, überall, irgendwo, anderswo, nirgendwo, nirgends
Wohin...?
dorthin, aufwärts, heimwärts fort, bergauf, bergab, überallhin, nirgendwohin
Woher...?
Препозиције које у синтагми са именицом дају ознаке за место
hierher, daher, dorthin; aus der Schule, bis zur Ecke, auf dem Lande, am Fenster, vor der Tür usw.

VII. ТВОРБА РЕЧИ

Сложеница (именица и придев), префиксирање глагола, изведене именице и придеви
Schule, Schulzimmer, Schulhof; Hochhaus; aufstehen, beantworten, einzichen, Einheit, Schönheit, Mannschaft, medizinisch, europäisch, chemisch.

VIII. СИНОНИМИ, ХОМОНИМИ, АНТОНИМИ, ФРАЗЕ

lieb, warm, kalt, frisch, auf Schritt und Tritt, in Anspruch nehmen; in Bewegung setzen.

IX. ИЗГОВОР

Однос гласова и слова.
Подела гласова. Дужина и квалитет вокала. Дифтонзи.
Акцент речи. Мелодија основних типова реченица.

X. ОРТОГРАФИЈА

Интерпункција – основна правила.
Подела речи на слоге.
Писање великог слова.

XI. ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Упознавање са врстама речника и њиховим коришћењем – двојезички речници, једнојезички речници; речници- синонима, антонима, хомонима; фразеолошки речник; енциклопедијски речник; стручни речници.

XII. КЊИЖЕВНОСТ

Литература за младе по избору
Израда пројеката на тему:
Deutsch in Europa; Orte; Familie; Tägliches Leben; Freizeit; Natur und Umwelt.

II разред

(3 часа недељно, 111 часова годишње)

I. НЕГАЦИЈА

Проширење листе одричних речи:
nirgends, nirgendwo, niemals, gar nicht
nirgendwohin
Er läuft niemals (nirgends, nirgenwo, nirgendwohin).
Das habe ich niemals gehört. Das ist gar nicht schwer.
keinesfalls, keineswegs
Das war keinesfalls die richtige Antwort.
Er wird keineswegs heute ankommen.

II. ПАСИВ РАДЊЕ И ПАСИВ СТАЊА

– у функцији истицања неког процеса и резултата или циља неке радње, док се вршилац или узрочник радње може и не мора навести:
Im Wasser wird verschiedenes Material abgelagert.
Das Auto wurde sehr billig verkauft.

III. КАЗИВЊЕ РАДЊИ У ПРОШЛОСТИ

– Перфект модалних глагола
Er hat das sagen müssen. Du hast das Buch lesen sollen.
Gestern habe ich nach Zagreb reisen sollen, habe aber nicht gekonnt.

IV. ОДРЕДБЕ КВАНТИТЕТА

– Основни, редни, децимални бројеви. Основне мере.
Рачунске радње. Монете.
Tausend, Million, eine Hälfte, ein Viertel, eine halbe Stunde, zwei Liter Milch, 2,40 m – zwei Meter vierzig, 2,40 EUR – zwei Euro vierzig.

V. СИСТЕМАТИЗАЦИЈА КАТЕГОРИЈА КОЈИХ
У МАТЕРЊЕМ ЈЕЗИКУ НЕМА ИЛИ СЕ БИТНО
РАЗЛИКУЈУ

Инфинитивне конструкције
sa zu, um ..... zu, ohne ..... zu, statt ..... zu
Er beschloss gleich nach Hause zu gehen.
Ich kam früher, um mit dir zu reden.
Sie verliessen das Zimmer, ohne uns zu begrüßen.
Statt zu regnen, begann es zu schneien.

VI. КАЗИВАЊЕ ПРЕТПОСТАВКИ, НАЧИНА, ЖЕЉЕ, ПОРЕЂЕЊА

Коњуктив у простој реченици за изражавање жеље, могућности, сумње, претопставки, нестварности
 Ewig lebe unsere Freiheit! Möge er kommen!
 Beinahe wärest du zu spät gekommen. Hätte er das gewusst!

VII. СИНТАКСА

Валентност глагола и формирање основних реченичних модела, уз указивање на број и облик неопходних допуна глаголу које реченице чине граматичним (субјекат + објекат; субјекат + допуна за место; субјекат + објекат у дативу + објекат у акузативу; субјекат + предложни објекат)
 Ich besuche meine Tante. Wir wohnen in Belgrad. Er schenkte der Mutter Blumen.
 Sie fahren nach Italien. Sie warten auf den Bus.

VIII. КОНДИЦИОНАЛНЕ РЕЧЕНИЦЕ

Потенцијалне/Иреалне у садашњости – рецептивно
 Er wäre zufrieden, wenn du kämest.
 Ich würde dich besuchen, wenn ich Zeit hätte.
 Er wäre gekommen, wenn er die Einladung bekommen hätte.

IX. НАМЕРНЕ РЕЧЕНИЦЕ

Везници: damit, dass
 Wir gehen so früh in die Schule, damit wir alles vorbereiten.
 Gib acht, dass du nicht zu spät kommst.

X. НАЧИНСКЕ РЕЧЕНИЦЕ

Везници: indem, ohne dass, statt dass
 Er betrat den Saal, indem er alle herzlichst begrüßte.
 Sie ging an mir vorbei, ohne dass sie mich bemerkte.
 Statt dass ich auf den Bus warte, gehe ich lieber zu Fuss.

XI. ТВОРБА РЕЧИ

Заменички прилози – грађење и употреба
 (Wozu, womit, woran...; dazu, damit, daran...)
 Woran denkst du? Ich denke immer daran.

XII. ГРАЂЕЊЕ СЛОЖЕНИЦА

Именица + именица; придев + именица; префиксација
 Atomphysik, Wandtafel,
 Hochschule, Schnellzug,
 beantworten, begrüßen, unmöglich
 Изведене именице
 Wohnung, Besichtigung, Heizung ...

XIII. КЊИЖЕВНОСТ

Литература за младе по избору
 Израда пројеката на тему:
 Essen und Trinken in der Schweiz und in Serbien und Montenegro;
 Autos der Welt; Markenmode oder nicht; Gesellschaft; Reise und Verkehr; Umwelt- und Naturschutz.

III разред

(5 часова недељно, 180 часова годишње)

I. ПАСИВ РАДЊЕ И ПАСИВ СТАЊА

– у функцији истицања неког процеса и резултата или циља неке радње, док се вршилац или узрочник радње може и не мора навести:
 Im Wasser wird verschiedenes Material abgelagert.
 Das Auto wurde sehr billig verkauft.

II. ОДРЕДБЕ КВАЛИТЕТА И КВАНТИТЕТА

Описна компарација помоћу партикула:
 ganz, besonders, höchst, sehr, überaus (apsolutni superlativ)
 Sie ist eine sehr fleißige Studentin.
 Das war eine besonders (höchst) angenehme Reise.
 Потенцирање суперлатива
 Seine Arbeit war bei weiten die beste.
 Sie ist das allerschönste Mädchen in der Schule.

III. НЕУПРАВНИ ГОВОР/УПОТРЕБА КОЊУНКТИВА (РЕЦЕПТИВНО)

За истовременост коњунктив презента или претерита
 Sie sagt: ``Ich schreibe einen Brief an meinen Freund.``
 Sie sagt, sie schreibe (schriebe) einen Brief an ihren Freund.
 За радњу која се десила пре момента говора:
 перфекат или плусквамперфекат коњунктива
 Sie sagt: ``Ich habe einen Roman von T.Mann gelesen.``
 Sie sagt, sie habe /hätte/ einen Roman von T.Mann gelesen.
 За радњу која се дешава после момента говора:
 Футур коњунктива или облик ``würde``
 Sie sagt: ``Ich werde einen Roman von T.Mann lesen.``
 Sie sagt, sie werde /würde/ enen Roman von T.Mann lesen.

IV. ПОРЕДБЕНЕ/КОМПАРАТИВНЕ РЕЧЕНИЦЕ (РЕЦЕПТИВНО)

Везници: wie, als, als ob
 Sie ist so schön wie man mir erzählte.
 Alles endete viel besser, als ich erwarten konnte.
 Er sieht aus, als ob er krank sei.

V. ИНФИНИТИВНЕ КОНСТРУКЦИЈЕ

Изражавање модалитета
 – sein + zu + инфинитив
 Dieses Problem ist zu lösen.
 – lassen + sich + инфинитив
 Das lässt sich leicht erklären.

VI. МОДАЛНИ ГЛАГОЛИ + ИНФИНИТИВ ПРЕЗЕНТА ПАСИВА

Dabei muss die Temperatur der Luft beachtet werden.
 Dabei sollte die Meinung der Gegner in Betracht genommen werden.
 Nominalne fraze sa imenicom kao jezgrom i zavisnim elementima
 Meine zwei älteren Brüder; Der Besuch bei den Eltern; Das Zimmer meiner Schwester.
 Заменичке фразе са заменицом као језгром (личне заменице:
 jemand, niemand, nichts, etwas): Du als Ordner; Jemand von uns; Nichts Gutes; Er, in der letzten Bank.

VII. ЛЕКСИКОЛОГИЈА

– сложенце, префиксација и суфиксација
 – стране речи и интернационализми, термини и терминологијезиране речи из општег језика.

VIII. КЊИЖЕВНОСТ

Литература за младе по избору
 Израда пројеката на тему:
 Berühmte Person; Beziehung zu anderen Menschen; Menschlicher Körper; Gesundheit; Tiere; Religion;

IV разред

(4 часа недељно, 128 часова годишње)

I. ПАРТИЦИП I И II У:

– атрибутивној употреби
 das spielende Kind; die streikenden Arbeiter;
 der ausgefüllte Antrag; die gestellten Fragen;

– адвербијалној употреби
 Sie gingen erzählend durch den Garten.
 Sie sass lesend am Tisch.
 Sie kam gut informiert an.
 Herzlich lächelnd begrüßte er seine Gäste.
 – предикативној употреби
 Die Reise war anstrengend.
 Die Fragen sind vorbereitet.
 – препознавање еквивалентних атрибутивних реченица
 Ein weinendes Mädchen. Ein Mädchen das weint.
 Der sich nähernde Zug. Der Zug, der sich nähert.
 Die gestern gedruckte Zeitung. Die Zeitung, die gestern gedruckt ist.

II. ПАРТИЦИП I СА ZU (GERUNDIV)

Die zu lernenden Vokabeln. Die Vokabeln, die zu lernen sind/ die gelernt werden müssen.

III. ИНФИНИТИВ

са zu, ohne zu, um zu, anstatt zu у функцији еквивалентних зависних реченица.
 Es ist wichtig pünktlich zu sein. Es ist wichtig, dass man pünktlich ist.
 Er braucht nur einige Minuten um die Aufgabe zu lösen. Er braucht nur einige Minuten, damit er die Aufgabe löst.

IV. НОМИНАЛНЕ ГРУПЕ РЕЧИ СА ГЛАГОЛСКОМ ИМЕНИЦОМ КАО ЈЕЗГРОМ

Der Roman wurde übersetzt. Die Übersetzung des Romans.
 Das Medikament wird regelmässig eingenommen. Das regelmässige Einnehmen des Medikamentes.

V. СИНТАКСА

Систематизација валентности глагола;
 Систематизовање реченичних модела;
 Валентност најфреквентнијих именица и придева уз указивање на разлике у матерњем језику.

VI. ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Идиоми, фразеологизми, стране речи (деклинација)

VII. КЊИЖЕВНОСТ

Литература за младе по избору
 Израда пројеката на тему:
 Ausbildung und Beruf; Geschäfte/Konsum; Medien und moderne Informationstechniken;
 Mehrsprachigkeit; Probleme der Jugendlichen; Humanität und Toleranz;

ДРУГИ СТРАНИ ЈЕЗИК

I разред

(2 часа недељно, 70 часова годишње)

I. ПРОСТА, ПРОШИРЕНА И НЕЗАВИСНО СЛОЖЕНА РЕЧЕНИЦА

Das ist (mein, sein, dein, unser) Haus. Es regnete. Helene lernt (spielt, singt).
 Mein Vater ist Mechaniker. Er (sie) schreibt einen Brief. Inge zeigt ihm (uns, den
 Gästen) ihren Garten. Das ist kein Fehler. Niemand wird kommen. Es gibt nichts Neues.
 Ich bin müde, aber ich komme doch mit. Er kam zu spät, denn seine Uhr ging nicht richtig.

II. ПОСТАВЉАЊЕ ПИТАЊА И ДАВАЊЕ ПОЗИТИВНИХ И НЕГАТИВНИХ ОДГОВОРА

Was ist das ? Ist das ein (eine...)? Nein, das ist kein (keine...).
 Kommst du mit? Nein, ich komme nicht mit.

Brauchst du einen Bleistift? Ja ich brauche... Nein, ich brauche keinen Bleistift.
 Kommt jemand? Nein, niemand kommt. Schneit es? Nein, es schneit nicht....

III. ИЗРАЖАВАЊЕ САДАШЊОСТИ, ПРОШЛОСТИ И БУДУЋНОСТИ

Die Gäste besichtigen unsere Stadt. Wir sehen uns heute abend.
 Wir gingen jeden Tag spazieren. Er hat sein Auto verkauft. Das Kind ist eingeschlafen.

IV. ИЗРАЖАВАЊЕ ЗАПОВЕСТИ

Seid ruhig! Hört zu! Antworte auf die Fragen! Mach das Fenster zu! Aufstehen!
 Du bleibst hier! Er soll lesen!

V. ИЗРАЖАВАЊЕ ЖЕЉЕ, МОЛБЕ

Ich möchte ins Theater gehen. Möchten sie mir helfen, bitte!

VI. ИЗРАЖАВАЊЕ КВАЛИТЕТА И КВАНТИТЕТА

Das Wetter war schön. Klaras Bluse ist sehr teuer. Er ist nicht so fleissig wie sein Bruder.
 Der Baum ist eben so hoch wie das Haus. Sie schenkte mir viele Bücher. Dort waren nur einige Besucher. Wie war das Wetter? Wieviel Geld hast du? Hundert Euro.
 Wie alt ist er (sie)? Er ist zehn Jahre alt.

VII. ИЗРАЖАВАЊЕ ВРЕМЕНСКИХ, ПРОСТОРНИХ И НАЧИНСКИХ ОДНОСА

Wie spät ist es? Wieviel Uhr ist es? Es ist acht Uhr. Es ist halb neun. Wann kommt er? Er kommt um zehn Uhr (heute, morgen, früh). Um wieviel Uhr... ?
 Heute ist der 12. September 1996. Der wievielte ist heute? Ich war gestern im Kino. Maria wohnt in der Steinstrasse 19. Wo wohnt sie? Wo wohnt du? Wohin gehen wir? Wir gehen ins Theater. Dein Buch liegt dort auf dem Tisch. Sie spricht gut Deutsch. Er fährt zu schnell. Wie spricht er Deutsch? Wie spielte eure Mannschaft?
 Да би се остварили постављени захтеви, потребно је да ученици савладају следеће градиво:

Именице

Усвајање рода, броја и падежа именица уз помоћ члана, наставака и детерминатива. Номинатив, датив и акузатив једине и множине са одговарајућим предлозима и без предлога. Саксонски генитив.

Члан

Усвајање одређеног и неодређеног члана уз именице у наведеним падежима.
 Сажимање члана са предлогом im, ins, zum, ans...

Заменице

Личне заменице у номинативу, дативу и акузативу. Присвојне и показне заменице као детерминативи уз именице у наведеним падежима. Jemand, niemand, etwas, nichts.

Придеви

Придеви у саставу именског предиката, а у атрибутивној функцији само рецептивно.
 Описна компарација са ebenso... wie, nicht so... wie.

Основни и редни бројеви

Предлози

Предлози са дативом, акузативом и предлози са оба падежа.

Глаголи

Презент јаких слабих и помоћних глагола. Модални глаголи, сложени и рефлексивни глаголи.

Безлични глаголи. Футур и перфекат најфреквентнијих глагола; претерит само помоћних и слабих глагола.

Везници

У независно сложеној реченици und, aber, oder i denn...

VIII. ФОНЕТИКА И ОРТОГРАФИЈА

Изговор гласова и интонације. Абецеда, читање и писање свих гласова са тежиштем на карактеристикама немачке ортографије: ei, eu, äu, ü, ö, ie (h као знак за дужину вокала), h, sch, tsch, s (на почетку речи између два вокала), sp, st, ss, z, tz, удвојени вокали, удвојени консонанти. Велико почетно слово свих именица. Растављање речи на слоге.

IX. ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Упознавање са врстама речника и њиховим коришћењем-двојезички речници, једнојезички речници; речници синонима, антонима, хомонима; фразеолошки речник; енциклопедијски речник; стручни речници.

Израда пројеката на тему: Familie; Orte; Tägliches Leben; Freizeit; Natur und Umwelt; Deutsch in Europa.

II разред

(2 часа недељно, 70 часова годишње)

I. ПАСИВНЕ КОНСТРУКЦИЈЕ

– Пасив радње (презент, претерит)
dieses Buch wird viel gelesen.
Darüber wird oft gesprochen.
In unserer Schule wurde viel Sport betrieben.
Ihre Leistungen wurden viel gelobt.

– Пасив стања (презент, претерит)
Dieser Roman ist schon übersetzt.
Sind die Aufgaben noch nicht gelöst?
Die Ausstellung war gut vorbereitet.
Nein, sie waren nicht eingeladen.

II. НЕУПРАВНИ ГОВОР

– питање у управном и неуправном говору
Er fragt mich: "Kommst du mit?"
Er fragt mich, ob ich mitkomme.

III. НЕГАТИВНО ПИТАЊЕ

Du kennst ihn nicht? Doch, ich kenne ihn gut.
Hat er das noch nicht gesehen? Doch!

IV. ИНФИНИТИВ СА "ZU" УЗ НЕКЕ ГЛАГОЛЕ И ИЗРАСЕ

Hast du noch viel zu lernen?
Sie hat keine Lust (Zeit, keinen Wunsch) mit ihm darüber zu sprechen.

V. ЗАВИСНО СЛОЖЕНЕ РЕЧЕНИЦЕ (ПОЛОЖАЈ ГЛАГОЛА)

– временске реченице (wenn, als, bis, während)
Als die Stunde endete, gingen wir in den Park.
Wenn er Zeit hat, spielen wir Schah.
Ich werde warten, bis du kommst.
Während wir Fussball spielen, kannst du ins Kino gehen.

VI. УЗРОЧНЕ РЕЧЕНИЦЕ

(weil, denn, da)
Er kann nicht kommen, weil er dem Vater helfen muss.
Er kann nicht kommen, denn er muss dem Vater helfen.
Da er dem Vater helfen muss, kann er nicht mitkommen.

VII. ОДНОСНЕ РЕЧЕНИЦЕ

Hier ist das Buch, das du lesen sollst.
Das war der Bus, den wir nehmen sollten.

VIII. ОГОДБЕНЕ РЕЧЕНИЦЕ. РЕАЛНЕ (WENN)

Wenn du Lust hast, komm mit ins Kino!
Wenn sein Freund wünscht, gehen wir heute ins Konzert.

IX. ЧЛАН

– Одређени и неодређени у свим падежима.
– Одређени члан уз географске појмове: називе земаља мушког и женског рода, река, планина, мора, затим уз имена годишњих доба, месеци и дана у недељи.

Sie waren am Schwarzen Meer.
Er lebt in der Türkei.
Der Montag ist der erste Tag in der Woche.
Der Sonntag ist heute.
Der Sommer ist die heisseste Jahreszeit.

– Нулти члан. Лична имена, назив земаља средњег рода, имена градова, континента, предикативно употребљиви називи занимања, градивне именице, узивици и изрази.

Italien ist ein schönes Land. Berlin ist die Hauptstadt Deutschlands.
Sein Vater ist Taxifahrer. Ich soll Milch, Brot und Butter kaufen. Hilfe!
Zu Bett gehen; Zu Wort kommen.

X. ЗАМЕНИЦЕ

– Личне, показне, присвојне и релативне заменице у свим падежима

Hast du meinen Bruder gesehen? Gib mir dein Heft, bitte!
Hast du diese Schallplatte gehört?
Das ist die Schallplatte, die ich gestern gekauft habe.
Das darf man nicht tun.

XI. ПРИДЕВИ

– Придевска дефлекција
– Компарација придева
Das war eine interessante Ausstellung. Ich habe einen guten Film gesehen.
Ich habe eine bessere Lösung. Wir fahren mit dem letzten Bus.
Er war immer der beste Schüler in unserer Klasse.

XII. РЕДНИ БРОЈЕВИ

Heute ist der 15. Oktober. Wir lernen die 19. Lektion

XIII. ГЛАГОЛИ

– Презент и претерит коњунктива; плусквамперфекат индикатива

XIV. ЛЕКСИКОЛОГИЈА

– Сложенице, префиксација глагола, изведене именице и придеви, суфиксација
Hochschule, Schulzimmer, Schulhof, aufstehen, beantworten, einziehen, Einheit, Schönheit, Fröhlichkeit, zeitig, fahrbar, herzlich.

XV. ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Упознавање са врстама речника и њиховим коришћењем-двојезички речници; једнојезички речници; речници- синонима, антонима, хомонима; фразеолошки речник; енциклопедијски речник; стручни речници.

Израда пројеката на тему:
Essen und Trinken in der Schweiz und in Serbien und Montenegro; Autos der Welt; Markenmode oder nicht; Gesellschaft; Reise und Verkehr; Umwelt- und Naturschutz.

III разред

(2 часа недељно, 70 часова годишње)

СИНТАКСА**I. ВАЛЕНТНОСТ ГЛАГОЛА И ОСНОВНИ РЕЧЕНИЧКИ МОДЕЛИ**

Sie verkäuft Obst. Du hilfst mir. Ich habe dir die Schlüssel gegeben.
Wir denken an die Zukunft.

II. НОМИНАЛНЕ И ПРИДЕВСКЕ ФРАЗЕ

Dieses dicke langweilige Buch. Der alte Wagen unseres Lehrers.
Sehr schnell; höchst interessant; reich an Kupfer; stolz auf mich.

III. НЕУПРАВНИ ГОВОР

За радњу која се дешава истовремено са моментом говора – рецептивно

– коњунктив презента или претерита
Sie sagt: "Ich gehe jetzt ins Theater."
Sie sagt, dass sie ins Theater gehe.
Sie sagt, sie gehe jetzt ins Theater.

IV. КОЊУНКТИВ У САМОСТАЛНОЈ РЕЧЕНИЦИ (ЖЕЉА, ПРЕТПОСТАВКА)

Hätte ich nur Zeit! Du könntest recht haben!
Заменица "es" (kao subjekat i objekat)
Es ist nicht leicht mit dir zu leben.
Er schaffte rechtzeitig die Fahrkarten zu lösen.
Инфинитивне конструкције са "zu", "ohne... zu", "statt... zu"
Sie hat keine Lust mitzukommen. Er hörte mir zu, ohne etwas zu sagen.

V. ЗАВИСНО СЛОЖЕНЕ РЕЧЕНИЦЕ

– Временске (nachdem, bis)
Nachdem sie das gehört hatte, begann sie zu weinen.
Sie wartete auf ihn, bis die Vorstellung zu Ende war.

VI. ПОТЕНЦИЈАЛНЕ РЕЧЕНИЦЕ – РЕЦЕПТИВНО

(wenn, konditiv preterita ili "würde" + infinitiv)
Wenn er frei wäre, käme er bestimmt,
Wenn es Zeit gäbe, würde ich gern die Stadt besichtigen.

VII. ИРЕАЛНЕ РЕЧЕНИЦЕ

(СА WENN ИЛИ БЕЗ ЊЕГА) – РЕЦЕПТИВНО

Wenn er das gehört hätte.
Hätte er das gehört, wäre er glücklich gewesen.

VIII. НАМЕРНЕ РЕЧЕНИЦЕ (ДАМИТ)

Ich sage es, damit du es begreifst.

IX. НАЧИНСКЕ РЕЧЕНИЦЕ

(INDEM, OHNE DASS, STATT DASS)

Er redete, indem er das Bild betrachtete.
Er ging aus dem Zimmer, ohne dass er jemand bemerkte.

X. МОРФОЛОГИЈА

– Заменички прилози
– Предлози са генитивом
– Предлози за време, место, узрок и начин

XI. ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Основни образци творбе речи. Основно и пренесено значење речи.

Израда пројеката на тему:
Berühmte Person; Beziehung zu anderen Menschen; Menschlicher Körper;
Gesundheit; Tiere; Religion; Städte in Österreich:

IV разред

(2 часа недељно, 60 часова годишње)

I. СИНТАКСА

Валентност глагола, придева и именица са тежиштем на разликама у српском и немачком језику
Er ähnelt seinem Vater. Sie ist zu allem fähig.
Hoffnung auf bessere Zukunft. Mangel an Kohle.

II. НЕУПРАВНИ ГОВОР-РАДЊА КОЈА СЕ ДЕШАВА ПРЕ ИЛИ ПОСЛЕ ТРЕНУТКА ГОВОРА-РЕЦЕПТИВНО

Sie sagt, sie habe (hätte) ihn gesehen.

III. ЗАВИСНО СЛОЖЕНЕ РЕЧЕНИЦЕ

– Последичне реченице (so... dass; nicht so ... als dass – глагол у коњунктиву претерита)

Er ist so taub, dass er nichts gehört hat. Er ist nicht so taub, dass er nichts hören könnte.

– Поробене реченице (wie, als, als ob, als wenn – глагол у коњунктиву) – рецептивно

Es war so leicht, wie wir es erwartet hatten.

Es war leichter, als wir es erwartet hatten.

Sie sieht aus, als ob sie die ganze Nacht nicht geschlafen habe/hätte.

Er redete, als ob er alles wüsste.

– Допусне реченице (obwohl, obschon)

Obwohl schon spät war, wollte er nicht nach Hause gehen.

IV. ЗАМЕНИЧКЕ ФРАЗЕ

Du in der letzten Bank; er als Direktor;

V. МОДАЛНИ ГЛАГОЛИ

– Перфекат модалних глагола

– за изражавање жеље, претпоставки...

Er hat nicht kommen wollen. Sie will in Wien gelebt haben.

Sein Vater soll sehr alt sein. Das dürfte nicht lange dauern.

VI. ПАРТИЦИП ПРЕЗЕНТА И ПЕРФЕКТА

(АТРИБУТИВНА И ПРЕДИКАТИВНА УПОТРЕБА)

Das schlafende Kind; der verlorene Ring. Er hörte schweigend zu.

Von der Reise zurückgekehrt, traf er niemanden zu Hause an.

VII. МОРФОЛОГИЈА

Негација са: keineswegs, nirgendwo, nirgendwohin, niemand, niemals, weder... noch

Er wird uns niemals verlassen.

Sie ist weder faul noch dumm.

Израда пројеката на тему:

Studium und Beruf; Medien und moderne Informationstechniken;

Geschäfte / Konsum; Probleme der Jugendlichen;

Humanität, Kazepanz und Toleranz; Zusammen in Europa.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Овај програм наставе немачког језика је реализован на основу искуства, стручног знања и предлога наставника гимназија и средњих стручних школа.

Уочено је да у гимназије и средње стручне школе долазе ученици са различитим нивоом знања немачког језика, те је неопходно редуковати програм, прилагодити план наставе и увести нове методе и медије у наставу.

Просторно организовање наставе:

Наставу би идеално било организовати у кабинету за стране језике опремљеном аудиовизуелним средствима (касетофон, видео, ТВ, компјутер, CD-ови...) са, по могућству, и другачијим распоредом седења (у круг) у учионици, ради сврсисходније примене комуникативне методе.

Удџбеник је основно средство за реализацију наставног програма, али није и једини извор тема и текстова за обраду. Уз удџбеник је дозвољено користити савремене текстове, аудио и видео записе из страних удџбеника, часописа, стручних часописа, новина, са интернета, научних емисија и ТВ серија. Удџбеник треба користити као оријентацију и тематску полазну основу, при чему се сви текстови из удџбеника не морају обрадити.

Теме би требало изабрати по договору са ученицима, водећи рачуна о њиховом узрасту, способностима, нивоу знања и интересовању.

Усвајање новог градива терба да се надовезује на већ усвојено, тако што ће се научно обнављати, утврђивати, аутоматизовати и проширивати новим садржајима.

Грамматика не сме бити основни циљ наставе немачког језика, већ само база за остваривање постепене комуникативне компетенције. Код ученика не треба инсистирати на пуком учењу граматичких правила напамет, већ уз довољан број адекватних вежби инсистирати на примени граматичких модела у говорном и писаном језику.

Методе.

Савремени начин извођења наставе немачког језика подразумева увођење комуникативне методе, која пружа и нове технике учења кроз изучавање историје, географије, културе, обичаја, свакодневног живота земље изворног говорника, стварањем ситуација за комуникацију, где је могуће применити технике, симулације, игра, импровизације, „Rollenspiele“ (извођење улога), невербалне изразе попут гестикулације и мимике.

Комуникативном методом се подстиче правилан изговор, ритам и интонација говора као и њихова ненаметљива контрола и корекција.

Учење се споровди као индивидуалан рад, рад у паровима, рад у мањим групама и рад у пленуму.

Нарочито је значајан рад у групама у којима се динамика постиже изменом и разменом различитог садржаја, а сама активност ученика подстиче њихову креативност, маштовитост, развој брзине реаговања, индивидуалност, равноправност, превазилажење несигурности, самоконтролу, способност прилагођавања осталим члановима групе, пружање помоћу другима, задовољство постигнутим, такмичарски дух и самостално коришћење како литературе, тако и осталих извора информација.

Израда пројеката.

Одабир, припреме, и сценарија пројеката ученици раде у групама, на за то предвиђеним часовима (4 часа у једном полугодшту), а остале припреме за реализацију пројеката, код куће. Резултати и презентација пројеката могу бити представљени на јавном часу.

Портфолио.

Ученика треба подстицати да развијају селективност, самокритичност и критичност у свом учењу као и способност самооцењивања прикупљањем, селекцијом и одлагањем, за њих значајних радова, контролних вежби у фасциклу и писањем личног резимеа.

Контролне вежбе.

Предвидети довољан број контролних вежби ради праћења напредовања у учењу.

Писмени задаци.

Број писмених задатака одређен је бројем недељног фонда часова немачког језика, тј. по један писмени задатак у сваком полугодшту, за фонд од два часа недељно и по два писмена задатка у полугодшту, за фонд од три и више часова недељно.

ФРАНЦУСКИ ЈЕЗИК

ЦИЉ И ЗАДАЦИ НАСТАВЕ ФРАНЦУСКОГ ЈЕЗИКА

Циљ наставе је:

– Оспособити ученика да комуницира у усменом и писменом облику о већини тема које се срећу у контексту школе, породице, свакодневних активности, хобија, итд.

– Настава је усмерена на краће комуникативне размене у учионици и ван ње која укључује и изворне говорнике, као и на разумевање и стварање краћих текстова које ученик познаје и које га занимају. Развија се способност ученика да знања и искуства других култура и цивилизација укључи у систем знања и вредности

Исходи:

Слушање: Разуме садржај дужих исказа пренесених стандардним језиком које садрже високофреквентне речи и структуре о познатим темама

– Разуме у општим цртама садржај краћих наративних одломака представљених у усменој форми

Читање: Разуме у општим цртама дуже текстове писане стандардним језиком који садрже високофреквентне речи и структуре

– Препознаје и разуме кључне информације у различитим врстама текстова

– Уме да открије значење непознате речи на основу контекста или помоћу речника

– Ефикасно користи различите изворе на страном језику ради прибављања жељених информација (речник, књиге, интернет)

Језичка продукција-Говор

– Ученик креира једноставн дискурс у коме описује своја искуства или догађаје, мисли или жеље, планове итд.

– Нуди краћа објашњења или аргументе у вези са својим или мишљењима, ставовима или плановима других

Писање

– Ученик пише краћи текст о темама из свакодневног живота, пише краћи текст који садржи једноставна објашњења или аргументе у вези са својим или мишљењима, ставовима и плановима других.

Интеракција

– Ученик ефикасно комуницира у већини ситуација уколико се нађе у подручју где се говори тај језик

– Ступа без претходних припрема у разговор о познатим темама и темама које га интересују

– У усменом облику тражи и даје информације у директној комуникацији или путем телефона

– У писаном облику тражи и даје информације (писмо, порука, E mail)

– Учествује у дискусијама о познатим темама износећи своје мишљење, коментаришући мишљење других

– Пита за објашњења речи и структура

Медијација

– Преводи исказе у усменој и писаној форми у комуникативним контекстима који укључују учење и матерњег и страног језика

– Резимира за саговорника садржај текста или дотадашње интеракције

– Нуди додатна објашњења ради унапређења интеракције

Интерпретација

– Ученик разуме у општим цртама уз помоћ речника садржај одломака књижевних текстова

– Чита књижевне текстове, прати извођење текстова, опера и рецитала на језику који учи

– Учествује у јавном извођењу књижевних текстова, опера и рецитала на језику који учи

Знање о језику

– Препознаје системску природу језика и у стању је да пореди Л2 са Л1

– Познаје основне језичке и комуникативне приручнике и зна да се служи њима

– Зна на који начин да одржава и развија стечена знања и вештине

Медијска писменост

– Ученик познаје кључне медијске производње и институције на Л2

– Разуме једноставне медијске поруке на Л2

– Препознаје основе естетике медија (стеротипи, стилизација и сл.)

– Ефикасно користи медијску технику на Л2 за проширење знања, разоноду (исл.)

– Користи садржаје медијске продукције намењене учењу страног језика (штампа, медије, аудио визуелни записи, CD, интернет).

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ПРВИ СТРАНИ ЈЕЗИК

I разред

(2 часа недељно, 70 часова годишње)

I. ИМЕНИЧКА ГРУПА

Обнављање детерминаната научених у основној школи

Слагање детерминаната и именица у реду и броју

Разликовање наставака именица

Упитни, узвични, релативни, неодређени детерминативи
Заменице: обнављање (лично заменице: нагласене, ненагласене, функција директног и индиректног објекта, неодређене заменице)

II. ГЛАГОЛСКА ГРУПА

Обновити глаголске начине и времена научена у основној школи
Разлика између сложеног перфекта и имперфекта (изражавање свршене и несвршене радње)
Обновити слагање партиципа перфекта са субјектом
Презент субјунктива (грађење, примена уз реченичке моделе је **veux que, il faut que, pour que/** указати на облик са инфинитивом
Интерогација
Обнављање: тотална, парцијална, инверзија
Индиректно питање, обнављање
Негација
Pas du tout, non plus, personne, nulle part итд
Пасивна конструкција
Глагол *etre* у свим наученим временима + партицип перфекта
Са агенсом и без агенса
Инфинитивне реченице са глаголима перцепције (Je le vois venir)
Изражавање циља, финалне реченице помоћу **pour + inf.**
Изражавање времена помоћу **avant de + inf.**
Временска реченица са **quand, pendant que, lors que**
Хипотеза (обнављање **si + present**)
Обрада **si + imparfait**
Слагање времена кад је у главној реченици презент (односно истовремености, anteriорности и постериорности)
Je dis qu' il vient.
Je dis qu' il est venu.
Je dis qu' il viendra.
Поређење – обнављање
Одредба за време (дани у недељи, prochain, dernier, il y a, dans, depuis, a partir de, jusqu' a, pendant)
Одредба за начин – обнављање и нове конструкције (prudemment, avec prudence)
Лексикологија (префикси, суфикси, деривација)
Лексикографија (Структура двојезичких речника и служење њима)
Ортографија (интерпункција, велико слово, дељење речи на слоге)

II разред

(2 часа недељно, 74 часа годишње)

I. ИМЕНИЧКА ГРУПА

Обнављање одређеног, неодређеног, сажетог, деоног члана
Неодређене заменице и придеви, неодређена заменица *On*
Присвојни придеви и заменице
Личне заменице (функција директног, индиректног објекта, место заменица)
Множина сложених именица (carte – postale, tire – bouchon, haut – parleur)

II. ГЛАГОЛСКА ГРУПА

Passé simple (прости перфекат, грађење, употреба, идентификација у тексту)
Le subjonctif present, обнављање и нови видови употребе
Le subjonctif passé (грађење, употреба)

III. СЛОЖЕНА РЧЕНИЦА

- а) Зависна реченица у индикативу
Vous pensez (croyez, dites, etes sur) que vous passerez l' examen?
Изражена помоћу инфинитива: Vous pensez réussir?
J' espère partir de main./ J' espère que je partirai demain.
- б) Зависна реченица у субјунктиву
Употреба субјунктива презента (наставак)
Субјунктив перфекта (обличи и употреба)
Изражавање страха:
Il craint que l' avion n' atterrisse.

Жеље:

Je souhaite qu' elle vienne.
Заповести, воље:
Je veux que tu dises la vérité. Il faut que vous appreniez ces vers.
Указати на могућности изражавања помоћу инфинитива
Il faut apprendre ces vers.
Објаснити остале могућности употребе субјунктива презента.
Хипотетичке реченице (преглед све три могућности)
Прве две могућности ове године обновити и повезати са третом. Разликовати значења. Претходно обрадити le conditionnel passé i le plus – que parfait.
Управни и неуправни говор (обнављање)
Императив/ инфинитив Michel, venez chez nous demain!
Dites a Michel de venir chez nous demain!
Слагање времена
Уз садржаје усвојене у претходној години обрадити и примере за истовремену, претходну и будућу радњу у прошлости.
Слагање партиципа перфекта са објектом
La lettre que j' ai recue m' a fait un grand plaisir.
Лексикологија
Грађење речи (обнављање)
Значење речи, основно и пренешено
Лексикографија
Структура једнојезичких речника и служење њима

III разред

(2 часа недељно, 72 часа годишње)

I. ГЛАГОЛСКА ГРУПА

Пасивне конструкције
Пасивне конструкције (**par+** agens, **de+** agens, без агенса)
Обнављање конструкција
Интерогација (инверзија, обнављање и нове конструкције)
Сложена инверзија са – **lequel de**
Lequel de ces peintries préférez – Vous?
Комбинације са **Quel (dans quel, avec quel, pour quel)**
Dans quelle rue habitez – Vous?
Упитна реч + инф.
Pourquoi répondre?
Comment réagir?
Инфинитив
Обрадити инфинитив у функцији објекта
Je pense partir aux Etats – Unis
Обновити инфинитив иза глагола перцепције.
Конструкције инфинитива са предлогом à i de
Инфинитив у функцији субјекта
Partir c' est mourir un peu.
Конструкције и значења **faire + infinitiv**
laisser + infinitiv
Партицип презента и герундив (обнављање, употреба)
Партицип перфекта (апсолутни партицип)
Сложени партицип (**ayant parlé, étant sorti, s' étant arrêté**)
Униперсоналне конструкције, униперсонални глаголи (il faut, il peult, il fait, il est... de/que)
Субјунктив – обнављање претходно стечених знања
Коришћење у безличним конструкцијама
*у релативним реченицама после суперлатива
Иза везника **Bien que** или **Que**
Venez que je vous donne mon livre.
Bien qu' il parle haut, je ne l' entends pas.
Хипотетичне реченице (обнављање)

II. БРОЈЕВИ (главни, редни, разломци)

Лексикографија
Једнојезички речници, стручни и њихово коришћење

IV разред

(2 часа недељно, 64 часа годишње)

I. СИНТАКСА РЧЕНИЦЕ

Зависна реченица (субординација)
Везничке реченице
Поредбене: **aussi...que**
Autant .... que
Aussi bien ..... que

Временске: **tant que, avant que, depuis que, jusqu' à ce que**

Финалне: обнављање **pour que + subj.**

Обрадити: **afin que, de sorte que, de maniere que**

Узрочна реченица: **Comme, c' est que, non que ,car, parce que, puisque**

Опозитивна реченица: **tandis que, alors que, au lieu de + inf., sans que**

Последична реченица: **si que, tant... que, au point que, tellement... que, de telle facon... que, donc, par conséquent,, alors**

Хипотетичка реченица: **a moins que, pourvu...que**

Алтернативна хипотеза са **que..ou que/ ou non**

Qu' il fasse beau ou qu' il pleuve, j' irai me baigner

Qu' il pleuve ou non, nous sortirons cet après midi.

Допусна реченица: **bien que, quoique, (et) pourtant, malgré (que)**

ДРУГИ СТРАНИ ЈЕЗИК

III разред

I. ЗАВИСНЕ РЕЧЕНИЦЕ:

Погодбене са **Si** (Si j' avais eu)

Финалне са **Pour que, Afin que**

Декларативне са **Que**

* најчешћи глаголи који захтевају, индикатив односно субјунктив

Релативне реченице са **Dont, Ou,** (основна правила)

Употреба инфинитива (конструкције **Avant de + inf. , Sans + inf., Après + inf, passé**)

II. ИМЕНИЧКА ГРУПА

Систематизација: род, број именица, слагање са детерминативом

- Члан: главни случајеви одсуства члана
- Показне заменице, појачавање са *ci* и *la*
- Присвојне заменице
- Придеви, место придева
- Прилози, систематизација

III. ГЛАГОЛСКА ГРУПА

Времена индикатива:

Прости перфекат у писаном језику

Сложени кондиционал

Партицип презента – грађење, употреба

Герундив – грађење, употреба

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Програм **првог страног језика** намењен је четворогодишњем образовању и чини заокружену целину са програмом страних језика за основну школу, обезбеђујући тако континуитет учења страног језика започетог у основној школи.

Теме су дате оквирно што омогућује наставнику слободу у избору и начину реализације.

За обраду појединих тема потребно је, поред текста у уджбенику наћи и друге изворе информација, као што су звучни снимци на страном језику (звучне и видео касете, ЦД), телевизијске серије, инсерти из филмова и интернет.

У избору материјала учествују и наставник и ученици.

Иначе, тематику програма не треба поистовећивати са текстовима у уджбенику и зато наставник бира оне текстове и садржаје који највише одговарају интересовањима ученика што олакшава реализацију циљева и задатака наставе страног језика.

Усвајање новог градива треба да се надовезује на већ усвојено тако што ће се повремено обнављати и проширивати у различитим и новим ситуацијама.

Нагласак треба ставити на комуникативни приступ и имплицитној граматици. Комуникативне функције треба да заузму прво место што подразумева нове технике рада: учење језика усвајањем елемената цивилизације (уочавање релације између особа које говоре, понашање и опхођење), разликовање језичких регистара, анимацијске технике: *jeu de roles avec canevas, симулација, импровизиација, игре.*

Инсистирати на што правилнијем изговору ученика водећи рачуна о ритму, интонацији и гласовима. Укључити и невербалне елементе који су саставни део комуникације.

Радити на стварању ситуација за комуникацију тако сто че се подстицати рад у паровима, рад у мањим групама кроз различите активности које укључују маштовитост, осећајности и креативност ученика. Помагати ученицима да у процесу учења буду што самосталнији и да користе друге изворе информација као што су приручници, штампа, радио, ТВ, интернет.

Број школских писмених задатака одређен је зависно од утврђеног недељног фонда часова: по један писмени задатак у сваком полугодишту за фонд од два часа недељно, а по два писмена задатка у сваком полугодишту за фонд од три или више часова недељно.

Поред писмених задатака треба предвидети већи број краћих контролних вежби који ће помоћи и наставнику и ученику да прате напредовање и да нађу одговарајуће методе за даље учење. Развијати код ученика навику о самооцењивању постигнутих резултата и свест о томе да имају главну улогу у процесу учења.

Треба имати у виду да овакав начин рада захтева адекватну опремљеност учионице и повремену реорганизацију тог простора.

Настава **другог страног језика** захтева у почетној фази примену директне методе (уз коришћење аудио визуелних средстава) која омогућује лакши приступ новом страном језику. Овај период прилагођавања траје у зависности од могућности ученика.

Теме су дате оквирно што омогућује наставнику слободу у избору и начину реализације.

За обраду појединих тема потребно је, поред текста у уджбенику наћи и друге изворе информација, као што су звучни снимци на страном језику (звучне и видео касете, CD), телевизијске серије, инсерти из филмова и интернет.

У избору материјала учествују и наставник и ученици.

Иначе, тематику програма не треба поистовећивати са текстовима у уджбенику и зато наставник бира оне текстове и садржаје који највише одговарају интересовањима ученика што олакшава реализацију циљева и задатака наставе страног језика.

Усвајање новог градива треба да се надовезује на већ усвојено тако што ће се повремено обнављати и проширивати у различитим или новим ситуацијама.

Нагласак треба ставити на комуникативни приступ и имплицитној граматици. Комуникативна функција треба да заузме прво место што подразумева нове технике рада: учење језика усвајањем елемената цивилизације (уочавање релације између особа које говоре, понашање и опхођење), разликовање језичких регистара, анимацијске технике: *jeu de roles avec canevas, симулација, импровизиација, игре...*

Инсистирати на што правилнијем изговору ученика водећи рачуна о ритму, интонацији и гласовима. Укључити и невербалне елементе који су саставни део комуникације.

Радити на стварању ситуација за комуникацију тако што ће се подстицати рад у паровима, рад у мањим групама кроз различите активности које укључују маштовитост, осећајност и креативност ученика. Помагати ученицима да у процесу учења буду што самосталнији и да користе друге изворе информација као што су приручници, штампа, радио, ТВ, интернет.

Број школских писмених задатака одређен је зависно од утврђеног недељног фонда часова: по један писмени задатак у сваком полугодишту за фонд од два часа недељно, а по два писмена задатка у сваком полугодишту за фонд од три или више часова недељно.

Поред писмених задатака треба предвидети већи број краћих контролних вежби која ће помоћи и наставнику и ученику да прате напредовање и да нађу одговарајуће методе за даље учење. Развијати код ученика навику о самооцењивању постигнутих резултата и свест о томе да имају главну улогу у процесу учења.

Треба имати у виду да овакав начин рада захтева адекватну опремљеност учионице и повремену реорганизацију тог простора.

РУСКИ ЈЕЗИК

ЦИЉ И ЗАДАЦИ НАСТАВЕ РУСКОГ ЈЕЗИКА

Циљ наставе руског језика је да оспособи ученика да комуницира у усменом и писаном облику о већини тема које се редовно срећу у контексту школе, породица, свакодневних обавеза, спорта,

уметности итд. На тај начин развијају се способности ученика да упозна тековине културе и цивилизације, обичаје и начин живота народа чији се језик учи. На тај начин врши се продубљивање општинских нивоа знања.

Задачи наставе страног језика су језичке активности:

Језичка рецепција:

- слушање (разумевање краћих у дужих текстова),
- читање (разумевање текста са речником или без речника, коришћење друге литературе, интернета итд., читање текста на глас или у себи).

Језичка продукција:

- говор (креира сам свој говор на дату тему, креира објашњења или аргументације у вези са својим ставовима, мишљењем).

Писање:

- пише текст на одређену тему при провери основне ортографије, ради коректног писменог изражавања у оквиру усвојене лексике и језичке структуре.

Интеракција:

- ефикасно комуницирање на језику који учи,
- у усменом и писаном облику спреман да да информацију,
- учествује у дискусији,
- тражи објашњење речи које не разуме.

Медијација:

- преводи исказе (писано или усмено са речником или без њега),
- резимира за саговорника садржај текстова,
- врши унапређење интеракција.

Интерпретација текста:

- разумевање у општим цртама текстова, једноставнијих књижевних текстова, филмова, позоришних представа, рецитала и сл. на језику који учи,
- учествује у јавном читању текстова, извођењу позоришних представа, рецитала итд.

Знање о језику:

- препознавање системске природе језика, препознавање основних језичких и комуникацијских приручника, уме да се служи њима, одржавање и усавршавање стечених знања и вештина језика који учи.

Медијска писменост:

- служење медијима масовне комуникације ради стицања и продубљивања знања језика који учи.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I разред

(2 часа недељно, 70 часова годишње)

I. Тематика

Из живота младих: нова средина и другови; спортска такмичења.

Породица и друштво: спољни изглед и особине чланова породице; чланови породице у кући и ван ње; ситуације из свакодневног живота и на радном месту; односи у породици и друштву.

Из савременог живота и тековина културе и науке чији се језик учи и наших народа: природне лепоте и заштита човекове средине; путовање и коришћење саобраћајних средстава; из историјске културне прошлости; културне и привредне манифестације које су постале традиционалне; из живота и рада познатих људи; актуелне теме од васпитног значаја.

Школски писмени задаци: по један писмени задатак у сваком полугодшту.

Лектира: до 15 страница тематски занимљивог, језички приступачног текста који одговара предзнању и интересовању ученика.

II. Реченица

Однос реченица у сложеној реченици: независно сложене и зависно сложене реченице. Управни и неуправни говор.

III. Именице

Варијанте падежних наставака: локатив јединице на -у; о береге/на берегу, о лесе/ в лесу, о крае/на краю; номинатив множине на -а, -ја, -ья, -е: города, учителя, деревья, граждане.

Именице којима се означавају професије људи, њихова национална и теторијална припадност. Промена именица на: -ија, -ије, -ија. Именице плуралиа тантум (рецептивно).

Непромениљиве именице.

Примена на -ов, -ев (Петров, Фадеев и сл. рецептивно).

Обнављање и систематизација основних именичких промена.

IV. Заменице

Обнављање и систематизација заменица обраћених у основној школи: личне, упитне (кто, что, какой, какая, какое, какие).

Одричне заменице: никто, ничто, никакой, ничей, и неодређене заменице: кто-то, кто-нибудь, некорый, несколько обраћивати као лексику.

V. Придеви

Поређење придева типа: старший, младший; прост облик суперлатива: ближайший, простейший, худший. Присвојни придеви на -ов, -ев, ский (рецептивно). Придеви за означавање времена и простора: сегодняшний, здешний.

Реакција придева: уочавање разлика између руског и матерњег језика (больной чем, готовый к чему, способный к чему и сл.)

VI. Бројеви

Принципи промена основних бројева: 1, 2, 3, 4, 5 – 20 и 30, 40, 90, 100, 500, – 900, 1000 и њихова употреба у најчешћим структурама за исказивање времена с предлозима: ц – до, с – по, от – до, к и др. Исказивање времена по сату у разговорном и службеном стилу.

VII. Глаголи

Најчешће алтернације основе у презенту и простом будућем времену. Творба вида помоћу префикса, суфикса и основе.

Глаголи кретања: кретање у одређеном правцу, неодређено кретање и кретање једном у оба правца; активирање до сада обраћених глагола кретања (идти – ходить, ехать – ездить, бегать – бежать, плыть – плавать, лететь – летать, нести – носить, вести – водить, везти – возить).

Глаголски прилози (рецептивно).

Реакција глагола: уочавање разлика између руског и матерњег језика (благодарить кого за что, пожертвовать кем – чем, напоминать о ком и сл.)

VIII. Прилози

Прилози и пролошке одредбе за место, време, начин и количину. Поређење прилога.

IX. Предлози

Најфреквентнији предлози чија се употреба разликује у односу на матерњи језик (для с генитивом, из-за с генитивом у одредби одвајања од места и узрока, из-под с генитивом у одредби одвајања од места, к с дативом у временској одредби, по с дативом у атрибутој, просторној и узрочној одредби и сл.).

X. Везници

Најфреквентнији прости везници у независно сложеним и зависно сложеним реченицама (а, да, и, но, или, если, пока, потому, так как, перед тем как и сл.).

XI. Реченични модели

Реченичне моделе предвиђене програмом за основну школу и даље примењивати у различитим варијацијама и комбинацијама. При том тежити да се уоче сличности и разлике у изражавању истих односа у руском и матерњем језику. У овом разреду посебну пажњу посветити, пре свега у облику вежби, моделима у потврдном, одричном и упитном облику за исказивање следећих односа:

XII. Субјекатско – предикатски односи

Реченице са именским предикатом

а) копуле: **быть, стать, являться**

Его отец был врачом, а он станет инженером.

Это утверждение является спорным.

б) отсуство копуле

Ено брат токарь по металлу.

Она сегодня весёлая.

Он сильнее всех.

XIII. Објекатски односи

а) директним објектом

Мы купили новый учебник.

Я не получил ответа.

б) индиректним објектом

Он их поблагодарил за помощь.

Эта фотография напоминает о прошлом.

в) завнском реченицом

Брат в письме сообщает, что он летом приедет к нам.

XIV. Просторни односи

Реченице с одредбом

а) израженом прилигом

Я иду туда (вниз, наверх, внутрь, домой).

Он оснался там (внизу, наверху, внутри).

в) израженом зависним падежом

Машина появилась из-за угла.

Кошка вылезла из-под дивана.

Мы долго гуляли по городу.

XV. Временски односи

Реченице с одредбом

а) изражене прилогом

Я пришёл раньше тебя.

б) изражене зависним падежом

Они вернулись к вечеру (к трём часам).

Я сегодня работал с пяти до семи часов.

XVI. Начински односи

Реченице са одредбом израженом прилогом

Он хорошо говорит по-русски.

Он пишет более красиво, чем ты.

Она поёт красивее всех.

XVII. Узрочни односи

Реченице са одредбом израженом зависним падежом.

Он не приехал в срок по болезни.

XVIII. Атрибутивни односи

Реченице с атрибутом

а) у суперлативу

А. С. Пушкин является величайшим русским поэтом.

б) у зависном падежу

Я забыл тетрадь по русскому языку.

XIX. Ортографија

Подела речи на слоге. Писање Ъ и Ѣ (систематизација). Писање великих слова. Писање префикса.

XX. Творба речи

Најчешћи префикси и суфикси.

XXI. Лексикографија

Структура двојезичних речника и служење њима.

II разред

(2 часа недељно, 74 часа годишње)

I. Тематика

Теме из претходне године које се тичу свакодневног живота и рада у породици, Школи и месту у коме ученик живи (у земљама чији се језик учи и у нашој земљи), интегришу се у нове шире теме: краћа путовања, посета позоришту, музеју, знаменитим местима. Основни подаци из историје и културе народа чији се језик учи и наших народа.

Општа географска обележја и туристичка подручја земље чији се језик учи. Главни град. Новац и карактеристични обичаји.

Природне лепоте, туристички центри и природна богатства земље чији се језик учи и наше земље.

Школски писмени задаци: по један писмени задатак у сваком полугодишту.

II. Реченица

Реченице са глаголским прилозима. Употреба **нет** и **не** у реченици.

III. Именице

Варијанте падешких наставака (на лексичком нивоу): генитив јединице на –у.

Изведене и сложене именице.

Сининими, антоними, хомоними. Међујезички хомоними и пароними.

IV. Заменице

Неодређене заменице: кто-то, кто-нибудь, некоторый, несколько.

Одричне заменице: никто, ничто, никакой, ничей.

Опште заменице: сам, самый, любой, каждый.

V. Придеви

Дужи и краћи облици придева. Обавезна употреба кратког облика (у предикату са допуном).

VI. Бројеви

Принципи промене основних бројева: 500 – 900, 1000 и њихова употреба у најчешћим структурама за исказивање количине (броја).

Редни бројеви. Збирни бројеви (рецептивно).

VII. Глаголи

Императив за 3. л.једн. и 1. и 3. л. мн. Најчешћи префикси за грађење глагола и њихова улога у промени глаголског вида.

Прошло време глагола од инфинитива са сугласничком основном.

Глаголи кретања: гнать – гонять, ползти – ползть. Глаголи кретања с префиксима: в-, вы-, у-, от-, до-, при-, по-.

Глаголски прилози (обнављање, активирање и систематизација).

Радни глаголски придеви.

VIII. Прилози

Најфреквентнији модели за грађење прилога:придевска основа + О (тихо, скромно и сл.); придевска основа + И (по-руски, практически и сл.).

IX. Предлози

Најфреквентнији предлози чија се употреба разликује у односу на матерњи језик (**у, около, вокруг** с генитивом у одредби места, **по** с дативом и локативом у временској одредби; **в и на** у одредби места: работати на заводу, учити се у универзитету и сл.).

X. Везници

Најфреквентнији везници и везничке речи (хотя, прежде чем, чтобы, который, где, когда и сл.).

XI. Реченични модели

Реченичне моделе предвиђене програмом за први разред и даље примењивати у различитим варијацијама и комбинацијама. У 2. разреду посебну пажњу посветити, пре свега (у виду вежби), моделима у потврдном, одричном и упитном облику за исказивање следњих односа:

XII. Субјекатско-предикатски односи

Реченице са кратким придевским обликом у предикату
Я болел гриппом.
Он способен к математике.

XIII. Објекатски односи

Реченице са објектом у инфинитиву
Врач советовал мне отдохнуть.
Я уговорил товарища молчать.
Сложена реченица
Врач советовал мне, чтобы я отдохнул.

XIV. Просторни односи

а) Реченице са одредбом израженом зависним падежом
Я тебя буду ждать у (около, возле) памятника.
Она живёт у своих родителей.
Мой брат работает на заводе, а сестра учится в университете.
б) Сложена реченица
Мы пошли туда, куда вела узкая тропинка.

XV. Временски односи

а) Реченице са одредбом израженом зависним падежом
Они собираются по вечерам.
Это случилось по окончании войны.
б) Реченице с глаголским прилогом
Возвращаясь домой, я встретил товарища.
Кончив работу, он поехал домой.
в) Сложена реченица
Как только закрылось солнце, стало холодно.

XVI. Начински односи

а) Реченица са глаголским прилогом
Друзья возвращались домой весело разговаривая.
Он поздоровался кивнув головой.
б) Сложена реченица
Мы все сделали так, как сказал учитель.
Он оказался способнее, чем я предполагал.

XVII. Узрочни односи

а) реченице с глаголским прилогом
Не находя нужного слова, он замолчал.
Почувствовав голод, брат решил пообедать без меня.
б) Сложена реченица
Так как брат почувствовал голод, он решил пообедать без меня.

XVIII. Циљни односи

а) Реченице са одредбом у инфинитиву
Мать отпустила дочку гулять. Мы пришли проститься/чтобы проститься.

б) Сложена реченица

Чтобы правильно говорить, нужно хорошо усвоить грамматику.

XIX. Ортографија

Интерпункција – основна правила.

XX. Лексикологија

Најчешћи деминутиви именица и придева.

XXI. Лексикографија

Структура једнојезичних речника и служење њима.

III разред

(2 часа недељно, 72 часа годишње)

I. Тематика

Теме из савременог живота у земљама чији се језик учи и у нашој земљи.

Културно-историјски споменици и друге знаменитости карактеристичне за разумевање културе и обичаја народа чији се језик учи. Примери људске солидарности. Заштита човекове средине. Спортске и друге активности младих.

Национални празници и обичаји. Путовања (превозна средства, информације на станици, аеродрому, траситичкој агенцији, хотелу, ресторану).

Школски писмени задаци: по један писмени задатак у сваком полугодишту.

II. Реченица

Једночлане реченице неодређено-личне и уопштено-личне. Претварање неодређе но-личних реченица у личне и обрнуто. (В киоске продаёт газеты – Газеты продаются в киоске.) Претварање пасивних конструкција у активне и обрнуто. (План выполнен заводом – Завод выполнил план.)

III. Именице

Скраћенице (вуз, колхоз, МГУ). Род абривијатура (скраћеница). Познатији наши и страни географски називи са специфичностима у роду, броју и промени.

IV. Заменице

Систематизација неодређених заменица са: -то, -нибудь. Обрада неодређених заменица са: либо-, кое-.

V. Придеви

Посебни случајеви образовања кратког облика: большой – велик; маленький – мал; злой – зол. Посебни случајеви образовања суперлатива: величайший, лучший, малейший. Елатив.

VI. Бројеви

Читање димала и разломака 0,1 – ноль целых одна десятая; 0,01 – ноль целых одна сотая; 0,001 – ноль целых одна тысячная; 1,1 – одна целая (одно целое) однадцатая; 2,4 – две целых четыре десятых; $\frac{1}{2}$ – одна вторая (половина); $\frac{3}{4}$ три четвертых (три четверти).

VII. Глаголи

Систематизација глаголских придева – активних. Глаголски придеви пасивни (графње и употреба).

Глаголи са значењем оба вида (рецептивно). Глаголи кретања са префиксима – активно коришћење.

VIII. Прилози

Систематизација прилога. Исказивање опозиције места: там – туа, здесь – сюа, где – куда и сл.

IX. Предлози

Предлози карактеристични за функционалне стилове (научни, пословни, публицистички и сл.) в виде, в зависимости от, в качестве, в процессе, в результате, вследствие, по мере, по причине, при условии и сл. (рецептивно).

X. Везници

Везници карактеристични за функционалне стилове: подобно тому, как; по мере того, как; в зависимости от того, как; в результате того, что; в связи с тем, что; несмотря на то, что и сл. (рецептивно).

XI. Реченични модели

Субјекатско – предикатски односи

а) Реченице са субјектом израженим конструкцијом: номинатив +с+инструментал:

Мы с вами опять в школе.

б) реченице с куполама: являются, называются, служат и сл. Металлы являются хорошими проводниками электричества. Глина служит сырьём для керамических изделий.

в) Реченице са куполом есть
Организм есть живое существо.

г) Реченице са это у предикату
Золото это драгоценнейший материалл.

д) Реченице с трпним глаголским придевим у предикату
Лес посажен недавно.
Проект здания создан архитектором.

Просторни односи

Реченице с прилошком одредбом за место, правац и трасу.
Я там никогда не был, но очень хочу поехать туда.
Северная его часть лежит за полярным кругом.
Авала расположена в двадцати километрах от Белграда.
Поезд приближается к территории Дальнего Востока.
Он прошёл через всю Сербию.

Квантитативни односи

а) Реченице са одредбом за меру и количину
Был мороз в тридцать градусов.
Предмет весов в пять килограммов.

б) Реченице са одредбом за приближну количину
Я приду минут через десять.
В классе было учеников тридцать.

Атрибутски односи

Реченице са атрибутом израженим партиципском конструкцијом.
Товарищ, прочитавший книгу, рассказал нам её содержание.
Книга, прочитанная товарищем, заинтересовала нас.

XII. Ортографија

Писање удвојених сугласника. Писање речи страног порекла.

XIII. Лексикологија

Даљи рад на усвајаљу синонима, антонима, хомонима и паронима, као и међујезичких хомонима и паронима. Вресте фразеологизама.

XIV. Лексикографија

Синтагматски речник, речник синонима, антонима, хомонима, фразеолошки речник, ортографски речник.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Овај редуковани програм је израђен на основу предлога наставника из различитих гимназија и искуства аутора.

Уочена је појава да у гимназију долазе ученици са неуједначеним степеном владања свим језичким сегментима. Ова чањеница намеће наставнику потребу да приликом планирања више простора остави за обнављање граматичких садржаја предвиђених за обраду у основној школи.

Без обзира што удзбеник није еквивалент програму и што наставник има слободу избора лексичког материјала из удзбеника у складу са знањем, интересовањем, способностима и другим особеностима одељења, јединствено је мишљење да текстове треба заменити савременијим, који садрже лексику савремене стварности.

Одељак „Давайте поговорим” пружа могућност за интезивнију примену комуникативне методе, којом је могуће истовремено утврђивање граматичких правила и тематске лексике.

ЛАТИНСКИ ЈЕЗИК**ЦИЉ И ЗАДАЦИ НАСТАВЕ ЛАТИНСКОГ ЈЕЗИКА**

– Оспособљавање ученика за самостално превођење са латинског на српски језик и обратно

– Указивање на повезаност латинског са савременим језицима

– Упознавање ученика са римском, односно античком културом

Савлађивањем наставних програма који воде овим циљевима ученици ће напредовати у разумевању граматичких модела у српском језику и страним језицима које изучавају или ће изучавати; изградити ће представу о коренима западне културе и модерним европским језицима који су повезани са римском културом и латинским језиком.

I разред

(2 часа недељно, 72 часа годишње)

I. Увод

Латински језик – језик Римске империје и језик науке и администрације све до XVIII века; писмо; подела гласова и изговор; нагласак.

II. Прва деклинација (именице); презент глагола (esse)

Посебну пажњу требало би посветити томе да ученици већ на самом почетку увиде уску повезаност између латинског и српског језика, како у самој промени именица, тј. промени по падежима, тако и у функцији падежа. Након граматичких објашњења може се почети са обрадом кратких реченица (субјекат, предикат, објекат). Пожељно је одмах вежбати превођење у оба смера, са латинског на српски и обратно, чиме би ученици освежили и учврстили своја синтаксичка знања из матерњег језика. Потребно је поучити ученике како да траже речи у речнику; могу им се дати и лаке вежбе (на пример ученици могу да се поделе у групе, па да се такмиче која група ће у речнику пронаћи више речи које почињу на слово „н”, а припадају првој деклинацији).

III. Презент глагола све четири коњугације

Потребно је ученицима нагласити специфичности у навођењу латинских глагола, тј. навођење глагола у њихова четири основна облика, као и поделу на коњугације. Пошто ће се са ученицима релативно дуго обрађивати само глаголска времена, а начини и стање учиће се касније, предлажемо да се у раду користе само називи времена, а да се термини *индикатив* и *актив* оставе за касније.

IV. Друга деклинација (именице и придеви); присвојне заменице

Ученицима треба разјаснити шта значи број 3 који у речнику стоји иза придева прве и друге деклинације. Овде би требало обрадити и присвојне заменице које су морфолошки исте као придеви прве и друге деклинације.

V. Трећа деklinација (именице) – сугласничке основе; имперфекат глагола *esse*

Обрађују се сва три рода именица треће деklinације сугласничких основа истовремено. Требало би указати на заједничке карактеристике именица средњег рода свих деklinација и њихову сличност у њиховој промени именица средњег рода у српском језику. Ученицима треба нагласити да у латинском језику, као и у српском, имперфекат означава трајну (несвршену) прошлу радњу. Такође, треба напоменути да се презент и имперфекат глагола *esse* (и српског глагола *јесам/бићу*) граде од различитих основа.

VI. Трећа деklinација (именице) – *i* основе; футур I глагола (*esse*)

Као и код претходне теме, потребно је обрадити именице сва три рода истовремено. Да би ученици схватили разлику између именица сугласничких и именица *i* основе, може им се дати одређени број речи за које ће сами одређивати којој групи именица припадају. Ученицима треба напоменути да футур I у латинском језику, као и у српском, означава будућу радњу. Такође, потребно је указати да се презент и футур I глагола *esse* (и српског глагола *јесам/бићу* и енглеског глагола *to be*) граде од различитих основа (нпр. упореди ср. *јесам – бићу* или енг. *I am – I will*).

VII. Трећа деklinација (придеви); императив презента

Ученицима треба нагласити да се придеви треће деklinације мењају као именице треће деklinације *i* основе, с тим што се аблатив једине у сва три рода завршава на вокал *i*. Потребно је указати да је у латинском језику, као и у српском, императив глаголски начин којим се изриче заповест.

VIII. Четврта деklinација; имперфекат глагола све четири коњугације

При обради именица четврте деklinације треба указати на наставке који су слични наставцима из других деklinација (нпр. треће деklinације). Обрађујући имперфекат ученицима је потребно објаснити свршени и несвршени карактер времена у латинском језику и то упоредити са свршеним и несвршеним видом глагола у српском језику.

IX. Пета деklinација; футур I глагола све четири коњугације

При обради именица пете деklinације потребно је указати на наставке који су слични наставцима из других деklinација (нпр. треће и четврте деklinације).

X. Перфекат; личне заменица и лична повратна заменица

Потребно је објаснити да се перфекатска основа свих глагола, укључујући и глагол *esse*, добија на исти начин – од трећег наведеног облика глагола, тј. првог лица једине перфекта (који су ученици раније већ научили, пошто им је при учењу презента речено да је у латинском језику неопходно памтити сва четири наведена облика глагола). Треба указати да у латинском језику не постоје посебни облици за личне заменице трећег лица једине и множине, а да се у ту сврху користе показне заменице. Такође, ученицима треба показати разлику у употреби личне повратне заменице у латинском и српском језику.

XI. Показне заменице; односно – упитне заменице (*quī, quae, quod*)

Потребно је указати на разлику у употреби заменица *hic, ille* и *iste*.

XII. Бројеви (основни и редни)

Довољно је да ученици науче обе врсте бројева до 10, број 20, број 100 и број 1000, укључујући и њихову промену (код променљивих бројева). Остале бројеве могу да нађу у речнику или неком другом наставном помагалу (нпр. у уджбенику).

XIII. Компарација придева; заменица (*idem*)

Треба обрадити: правилну компарацију (као и суперлатив придева на *-itius* и *-litius*), суплетивну или неправилну компарацију

и описну компарацију придева. Потребно је показати да је промена заменице *idem* готово једнака промени већ научене заменице *is, ea, id*.

XIV. Презент глагола *possum*; упитне заменице (*quis, quid*)

Због честе употребе глагола *possum*, који је један од најважнијих модалних глагола и најфреквентнија сложеница глагола *esse*, предлажемо да се презент овог глагола обради знатно раније него што је то предвиђено по важећем плану и програму.

XV. Плусквамперфекат

Потребно је поновити перфекатску основу и нагласити да се плусquamперфекат свих глагола, укључујући и глагол *esse*, гради на исти начин. Употреба плусquamперфекта у латинском језику слична је као у српском језику.

XVI. Футур II

При обради футура II треба применити исти поступак као при обради плусquamперфекта.

XVII. Пасивни презент

Потребно је најпре указати на разлике између активног и пасивног глаголског стања у латинском и српском језику (евентуално користећи и примере из неког другог, нпр. енглеског, језика) и објаснити специфичности употребе пасива са вршиоцем радње или без њега. Неопходно је вежбати пребацавање реченица из актива у пасив и обратно.

XVIII. Пасивни имперфекат

Потребно је подсетити ученике да имперфекат изражава несвршену прошлу радњу.

XIX. Пасивни футур I

Поновивши активни футур I овде треба указати на разлику између градње футура I глагола прве и друге коњугације и глагола треће и четврте коњугације.

XX. Пасивни перфекат, плусquamперфекат и футур II

Треба најпре обрадити партицип перфекта пасива и указати на његову сличност са трпним глаголским придевом у српском језику и *Past Participle* у енглеском језику. Затим је потребно нагласити да се помоћу партиципа перфекта пасива, којем се придружују различити облици глагола *esse*, граде три сложена пасивна времена: перфекат, плусquamперфекат и футур II.

II разред

(2 часа недељно, 70 часова годишње)

I (Прво вежбање) независни коњунктив: коњунктив презента и имперфекта

II (Друго вежбање) независни коњунктив: коњунктив перфекта и плусquamперфекта

III (Треће вежбање) сложенице глагола *esse* > *posse, abesse, adesse*

– Остале сложенице поменути само информативно

IV (Четврто вежбање) партицип презента актива

V (Пето вежбање) партицип футура актива и перифрастична коњугација актива

VI (Шесто вежбање) герунд; герундив и перифрастична коњугација пасивна

VII (Седмо вежбање) депонентни и семидепонентни глаголи

VIII (Осмо вежбање) конструкција аблатива апсолутног са партиципом и без партиципа

– Треба посебно обрадити употребу партиципа презента актива и партиципа перфекта пасива у конструкцији аблатива апсолутног

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Наставници који предају латински језик знају да је у припреми нови удџбеник за први разред гимназије. Теме и њихов редослед, који су предложени за први разред, ослоњени су на концепцију тог удџбеника (мада се у великој мери поклапају са постојећим удџбеником); значајно је напоменути да се они у највећој мери поклапају и са предлозима за скраћење градива које су доставили наставници. Предлог програма наставе латинског језика за други разред гимназије у овом тренутку могућ је само у оквиру скраћења постојећег удџбеника, уз обавезно придржавање предвиђеног редоследа лекција (идеја је да се овај редослед изучавања граматике измени када се буде радио нови удџбеник за други разред).

Садржај предложених наставних тема односи се на друштвено-језички, природно-математички и општи смер. Замишљено је да се граматичке партије, које су до сада биле распоређене у 30/29 лекција, реструктурирају и сажму (неки делови досадашњег програма, који нису неопходни на датом нивоу учења, избачени су), тако да би се уз исти фонд часова остварила могућност за обрађивање других садржаја, нпр. радионице, самостална истраживања ученика, као и презентације тих истраживања на часовима.

При обради сваке предложене теме из граматике подразумева се превођење са латинског на српски језик и обратно; при чему треба користити текстове прилагођене нивоу знања који ученици тренутно поседују; такође треба користити и посебне реченице за вежбање. Наставник при раду не мора да се држи искључиво примера и текстова из удџбеника, већ је пожељно да у настави користи и друге изворе. При томе се препоручује да се ученици активно укључе у осмишљавање додатних садржаја, наравно уз помоћ наставника. Поједини часови могли би да буду посвећени упоређивању одређених својстава латинског и српског језика, као и других европских језика, пре свега на лексичком плану. На пример, може се узети речник латинског и српског, или неког другог, језика из кога би ученици могли да проналазе речи које су морфолошки сродне и да о тим речима дискутују (да ли им је промењено значење, које су се трансформације догодиле итд.). Тиме би требало да ученици постају свесни присуства великог броја речи латинског порекла у српском и другим европским језицима. На овај начин ученици обогаћују свој речник и унапређују познавање интернационалних термина. Такав начин рада дао би још боље резултате уколико би наставници латинског језика тешње сарађивали са колегама који предају друге предмете (на пример, српски језик и књижевност, историју, биологију, хемију, физику итд.) и са њима координирали наставне садржаје. Теме из културне историје, којима до сада није било могуће посветити довољно пажње, требало би да заузму значајније место у настави латинског језика. Ученицима ће свакако бити занимљивија настава која се не базира искључиво на учењу граматике. Својим активним учешћем у припремању разноврсних тема и дискусијама, које би водили на часовима, они ће продубити познавање не само латинског језика, већ и целокупне античке цивилизације. Сваки наставник има слободу да направи свој план рада, при чему се препоручује да сарађује са колегама из актива, као и другим наставницима. Наставник би требало да се држи предложених тема из граматике, при чему му је остављена слобода да преостале часове користи према потребама и интересовањима ученика. Неопходно је да наставник најмање десет преосталих часова одвоји за обраду тема из културне историје. Ученицима би требало омогућити што више самосталног истраживачког рада, пре свега тимског, а наставник би при томе требало да има улогу координатора.

ЛИКОВНА КУЛТУРА

ЦИЉ И ЗАДАЦИ НАСТАВЕ ЛИКОВНЕ КУЛТУРЕ

Циљ предмета ликовна култура је *уознавање* ученика са развојем уметности у свету и код нас и схватањем уметничког дела у оквиру друштвено – историјских услова, као и *подстицање*:

- самосталног ликовног изражавања
- стваралачког мишљења
- способности естетског процењивања

Задачи наставе ликовне културе су: упознавање ученика са:

- најважнијим достигнућима светске и националне уметности
- одликама стилова и праваца у ликовној уметности

- највећим мајсторима и њиховим делима
- различитим формама уметничког изражавања
- ликовним законитостима кроз самостални или групни рад као и:
- увођење ученика у свет опажања и доживљавања ликовних дела
- развијање критичког односа према властитим и туђим ликовним делима
- изграђивање одговорног односа према културном наслеђу
- развијање навика посећивања и коришћења услуга музеја, галерија, легата и других институција културе
- прихватање универзалности језика ликовне уметности
- оспособљавање ученика да стечена практична и теоријска знања примене у будућим занимањима

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I разред

Друштвено-језички смер
(1 час недељно, 36 часова годишње)

I. Тематска целина

1. ОПШТИ ДЕО

Појам уметности. Уметност и друштво. Гране ликовне уметности. Ликовна и примењена уметност.

2. САМОСТАЛНО ЛИКОВНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Линија и облик: слободно компоновање или цртање по моделу.

3. ЛИКОВНА ДЕЛА И СПОМЕНИЦИ КУЛТУРЕ

Појава уметничког стварања. Епохе у уметности праисторије. Карактер праисторијске уметности. Типична остварења архитектуре, скулптуре, сликарства и примењене уметности. Праисторијски споменици у нашој земљи.

Цивилизација старог Египта. Карактер уметности. Архитектура: мастабе, пирамиде, храмови. Особености скулптуре и сликарства. Примењена уметност.

Цивилизације у пределу Тигра и Еуфрата. Уметност Сумера, Вавилонаца, Асираца и Персијанаца – најзначајнија остварења.

II. Тематска целина:

1. ОПШТИ ДЕО

Архитектура. Скултура и скулпторске технике.

2. САМОСТАЛНО ЛИКОВНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Тродимензионално обликовање. Вајање или слободно компоновање од различитих предмета, облика и материјала.

3. ЛИКОВНА ДЕЛА И СПОМЕНИЦИ КУЛТУРЕ

Идејне основе грчке цивилизације и уметности. Крит и Микена: одлике архитектуре, сликарства и скулптуре; утицај на грчку уметност и културу.

Развој уметности у Грчкој: архајски, класични и хеленистички период у скулптури и архитектури (стилови). Најзначајнија остварења и водећи уметници. Сликарство ваза. Почети урбанизма. Историјски значај грчке уметности.

Уметност старог Рима. Урбанизам. Нове појаве у архитектури и скулптури. Сликарство (фреске и мозаици) и наративни рељеф. Значај римске цивилизације за каснију уметност Запада. Појава хришћанске уметности.

Антички споменици на нашем тлу. Римске урбане целине. Сликарска и скулпторална дела.

II разред

Друшћивено-језички смер
(1 час недељно, 35 часова годишње)

I. Тематска целина

1. ОПШТИ ДЕО

Боја и површина.

2. САМОСТАЛНО ЛИКОВНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Испитивање бојених односа.

Компоновање површинама у разним бојама (колаж, витраж, сликање)

3. ЛИКОВНА ДЕЛА И СПОМЕНИЦИ КУЛТУРЕ

Карактер старохришћанске уметности. Уметност пре и после Миланског едикта.

Романички стил у уметности. Новине у архитектури и главни споменици. Скулптура и њена везаност за архитектуру.

Уметност готике. Одлике архитектуре и скулптуре и главни споменици. Витражи и минијатуре.

Византијска уметност. Златна раздобља у развоју византијске културе. Главни споменици архитектуре и сликарства. Византијски утицај на уметност других земаља (Србија, Русија, Бугарска).

Српска средњовековна уметност. Стилске групе у средњовековној уметности: рашки, српско византијски и моравски споменици. Одлике архитектуре, скулптуре и сликарства. Утврђени градови у Србији. Сликаство икона и минијатура.

II. Тематска целина

1. ОПШТИ ДЕО

Простор у ликовној уметности. Инверзна, линеарна и ваздушна перспектива.

Графика, главне технике и врсте штампе.

2. САМОСТАЛНО ЛИКОВНО ИЗРАЖАВАЊЕ

а) Представљање дела унутрашњег или спољашњег простора. Представљање објеката у простору.

б) графика – израда скице као припрема за штампу

3. ЛИКОВНА ДЕЛА И СПОМЕНИЦИ КУЛТУРЕ

Историјске прилике и идејне основе настанка ренесансне уметности.

Претече ренесансе. Новине у уметности. Рана и висока ренесанса у Италији. Водећи представници и њихова дела. Утицај ренесансе на европску уметност. Ренесанса у Холандији и Немачкој. Маниризам и његове одлике. Главни представници.

III разред

Друшћивено-језички смер
(1 час недељно, 36 часова годишње)

I. Тематска целина

1. ОПШТИ ДЕО

Појам теме и мотива у ликовној уметности. Историјска, религиозна, митолошка, алегоријска тематика. Жанр мотив.

2. САМОСТАЛНО ЛИКОВНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Светлост и сенка као елемент ликовног изражавања. Светлосни односи. Представљање односа светла и сенке на посматраном мотиву. Цртање или сликање по природи.

3. ЛИКОВНА ДЕЛА И СПОМЕНИЦИ КУЛТУРЕ

Друштвене и културне прилике у Европи значајне за појаву барокне уметности. Појава и карактер барокне уметности. Стилске одлике у архитектури, скулптури сликарству. Средишта процвата барокне уметности: Италија, Шпанија, Холандија, Фландрија. Водећи уметници.

Барок и рококо у Француској. Рококо као завршна фаза барока: Италија, Енглеска.

Барок у Србији: појава барокне архитектуре: манастири Фрушке горе.

Сликаство: иконостаси и портрети. Бакрорез.

II. Тематска целина

1. ОПШТИ ДЕО

Композиција у делима ликовне уметности.

2. САМОСТАЛНО ЛИКОВНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Однос елемената у композицији: ритам, хармонија и контраст.

3. ЛИКОВНА ДЕЛА И СПОМЕНИЦИ КУЛТУРЕ

Историјски услови настанка неокласицизма. Стилске одлике. Најзначајнија дела архитектуре, скулптуре и сликарства. Водећи представници. Бидермајер као особен вид неокласицизма и представници у Србији.

Друштвени оквири епохе романтизма. Претече романтизма. Основне карактеристике правца. Одлике сликарства, архитектуре и скулптуре. Најзначајнији уметници и њихова дела.

Романтизам у Србији.

Реализам у Европи средином 19 века. Реализам у Француској. Ширење правца у осталим европским земљама. Социјална тематика. Главни представници.

Реализам у српском сликарству. Бечки и минхенски ђаци.

I разред

Опшћини и њириодно-математички смер
(1 час недељно, 36 часова годишње)

I. Тематска целина

1. ОПШТИ ДЕО

Појам уметности. Уметност и друштво. Гране ликовне уметности. Ликовна и примењена уметност.

2. САМОСТАЛНО ЛИКОВНО ИЗРАЖАВАЊЕ

а) Линија и облик: слободно компоновање или цртање по моделу

или

б) Тродимензионално обликовање. Вајање или слободно компоновање од различитих предмета, облика и материјала.

3. ЛИКОВНА ДЕЛА И СПОМЕНИЦИ КУЛТУРЕ

Појава уметничког стварања. Епохе у уметности праисторије. Карактер праисторијске уметности. Типична остварења архитектуре, скулптуре, сликарства и примењене уметности. Праисторијски споменици у нашој земљи.

Цивилизација старог Египта. Карактер уметности. Архитектура: мастабе, пирамиде, храмови. Особености скулптуре и сликарства. Цивилизације у пределу Тигра и Еуфрата.

Идејне основе грчке цивилизације и уметности. Крит и Микена: одлике архитектуре, сликарства и скулптуре; утицај на грчку уметност и културу.

Развој уметности у Грчкој: архајски, класични и хеленистички период у скулптури и архитектури (стилови). Најзначајнија остварења и водећи уметници. Почети урбанизма. Историјски значај грчке уметности.

Уметност старог Рима. Урбанизам. Нове појаве у архитектури и скулптури. Сликарство (фреске и мозаици) и наративни рељеф. Значај римске цивилизације за каснију уметност Запада. Појава хришћанске уметности.

Антички споменици на нашем тлу.

II. Тематска целина

1. ОПШТИ ДЕО

Боја и површина.

2. САМОСТАЛНО ЛИКОВНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Компоновање површинама у разним бојама (колаж, витраж, сликање)

3. ЛИКОВНА ДЕЛА И СПОМЕНИЦИ КУЛТУРЕ

Средњовековна уметност Западне Европе. Романички и готички стил. Значајна остварења архитектуре, скулптуре и сликарства.

Византијска уметност. Златна раздобља у развоју византијске културе. Главни споменици архитектуре и сликарства. Византијски утицај на уметност других земаља.

Српска средњовековна уметност. Стилске групе у средњовековној уметности: рашки, српско византијски и моравски споменици. Одлике архитектуре, скулптуре и сликарства. Сликарство икона и минијатура.

II разред

Општин и природно-математички смер
(1 час недељно, 35 часова годишње)

I. Тематска целина

1. ОПШТИ ДЕО

Простор у ликовној уметности. Инверзна, линеарна и ваздушна перспектива.

2. САМОСТАЛНО ЛИКОВНО ИЗРАЖАВАЊЕ

- Представљање дела унутрашњег или спољашњег простора или
- Представљање објеката у простору.

3. ЛИКОВНА ДЕЛА И СПОМЕНИЦИ КУЛТУРЕ

Историјске прилике и идејне основе настанка ренесансне уметности.

Новине у уметности. Рана и висока ренесанса у Италији. Водећи представници и њихова дела. Утицај ренесансе на европску уметност. Маниризам и његове одлике.

Друштвене и културне прилике у Европи значајне за појаву барокне уметности. Појава и карактер барокне уметности. Стилске одлике у архитектури, скулптури сликарству. Средишта процвата барокне уметности: Италија, Шпанија, Холандија, Фландрија. Водећи уметници.

Барок и рококо у Француској. Барок у Србији: појава барокне архитектуре: манастири Фрушке горе.

II. Тематска целина

1. ОПШТИ ДЕО

Композиција у делима ликовне уметности.

2. САМОСТАЛНО ЛИКОВНО ИЗРАЖАВАЊЕ

Слободно ликовно компоновање (исти или различити материјали – комбиноване технике).

3. ЛИКОВНА ДЕЛА И СПОМЕНИЦИ КУЛТУРЕ

Уметност XIX века. Друштвене и историјске прилике у Европи. Одлике, теме и мотиви уметничких праваца: неокласицизма, романтизма и реализма. Водећи представници и њихова дела. Српска уметност XIX века.

Увод у модерну уметност: импресионизам и постимпресионизам.

Модерна уметност. Уметнички правци прве половине XX века: експресионизам, фовизам, кубизам, футуризам, дада и надреализам, беспредметна уметност... Водећи представници у свету и код нас.

Уметност друге половине XX века: енформел, оптичка уметност, поп-арт, боди-арт, концептуална уметност, хеленинг, хипер-реализам.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Наставницима се оставља слобода да према својим потребама, способностима ученика и условима у којима изводе наставу, одреде оптималан број часова за наведене тематске целине.

Такође, остављена је слобода наставницима у избору илустративног материјала, уз препоруку да он буде усаглашен са примерима датим у удџбенику.

Природа предмета упућује на то да излагања стално прати илустративни материјал: репродукције дела, слајдови, видео касете, компакт диск... па се зато препоручује да се настава изводи у кабинету опремљеном за коришћење илустративног материјала и примену разних ликовних техника на часовима самосталног ликовног изражавања. Неке од методских јединица могу се изводити и изван учионице, у природи, а нарочито оне које се односе на самостално ликовно изражавање (на пример: светлост и сенка, простор и перспектива...).

Наставник треба да подстиче укључивање ученика у самосталну анализу уметничких дела, да даје задатке који подразумевају тимски рад и, кад год је то могуће, учествује у њему. Ученике би требало постепено уводити у самостално коришћење стручне литературе чиме би се припремали за научно истраживачки рад.

Било би корисно да наставник, ако то услови дозвољавају, организује посете одговарајућим музејима и галеријама, у складу са садржајима програма. Тиме би се део програма могао реализовати пред оригиналним делима историје уметности, посебно националне.

ПСИХОЛОГИЈА

ЦИЉ И ЗАДАЦИ НАСТАВЕ ПСИХОЛОГИЈЕ

Циљ наставе психологије је упознавање и разумевање теоријских основа психолошке науке; упознавање реалности са аспекта психологије, увиђање међусобног односа појединца и његовог природног и друштвеног окружења и подстицање развоја свих аспеката личности ученика које ће омогућити упознавање и развијање сопствене личности, одговоран однос према себи и окружењу и активно укључивање у савремено друштво.

Задаци:

- Познавање и разумевање основних психичких процеса, особина и стања и увид у општа питања структуре, динамике и развоја личности;
- Упознавање психолошких могућности подстицања развоја личности, способности, умења и вештина
- Познавање и разумевање дејства биолошких, друштвених и културних чинилаца на развој и понашање појединца и група;
- Упознавање и разумевање психолошких основа међуљудских односа и комуникације у друштвеним групама;
- Упознавање основних карактеристика и могућности превазилажења проблема везаних за одређене развојне периоде у човековом животу;
- Успостављање одговорног односа ученика према себи, свом личном и професионалном развоју;
- Прихватање других појединца и група без обзира на полне, расне, националне и културне разлике;
- Развијање логичког и критичког мишљења и креативности ученика;

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

II разред

(2 часа недељно, 70 часова годишње)

I. УВОДНИ ДЕО – ПСИХОЛОГИЈА КАО НАУЧНА ДИСЦИПЛИНА

Предмет, гране и методе психологије
 Предмет психологије, теоријски и практични задаци; Методе и технике психолошког истраживања;
 Органске основе и друштвени чиниоци психичког живота
 Улога нервног система, пут нервног импулса, моздана кора, локализација психичких функција; ендокрине жлезде;
 Развој психичког живота- Три битна момента филогенетског развоја; Онтогенетски развој; Схватања о чиниоцима психичког развоја (нативизам, емпиризам, интеракционизам).

II. ОСНОВНЕ ПСИХИЧКЕ ПОЈАВЕ – ПСИХИЧКИ ПРОЦЕСИ, ОСОБИНЕ И СТАЊА

Опажање
 Основни појмови: опажање, дражи и чула, осећај, опажај. Организација опажаја; Утицај искуства, мотивације и личности на опажање.

Опажање особа
 Карактеристике процеса опажања особа; опажање емоција, процењивање особина личности, процес атрибуције; Прва импресија, систематске грешке у опазању особа и значај правилног процењивања других особа.

Пажња

Појам, карактеристике и чиниоци пазње.
 Учење, памћење и заборављање

Учење

Појам и врсте учења; Сензитизација, хабитуација, класично и емоционално условљавање, инструментално и учење увиђањем; учење по моделу.
 Трансфер учења. – појам, врсте и значај.

Памћење

Појам памћења, краткорочно и дугорочно памћење, репродукција и препознавање; квалитативне промене у памћењу;

Заборављање

Појам заборављања, узроци.

Психолошки услови успешног учења

Способности и мотивација за учење; методе успешног учења;

Мишљење

Појам мишљења, улога знања и искуства у мишљењу; врсте мишљења (имагинативно и реалистичко, дивергентно и конвергентно). Развој мишљења.

Интелектуалне способности и стваралачко мишљење

Појам, мерење, индивидуалне разлике у способностима; Теорије о структури способности. Стваралачко мишљење, појам и фазе.

Емоције

Појам емоција и емоционалног реаговања; врсте емоционалних доживљаја; Органске промене при емоцијама; Схватања о природи емоција; Емоционални живот у адолесценцији; значај емоција за ментално здравље и психосоматска обољења – појам и врсте страхова, анксиозност, стрес и психичка траума.

Мотивација

Појам мотива, хомеостазни и нехомеостазни мотиви; лични и друштвени мотиви. Функционална аутономија и хијерархија мотива, фрустрације, конфликти, реакције и последице фрустрација и конфликта.

III. ЛИЧНОСТ

Појам и структура личности

Појам личности и карактеристике људског понашања; структура личности, појам и врсте црта – темперамент, карактер (индивидуални и социјални), способности, телесне особине. Свест о себи, лични и социјални идентитет.

Приказивање личности у психологији.

Динамика личности

Ставови, интересовања и вредности као динамичке диспозиције; појам воље, вољне радње, одлуке; процес одлучивања.

Развој личности

Развој и социјализација личности; чиниоци социјализације; динамичко развојни појам зрелости.

Теорије личности

Преглед група општих теорија личности;

Промене и поремећаји душевног живота и понашања
 Измењена стања свести; сан, хипноза, парапсихолошки феномени.

Поремећаји понашања; Поремећаји менталног здравља, превенција и лечење.

IV. ОСОБА У СОЦИЈАЛНОЈ ИНТЕРАКЦИЈИ

Комуникација

Појам комуникације, врсте комуникација и комуникационих знакова. Вербална и невербална комуникација; Комуникациони процес, социјални чиниоци и језик, извори неспоразума при комуникацији.

Живот у групи

Појам групе, врсте група: велике, мале, примарне, референтне, формалне, неформалне. Динамика групе: формирање, односи у групи, руковођење, такмичење, сарадња, групно решавање проблема, групна дискусија. Ненасилна комуникација.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Основна идеја огледног растеређења наставног програма је у активнијој партиципацији наставника у креирању наставног процеса у смислу реструктурирања постојећег програма кроз сажимање тема и одбацивање сувишних информација, са циљем што квалитетнијег постизања дефинисаних исхода општег средњег образовања (Опште основе школског програма), као и активном учешћу ученика у наставном процесу.

Приликом процењивања релевантности одређених садржаја неопходно је руководити се следећим критеријумима:

– планираним циљевима и исходима образовања

– значајем који садржај има за разумевање базичног система психолошких сазнања

– повезаносту са осталим наставним и ваннаставним активностима

– корелацијом са развојним могућностима ученика, потребама и интересовањима уџеника.

У избору садржаја потребних за остваривање планираних исхода образовања неопходно је проценити валидност сваког садржаја са следећих аспеката:

– Да ли понуђени садржаји омогућавају стицање и даљу изградњу знања (генеративна знања)?

– Да ли се могу применити у контекстима и условима који су различити од оних у којима су стечени (трансферна знања)?

– Да ли мотивационо делују и доприносе развоју сазнајних и других способности и личних особина ученика (формативна знања)?
 – Да ли нам изабрани садржај омогућава функционализацију знања, односно јасно сагледавање ученика на који начин и у ком контексту могу да употребе стечене вештине и усвојена знања?
 – Да ли омогућавају развијање ставова и вредности дефинисаних планираним исходима образовања?

У планирању садржаја неопходно је јасно одредити квоту кључних тема и појмова које ученик треба да усвоји и разуме као исход наставног процеса.

Приликом планирања и реализације наставног процеса важно је константно повезивати наставни садржај са претходним знањем и искуством ученика. Тиме се остварује позитиван утицај на мотивацију ученика, повећава њихова партиципација у наставном процесу и развија вештина трансфера знања.

У креирању наставног процеса потребна је флексибилност у избору метода и облика рада чиме се постиже индивидуализован приступ ученицима и повећање ефикасности наставног процеса.

Број часова није фиксиран већ зависи од карактеристика ученика, темпа напредовања, интересовања, итд.

Такође, могуће је планирати интегративни приступ обради појединих тема, односно обраду тема са аспеката различитих предмета. Листа интегративних тема налазиће се у комплетираној верзији Опште основе школског програма.

Промене у програму онемогућавају стриктно придржавање концепције садашњег уджбеника. У планирању садржаја наставе потребно је планирати ширу литературу, осавременити примере из уджбеника и повезати наставни садржај са актуелним искуством ученика.

Објашњена програмских промена

Садржаји из програма се могу сврстати у две категорије:

1. Садржаји за које је неопходно да их ученици усвоје и разумеју и
2. садржаји који се обрађују само информативно да би ученици остварили увид у систем психолошких знања без сувишних информација које нису примерене њиховом нивоу развоја или предзнању и захтевају механичко учење.

I. УВОДНИ ДЕО

– У наставној јединици Предмет психологије изложити само информативно психолошке дисциплине у склопу представљања психологије као науке. У току обраде појединих тема истаћи којој психолошкој дисциплини припадају.

– У обради метода нагласити значај методологије у психолошким, научним истраживањима

– (основа за проучавање методологије у филозофији);

– У оквиру приказа органских основа психичког живота не обрађивати главне делове нервног система и неуроне. Садржаје о чулима, неуротрансмитерима и ендокриним жлездама редуковати и ставити потпуно у функцију објашњења пута нервног импулса.

– У оквиру обраде сваког психичког процеса нагласити његову органску основу да би ученици разумели повезаност психичког и физиолошког функционисања човека.

– Развој психичког живота човека – редуковати излагање о филогенетском развоју на три битна момента и детаљније разрадити само значај настанка и развоја говора.

– У делу схватања о чиниоцима развоја не обрађивати теорије конвергенције, структурализам и бихејвиоризам.

II. ПСИХИЧКИ ПРОЦЕСИ, ОСОБИНЕ И СТАЊА

– **Опажање** – редуковати садржај о дражима и чулима, повезати са органским основама.

– Опажање особа – садржај о процењивању особина личности се преклапа са типовима темперамента. Овај садржај обрадити проширено, а затим у контексту темперамента проверити да ли су ученици усвојили информације.

– **Пажња** – не обрађивати Теорију когнитивне обраде информација.

– **Учење** – обрадити само савремену дефиницију учења.

– Сензитизацију и хабиитуацију обрадити само информативно.

– Не обрађивати вербално учење и стицање моторних вештина.

– Сажети класично условљавање.

– Трансфер учења – реструктурирати, допунити примерима како би ученици јасније уочили значај и могућност примене.

– Психолошки услови успешног учења – максимално редуковати на садржаје везане за способности и мотивацију за учење (мотиве интелектуалног рада). Не обрађивати физичке и физиолошке услове учења.

– Методе успешног учења – реструктурирати и обрадити кроз радионицу. Алтернатива – функционалније је да овај садржај обради школски психолог у првом разреду на часовима одељенске заједнице.

– **Памћење** – не обрађивати проблем сведочења.

– **Мишљење** – заменити Мајеров експеримент неким другим примером.

– Акцентирати повезаност говора и мишљења.

– **Интелектуалне способности** – не обрађивати застарелу класификацију ретардираности, заменити је класификацијом Светске здравствене организације.

– Теорије о структури способности информативно обрадити у сазетом облику, са циљем разумевања сложености структуре способности.

– Стваралачко мишљење – сазети критеријуме стваралаштва.

– **Емоције** – прецизирати дефиницију емоционалних реговања;

– Реструктурирати врсте емоција (основне и сложене), сажети.

– У обради сентимената узети за пример љубав, сажето је обрадити и касније је не предавати одвојено.

– Редуковати садржај о о органским основама на меру која је потребна за разумевање улоге физиолошких промена у емоционалном реговању.

– Теорије о природи емоција – физиолошку теорију емоција изложити само информативно, обрадити когнитивну и повезати је са сложеним емоцијама.

– Емоционални живот у адолесценцији – редуковати и реструктурирати садржај из уджбеника, користити ширу литературу и примере из актуелног искуства ученика. Сугестија – обрадити у облику радионице.

– Не обрађивати естетска и морална осећања. У склопу обраде карактера детаљније обрадити моралну страну личности.

– Не обрађивати међуличну наклоност и ненаклоност.

– Значај емоција за ментално здравље – реструктурирати садржај из уджбеника у циљу јасног сагледавања дистинкције између узрока и последица штетног деловања емоција на ментално и физичко здравље. Објаснити појам и врсте страхова. Појаснити појмове анксиозности и фобија (у уджбенику нејасно); Акцентирати могућности превазилажења штетног дејства емоција. Обрадити појам емоционалне интелигенције.

– **Мотивација** – појаснити дефиницију мотивације;

– Сексуални и родитељски мотив информативно обрадити у сажетој форми у функцији схватања социјализације физиолошких потреба;

– Нехомеостазни мотиви – реструктурирати овај садржај, изложити прегледније, користећи ширу литературу.

– Хедонизам обрадити само информативно;

– Моралну свест не обрађивати (изложити најбитније информације у оквиру карактера);

НАПОМЕНА:

Садашњи садржај теме мотивација је разурен и ученицима често измиче увид у општи смисао. Потребно је целу тему реструктурирати, и чвршће повезати у функцији увида у различитост динамичких диспозиција човека.

III. ЛИЧНОСТ

– Темперамент – типови су обрађени у оквиру опажања особа. У овом контексту проверити да ли су ученици усвојили градиво кроз вештину примене, на пример драмски приказ типова темперамента.

– У обради структуре личности увести појам базичне структуре. У оквиру социјализације је не обрађивати детаљније).

– Карактер – детаљније обрадити моралну страну личности. Увести појмове индивидуалног и социјалног карактера.

– идентитет – увести појмове личног и социјалног, касније то само обновити у контексту социјализације.

– Информативно обрадити приказивање личности у психологији.

– Динамика личности – у оквиру обнављања динамичких диспозиција, обрађених у мотивацији сажето обрадити ставове, интересовања и вредности.

– Развој личности – максимално редуковати и пререструктурирати, сажети агенсе социјализације, не обрађивати изворе социјализације.

– Не обрађивати интеграцију у друштвену заједницу.

– Појмове базичне структуре личности, социјалног идентитета и карактера само обновити у контексту социјализације.

– Теорије личности – не обрађивати детаљно све теорије личности. Сажето обрадити концептуално кроз компарацију група општих теорија личности; истаћи представнике група.

– Поремећаји менталног здравља – информативно обрадити врсте неуроза и психоза.

– Акцентирати значај менталне хигијене;

IV. ОСОБА У СОЦИЈАЛНОЈ ИНТЕРАКЦИЈИ

– Комуникација – Пререструктурирати цео садржај, детаљније обрадити невербалну комуникацију.

– Масовне комуникације не обрађивати (основне информације пребацити у излагање о агенсима социјализације);

– Живот у групи – Не обрађивати формалне, неформалне, припадничке, неприпадничке групе.

– Не обрађивати три важне мале групе, проверити да ли су ученици то гравидно усвојили у оквиру чинилаца социјализације.

– Сажети садржаје о групи као динамичком систему, такмичењу и сарадњи групном решавању проблема. Увести појам ненасилне комуникације.

– Не обрађивати тему људи у маси.

ФИЛОЗОФИЈА

ЦИЉ И ЗАДАЦИ НАСТАВЕ ФИЛОЗОФИЈЕ

Циљ наставе филозофије је унапређивање општег образовања, упознавања главних садржаја и развојно-историјских токова филозофског мишљења.

Задачи наставе су да ученици:

– упознају основне елементе и принципе мишљења,

– схвате однос исправног и истинитог мишљења, језика и мишљења и других проблема сазнања као и услова успешне комуникације,

– оспособе се за примену методологије истраживања и развију способности за систематско, самостално и критичко мишљење,

– разумеју филозофске проблеме и њихова решења на примерима највећих достигнућа филозофске мисли као и да стекну способности позитивним трансфером за разумевање других теоријских и практичних проблема,

– стичу увид у опште теоријске и хуманистичке токове мишљења који су оубличавали одређене историјске епохе и чине основу савремених хуманистичких и критичких оријентација и тиме унапређују образовање.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

III разред

(Сви смерови)

(2 часа недељно, 72 часа годишње)

Први део

I. ПРЕДМЕТ ЛОГИКЕ

1. Постанак логике и порекло њеног имена

2. Предмет логике: форма и садржај, истинитост и исправност мишљења

II. ПРОБЛЕМИ САЗНАЊА

1. Критеријуми, извори и могућности сазнања

2. Врсте сазнања

3. Однос мишљења и језика; функције језика

III. ПОЈАМ

1. Појам и термин; обим и садржај појма (денотација и конотација); образовање и развој појма

2. Врсте појмова

3. Односи међу појмовима

IV. ДЕФИНИЦИЈА И КЛАСИФИКАЦИЈА

1. Појам и врсте дефиниције

2. Методе и правила дефинисања

3. Деоба и класификација; правила деобе

V. СУД

1. Суд и реченица; тврђење и порицање

2. Подела судова

3. Односи међу судовима

4. Рачун исказа

VI. ЗАКЉУЧАК

1. Закључивање; врсте закључака

2. Облици непосредног закључивања – по опозицији, конверзији, обверзији, контрапозицији, инверзији

3. Посредно закључивање; опште карактеристике дедукције и индукције

4. Врсте индукције; логички проблем индукције; индукција и логичка вероватноћа

5. Силогизам; врсте силогистичког закључка

6. Категорички силогизам, фигуре и модуси; правила категоричког силогизма

7. Сложени силогизми

8. Мешовити силогизми: врсте и правила

9. Доказивање и оповргавање; врсте доказа

10. Логичке грешке

Други део

I. НАУКА И ЗНАЊЕ

1. Научно и друге врсте знања (научно и здраворазумско сазнање)

2. Различите методе стицања знања; критичко-рационална основа научног знања

3. (Теорије истине)

4. Специфичности језика науке

II. ТЕОРИЈСКА ПРИПРЕМА ИСТРАЖИВАЊА

1. Теорија и искуство; теорија и пракса

2. Фазе и структура научног истраживања

3. Природа научног проблема

4. Појам научне хипотезе (врсте хипотеза)

III. УТВРЂИВАЊЕ НАУЧНИХ ЧИЊЕНИЦА

1. Појам и врсте научних чињеница; сведочанство и очигледност

2. Методе емпијског утврђивања чињеница: посматрање и експеримент

3. Мерење и статистичка обрада података

IV. НАУЧНО ОБЈАШЊЕЊЕ

1. Појам и структура научног објашњења

2. Врсте објашњења у науци

3. Улога хипотеза у научно објашњењу – постављање и проверавање хипотеза

4. Појам научног закона; врсте закона

5. Узрочност и узрочни закони

6. (Милове методе за испитивање/доказивање узрочних веза)

7. (Индуктивна и дедуктивна метода у науци)

8. Научне теорије и системи

9. (Класификација наука)

10. (Револуције у науци и раст научног знања)

V. ЛОГИКА КАО ФИЛОЗОФСКА ДИСЦИПЛИНА

1. Историјски развој и подела логике
2. Однос логике, филозофије и науке
3. Значај логике

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Упознавање са историјским развојем и поделом логике, са односом логике, филозофије и науке, а поготово њеним значајем, премештени су из прве теме на сам крај. Ученике може оптеретити велика количина података и нових појмова којима су у стању да овладају само привидно и на спољашњи начин, док би се њихово разумевање, повезивање и усвајање могло очекивати тек када стекну одређена знања из логике и опште методологије. Ова целина има више ефекта као увођење у наставу филозофије у наредном разреду, него као увод у изучавање саме логике.

Неки епистемолошки садржаја из друге теме (врсте сведочанства, евиденција, критичко-рационална основа за прихватање истине и различита схватања истине) везују се за област методологије, јер их је ту могуће осмишљеније изложити.

Садржаји у оквиру наставних тема нису детаљно разрађени како би се наставницима оставила слобода да их конципирају на различите начине и да консултују друге уджбенике и приручнике за логику. У том смислу, иако не „покрива” целокупан програм (уосталом, то важи и за уджбеник М. Марковића), *Лоџика* Гаје Петровића је много примеренија учениковим предзнањима и узрасним способностима, као што је и *Увод у лоџику и научни метод* Коена и Нејгела за сваку препоруку наставницима када је у питању начин излагања релевантних садржаја.

Уместо пуне анализе истинских функција помоћу таблица треба у корелацији са наставом математике продубити разумевање импликације, значаја и употребе логичког рачуна, а посебно технике свођења на апсурд (не само код доказивања таутологија, већ и правила силогистичких фигура) на коју се често ослањају и филозофски докази. Задатак не само овог дела програма је да се пружи јасан логички оквир и интерпретација оним процедурама које ученици савлађују у настави природних, друштвених наука и посебно математике (где предлог промена у трећем разреду следи ову интенцију и ставља акценат на аксиоматику, математичку индукцију, доказ из хипотезе итд.)

Савлађивање и повезивање непосредног закључивања и силогизма препоручује се на начин на који је то урађено у приручнику Коена и Нејгела

Исто важи и за упознавање са општим карактеристикама научног и других врста (са)знања, које из необјашњивих разлога недостаје важећем програму, и чему су у овом предлогу посвећене две уводне теме из методологије научног истраживања. Овде су, према сугестијама самих наставника, задржане само оне јединице програма које могу да послуже таквој замисли.

За упознавање са основним филозофским методама (последња наставна тема) нема довољно претпоставки у учениковом предзнању, а и иначе је то задатак наставе филозофије за четврти разред, тако да је ова тематска целина потпуно искључена из програма.

Увежбавање ученика у примени правила закључивања треба посветити више пажње и томе прилагодити планирани фонд часова.

Препоручује се да вежбања у дедукцији обухвате и решавање занимљивих логичких проблема.

Број часова наведен у загради уз сваку тематску целину (у овом предлогу) има искључиво оријентациону функцију и не обавезује наставника да му подређује свој наставни план.

Садржаји наведени у заградама (у другом делу) понуђени су као факултативни, уз могућност да их наставници замене неким другим који би били ближи њиховом интересовању и интересовању ученика.

IV разред

Природно-математички смер
(2 часа недељно, 64 часа годишње)

Општин и друштвено-језички смер
(3 часа недељно, 96 часова годишње)

I. ОДРЕЂЕЊЕ ФИЛОЗОФИЈЕ

1. Име и појам филозофије; побуде за филозофско истраживање

2. Основна филозофска питања и дисциплине (метафизика, гносеологија, етика)
3. Однос филозофије и мита (религије, науке и уметности)

II. АНТИЧКА ФИЛОЗОФИЈА

1. Приказ проблема античке филозофије
2. Питање прапочетка
3. Проблем бића, мноштва и кретања
4. Значај супротности за тумачење природе
5. Проблем истине и привида
6. Дијалектика и реторика
7. Метафизичко одређење стварности
8. Врлина и добро
9. Питање индивидуалне среће

III. СРЕДЊОВЕКОВНА ФИЛОЗОФИЈА

1. Приказ проблема средњовековне филозофије
2. Однос вере и разума
3. Улога филозофије у формирању хришћанског учења
4. Проблем универзалија

IV. ФИЛОЗОФИЈА НОВОГ ДОБА

1. Приказ проблема нововековне филозофије
2. Проблем методе (Ново схватање науке)
3. Проблем супстанције
4. Проблем сазнања
5. Начела разума у праву и политици
6. Проблем субјекта: од трансценденталног ка апсолутном субјекту
7. Проблем умне синтезе стварности; природа као систем ума
8. Дијалектика
9. Ум и слобода

V. САВРЕМЕНА ФИЛОЗОФИЈА

1. Приказ проблема савремене филозофије
2. Однос према наслеђу европске рационалности
3. Место логичке и језичке анализе у савременој филозофији
4. Проблем егзистенције
5. Специфичност филозофских метода: херменеутика и феноменологија
6. Однос филозофских и научних метода

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Увођење ученика у филозофију преко историје филозофије не може тећи линеарно и једнозначно, јер би робовало хронологији на уштрб тражења смисаоних веза у излагању и разумевању филозофске проблематике. Отуда је већина садржаја предвиђених важећим програмом груписана у теме које одговарају *ироблемским целинама*, што уједно може да погодује и захтеву за елементарним упућивањем ученика у развој филозофских појмова. Још један разлог, али не мање важан, јесте оно што чини срж наставе филозофије: обезбеђивање креативног, индивидуалног и флексибилног приступа овим проблемима у живој размени између наставника и ученика.

Потребно је предвидети сразмерно већи број часова за савлађивање карактеристичних проблема античке филозофије, јер се ту уједно одвија и постепено увођење ученика у филозофска питања, терминологију и начин мишљења. Однос филозофије према миту, религији, науци и уметности умесније је обрађивати у конкретном епохалном контексту (када је та тематика посебно акценатована и незаобилазна).

С обзиром на езотеричност проблематике и језика појединих праваца у савременој филозофији, дакле, рачунајући са готово извесним тешкоћама које ученици могу имати у њиховом разумевању, препоручује се да њихово упознавање буде ствар избора и договора са наставником, а да се као обавезни узму у обзир правци: позитивизам и аналитичка филозофија преко релевантних представника, волунтаризам (Ниче и Шопенхауер), линија феноменологија (Хусерл) – филозофија егзистенције (Кјеркегор, Јасперс, Хајдегер, Сартр) и филозофска херменеутика.

Растерећење програма треба да се огледа и у селекцији садржаја које нуде уджбеници и оспособљавању ученика да их читају пратећи проблемске везе. Овде су наставници такође позвани да користе текст-анализу и различите активне методе обучавања у вештини артикулисања филозофских проблема и начина њиховог решавања.

СОЦИОЛОГИЈА

ЦИЉ И ЗАДАЦИ НАСТАВЕ СОЦИОЛОГИЈЕ

1. Сагледавање друштвених појава у ширем контексту и из различитих перспектива.
2. Разумевање начина на који су повезани појединац, друштво и култура.
3. Разумевање значаја друштвених вредности и норми и изграђивање толерантног односа према вредностима других култура.
4. Разумевање развојности и променљивости друштвених појава.
5. Развијање способности истраживања и критичког мишљења.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

IV разред

Општин и природно-математички смер
(2 часа недељно, 64 часа годишње)

I. СПЕЦИФИЧНОСТИ СОЦИОЛОШКОГ ПРОУЧАВАЊА ДРУШТВА

1. Предмет социологије и њен развој
2. Однос социологије и других друштвених наука (историја и психологија)
3. Метод социологије (фазе социолошких истраживања; основне технике: посматрање, анкета; класификација; упоредни метод)
4. Социолошке теорије (функционализам, конфликтне теорије, интерпретативна социологија)

II. СТРУКТУРА ДРУШТВА

1. Појам и елементи структуре друштва (дефинисање елементарна друштвене структуре, друштвене групе, институције...)
2. Породица
3. Етничке заједнице
4. Раслојавање друштва (улога, положај, моћ, класе и други облици слојевитости, покретљивост)
5. Рад и економске установе (рад и подела рада, својина, тржиште)
6. Политика и политичке установе (држава и поредак: политика и право; политичке партије; идеологија; политички покрети: антиглобалистички, феминистички, еколошки)
6. Друштвене организације (бирографија; организације и савремени живот)

III. КУЛТУРА

1. Појам културе и цивилизације (вредности и норме; етноцентризам; традиција; култура као поље симболичке интеракције)
2. Елементарна култура, поткултура и контракултура
3. Елитна и масовна култура
4. Медији и савремена комуникација (друштвена моћ и медији; дејство телевизије; интернет)
5. Религија (појам; настанак и функције религије)
6. Разноврсност религија (монотеизам – друштвени услови настанка, сличности и разлике)
7. Религијске установе (црква; секте; култови)
8. Морал и обичаји (универзалне вредности и сличности и разлике међу појединим друштвима)
9. Социјализација

IV. ДРУШТВЕНЕ ПРОМЕНЕ

1. Појам и узроци друштвене промене
2. Типови друштва кроз историју (најранија друштва; аграрна и традиционална друштва; индустријска друштва)
3. Савремено друштво (транзиција и глобализација)

Друштвено-језички смер
(3 часа недељно, 96 часова годишње)

I. СПЕЦИФИЧНОСТИ СОЦИОЛОШКОГ ПРОУЧАВАЊА ДРУШТВА

1. Предмет социологије
2. Развој социологије као науке (Конт, Диркем, Вебер, Маркс)
3. Однос социологије и других друштвених наука (историја и психологија)
4. Метод социологије (фазе социолошких истраживања; основне технике: посматрање, анкета, анализа садржаја; класификација; упоредни метод)
5. Социолошке теорије (функционализам, конфликтне теорије, интерпретативна социологија)

II. СТРУКТУРА ДРУШТВА

1. Појам и елементи структуре друштва (дефинисање елементарна друштвене структуре, друштвене групе, институције...)
2. Породица
3. Етничке заједнице
4. Раслојавање друштва (улога, положај, моћ; класе и други облици слојевитости; покретљивост, основни теоријски приступи)
5. Рад и економске установе (рад и подела рада, својина, тржиште)
6. Политика и политичке установе (држава и поредак: политика и право; политичке партије, идеологија)
7. Цивилно друштво и установе цивилног друштва (политички покрети: антиглобалистички, феминистички, еколошки)
8. Друштвене организације (бирографија; организације и савремени живот)

III. КУЛТУРА

1. Појам културе и цивилизације (вредности и норме; етноцентризам; традиција; култура као поље симболичке интеракције)
2. Елементарна култура, поткултура и контракултура
3. Елитна и масовна култура (кич и шунд као одлике масовне културе)
4. Медији и савремена комуникација (друштвена моћ и медији; дејство телевизије; интернет)
5. Религија (појам; настанак и функције религије)
6. Разноврсност религија (елементарни облици; политеизам и монотеизам – друштвени услови настанка, сличности и разлике)
7. Религијске установе (црква; секте; култови)
8. Морал и обичај (универзалне вредности и сличности и разлике међу појединим друштвима)
9. Социјализација

IV. ДРУШТВЕНЕ ПРОМЕНЕ

1. Појам и узроци друштвене промене
2. Теорије о друштвеним променама
3. Типови друштва кроз историју (најранија друштва; аграрна и традиционална друштва; индустријско и постиндустријско друштво)
4. Демографске и еколошке промене
5. Савремено друштво (транзиција и глобализација)

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

1. Уводне напомене о предложеним променама

При избору садржаја програма вођено је рачуна о чињеници да ће се програм реализовати уз коришћење постојећег уджбеника, тако да у том погледу нису предложене значајније измене сем што су садржаји једне тематске целине распоређени у оквиру других целина.

Предложене су значајније измене у фонду часова за поједине тематске целине, при чему се кренуло од искустава наставника у реализацији досадашњег програма, али колеге ће свакако фонд часова прилагодити потребама и интересовањима својих ученика.

Најзначајније предложене промене тичу се циљева који су постављени пред наставу социологије. Уважавајући једно од најважнијих полазишта стратедије реформе образовања, да није важно само шта радимо, већ зашто и како нешто радимо, предложени су најважнији циљеви за сваку тему, као и активности које би помогле у реализацији постављених циљева.

Садржаји су распоређени на начин који омогућава да се користе различите методе у настави, да се постепено повећавају активности ученика и да се више повезују са њиховим примарним искуством.

На крају је препоручена литература. Настојало се да се препоруче, сем неколико уджбеничких дела, углавном новије истраживачке студије домаћих аутора, које би могле помоћи ученицима да своје примарно искуство и теоријска знања повезују и примењују на разумевање друштвеног окружења и сопственог места у њему.

2. Садржај, циљеви и активности

За остваривање циљева који су постављени пред наставу социологије, предвиђени су садржаји груписани у 4 тематске целине:

1. Специфичности социолошког проучавања друштва
2. Структура друштва
3. Култура
4. Друштвене промене

1. Специфичности социолошког проучавања друштва

Уводно упознавање ученика са предметом социологије и њеним односом према другим друштвеним наукама има за циљ да ученици разумеју специфичности социолошког приступа. Потребно је да ученици уоче да је реч о глобалном приступу друштву и друштвеним појавама, али да такав приступ не значи занемаривање појединца као актера друштвених процеса и, такође, да је реч о теоријском приступу, али и историјском, јер друштвене структуре, појаве и процесе настоји да разуме и објасни у историјском контексту. Управо због тога је важно бављење односом социологије и психологије, социологије и историје, првенствено кроз активности ученика. На пр. на најразличитијим друштвеним појавама ученици уочавају повезаности психолошког, социолошког и историјског приступа. (Наравно, могу се укључити и други приступи, на пр. антрополошки, нарочито на друштвеном смеру.)

Увођење ученика у сам предмет социологије тече паралелно са упознавањем са њеним настанком и развојем. Циљ је да ученици разумеју повезаност напора да се конституише социологија као посебна наука и да се њен предмет одвоји од предмета других друштвених наука.

Упознавање са методом социологије има два основна циља:

- да ученици стекну представу о методолошким специфичностима социологије као друштвене науке, кроз упознавање са различитим методолошким приступима (више се односи на друштвени смер) и кроз сопствене активности. На пр. ученици могу да, полазећи од разлика између природних и друштвених појава, самостално уочавају разлике у могућности утврђивања нужних односа између ових појава и сл.
- да ученици разумеју основне методе које се користе у истраживању друштвених појава (посматрање, анкета, класификација, анализа садржаја, упоредни метод) и да су у стању да их примене при најједноставнијим задацима. На пр. да, у малим групама, изаберу предмет истраживања, поставе хипотезу, скицирају упитник са неколико релевантних питања. (Праве истраживачке активности се могу вршити касније када се дође до посебних друштвених појава које су ученицима интересантне)

Друга врста активности би могла поразумевати читање резултата социолошких истраживања који су приказани графички или табеларно.

Упознавање са најјугијајнијим социолошким теоријама (функционализам, конфликтне теорије и интерпретативна социологија / теорије друштвене интеракције) има за циљ да ученици разумеју да се друштво и друштвене појаве могу посматрати из различитих перспектива и да се иза различитих визија друштва могу налазити различити интереси и на њима засноване идеологије.

Активности ученика овде могу бити усмерене на развијање способности критичког мишљења: уочавање битних питања/проблема, сличности и разлика између појединих становишта, анализа аргумената и контрааргумената и сл. Касније, када се ученици детаљније упознају са овим теоријама на примерима објашњења појединих друштвених појава, као што је стратификација, могуће је очекивати од њих да заузму и сопствене ставове у односу на основне поставке ових теорија.

2. Структура друштва

Иако је структура друштва издвојена као посебна тематска целина, изузетно је важан један свеобухватан и кохерентан приступ, да се структура и њени елементи не би проучавали изоловано, независно од појединца и културе, а поготово од примарног искуства ученика. Због тога је као почетни циљ постављено разумевање начина на који су повезани појединац, друштво и култура, а појам који омогућава реализацију овог циља је појам социјализације.

Други важан циљ је разумевање начина на који су повезани најважнији подсистеми (привреда, политика и култура), најважније установе унутар ових система (тржиште, држава, црква) и различити друштвени делатници (на пример, припадници друштвене елите). Разумевање ових повезаности би допринело томе да ученици критички промишљају друштво у коме живе, процењују иницијативе и дејства у области економије, политике и културе и активно се залажу за сопствене интересе и интересе других.

Поред разумевања узајамних веза елемената друштвене структуре, важно је да ученици разумеју развојност и променљивост сваког од тих елемената и да могу да могу да то објасне узимајући у обзир најразличитије чиниоце и различите склопове односа између њих у различитим историјским периодима.

Посебну пажњу у овој области треба посветити класно-слојној структури нашег друштва у транзицији и при томе се руководити подацима новијих социолошких истраживања (на пр. подаци објављени у књизи *Рајци ход*, групе аутора.)

Активности у овој области имају за циљ да се ученици суоче са сложеном проблематиком живота у савременом друштву, са изазовима и променама које се дешавају у породици, економији, политици итд. С обзиром да су теме блиске примарном искуству ученика, овде постоје велике могућности за активности као што су дискусија, дебата, писање есеја и сл.

Теме оваквих активности могу бити на пр.:

- Савремена породица – за и против
- Хомосексуални брак – за и против
- Стереотипи о полним улогама
- Друштвени слојеви и стил живота
- Стереотипи и предрасуде на националној основи
- Дискриминација појединих група (на пр. болесних од сиде) итд.

Као тема дискусије може послужити и сваки актуелни догађај, тј. новинска вест или коментар неког, социолошки релевантног, догађаја.

Ученике би требало подстицати да сами долазе до података о појединим појавама претраживањем по интернету, и на друге начине. Ако су ученици заинтересовани за истраживачки рад у малим групама, могу им се дати теме као на пр.

- Живот у избеглишком кампу; или: Живот у ромском насељу; или: Живот младих у мом крају.

Презентације резултата таквих и сличних групних истраживања би могле да садрже описе живота.... са фотографијама, забележене разговоре или резултате анкете, покушаје објашњења и предлоге сопствених акција које би могле макар мало нешто променити. (Ако се јави као проблем како оценити групни рад, можда је решење да ученици сами оцене сопствени допринос.)

3. Култура

Основни циљ у овој тематској области је разумевање да је култура својствена људском друштву, али да се културе различитих

друштва међусобно разликују, и да те разлике треба уважавати. Остваривању овог циља може допринети упознавање са сличношћима и разликама доминантних светских религија (јудаизам, хришћанство, будизам и ислам), али и других сличности и разлика на пр. у погледу обичаја у вези са склапањем брака, културе исхране, одевања, становања и сл. Тиме се отвара велико поље могућности за истраживачке активности ученика, с тим што сами могу бирати начин на који ће доћи до сазнања о другим културама (извор информисања може бити телевизијска емисија, интернет, литература, али и разговор са суседом).

Циљ је, такође, и разумевање континуитета и променљивости вредности које су садржане у религијским, обичајним и моралним нормама. Потребно је да ученици схвате да је традиција врло важан део културе сваког народа, да је она основа свих друштвених вредности и норми, али да је и традиција подложна променама.

На тему значаја и злоупотребе медија у савременом друштву могу се организовати различите активности. На пр. ученици могу сакупљати, односно бележити, примере манипулације путем медија, могу сами коментарисати један догађај са аспекта различитих интереса који су заступљени у различитим медијима итд.

4. Друштвене промене

У вези са друштвеним променама, основни циљ је разумевање сложености и противуречности друштвених промена и свих чинилаца који до њих доводе. Нарочито је важно посветити пажњу актуелним променама у нашем друштву и у свету (транзиција и глобализација) и њиховим различитим аспектима.

За дискусију или дебату на ове теме (транзиција и глобализација) ученици се могу унапред припремити на основу препоручене литературе (доле!), тако сто ће издвајати аргументе и контрааргументе, препознавати њихово вредносно полазиште, ојачавати аргументацију за сопствене ставове и припремити статистичке податке.

Ученици могу и истраживати блиску прошлост нашег друштва анализом садржаја штампе из тог периода и на тај начин вежбати способности разликовања цињеница од интерпретација, препознавање техника манипулације и пропаганде и наравно, долазити до сазнања о тој прошлости у оној мери у којој су сами заинтересовани.

Као извор сазнања о блиској прошлости и подлога за дискусију могу се користити и документарни и играни филмови, позоришне представе итд.

3. Литература

Литература за наставнике:

- Ентони Гиденс: Социологија, ЦИД, Подгорица, 1998.
 Ентони Гиденс: Социологија, Економски факултет у Београду, 2003.
 Михаел Хараламбос: Увод у социологију, Глобус, Загреб, 1989.
 Ивана Спасић, (ур.) Интерпретативна социологија, Завод за уджбенике и наставна средства, Београд, 1998.

Литература за ученике (за посебне теме):

- Медији и друштво
  - Јавно мњење у Србији (зборник, приредила Љиљана Баћевић) ИДН. Бгд. 1994
  - Љиљана Баћевић: Медији и избори, часопис „Гледишта” бр.1, Бгд. 1994.
  - Кин: Медији и демократија, Либертас, Бгд. 1995.
  - Медији и рат (група аутора), Агенција Аргумент и Центар за проучавање транзиције и цивилног друштва, Бгд. 1999.
- Глобализација
  - Мирослав Печулић, Глобализација-два лика света, Гутенбергова Галаксија 2002
  - Глобализација и транзиција (група аутора), ИДН, Бгд. 2001.
  - На ивици – живети са глобалним капитализмом, приредили Вил Хатон и Ентони Гиденс, Плато, Бгд. 2003.
- Друштвено раслојавање
  - Лазић, (група аутора): Рацји ход, Филип Вишњић, Бгд. 2001.
  - Слободан Вуковић: Покретљивост и структура друштва, ИКСИ, Бгд. 1994.

4. Цивилно друштво

- Потиснуто цивилно друштво, приредио Вукашин Павловић, Еко центар, Бгд. 1995
- Љубинко Пушић: Одрживи развој – ка једној социологији окружења, Слободан Машић, Бгд. 2001.

5. Култура

- Култура, часопис, бр. 101 и 102, Завод за проучавање културног развоја, Бгд. 2002.
- Милена Драгићевић Шеших: Неофолк култура, Издавачка књижевница Зорана Стојановића, Сремски Карловци – Нови Сад, 1994.

УСТАВ И ПРАВА ГРАЂАНА

ЦИЉ И ЗАДАЦИ НАСТАВЕ УСТАВ И ПРАВА ГРАЂАНА

Схватање значења устава, у модерном смислу речи, и разумевање појма и принципа организације правне државе
 Разумевање демократије као процеса, упознавање са демократским институцијама и прихватање вредности демократске културе
 Разумевање политичког живота и учешћа грађана у њему
 Разликовање формалног и стварног у политичком животу
 Разумевање модерних тенденција у територијалној организацији државе
 Стицање представе о специфичностима поретка Југославије

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

IV разред

(1 час недељно, 32 часа годишње)

I. УСТАВ И ПРАВНА ДРЖАВА

Појам и значење устава (принципи уставности и законитости)
 Правна држава (општи принципи, легалитета и легитимитета)

II. ДЕМОКРАТИЈА

Појам и развој демократије (класична и модерна демократија, сувереност, врсте демократије)
 Вишепартијски систем и избори
 Органи и организација власти (функције органа власти, парламентарни, председнички, скупштински и мешовити системи власти)

III. СЛОБОДЕ И ПРАВА ГРАЂАНА

Развој слобода и права грађана и основне декларације о људским правима
 Личне слободе и права
 Политичке слободе и права
 Економско-социјалне слободе и права
 Културне слободе и права
 Дужности грађана
 Начин остваривања и заштита слобода и права

IV. ТЕРИТОРИЈАЛНА ОРГАНИЗАЦИЈА ВЛАСТИ

Унитарна држава, федерација, конфедерација и унија
 Аутономија и локална самоуправа

V. ОСОБЕНОСТИ ЈУГОСЛОВЕНСКОГ ПОЛИТИЧКОГ СИСТЕМА

Настанак, развој и распад југословенског друштва (Краљевина Југославија, социјалистичко искуство, распад Југославије, тренутно стање)

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Уводне напомене

Имајући у виду да је постојећа концепција из предмета устав и права грађана свеобухватна и примењива у наставној пракси, ни су направљене значајније садржинске измене. Изостављени су они делови градива који су обрађени у другим предметима, а представљају основу за изградњу система знања која ће им пружити наставни предмет устав и права грађана.

На појединим местима извршено је сажимање градива али се водило рачуна да се не ремети логичка целина.

Направљена је и измена у расподели фонда часова на наставне теме, при чему је уважено наставничко искуство и актуелност и важност теме која се обрађује.

Циљеви су измењени утолико уколико се инсистирало на практичним делатностима ученика и примени знања из свакодневног живота на нормативне моделе са којима се ученици сусрећу у проучавању овог предмета, активизму и развоју грађанске свести код ученика.

Садржај, циљеви и активности

УСТАВ И ПРАВНА ДРЖАВА

У овом делу градива значајно је тежити томе да ученици са знају нешто више о принципима, захтевима и пракси устава и правне државе како у свету тако и код нас. Ученици треба да стекну са знање о постулатима на којима се заснива правна држава, да разумеју значај подведениости свих под закон, уоче важности придржавања закона, значај поделе власти и политичког плурализма.

ДЕМОКРАТИЈА

Новији догађаји у великом броју земаља широм света, потврдили су наша уверења о значају демократије и њених основних постулата, што поставља задатак да се о овој теми прошире постојећа и стекну нова знања. Намера је да се афирмише не само демократска култура и њени стандарди, већ и да се укаже на противречности, границе и отворена питања из ове сфере. Треба инсистирати на разумевању демократије као недовршеног процеса, на разумевању тога да се демократија не своди само на систем власти, већ да се она може односити на све сфере живота. Значајна је и компаративна анализа између класичне и модерне демократије у оквиру које посебно треба ставити акценат на проблем као што је класична и модерна дискриминација

Наставник треба да буде отворен за све врсте дискусија на тему демократије као што су: однос демократије и појединца, однос демократије, национализма и религије, значај демократије за тржишну привреду, значај јавности за демократију, будућност демократије, да ли је већина увек у праву? и сл.

Имајући у виду да ученици паралелно са слушањем овог предмета добијају и нека значајна политичка права, као што је право гласа, посебну пажњу треба посветити делу који се бави изборима и том приликом треба осветлити најважније аспекте избора, направити разлику између легалитета и легитимитета, и треба им указати на формалне услове за остваривање изборних права.

Тежиште треба да буде пребачено на ону функцију наставе која подстиче повезивање искуства и која наводи на активизам и доприноси сазнању да смо сви одговорни за врсту политичког поретка у коме живимо.

Активности ученика:

Разговор на тему: Значај и неопходност постојања опозиције за демократију.

Разговор на тему: За и против посланичког имунитета.

Циљ активности: Вежбање аргументованог изношења ставова и културе дијалога.

Разговор о проблему који ученици изабери у форми парламента при чему се разред дели на неколико група које треба да представљају релевантне политичке странке.

Циљ активности: аргументовање ставова и одговорност за избор који су начинили.

СЛОБОДЕ И ПРАВА ГРАЂАНА

Део у коме се дискутује о слободама и правима грађана посебно је погодан за остварење једног од циљева овог предмета а то

је разлика између формалног и стварног. Проблематику чини још актуелнијом расправа о усклађивању наших прописа са међународним стандардима имајући у виду чињеницу да југословенско право још увек не гарантује довољну заштиту људских права. Треба се подсетити и на области које су обрађене у претходним поглављима, а које тичу начела владавине права и независног судства, и треба их применити на наше друштво.

Такође треба да се тежи са знањима која подстичу ученика на схватање односа

слободе и права – дужности, јер су у пракси питања дужности често занемарена.

Као посебна активност, која повезује претходно обрађене садржаје, могла би се применити дебата на тему: „Да ли је забринутост међународне заједнице за стање људских права у некој земљи легитимна?“ Том приликом би се направила кратка систематизација градива али би се и стекао утисак о схватању зачеја људских права у животу грађана, али и о значају за глобалну заједницу.

Ученици могу да изнесу примере, из свог и свакидашњег живота, о кршењу људских права, са циљем да их разговор о том проблему наведе на размишљање о начинима заштите права и слобода.

ТЕРИТОРИЈАЛНА ОРГАНИЗАЦИЈА ВЛАСТИ

У овом поглављу ученици се упознају са основним принципима и најчешћим облицима територијалне организације власти. За наше друштво су посебно значајне ове теме јер млади људи нпр. појам аутономије посматрају кроз сопствено искуство и често га везују са сепаратизмом што није увек тачно. Још нису стекли свест о важности организовања на локалном нивоу и могућностима које им пружа оваква организација власти за непосредно остваривање интереса. Знања о појмовима о простој и сложеној држави имају практичну ноту која омогућава увид у облике државе кроз које је прошла и наша заједница.

Вежба за разред:

Поставите питање: а) одборнику, б) посланику републичке скупштине, ц) посланику савезне скупштине, д) председнику владе.

Циљ активности је прецизно постављање питања, повезивање проблема са одговарајућом институцијом власти и разумевање смисла и значаја поделе надлежности по територијалном принципу.

Смисленост територијалне поделе надлежности ученици могу да разумеју и посредством анкете чији је циљ да одреде колики је утицај грађана (мали, никакав, велики) на решавање проблема као што су загађивање животне средине, нелегална градња, бољи градски превоз, квалитетније образовање, лечење, брига о социјално угроженим лицима итд. На овај начин учимо не само своја права већ и одговорност који као грађани имамо.

ОСОБЕНОСТИ ЈУГОСЛОВЕНСКОГ ПОЛИТИЧКОГ СИСТЕМА

Особености југословенског политичког система је део градива кроз који се прате фазе развоја југословенског друштва и том приликом треба указати на специфичности друштвено-политичког система Краљевине Југославије, социјалистичко искуство, распад Југославије и актуелно време. Ову наставну тему не треба обрађивати искључиво кроз историјски и правни аспект, већ напротив, треба тежити свеобухватном посматрању југословенског друштва што укључује и економски, друштвени и гео-политички аспект. Кроз обраду ове наставне теме указује се прилика да ученици стекну или усаврше неке вештине као што су препознавање и разликовање чињеница од интерпретације, уочавање повезаности између економије и политике, утицаја светских кретања на појединачне државе, везе између интереса и идеологије и сл.

Ученицима можемо да понудио текст Историјско наслеђе Србије који се налази у књизи Буквар демократије, са нагласком на Увођење тоталитарне власти. Циљ је да да издвоје битне идеје и да изведу битне карактеристике тоталитарног модела власти приказујући га кроз неколико кључних речи. Ученици се оспособљавају да користе ширу литературу, разликују битно од небитног и праве резиме.

Незаобилазни део политичког живота су медији. Ученицима можемо да дамо задатак да прате одређено време новине различите оријентације (Данас, Политика, Курир итд.) са задатком да одаберу важне теме по свом нахођењу и да упореде свој избор са значајем који им дају одређене новине. На одређеним примерима треба да уче да праве разлику између информације и интерпретације.

Приликом израде концепције овог предмета сматрале смо да неке важне теме не би требало изоставити али и да оне захтевају посебно ангажовање и ученика и наставника. Зато је наставницима остављено да самостално процене да ли ће их обрадити у току редовне наставе или ће им ови предлози послужити као концепт за додатну наставу или секцију.

Партиципација младих

Ово је једна од најважнијих тема и најнепосредније утиче на младе тако што им промовише важност укључивања у живот заједнице, подстиче се развој свести о грађанским темама и подстиче се активизам у најширем облику.

Омладинска политика

Ученици би требало да се подстичу да направе сопствени оквир омладинске политике, који би обухватао и њихову визију начина решавања основних проблема младих у нашој земљи. Треба тежити томе да ученици схвате колико и на који начин могу да се ангажују у борби за своја права и треба их подстицати да спроводе истраживања о потребама и мишљењима њихових вршњака.

Политички бонтон

Демократски политички живот би требало да са собом носи и одређени начин понашања. Младе људе упућивати на вредности политичке културе која подразумева начела парламентаризма, аргументовану дискусију, прихватање потреба других и сл. То се најефикасније може учинити тако што се ученици непосредно или посредно упућују да сарађују са школским парламентом. Такође се могу организовати дебате на неку важну тему где би ученици имали задатак да представљају посланике у парламенту.

Шта раде наши вршњаци у свету?

Млади људи све више имају потребу да се упознају са начинима остваривања омладинске политике у свету и да се упуте у живот и проблеме вршњака који живе у другачијим друштвима. Интернет може послужити као добро средство комуникације, а подаци које ученици стекну након истраживања, доприносе сазнањима да упркос разликама у нацији, раси или држави неки проблеми су заједнички (нпр. наркоманија, AIDS, недостатак радних места, школски систем) за целу светску омладинску популацију и да су најлакше решиви заједничким напором и сарадњом.

Дечија права

Ученици се могу упутити на сарадњу са УНИЦЕФ-ом и треба им омогућити укључивање у програме неформалног образовања из ове теме.

За све који желе да сазнају више:

Human Rights Education Associates: <http://www.hrea.org/index.html> (Библиотека садржи преко 1000 текстова, водича и других докумената)

European Commission against Racism and Intolerance: www.ecrri.coe.int (Садржи много материјала из области расизма и нетолеранције и укључује политику спречавања ових појава.)

United Nations Peace education site:

<http://www.unn.org/cuberschoolbus/peace/frame.htm>

Training – Youth: <http://www.training-youth.net/index.htm>

Литература за Устав и права грађана:

Војин Димитријевић и Милан Пауновић „Људска права”, Београдски центар за људска права, Бгд. 1997. год.

Дејвид Битем и Кевин Бојл: „Увод у демократију”, Креативни центар, Бгд. 1997. год.

Чедомир Чупић, Слободан Г. Марковић, Зоран Скопљак и Лазар Марићевић, „Буквар демократије” Центар за развој Србије, Бгд. 2002. год.

Група аутора: „Корупција у Србији”, Центар за либерално демократске студије, Бгд. 2002. год.

Зборник радова са научног скупа: „Р/еволуција и поредак”, Институт за филозофију и друштвену теорију, Бгд. 2001. год.

Група аутора: „Цивилно друштво и невладин сектор”, Магна агенда, Бгд. 2002. E-mail: agenda@eunet.yu

Нова српска ПОЛИТИЧКА МИСАО – Тематски број / Етнички стереотипи / ХП Време д. о. о. Београд. 1999. год.

Нова српска ПОЛИТИЧКА МИСАО – Тематски број / Одговорност / ИИШ Нова српска политичка мисао, Бгд. 2001. год. E-mail: nsprm@eunet.yu

ИСТОРИЈА

ЦИЉ И ЗАДАЦИ НАСТАВЕ ИСТОРИЈЕ

Циљеви наставе историје у I разреду гимназије су:

1. Разумевање теоријских основа историјске науке и примена основних елемената методологије историјског истраживања
2. Разумевање континуитета, променљивости и развојности друштвених и културних појава карактеристичних за праисторију и раздобље старог века
3. Познавање политичких, економских, друштвених, правних и установа културе епохе старог века
4. Развијање способности учења, истраживања и критичког мишљења
5. Неговање свести о припадности европској цивилизацији.

Листа општих исхода наставе историје у I разреду гимназије:
По завршетку I разреда ученик ће:

- 1) разумети теоријске и методолошке специфичности историјске науке
- 2) разумети и моћи да објасни специфичне друштвене и културне појаве и процесе старог века и њихову развојност
- 3) разумети устројство и функцију политичких, правних, економских, друштвених и културних установа античког доба и моћи да их упореди са савременим
- 4) знати да користи писане, графичке и ликовне изворе информација
- 5) знати да разликује битне од небитних информација и да процењује њихову вредност
- 6) разумети друштвене и културне вредности и норме античке епохе
- 7) имати свест о континуитету и везама савремене европске цивилизације и античке цивилизације
- 8) имати одговоран однос према античком културном наслеђу

Циљ наставе историје у II разреду је:

1. Познавање и разумевање континуитет примењивости и развојности друштвених, политичких привредних и културних појава у средњем веку,
2. Познавање и разумевање политичке, економске, правне и црквене установе средњег века,
3. Разумевање различитих друштвених и културних чинилаца и њихових међусобних односа у историјским процесима средњег века,
4. Развијање способности учења, истраживања и критичког мишљења,
5. Неговање националног и културног идентитета и свести о припадности европској цивилизацији.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I разред Сви смерови

(2 часа недељно, 72 часа годишње)

I. УВОД У ИСТОРИЈУ

II. ОД КАМЕНА ДО ПИСМА

III. ПОЈАВА И ПОЈАМ ДРЖАВЕ

IV. ТЕЖЊЕ КА ХЕГЕМОНИЈИ И ИМПЕРИЈИ

V. АНТИЧКО ДРУШТВО

VI. ПРИВРЕДА АНТИЧКОГ СВЕТА

VII. РЕЛИГИЈА

VIII. КУЛТУРА

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА ЗА НАСТАВНИКЕ И УЧЕНИКЕ

Звездицом су означена дела која су за наставнике. Препорука је да се историјски извори што чешће користе у настави, као материјал који, уз помоћ наставника, анализирају ученици. Наставник би требало да одабере одломке из историјских извора и да их, уколико је потребно, прилагоди развојним могућностима ученика.

Извори:

1. Слободан Душанић, Жарко Петковић, *Радна свеска за I разред гимназије: Сјари век у историјским изворима*, Нови Сад, Платонеум, 2002.
2. *Историја сјарих Грка до смрти Александра Македонског у одабраним изворима*, превод М. Н. Ђурић, Београд 1965.
3. *Хамурабијев законик*, превод М. Вишић (*Законици древне Месопотамије*, Београд 1986.)
4. Платон, *Држава*, превод А. Вилхар, Београд 1969.
5. Платон, *Закони*, превод А. Вилхар, Београд 1971.
6. Аристотел, *Афински устав*, Загреб 1948.
7. Херодот, превод М. Арсенић, Нови Сад 1980.
8. Плутарх, *Успоредни животописи (Солон, Перикле Тиберије и Гај Грах)*, Загреб 1988.
9. Тукидид, *Историја Пелопонеског рата*, превод Д. Обрадовић, Београд 1999.
10. Полибије, *Историје*, превод М. Рицл, Нови Сад 1988.
11. Тит Ливије, *Од оснивања града*, превод М. Мирковић, Београд 1991.
12. Апијан, *Римски грађански ратови*, Београд, Култура, 1967.
13. Тацит, *Анали*, превод Љ. Препајац, Београд 1970.
14. Плиније Млађи, *Писма*, превод А. Вилхар, Београд 1982.
15. Св. Августин, *О држави Божијој*, превод Т. Ладан, Загреб 1982.

Литература:

1. Д. Срејовић, А. Цермановић, *Речник грчке и римске митологије*, Београд, Спрска књижевна задруга, 1992. *
2. Д. Срејовић, *Археолошки лексикон*, Београд, Савремена администрација, 1992. *
3. Видосава Недомачки, *Археологија Блиског Истока*. *
4. В. И. Авдијев, *Историја Сјарог Истока*, Београд, 1952. *
5. В. В. Струве, Д. П. Калистов, *Сјара Грчка*, Сарајево, Веселин Маслеша, 1969. *
6. Шаму, *Грчка цивилизација*, Београд
7. Ф. Папазоглу, *Историја хеленизма, Епоха Александра Великог*, Београд, Научна књига, 1972. *
8. *Оксфордска историја Грчке и хеленистичког света*, Београд, Клио, 1999.
9. М. Н. Ђурић, *Историја хеленске књижевности*, Београд, ЗУНС, 1989. *
10. Н. А. Машкин, *Историја сјарог Рима*, Београд, Народна књига, 1968. *
11. Пјер Гримал, *Римска цивилизација*, Београд 1968.
12. *Оксфордска историја римског света*, Београд, Клио, 1999.
13. *Прејлед римске књижевности* *
14. *Илустрована историја света I: Сјари свет*, Београд, 1984.
15. Ростовцев, *Историја сјарог света*, Нови Сад 1990.
16. Ф. Аријес, Ж. Диб, *Историја приватног живота I*, Београд, Клио

II разред

Друштвено-језички смер
(2 часа недељно, 72 часа годишње)

I. ЕВРОПА У РАНОМ СРЕДЊЕМ ВЕКУ:

1. Сеобе народа:
– Сеобе народа и стварање варварских краљевина у Европи (германске сеобе, продори Хуна и Авара у Европу, структуре раних краљевина, христјанизација варвара и почеци средњовековне Европе).

- Ширење Арабљана и њихов допринос европској цивилизацији.
  - Викиншке инвазије (надирање Нормана у Европу, њихова улога на истоку и на западу, стварање државе у Средоземљу).
  - Досељавање Словена.
  - Мађарска инвазија (поребло Мађара и долазак у Европу до заустављања на Леху).
2. Византија до 12. века (реформа цара Ираклија, борбе против Арабљана, успон Византије у време династије Македонаца).
– Срби до 12. века (територијални оквири српских земаља, Срби између Византије и Бугарске, кнез Часлав, успон Дуљанске државе, осамостаљивање Рашке и Босне).
  3. Хришћанска црква до раскола 1054. године (рано монаштво – св. Бенедикт, концепт Европе Григорија Великог, мисионари, улога цркве током IX и X века).
– Покрштавање Јужних Словена и њихова рана писменост (почеци покрштавања, Ђирило и Методије, ченици Ђирила и Методија, глагољаша, писмо и књижевност, уметност).
– Клинијевски окрет, монашки редови, цезаропапизам и разлика у односу државе и цркве у Византији, велики раско 1054. године и његове последице).
  4. Франачка држава. Уједињење Европе под Карлом Великим (Меровинзи и Каролинзи, арабљанска опасност – ширење Арабљана и њихов допринос европској цивилизацији, крунисање Пипина Малог, успон Карла Великог и стварање царства 800. године и стварање папске државе).
  5. Живот у раном средњем веку (двор – изглед, начин живота на двору, обичаји; рат – начин ратовања, настанак и симболика куле; улога религије у свакодневном животу; начини становања, болести, глад, страхови, сеобе, манастири – бенедиктинско правило, скрипторији).
  6. Култура раног средњег века (разлике између културе у Византији и на Западу Европе, преживљавање римске писмености на Западу – улога ирског монаштва; културна обнова у време Карла Великог, манастирска култура, романичка уметност, однос према Богу у раном средњем веку).

II. ЕВРОПА ОД XII ДО XV ВЕКА

1. Успон западноевропских монархија: Француска, Енглеска, Немачка (развој феудалне монархије, свети Луј као идеални владар, Велика повеља слобода и настанак парламента, Свето римско царство, од феудалне до националне монархије).
– Настанак градова и универзитета (оживљавање градова, положај и уређење, развој градске привреде, трговци и сајмови, друштвени односи у градовима, измењено друштво).
2. Крсташки ратови (папска монархија, поход на исток као верски и колонизациони покрет, први и трећи крсташки рат, последице крсташких ратова, раћање витешког морала, измењена побожност западног света).
– Феудално друштво: ратници, работници, духовници (структура друштва; друштвени покрети, јереси, инквизиција, просјачки редови).
3. Однос државе и цркве у позном средњем веку (сукоб царског и папског концепта, опадање моћи папа, црквени сабори).
4. Словенски свет у развијеном средњем веку (западни и источни Словени, Карло Четврти, Кијевска и Московска Русија).
5. Живот у позном средњем веку (образовање, промене у вештини ратовања, приватна побожност, породична заједница, простор и имагинација, измењена осећајност, раћање индивидуе).
6. Култура западноевропског света у развијеном средњем веку (готичко доба, ритерска и градска култура, уметност катедрала, раћање књижевности на народном језику).

III. ВИЗАНТИЈА И БАЛКАН ОД XII ДО XV ВЕКА

1. Византија од 12. до 15. века (убацити као посебну јединицу), Четврти крсташки рат и први пад Цариграда, обнова.
2. Држава Немањина (српска држава између Византије и Угарске, велики жупан Стефан Немања, први пад Византијског царства држава Немањина као краљевина, аутокефална црква).

3. Успон државе Немањића (владарски род Немањића, јачање положаја владара, освајања, сукоб између краљева Драгутина и Милутина, битка код Велбужда, Стефан Душан, проглашење Царства).
4. Привреда и друштво у немањинкој Србији (земљорадња, сточарство, рударство, градови као привредна средишта, трговина, властела, зависно сељаштво, градско становништво).
5. Улога српске цркве од 12. до 15. века (охридска архиепископија, Света Гора и Хиландар, црквена самосталност, српска патријаршија, однос између српске цркве и државе, ктитори и задужбине).
6. Култура српске средњовековне државе (културна подручја, језик и писмо, стара српска библиотека, књижевност, правни споменици, уметност).
7. Постанак и развој босанске државе (Босна као географски појам, Босна између Угарске и Византије, црква босанска, ширење Босне, проглашење краљевства).
8. Дубровник у средњем веку (оснивање града, византијски Рагусион, влетачка власт, односи са Угарском, ширење градске територије, уређење града, републике, односи са Србијом и Босном, привреда, трговина, културни успон).
9. Продор Турака на Балканско полуострво (Турци Османлије, уређење османског царства, турски начин освајања, разједињење хришћанске државе, расуло српске државе, битка на Марици, битка на Косову).
10. Држава Лазаревића и Бранковића (турски вазали, битка код Ангоре, титула деспота, привредни успон, уређење Деспотовине, култура моравског доба).
11. Крај државне самосталности Србије и Босне (пад Цариграда, освајање Србије, превласт обласних господара у држави Котроманића, постанак Херцеговине, пад Босне, крај херцегове земље).
12. Зета за време Балшића и Црнојевића (успон Балшића, комуне и обласни господари, између Турака и Венеције, Зета у Деспотовини, уздицање Црнојевића, пад области Црнојевића).
13. Сеобе Срба; Крај средњовековног свеа (немирна граница у Подунављу, сеобе Срба, одбрамбени систем, повремене упади хришћанског света).

Литература за наставнике:

- С. Пеинтер, Историја средњег века, Београд, 1997.
- Ц. Холмс, Оксфордска историја средњег века, Београд, 1998.
- Ц. Линч, Историја средњовековне цркве, Београд, 1999.
- Ж. Диби, Историја приватног живота 2, Београд, 2001.
- Ж. Диби, Уметност и друштво у средњем веку, Београд, 2001.
- Ж. Ле Гоф, Средњовековна цивилизација Западне Европе, Београд, 1974.

Историја Византије:

- Г. Острогорски, Историја Византије, Београд, 1996.
- Ј. Бреје, Византијска цивилизација, Београд, 1976.
- Д. Оболенски, Византијски комонвелт, Београд, 1991.
- Х. Г. Бек, Византијски миленијум, Београд, 1990.

Национална историја:

- С. Ђирковић, Р. Михаљчић, Лексикон српског средњег века, Београд, 1999.
- К. Јиречек, Историја Срба 1-2, Београд, 1978.
- Историја српског народа (књиге 1 и 2), Београд, 1981, 1982.
- С. Ђирковић, Срби у средњем веку, Београд, 1995.
- М. Благојевић, Србија у доба Немањића, Београд, 1989.
- Р. Михаљчић, Крај српског царства, Београд, 1976.
- Р. Михаљчић, Лазар Хребељановић, Историја, култ, предање, Београд, 1984.
- М. Благојевић, Државна управа у српским средњовековним земљама, Београд, 1997.
- М. Живојиновић, Историја Хиландара, Београд, 1999.

II разред

Природно-математички смер
(2 часа недељно, 72 часа годишње)

I. ПРОСТОРИ И ХРОНОЛОШКИ ОКВИР ЕПОХА

1. Европа у позном средњем веку
  - Опште одлике епохе
  - народи и државе
  - друштвене прилике
  - привредне прилике
  - културне прилике
2. Успон Европе (XV-XVIII век)
  - Велика географска открића и зачеци европског колонијализма
  - привредне промене (зачеци капитализма)
  - културне прилике (хуманизам и ренесанса)
  - верске прилике (хришћанство и ислам, Католичка црква у Средњој и Јужној Америци, реформација и католичка реакција).
3. Револуционарна и грађанска Европа (XVIII век – 1878)
  - Индустриска револуција – привредне и друштвене промене
  - Идеје карактеристичне за епоху (просветитељство, напредак у науци)
  - Француска грађанска револуција (у уводу објаснити појам феудалне апсолутне монархије)
  - Директоријум, конзулство, царство и Наполеонова освајања
  - Бечки конгрес и Света алијанса
  - Револуција 1848/1849. године
  - Хабсбуршка монархија 1849-1878 (Мађари)
  - Уједињење Италије и Немачке
4. Српски народ од XII до XV века
  - Држава Немањића
  - Друштво и привреда у држави Немањића
  - Култура српске средњовековне државе
  - Средњовековна Босна
  - Продор Турака на Балкан и њихова права освајања
  - Држава Лазаревића и Бранковића
  - Губитак државне самосталности и сеобе
5. Српски народ под страном влашћу (XVI-XVIII век)
  - Друштвено и државно уређење Османског царства и положај Срба у Турској
  - Ратови хришћанских држава против Турака и сеобе Срба (Срби као ратници, сеобе у Аустрију и Млетачку републику, Војна крајина)
  - Црквене прилике (црква као чувар средњовековне традиције, Пећка патријаршија, Цетињска митрополија, Карловачка митрополија)
  - Друштвени статус Срба под страном влашћу
  - Дубровник
6. Национални покрети на Балкану
  - Српска револуција: Први српски устанак, Други српски устанак
  - Владавина Милоша Обреновића – привредни и друштвени развој (укидање феудализма)
  - Уставобранитељи
  - Друга влада кнеза Михаила – Балкански савез
  - Милан Обреновић и његова владавина
  - Културни препород Кнежевине Србије
  - Стварање Црногорске државе – Петар I и Петар II
  - Стварање световне државе у Црној Гори (кнез Данило)
  - Срби у Великој источној кризи 1875–1878
  - Борба Срба за аутономију у Јужној Угарској
  - Институције Срба у Јужној Угарској

II. ДИНАМИКА ИСТОРИЈЕ

III. ИДЕЈЕ И СТВАРНОСТ

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

1 разред гимназије свих смерова

Садржаји програма наставног предмета историја у I разреду гимназије обухватају праисторију и историјски период старог века. Конципирани су у неколико тематских целина којима су обухваћене најважније појаве и процеси из друштвене, културне, политичке, економске историје и историје свакодневног живота у периоду старог века.

Иако на први поглед не делује тако, оваквим приступом не напушта се хронолошки принцип у сагледавању прошлости. Напротив, при избору садржаја за сваку тему, тај се принцип може следити; шта више, то је и пожељно, јер се на тај начин ученику омогућава да прати и разуме развојну линију старог века у свим предложеним тематским целинама. Такође, овакав приступ омогућава ученицима, да на њима примереном нивоу, актуелизују и осавремене прошлост, кроз упоређивање одређених појава и процеса, који су били карактеристични за античко доба, а у сличном или потпуно измењеном виду постоје и данас.

Сем тога, тематски приступ омогућава наставницима много већу слободу приликом израде месечних планова, што значи да они могу одлучити колико ће времена одвојити за обраду појединих тематских целина, којим ће их редоследом обрађивати, па чак и који би садржаји били најпогоднији за обраду неке теме. Приликом избора садржаја, наставник треба да води рачуна о:

1. развојним карактеристикама и могућностима ученика,
2. потребама и интересовањима ученика,
3. условима у којима се реализује наставни предмет историја.

Препорука сваком наставнику је да у оквиру сваке тематске целине, колико год је могуће, обради и садржаје из локалне историје. Такође, препорука је и да се на гимназијском нивоу већа пажња посвети античком друштву и држави, а посебно феноменима атинске демократије, институцијама римске републике, правним споменицима и хришћанству. У оквиру посебне теме ученике треба упутити у основне теоријске основе историјске науке и приближити им методологију историјског истраживања. Читање и анализа историјских извора у оквиру ове, али и свих других предложених тема, омогућиће обликовање и развијање вештина критичког мишљења код ученика.

Исходи одређују знања, умења, ставове и вредности која сваки ученик треба да развије у оквиру одређеног наставног предмета и / или током обавезног и општег средњег образовања. Они представљају реализацију постављених циљева и основу за конципирање наставног и образовног рада. За потребе остваривања исхода бирају се садржаји наставног рада, наставне методе и облици рада, планирају се активности ученика и наставника.

ПРЕДЛОЖЕНЕ ТЕМЕ, САДРЖАЈИ ЗА ТЕМЕ И ЦИЉЕВИ И ИСХОДИ ПО ТЕМАМА

1. УВОД У ИСТОРИЈУ

У оквиру ове теме ученицима треба приближити прошлост и смисла проучавања прошлости. Посебно се задржати на **појмовима простора и времена** (рачунање времена, периодизација прошлости), као битним теоријским одредницама историјске науке, а затим на појму и врстама историјских извора, научној историографској литератури и, посебно, **методологији историјског истраживања**.

Циљ ове тематске целине је **ујознавање ученика са теоријским основама историјске науке и основним елементима методологије историјског истраживања, али и њихово осјособљавање да те елементе примењују у изради школских задатака** (нпр. анализа историјских извора), али и у ваншколским ситуацијама.

Након обраде ове теме ученик ће:

- 1) разликовати:
  - врсте историјских извора,
  - историјске изворе од историографске литературе,
  - интерпретације од чињеница
  - битне од небитних информација
- 2) знати да препозна методе историчара и разликује их од метода других научника
- 3) разумети променљивост друштвених и културних појава у зависности од простора и времена

- 4) анализирати и аргументовати сопствене ставове, али и ставове других (нпр. моћи ће да упоређује, анализира и вреднује супротстављена мишљења два аутора)
- 5) познавати процедуре и начине коришћења услуга архива, музеја и библиотека

2. ОД КАМЕНА ДО ПИСМА

Као увод у ову тему, ученике би требало упознати са хронолошким и просторним оквирима праисторијског и историјског раздобља које ће проучавати (праисторија и стари век; басен Средоземља), са теоријама о настанку људи и народима чију ће прошлост изучавати (Индоевропљани, Семити...). У оквиру ове теме, посебно акцентovati **тековине које су битно измениле материјалну стварност првих људи** и њихових култура (говор, ватра, точак, метали, оруђа за рад и оружја, земљорадња, занати, куће, ликовне представе, писмо...) и **феномен миграција** и прелазак са номадског на селачки начин живота. Пожељно је да се ове појаве посматрају кроз цео период: од појаве првих људи, до почетка средњег века, чиме би се, у оквиру миграција могли обухватити и Германи.

Циљ ове тематске целине је **ујознавање и разумевање конципирања, променљивости и развојности одређених друштвених и културних појава и процеса у праисторији и старом веку**.

Након обраде ове теме ученик ће:

- 1) разумети несклад у ритму промена (спори ритам у праисторији, бржи током старог века) и моћи да сагледа узроке и последице тих промена
- 2) разумети и моћи да објасни феномен миграција у праисторији и старом веку (узроци, последице, утицаји различитих чинилаца на миграције...)

3. ПОЈАВА И ПОЈАМ ДРЖАВЕ

И ову тему би, као и све остале које следе, требало конципирати по хронолошком принципу: почети од праисторијских заједница (хорде, матријархални и патријархални родови, братства...), а завршити са позноантичким римским царством и византијском државом. Објаснити узроке настанка држава, особености различитих типова државног уређења (источњачка деспотија, грчки полис, хеленистичке монархије, римска држава), државне институције и механизме њиховог деловања. Посебан акценат ставити на **институције атинске демократије и римске републике и царства**. У оквиру ове теме, задржати се на обичајном праву и, посебно, на **законима**, општим правним актима који регулишу живот људи у државној заједници.

Циљ ове тематске целине је **ујознавање најважнијих политичких услова епохе старог века**.

Након обраде ове теме ученик ће:

- 1) знати да одреди појам државе и објасни узроке настанка држава
- 2) разликовати типове државних уређења античког доба
- 3) моћи да објасни механизме деловања државног апарата, на конкретним примерима (атинске демократије, римске републике, римског царства)
- 4) моћи да упоређи античке и савремене државне институције
- 5) разумети и моћи да објасни значај закона за функционисање државе

4. ТЕЖЊЕ КА ХЕГЕМОНИЈИ И ИМПЕРИЈИ

Ова тема се односи на античку идеју о „**светској владавини**“. Ту идеју би требало приближити ученицима и објаснити им због чега су истакнути државници и војсковође антике тежили стварању територијално великих држава. У служби ове идеје били су **војска и освајачки рат**, феномени који се овом приликом могу посебно обратити.

Међу бројним примерима којима би се могла илустровати ова тема, истаћи пре свега примере атинске хегемоније у оквиру Атинског поморског савеза и римских освајања.

Након обраде ове теме ученик ће:

- 1) разумети и моћи да објасни дејство различитих друштвених, културних и економских чинилаца на војно-политичка схватања античког доба

5. АНТИЧКО ДРУШТВО

Друштвену структуру и промене које су се у тој структури дешавале представити у континуитету, почевши од праисторијских заједница, до држава раног средњег века. Истаћи заједничка својства античких друштава: њихов патријархални карактер и феномен ропства (извори ропства, статус и улога робова, побуне и устанци робова), а посебно обрадити **феномен атинског и римског грађанства** (права и обавезе атинских и римских грађана) и положај жена и деце у патријархалним друштвима антике.

Циљ ове тематске целине је *познавање најважнијих друштвених услова епохе старог века и познавање и разумевање континуитета, променљивости и развојности друштвене структуре праисторијској и античкој свети.*

Након обраде ове теме ученик ће:

- 1) разумети развојност друштва и факторе који на њу утичу
- 2) разумети специфичности друштвене структуре старог века
- 3) умети да препозна и објасни (на конкретним примерима) чиниоце континуитета и промена друштвених појава

6. ПРИВРЕДА АНТИЧКОГ СВЕТА

Садржаје ове наставне теме одабрати тако да ученици стекну целовиту слику о основним одликама привредног живота античког света. Упознати их са носиоцима привреде у државама старог века (слободни људи и робови) и указати им на економске специфичности појединих држава (иригациони систем у државама Старог Истока, занатство и трговина у Атини). Посебно се фокусирати на **привреду Рима** (последике римских освајања, појава латифундија, политика „хлеба и мара“ и њене последице, реформе браће Грах и Гаја Марија, колонат...) и последице стапања позноримског друштвено-економског система и германских племенских заједница.

Циљ ове тематске целине је *познавање економских услова епохе старог века.*

Након обраде ове теме ученик ће:

- 1) познавати основне економске установе античког доба
- 2) разумети и моћи да објасни значај привреде за настанак и функционисање државе
- 3) анализирати економске категорије античког доба (новац, тржиште робе и робова, приватно власништво...)
- 4) моћи да упореди и вреднује економске категорије античког и савременог друштва

7. РЕЛИГИЈА

Ова тематска целина може се спојити са следећом (*Култура*). Због међусобне повезаности ових тема, циљеви и исходи за њих су обједињени и биће дати у оквиру тематске целине *Култура*.

У оквиру ове тематске целине ученике би требало упознати са променама у верским представама људи од праисторије до краја старог века (тотемизам, анимизам, политеизам, монотеизам). Грчки и римски пантеон (особине богова) могу се анализирати упоредно. Митови би се могли проучавати као својеврсни одраз начина живота и схватања тадашњих људи. Акцент ставити на **хришћанство** (појава хришћанства, основни елементи хришћанског учења, рано-хришћанске заједнице, однос римских власти према хришћанима...).

8. КУЛТУРА

У оквиру ове тематске целине са ученицима дискутовати о појави и значају писма, правних споменика античког доба, основним одликама античке књижевности, уметности и науке. Посебно се задржати на **свакодневном животу људи античке епохе** (исхрана, одевање, васпитање и образовање, морал...).

Циљ ових тематских целина је *неговање свесћи о постојању европској идентитету код ученика и развијање свесћи о припадности европској цивилизацији.*

Након обраде ових тема ученик ће:

- 1) познавати основне одлике религије и културе античких народа
- 2) разумети особености културног идентитета античких народа
- 3) анализирати сличности и разлике које постоје у схватањима и начину живота различитих античких народа
- 4) вредновати достигнућа античког света и уважавати разлике које постоје између античке и савремене цивилизације

II разред (Друштвено-језички смер)

Садржаји програма наставног предмета историја у другом разреду друштвено-језичког смера гимназије обухватају историјски период средњег века. Предложени садржаји подељени су на три тематске целине:

1. Европа у раном средњем веку.
2. Европа од XII до XV века.
3. Византија и Балкан од XII до XV века.

Ученић ће:

- разумети појам миграција, знати узроке и последице сеобе народа,
- разумети узроке настанка савремених европских држава,
- знати настанак и развој државних институција средњег века,
- знати узроке и последице сукоба световне и духовне власти у средњем веку,
- знати утицај цркве и религије на друштво и културу средњег века,
- знати настанак, развојност и карактеристике друштва, привреде и културе средњовековне епохе,
- уочити повезаност друштва, привреде и културе у средњем веку,
- разумети промене у начину живота у средњовековној епохи,
- моћи да направи разлику између државног устројства Византије и српске средњовековне државе, са једне стране, и западноевропских монархија,
- знати главне карактеристике хришћанства и ислама,
- моћи да направи разлику у организацији и утицају католичке и православне цркве,
- изградити свест о националној припадности и развити критички однос према историји свог народа,
- изградити одговоран однос према културном наслеђу,
- знати да користи писане, ликовне и графичке изворе информација,
- знати да користи и анализира историјске изворе средњег века,
- разликује вредносни, аналитички и чињенички исказ,
- разликује битно од небитног,
- анализира ставове и аргументовано води дијалог,
- самостално изводи закључке.

Наставнику се пропорукује да се у реализацији садржаја држава хронолошког принципа, како би ученици разумели развојност средњег века.

Наставник има слободу да сам одреди потребан број часова за обраду наставних јединица у складу са интересовањем ученика. Препорука је да се одређени број часова посвети темама из локалне историје. У складу са могућностима настава се може организовати на средњовековним археолошким локалитетима, у манастирима и музејима.

II разред (Природно-математички смер)

Као завршна тема градива у II разреду природно-математичког смера, динамику историје би требало обрадити заједно са ученицима, а у корелацији са првом темом – Хронолошки и просторни оквири.

Требало би нагласити **промене**, њихову дубину, учесталост, ритмове. Упоредити их са променама у претходном периоду, и са променама данас. Разговарати – шта одређује карактер промене, колики је часеков утицај?

- ПРЕДЛОЗИ: – донети писану и штампану књигу
- хладно и ватрено оружје
  - натурална и новчана привреда
  - драматичне промене у људској околини – где су биле мочваре, данас су плодне равнице
  - промене у свакодневном животу, као последица „великих промена” (нпр. ренесанса).

Прилика да се ученицима приближи теорија историје, разговарати о различитим историографским школама – о „аналистима” и њиховој теорији ритмова у историји.

Не инсистирати на коначним одговорима, инсистирати на слободном размишљању, на постављању питања. Понекад је добро питање боље од доброг одговора.

Градиво је са немаром подељено на општу и националну историју, да би чврст континуитет историјског тока у настави, омогуо да промене буду видљиве.

Ово су само предлози наставнику. Његова лична иницијатива би требало да одигра пресудну улогу – у избору тема, наставних јединица, броја часова за одређену тему, избору метода.

Наша препорука је да се што је могуће више простора препусти ученицима.

Такође, препоручујемо амбијенталну наставу (у музејима, средњовековним градовима, археолошким локалитетима, околини места где се школа налази...)

Ако постоји лична иницијатива наставника, препоруке би могле скромно да помогну. Ако не постоји, онда ни препоруке немају смисла.

Ова тема има и образовни и васпитни значај.

Нагласити да стварност има своје токове назависне од идеалних представа о добу и о будућности.

Разговарати о „сенкама” које добија свака идеја током покушаја њеног остварења. Пример: протестантизам – суровост према сељацима у „сељачком рату”, са благословом Лутера

– католичанство и Инквизиција

– у име људске слободе немилосрдни обрачуни унутар Француске буржоаске револуције

– Русо, аутор најславнијег дела из области васпитања детета „Емил”, своју децу оставља у сиротишту, сматрајући да је неспособан да их одгаја хришћанство и паганство народа (и у Србији).

ГЕОГРАФИЈА

ЦИЉ И ЗАДАЦИ НАСТАВЕ ГЕОГРАФИЈЕ

Настава географије треба да допринесе:

- стицању нових и продубљивању стечених знања, умења и навика и изграђивању ставова из физичке, друштвено – економске, регионалне и националне географије.
- разумевању предмета и метода проучавања природно–географских и друштвено–географских објеката, појава и процеса као и њихово деловање на својства географске средине;
- схватању корелативних односа између географије и других природних и друштвених наука;
- стицању глобалних представа о физичко–географским и друштвено–географским карактеристикама света;
- разумевању закономерног развоја географске средине као резултата деловања природних појава, процеса и човека;
- упознавању актуелне и комплексне стварности савременог света;
- разумевању структуре и процеса различитих региона у оквиру глобалног система;
- разумевању природних, друштвених и привредних одлика наше земље;
- развијању ставова о превентиви, заштити и унапређењу животне средине;
- развијању националног, европског и светског идентитета;
- развијању толеранције, поштовања и припадности мултиетничком, мултијезичком, мултикултурном ... свету;
- развоју опште културе и образовности

Програм географије у гимназији треба да уведе ученике у одговарајуће географске дисциплине (геоморфологија, климатологија, хидрологија, биогеографија, економска географија, географија становништва и насеља, политичка географија и друге). С обзиром на то да је уз сваку наставну јединицу наведено који су кључни садржаји које треба обрадити, неопходно је глобално означити очекиване исходе, односно, која знања, умења и навике ученик треба да стекне на нивоу обавештености, разумевања и примене.

Да би се што потпуније остварили циљ и многобројни задаци наставе географије треба обезбедити максималну могућу корелацију са сродним предметима, а нарочито са наставним предметима који су, као и географија, означени као носиоци садржаја у планирању породице и популационој политици (биологија, психологија, филозофија и социологија).

Нови програм наставе географије конципиран је тако да пружа ученицима могућност да стекну неопходна знања, умења и ставове о природној средини и друштвеној стварности Србије и Црне Горе и савременог света. Истовремено, овај програм омогућава упознавање географских научних дисциплина, као и место, улогу и значај географије као науке у систему наука.

Програми су тематски конципирани у складу са реформским процесима образовања и са савременом улогом географије у гимназији. Годишњи фонд часова није промењен. Наставницима се препоручују наставне теме и наставни садржаји које би требало објавити. Слобода и креативност наставника испољиће се кроз:

- самостално планирање и одређивање броја и типова часова по наставној теми,
- избора наставних метода, техника, активности, дидактичких средстава и помагала.

Напомињемо да је неопходно заинтересовати ученике за теренска истраживања локалне средине што је веома значајно за примену географских знања и вештина. Неопходно је упутити ученике на проналажење и коришћење различитих извора информација.

Скрећемо пажњу наставницима да је у коришћењу уджбеника важан селективан приступ датим садржајима. Такође, препоручује се наставницима да од ученика не захтевају меморисање фактографског и статистичког материјала, јер то није циљ наставе географије. Стечена знања треба да буду примењива а ученици оспособљени да сами истражују и анализирају одређене географске појаве и процесе.

ОПШТИ ИСХОДИ НАСТАВЕ ГЕОГРАФИЈЕ

На крају III разреда гимназије ученик ће:

- уочавати и разумети појаве и процесе у природи;
- користити географску карту за оријентацију и као извор географских знања и информација;
- разумети међусобну условљеност географских појава и процеса на локалном, регионалном и планетарном нивоу;
- разумети повезаност природног окружења са друштвеним, економским и културним појавама и процесима на локалном, регионалном и планетарном нивоу;
- примењивати знања из географије кроз самостално учење и истраживање;
- користити говорне, количинске и симболичке форме података (текст, слике, табеле, графикони, дијаграми и карте);
- бити способан за теренско посматрање и картирање објеката и појава, спровођење анкете, интерпретирање допунских извора и примену статистичких метода;
- показивати одговарајуће понашање у конкретним ситуацијама;
- разумети и уважавати све народе, њихове културе, вредности и начин живота;
- разумети међузависност народа и земаља света;
- разумети не само права него и дужности појединаца, друштвених група и народа једних према другима;
- учествовати у акцијама очувања и унапређивања животне средине;

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I разред
сви смерови
(70 часова годишње)

I. УВОД У ФИЗИЧКУ ГЕОГРАФИЈУ

– Предмет, подела, задатак проучавања и веза са сродним наукама;

II. ОПШТЕ ФИЗИЧКОГЕОГРАФСKE ОДЛИКЕ ЗЕМЉЕ

- Хипотезе о постанку Земље и Сунчевог система;
- Земљина кретања – последице и докази;

III. ЗЕМЉИНЕ СФЕРЕ

1. Литосфера
  - Геолошки развој Земљине коре;
  - Грађа Земљине коре – стене и минерали;

- Тектоника плоча;
- Епирогени и орогени покрети;
- Вулканизам и сеизмизам;
- Егзогене силе и облици рељефа настали њиховим деловањем (распадање стена, денудација, флувијална ерозија и акумулација, крашка ерозија и акумулација, глацијална ерозија и акумулација, еолска ерозија и акумулација, абразија – ерозија и акумулација);
- Земљишта: постанак, врсте, распрострањеност, деградација и заштита;

2. Атмосфера

- Структура атмосфере и састав ваздуха;
- Климатски елементи и климатски фактори;
- Мерни инструменти и графичко представљање временских (метеоролошких) параметара;
- Синоптичка метеорологија;
- Климатски типови и варијетети;
- Човек и клима:
  - утицај људских делатности на колебање климата,
  - икромалима локалне средине,
  - ефекат стаклене баште,
  - уништавање озонског омотача;

3. Хидросфера

- Светско море:
  - хоризонтална разуђеност,
  - рељеф дна светског мора,
- Својства и динамика морске воде;
- Воде на копну:
  - издан и извор,
  - термалне и минералне воде,
  - реке,
  - језера,
  - лед на копну.
- Значај вода, загађивање и заштита;

4. Биосфера

- Географски распоред биљних заједница и животињског света на Земљи;
  - хоризонтална и вертикална зоналност;
  - реликтне и ендемичне врсте;
- Значај биљног и животињског света на Земљи и његова заштита;

IV. ПРИРОДНА СРЕДИНА И ЧОВЕК

- Утицај човека на природу и утицај природне средине на људско друштво;
- Природни ресурси: резерве, обнављање, коришћење и заштита;
- Геодиверзитет и биодиверзитет – значај и заштита;

II разред
сви смерови
(72 часа годишње)

I. КАРТОГРАФИЈА

- Предмет проучавања, место и улога картографије у систему наука и значај картографског метода;
- Географска карта: појам, својства и елементи;
- Математички елементи карте (рам карте, ослоне тачке, размер, координатна мрежа и картографске пројекције);
- Примена авионских и сателитских снимака у картографији;
- Представљање географског садржаја на картама;
- Подела географских карта по размеру и садржају;

Тематска картографија:

- Графичка средства картографског изражавања на тематским картама;
- Методе представљања географских објеката и појава на тематским картама;
- Техничка средства у дигиталној картографији.

II. ГЕОГРАФИЈА СТАНОВНИШТВА И НАСЕЉА НА ЗЕМЉИ

- Предмет проучавања, место и улога демографије у систему наука;

Основне одлике становништва света:

- Број становника, демографска експанзија и густина насељености;
- Распоред становништва на Земљи;
- Природно и механичко кретање становништва;
- Структуре становништва;
- Географско–социјални показатељи неједнаког развоја света;
- Насеља:
  - Врсте и типови;
  - Главна обележја сеоских насеља и деаграризација;
  - Функције града и његов утицај на околину – урбанизација;
  - Конурбације и мегалополиси;

III. ПОЛИТИЧКА И ЕКОНОМСКА ГЕОГРАФИЈА

Политичко–географски елементи државе;

Савремена политичка карта света:

- Колонијални односи, деколонизација и неоколонијализам;
- Технолошки колонијализам;

Светска привреда:

- Неједнак привредни развој света и последице;
- Светски токови робе, капитала и информација;
- Интеграције у свету (ЕУ, ЕФТА, НАФТА, ОПЕК);
- Глобализација светске привреде и њене последице;
- Мултинационалне и транснационалне компаније;
- Индустијске зоне и технолошки паркови;
- Место пољопривреде у просторној организацији привреде и значај агроиндустије;
- Глобализација хране и улога ФАО.

IV. РЕГИОНАЛНА ГЕОГРАФИЈА

ВАНЕВРОПСКИХ КОНТИНЕНАТА

Географски преглед Азије:

- Природна и демографска обележја;
- Зоне цивилизације Азије;
- Политичка подела Азије;
- Економске карактеристике Азије;

Географски преглед Африке:

- Природна и демографска обележја;
- Зоне цивилизације Африке;
- Политичка подела Африке;
- Економске карактеристике Африке;

Географски преглед Северне Америке:

- Природна и демографска обележја;
- Зоне цивилизације Северне Америке;
- Политичка подела Северне Америке;
- Економске карактеристике Северне Америке;

Географски преглед Средње и Јужне Америке:

- Природна и демографска обележја;
- Зоне цивилизације Средње и Јужне Америке;
- Политичка подела Средње и Јужне Америке;
- Економске карактеристике Средње и Јужне Америке;

Географски преглед Аустралије и Океаније:

- Природна и демографска обележја;
- Зоне цивилизације Аустралије и Океаније;
- Политичка подела Аустралије и Океаније;
- Економске карактеристике Аустралије и Океаније;

Географски преглед поларних области:

- Откриће и истраживања регија;
- Природна и демографска обележја;
- Политичка подела и економске карактеристике.

III разред
сви смерови
(72 часа годишње)

I. ЕВРОПА

- Физичкогеографске карактеристике;
- Друштвеногеографске одлике Европе;
- Европска унија – улога и значај;
- Географски преглед Балканског полуострва;

II. ГЕОГРАФСКА ОБЕЛЕЖЈА ДРЖАВНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ СРБИЈЕ И ЦРНЕ ГОРЕ

- Геополитички положај;
- Величина, границе и облик територије;

III. ПРИРОДНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ СРБИЈЕ И ЦРНЕ ГОРЕ

1. Релефно геолошка обележја:
  - Морфотектонске целине и њихов геолошки развој;
  - Динарски предео;
  - Карпатско–Балкански предео;
  - Шарске планине и Косовско–Метохијска котлина;
  - Српско–Македонска маса;
  - Панонска низија и обод;
  - Утицај релефа на развој привреде и организацију простора;
2. Климатске карактеристике:
  - Климатски елементи и фактори;
  - Типови климе;
  - Микроклима – загађење и заштита;
  - Утајај климе на развој привреде и организацију простора;
3. Хидролошке одлике:
  - Јадранско море–физичка и хемијска својства морске воде и њена кретања;
  - Реке и језера;
  - Термалне и минералне воде;
  - Загађивање, класификација и заштита вода;
  - Значај вода за снабдевање становништва, насеља и развој привреде;
4. Земљиште:
  - Типови земљишта и размештај;
  - Загађивање, ерозија и заштита земљишта;
5. Биогеографска обележја:
  - Географски распоред биљног и животињског света;
  - Реликтне и ендемичне врсте;
  - Заштита и унапређење природе;

IV. СТАНОВНИШТВО И НАСЕЉА СРБИЈЕ И ЦРНЕ ГОРЕ

- Број и густина насељености;
- Природно кретање становништва;
- Врсте миграција, узроци и последице;
- Структуре становништва;
- Насеља: врсте и типови;

V. ПРИВРЕДА СРБИЈЕ И ЦРНЕ ГОРЕ

- Фактори развоја и размештаја привредних делатности;
- Енергетски извори и рудно богатство;
- Индустрија – размештај и потенцијали;
- Пољопривреда и шумарство;
- Саобраћај, трговина и туризам;
- Савремене тенденције у развоју привреде земље;

VI. РЕГИОНАЛНЕ ЦЕЛИНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

- Опште географске карактеристике;
- Географске карактеристике локалне средине;

VII. СРБИЈА И ЦРНА ГОРА У САВРЕМЕНИМ ИНТЕГРАЦИЈСКИМ ПРОЦЕСИМА

- Значај интеграцијских процеса у Европи и савременом свету;
- Сарадња наше земље са другим државама и међународним организацијама (политичка, економска, културно-просветна и научно-технолошка)
- Срби и Црногорци ван државних граница (дијаспора)

Препоручена литература:

1. Адамовић Ј., (2002): Урбана економија, Географски факултет, Београд
2. Бжежински З., (2000): Велика шаховска табла, ЦИД, Подгорица
3. Брезник Д., (1980): Демографија, „Научна књига”, Београд
4. Влаховић П., (1984): Народи и етничке заједнице света, „Вук Караџић”, Београд
5. Вреск М., (1990): Основе урбане географије, „Школска књига”, Загреб
6. Грчић М., (2001): Политичка географија, Географски факултет, Београд
7. Грчић М., (1995): Индустијска географија, Научна књига, Београд
8. Група аутора, (1974): Картографија, „Војно географски институт”, Београд
9. Група аутора, (1969): Енциклопедијски лексикон– Мозаик знања, Географија, „Интерпрес”, Београд
10. Група аутора, (1986): Атлас човечанства – порекло, култура и веровања народа света, „Младинска књига” Љубљана и „Рад”, Београд
11. Група аутора (1977): Енциклопедијски лексикон – мозаик знања 19, Биологија, Београд
12. Дукић Д., (1977): Климатологија, Научна књига, Београд
13. Дукић Д., (1982): Хидрологија копна, Научна књига, Београд
14. Давидовић Р., (1999): Регионална географија књ. 3, Афрички Медитеран и туристичке метрополе, ПМФ–Нови Сад
15. Ђурић В., (1980): Економска географија, Београд
16. Ђурђев Б., (1998): Географија становништва, ПМФ–Нови Сад
17. Златар П., (1980): Откључани глобус, „Младост”, Загреб
18. Ивков А., (2000): Методички приручник за наставу географије, ПМФ–департман за географију Нови Сад, Нови Сад
19. Косидовски З., (1988): Кад је Сунце било Бог, „Просвета”, Београд
20. Кицошев С., (1996): Азија – државе и регије, ПМФ–Нови Сад
21. Љешевић М., Живковић Д., (2001): Картографија, Географски факултет, Београд
22. Љешевић Љ., (2002): Урбана екологија, Географски факултет, Београд
23. Малиновски Б., (1988): Аргонаути Западног Пацифика, БИГЗ, Београд
24. Плеше Ј., (1979): Географске основе градских регија, ПМФ–Нови Сад
25. Петовар К., (1976): Урбана и рурална социологија, ПМФ–Нови Сад
26. Петровић Д., Манојловић П., (2002): Геоморфологија, Географски факултет, Београд
27. Рот Љ., (2000): Урбани системи, ПМФ–Институт за географију, Нови Сад
28. Ракићевић Т., (1978): Општа физичка географија, Завод за удџбенике и наставна средства, Београд
29. Рудић В., (2000): Методика наставе географије, Географски факултет, Београд
30. Стојков Б., (2002): Методе просторног планирања, Београд
31. Томић П., Ромелић Ј., Лазић Ј., (1996): Економска географија света, ПМФ–Нови Сад
32. Тодоровић М., (2002): Основе типологије и регионализације пољопривреде Србије, СГД, Београд
33. Томић П., Ромелић Ј., Лазић Ј., (1999): Светска привреда и туризам, ПМФ–Нови Сад
34. Хангитингтон С., (2001): Сукоб цивилизација, ЦИД, Подгорица
35. Цвијић Ј., (1987): Антропогеографски и етнографски списи, САНУ–сабрана дела, Београд
36. Цвијић Ј., (1987): Балканско полуострво, САНУ–сабрана дела, Београд
37. Црквенчић И., (1979): Африка – регионална географија, „Школска књига”, Загреб
38. Ђурчић С., (1992): Географија насеља, ПМФ–Нови Сад

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

I разред

У првом разреду изучава се физичка географија. Веома је значајно да приликом реализације програма наставник сагледа ниво знања из физичке географије са којим ученици долазе из основне школе, како би свој наставни рад прилагодио томе.

У оквиру посебних наставних тема, али међусобно тесно повезаних и неодојивих, дате су основе физичке географије континуирано и систематизовано.

Битни захтеви по наставним темама су следећи:

Најпре треба урадити "Увод у физичку географију", где се дају основне карактеристике физичке географије као фундаменталне географске дисциплине.

Наставна тема "Опште физичко-географске одлике Земље" обухвата разноврсне географске садржаје (математичка географија, палеогеографија), али и садржаје из других, сродних наука (геологија, астрономија). Ученике треба упознати са положајем Земље у васиони, савременим хипотезама о постанку Земље и Сунчевог система и последицама Земљиних кретања. Потребно је избегавати понављање усвојених садржаја из основне школе и инсистирати на повезивању стечених знања са новим градивом.

Наставна тема "Земљине сфере" обухвата тематику унутрашњих и спољашњих Земљиних сфера. Посебна пажња мора да се посветити геолошком развоју и грађи Земљине коре. Сложено градиво о геолошком развоју Земљине коре треба објашњавати коришћењем одговарајућих примера из геолошке и геоморфолошке историје Балканског полуострва и територије наше земље. Поставак рељефа на Земљи објашњавати преко тектонике плоча и осталих покрета у Земљиној кори. Значај ове проблематике у процесу наставе треба посебно наглашавати због њеног значаја за разумевање карактеристика других географских компонената. Садржаји су тако презентирани у програму да их треба интерпретирати као узрочно последични ред објеката, појава и процеса у географском омотачу. Ова тема обухвата и проблематику спољашњих сфера Земље и њихове основне карактеристике (атмосфера, хидросфера и биосфера). У њима су дати веома сложени климатолошки, метеоролошки, хидролошки и биогеографски садржаји. Битно је да се, према захтевима програма, укаже на њихове особине, као и поједине појаве, које су од нарочитог значаја за биолошку и економску egzистенцију човека.

Спољашње сфере Земље, као, уосталом, и унутрашње сфере, морају се посматрати комплексно, у међусобној зависности и условљености, јер једна зависи од друге, и промене у једној изазивају промене у осталим сферама. Потребно је објаснити како је човек својим радом и активностима утицао на промене у оквиру Земљиних сфера, како позитивно тако и негативно. Зато је нужно да се истакне потреба заштите појединих сфера од даљег деградирања (механичког и хемијског) и укаже на потребу предузимања мера ради заштите и унапређивања природних и антропогених творевина географске средине.

С обзиром на то да су садржаји ове наставне теме у географској литератури добро обрађени, саветује се избегавање сувишног фактографисања и дескрипције.

Наставна тема, „Природна средина и човек“, има задатак да објасни међусловљеност човека и природе. Потребно је да се истакне значај природних ресурса чије су резерве ограничене и неодојиве, као и указивати на превентивну заштиту како би се ресурси рационално користили у циљу очувања животне средине и одрживог развоја. Садржаји из наставне теме „Природна средина и човек“ имају изузетну образовно-васпитну улогу.

II разред

Садржај и структуру програма чине наставне теме из области картографије, демографије, политичке, економске и регионалне географије света.

При обради наставне теме „Картографија“ треба се ослонити на раније стечена знања ученика из ове области, и повезати их са новим садржајима. Треба имати у виду да су картографски садржаји неопходни за савладавање целокупног градива наставе географије. Карту треба користити у свим фазама наставног процеса, на свим часовима, при обради свих географских научно-наставних садржаја. Оспособљеност за интпретирање карте и њено коришћење у разним ситуацијама, у настави и ван ње, назива се картографска пи-

сменост и због тога је карта универзално наставно средство. Наиме, представљање географских објеката, појава и процеса на карти је, на садашњем степену развоја географије, као науке, један од најрационалнијих метода систематизовања и генерализовања објеката, појава и процеса. Географска карта тако постаје значајно средство комуникације у нашој цивилизацији, са широким дијапазоном употребе. Картографска писменост је потреба савременог човека и због тога карта мора да буде присутна у образовно-васпитном раду наставника географије на свим типовима часова.

Садржаји из географије становништва и насеља осмишљени су тако да се њиховом обрадом укаже на најважније демографске проблеме савременог света. Тежиште обраде треба да буде на основним карактеристикама демографског развоја и мерама које се предузимају у циљу превазилажења постојећих разлика у појединим регијама света. У циљу објашњавања одређених демографских појава и процеса неизбежна је употреба одређених статистичких података. Наставницима се препоручује да од ученика не захтевају меморисање бројчаних података већ да их користе за израду табела и графичко представљање.

У географији насеља потребно је нагласити утицај фактора природне средине на појаву, распрострањеност и изглед насеља, значај функционалне поделе насеља, урбанизације као светског процеса и његове последице, као и смањивање разлика између руралних и урбаних насеља. Такође, од значаја је указати на просторну диференцираност и специфичности појединих делова света, као и тенденције развоја насеља у савременом свету.

Садржаји из политичке географије треба да пруже ученицима неопходна знања која ће им помоћи да сагледају фазе кроз које је текло формирање савремене политичке карте света. Неопходно је да се објасне политичко-географски елементи државе као комплексне и променљиве географске категорије.

У оквиру економске географије проучавају се главне карактеристике глобализацијских процеса светске привреде и њене последице, неравномерност у развоју производних снага и битна географска обележја нове научно-технолошке револуције. Посебан значај у реализацији програма имају садржаји о новинама у науци и технологији који утичу на трговинске токове робе, капитала и информација у свету. Проблему остваривања интеграционих привредних процеса у Европи и у свету, мултинационалним и транснационалним компанијама (развој, размештај, организација производње, политички утицај и седиште), индустријским зонама и технолошким парковима неопходно је посветити значајну пажњу. У оквиру ове наставне теме потребно је указати на посебно место пољопривреде у просторној организацији привреде, као и на значај глобализације хране као и улогу ФАО-а.

Ова наставна тема је основа за правилно разумевање и тумачење наредне теме "Регионална географија света" где се изучавају географске одлике ваневропских континената. Ову наставну тему треба максимално искористити за васпитно деловање на ученике и развијање духа солидарности и толеранције према другим народима у свету. При томе је најважније да се укаже на природно-географске карактеристике, основна популајска обележја, зоне цивилизације, културна, политичка и економка обележја појединих делова света – Азије, Африке, Латинске Америке, САД, Канаде, Аустралије и Океаније и поларних области.

III разред

Садржину географије Европе и Србије и Црне Горе чине седам наставних тема распоређених тако да свака претходна представља основу за разумевање наредне наставне теме, а све оне заједно чине јединствену целину. То практично значи да у процесу наставе свим деловима програма треба посветити одређену пажњу уважавајући све програмске захтеве.

Наставна тема „Европа“ обухвата природне и друштвено-географске одлике Европе са посебним освртом на Балканско полуострво.

Наставна тема „Географска обележја Државне заједнице Србије и Црне Горе“, обухвата комплексне политичко-географске садржаје. Програмом је предвиђена обрада само основних политичко-географских елемената: величина, границе, облик територије и геополитички положај. Ови садржаји су веома актуелни и имају огроман, не само образовни, него и васпитни значај, јер треба да омогуће оспособљавање ученика за разумевање и тумачење сложених политичко-географских промена граница и пограничних подручја наше земље.

Тема „Природне карактеристике Србије и Црне Горе” односи се на геолошку прошлост, облике рељефа, затим климатске, хидрографске, педолошке и биогеографске одлике наше земље, где тежиште треба ставити на обраду оних садржаја са којима се ученици први пут срећу.

Видно место у наставном програму има проблематика демографског развоја и насељености Србије и Црне Горе, а у оквиру ње и популациони проблеми Србије. Ово наставно градиво треба повезивати са сличним садржајима других наставних предмета, у циљу сагледавања популационих проблема, као и изграђивања свести о неопходности заједничког живота различитих народа. Кроз садржаје ове наставне теме ученици се упознају са популационом политиком и значајем њених одредби за обнављање становништва. Ученици треба да се упознају са различитим функцијама, типовима и развојем насеља у нашој земљи.

При обради теме „Привреда Србије и Црне горе” треба инсистирати да ученици стекну знања о развоју привреде у целини и појединих привредних делатности, као и о природно-географској основи развоја. С обзиром на сложеност ове проблематике тежиште треба ставити на најважније карактеристике развоја, територијални размештај и неравномерност у нивоу развијености, а избегавати сувопарно набрајање обиља бројчаних података.

Наставна тема ”Регије Републике Србије”, обухвата преглед географских одлика регионалних целина Србије и посебно географски преглед локалне средине.

У наставној теми „Србија и Црна Гора у савременим интеграцијским процесима” треба указати на значај интеграцијских процеса у Европи и свету и укључивање наше земље у њих. У оквиру ове теме пажња је посвећена животу и раду Срба и Црногораца ван наших граница (дијаспора).

БИОЛОГИЈА

ЦИЉ И ЗАДАЦИ НАСТАВЕ БИОЛОГИЈЕ

- Развијање основа научне писмености
- Разумевање појава, промена, процеса и односа у природи и међусобног утицаја
- Разумевање повезаности живе и неживе природе и међусобног утицаја
- Стицање знања о природним ресурсима и значају очувања еколошке равнотеже
- Разумевање еволутивног развоја живог света уз помоћ материјалних доказа еволуције
- Развијање способности за извођење истраживања и решавање проблема
- Разумевање повезаности биологије и других наука
- Развијање самосталности и истрајности као и свести о сопственим знањима и способностима

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

На следећим странама је основна табела са распоредом градива и предложеним бројем часова који није обавезујући као и распоред по разредима и смеровима укључујући активности, методе и очекиване исходе који су везани за теме и области

I разред сви смерови (2 часа недељно)

Области и теме	Појашњења, активности, напомене
Упознавање ученика са планом и програмом Шта је биологија – подела, значај, методе истраживања	Упознавање са микроскопом и коришћењем

Области и теме	Појашњења, активности, напомене
Разлика између живе и неживе природе Одлике живих бића Дефиниција ћелије Структура ћелије – ћелијска мембрана – једро и његове органеле – остале ћелијске органеле–	– мало о историјату открића ћелије – микроскопирање различитих типова ћелија – прављење модела ћелије – ученици треба да разумеју да је кретање карактеристика живих бића и на нивоу делова ћелије
Ћелијско кретање Ћелијске деобе	
Прокариоте и Еукариоте Подела на 5 царстава Таксономија	
Вируси + СИДА	– превенција болести
Царство МОНЕРА – модрозелене алге – бактерије	– ученици треба да знају које су све користи од бактерија, а не само штете
Царство ПРОТИСТА – слични биљкама – слични гљивама – слични животињама	– ученици ће уочавати велику разноврсност организама у овом царству једноћелијских бића – значај
Царство ГЉИВА и ЛИШАЈА (5 часова)	
Царство БИЉАКА Ниже биљке – првене алге – мрке алге – зелене алге	– праћење еволуције биљака
Више биљке Прелазак на копно –Риниофита Биљњ ткива Биљни органи – СВИ	– прављење привремених микроскопских препарата
1. МАХОВИНЕ 2. ПАПРАТИ СЕМЕНАРКЕ 3. ЧЕТИНАРИ 4. ЦВЕТНИЦЕ – упоређивање величине полне и бесполне генерације 1,2,3,4 – разлика између дикотила и монокотила	– теренски рад
ФАМИЛИЈЕ ДИКОТИЛА – букве, купус, уснатице, главчице, штитиноше, руже	
ФАМИЛИЈЕ МОНОКОТИЛА – траве, орхидеје	
II разред <i>Друштвено-језички и олимпијски смер</i> (2 часа недељно)	
Физиологија биљака – биљна ћелија као осмотски систем – промет воде кроз биљку заједно са минералном исхраном – фотосинтеза – размножавање, растење и развиће биљака – биљни хормони – покрети биљака	– ученик ће научити како је важна светлост у животу биљака – истаћи да хормонска регулација није одлика само животиња

Животињска ткива	– микроскопирање		
Систематика и упоредни преглед система органа бескичмењака	– дисекције – праћење еволуције животиња – уочавање огромне разноврсности животињског света	Биологија развића животиња	– основни стадијуми у развићу и основне појаве
– Систематски преглед филума бескичмењака – Телесни зид – кожа и мишићи – Телесне дупље – Скелет и екстремитети – Органи за варење – Органи за дисање – Крвоток – Екскреторни органи – Нервни систем – Чулни органи – Ендокрини систем – Размножавање и развиће			
Систематика Chordata		Молекуларна биологија	– користити знања из органске хемије
– систематски преглед типова Кичмењаци – кожни, мишићни и скелетни систем		– генетичка шифра; – репликација ДНК; – синтеза РНК; – синтеза протеина; – генетички инжињеринг	
Систематика кичмењака КЛАСЕ – безвиличне рибе, рибе водоземци, гмизавци, птице, сисари		Генетика	– ученик ће знати основне појмове и механизме наслеђивања везаних за човека
Екологија	– фенолошка посматрања – еколошко стање локалне средине – заштићене врсте	– основни појмови (ген, генотип, фенотип...); – радити што више примера – Менделова правила; – типови наслеђивања; – извори варијабилности организама (модификације, мутације, рекомбинације); – мутагени фактори – хумана генетика и сазнања о људском геному – наследне болести – генетичка контрола развића – генетика популације	
– увод у екологију и ступњевни биолошке интеграције – еколошки фактори и односи организма и средине – популација – биоценоза, екосистем, биосфера – положај човека у биосфери – загађивање животне средине – заштита и унапређивање животне средине		Основи еволуционе биологије	– ученик ће разумети основне токове и факторе еволуције
		– увод у учење о постанку живота – Дарвиново учење и докази еволуције – популација-основна јединица еволуције – селекција; – адаптација; – теорија специјације – развој виших категорија – порекло и еволуција човека	
II разред <i>Природно-математички смер</i> (2 часа недељно)			
У овом смеру се изоставља физиологија биљака тако да се остале области могу проширити. Препорука је да се то уради са екологијом.			
Отвара се простор за детаљнију причу о паразитима као и о животињама које живе у групама			
III разред <i>Друшћивено-језички смер</i> (2 часа недељно)			
Принципи функционисања живих система и динамика ћелије	– враћати се на повратне спреге кроз цело градиво	Принципи функционисања живих система	– дати што више примера повратних спрега и враћати се на њих кроз читаво градиво
– хомеостаза, – повратне спреге, – ензими. – катаболични и анаболични процеси у ћелији		– хомеостаза; – повратне спреге; – биолошки ритмови	
Упоредни преглед и физиологија органских система животиња	– највише пажње посветити нервном систему и стално га повезивати са осталим системима	Динамика ћелије	– ослонити се на знања из хемије – ученик треба да разуме повезаност ових супротних процеса у ћелији
– нервни систем – еволуција, грађа и функција (код свих система се прате ове три категорије) – чулни органи; – крвоток; – органи за дисање; – органи за варење; – органи за излучивање; – органи за размножавање; – ендокрини систем		– промет кроз мембрану – катаболични и анаболични процеси (ћелијско дисање) – ензими	
		Физиологија биљака	– ученик ће разумети значај светлости у животу биљака не само везано за фотосинтезу – истаћи хормонску регулацију и код биљака
		– ћелија као осмотски систем – промет воде и минерална исхрана – транспирација – фотосинтеза – размножавање, растење и развиће – биљни хормони – покрети биљака	

Упоредни преглед и физиологија органских система животиња

- нервни систем
- еволуција, грађа и функција (ове три категорије се понављају код свих система)
- чулни органи;
- телесне течности;
- крвоток;
- органи за дисање;
- органи за варење;
- витамини;
- органи за излучивање;
- осморегулација
- терморегулација
- органи за размножавање
- ендокрини систем
- хуморална регулација

- највише пажње посветити нервном систему и вези са осталим системима
- ученик ће знати важност одређивања крвних група
- ученик ће знати важност правилне исхране

III разред
Општи смер
(2 часа недељно)

Изоставља се *физиологија биљака* која се ради у другом разреду

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Измене плана и програма су урађене на основу предлога који су стигли из гимназија које су прошле једнодневне семинаре и тиме се полако укључиле у реформске промене као и на основу материјала који је Актив професора биологије Београда урадио још у пролеће 2002. Приликом прегледања свих материјала уочена је велика сагласност и код области које треба појачати и код неких које треба прелазити само на нивоу информације као и код пребацавања градива из појединих разреда.

Измене се односе на први, други и трећи разред свих смерова док четврти разред остаје непромењен.

Покушали смо да градиво тако уредимо да и у другом разреду свих смерова ученици прелазе исте области тако да биологија не буде сметња за евентуалну промену смера.

Главне промене:**Први разред**

Цитологија без хемијског састава сем оног знања које ученици доносе из основне школе и основних података о нуклеинским киселинама јер је то неопходно због вируса. Ми имамо познати проблем да се органска хемија ради тек у четвртом разреду. Избећи калијум-натријумову пумпу обавезно!

Увести коначно поделу на пет царстава и то следећим редоследом: Вируси, царство Монога, царство Protista, царство Биљка, царство Гљива и Лишаја, царство Животиња

Други разред

Protozoa урађене у оквиру царства Protista тако да се почиње, кад су животиње у питању од ткива, затим се даје преглед систематике бескичмењака и онда се ради упоредни преглед њихових система органа. Кичмењаци почињу на исти начин и од система органа ради се кожни, мишићни и скелетни а остали у трећем разреду заједно са физиологијом.

Поред постојећег градива које се редукује и прерасподељује у овом разреду се обрађују и садржаји Екологије.

ХЕМИЈА**ЦИЉ И ЗАДАЦИ НАСТАВЕ ХЕМИЈЕ**

Циљеви наставе хемије на природно-математичком и општем смеру су да ученици:

- продубе и стекну нова знања из хемије потребна за разумевање и објашњавање стања и промена супстанци, а тиме и појава у природи,

- стекну основна знања и вештине за наставак школовања,
- уоче и разумеју потребу и начине очувања природе, животне и радне средине,
- уоче значај хемијских сазнања и хемијске индустрије у друштвеном развоју,
- развију научни поглед на свет,
- развију критичко мишљење, стваралачке способности, правилан однос према раду и објективно процењивање властитих способности.

Циљеви наставе хемије на друштвено-језичком смеру су да ученици:

- продубе и стекну нова знања из хемије потребна за разумевање и објашњавање стања и промена супстанци, а тиме и појава у природи,
- уоче и разумеју потребу и начине очувања природе, животне и радне средине,
- уоче значај хемијских сазнања хемијске индустрије у друштвеном развоју,
- развију научни поглед на свет,
- развију критичко мишљење, стваралачке способности, правилан однос према раду и објективно процењивање властитих способности.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I разред
Природно-математички смер, општи смер
(72 часова годишње)

Наставна тема	Садржај	Очекивани исходи
1	2	3
ВРСТЕ СУПСТАНЦИ	Врсте супстанци. Смеше и чисте супстанце. Елементи и једињења.	– разликује појмове супстанца и физичко поље – уочава физичка својства супстанци – зна разлику између појмова: смеша, једињење и елемент и уме експериментално да покаже разлике
ЧЕСТИЧНА ПРИРОДА СУПСТАНЦИ	Састав супстанце: врсте и својства честица (атоми, молекули, јони). Структура атома (грађа, маса и полупречник). Атомска маса и атомски број. Изотопи. Електронски омотач: енергетски нивои и атомске орбитале. Изградња електронског омотача атома.	– разуме из којих се основних честица састоје супстанце и која су основна својства тих честица (састав, маса, полупречник, наелектрисање) – зна шематски да представи структуру омотача атома и јона (редног броја од 1 до 36) и на основу њега зна да тумачи међусобну зависност својстава електрона (енергија, удаљеност од језгра) – на основу структуре омотача зна да одређује положај у периодном систему елемената (и обрнуто). – на основу структуре омотача предпоставља стабилност датог атома
ХЕМИЈСКА ВЕЗА	Појам хемијске везе. Јонска веза. Својства – на основу задатих везом, јонски кристали. Ковалентна веза: врсте, начин остваривања,	– разуме узрок грађења хемијске везе супстанци са јонском примера одређује тип хемијске везе (коришћењем вредности електронегативности)

1	2	3	1	2	3
	поларност везе. Поларност молекула. Међумолекулске везе. Својства супстанци са ковалентном везом, молекулски и атомски кристали. Појам металне везе. Својства супстанци са металном везом, метални кристали.	– објашњава начин остваривања хемијске везе (органске и неорганске супстанце) – у зависности од примера користи Луисову октетну теорију и упрошћену теорију валентне везе. – самостално испитивањем различитих својстава понуђених супстанци (изграђених из јона, атома, поларних, односно неполарних молекула) одређује тип хемијске везе.		Брзина хемијске реакције. Фактори који утичу на брзину хемијске реакције, катализатори, закон о дејству масе. Енергетске реакцијама (егзотермне, ендотермне реакције, појам реакционе топлоте). Повратне и неповратне хемијске реакције. Хемијска равнотежа. Константа равнотеже. Фактори који утичу на хемијску равнотежу, Ле Шателеов принцип.	– тумачи и објашњава уочене разлике у брзини промене у хемијским хемијске реакције добијене утицајем различитих фактора – разумевањем и коришћењем закона о дејству масе одређује утицај концентрације реактаната на брзину хемијске реакције – препознаје егзотермне и ендотермне процесе на примерима из свакодневног живота – уме да користи енергетски дијаграм за тумачење енергетских промена при хемијској реакцији – на основу задате термохемијске једначине прерачунава количину ослобођене или везане топлоте при хемијској реакцији – разликује повратне од неповратних процеса – разликује и примењује појмове почетна и равнотежна концентрација – на основу вредности константе равнотеже упоређује односе концентрација учесника реакције – уме да примени Ле Шателеовог принципа одреди који фактор и на који начин треба променити у циљу повећања приноса одређене супстанце
КВАНТИТАТИВНО	Значење симбола и формула. Валенца и оксидациони број. Формуле и номенклатура	– квалитативно и квантитативно тумачи хемијске симболе и формуле			
ЗНАЧЕЊЕ СИМБОЛА И ФОРМУЛА	Једињења (на примерима најједноставнијих неорганских и органских једињења). Атомска и молекулска релативна маса. Мол. Моларна маса. Моларна запремина. Квантитативни састав једињења – масени однос, процентни састав.	– самостално пише формуле најједноставнијих органских и неорганских једињења – самостално решава задатке користећи моларну масу и моларну запремину – на основу формуле и молских односа израчунава масени однос и процентни састав једињења – на основу масеног односа, процентног састава саставља формуле			
СМЕШЕ – ДИСПЕРЗНИ СИСТЕМИ	Дисперзни системи – појам и врсте. Растворљивост Квантитативни састав раствора: масени удео, количинска концентрација, молалитет.	– зна да од понуђених смеша одреди које од њих спадају у дисперзне системе – разликује суспензије од емулзија – разликује појмове незасићени, засићени и пресићени раствор – самостално уме да припреми растворе задатог полазећи од: чврсте супстанце, концентрованијих раствора или разблаженијих раствора	КИСЕЛИНЕ, БАЗЕ И СОЛИ	Процес растварања – електролитичка дисоцијација. Појам електролита. Јаки и слаби електролити (степен дисоцијације, константа дисоцијације). Аренијусова и протолитичка теорија киселина и база. Протолитичка равнотежа у води. Јонски производ воде. Јаке и слабе киселине и базе, константе киселости и базности. Неутрализација. Водени раствори соли, хидролиза соли. рН вредност водених раствора киселина, база и соли.	– уме да објасни процес растварања на задатим примерима – уме да покаже и објасни разлику у електропроводљивост електролита, неелектролита и метала – на основу табличних вредности константе и степена дисоцијације, као и уочених појава при експерименталном проверавању проводљивости тумачи и објашњава разлике у јачини електролита – разуме сличности и разлике у Аренијусовој и протолитичкој теорији – уме да објашњава и саставља једначине протолитичких реакција киселина, база и соли у води
ХЕМИЈСКЕ РЕАКЦИЈЕ	Појам хемијске реакције. Хемијска једначина (закон о одржању масе). Израчунавања на основу хемијске једначине. Ток и механизам хемијске реакције (кретање и судар честица, ступњеви хемијске реакције, молекуларност, енергија активације).	– разликује физичке од хемијских промена – уме да тумачи хемијску једначину (квалитативно и квантитативно) – израчунавањем на основу хемијске једначине одређује количину производа, или количину супстанце у вишку – разуме процесе током хемијске реакције			

1	2	3
		<ul style="list-style-type: none"> – разликује (и одређује) тип соли и реаговање дате соли у воденом раствору–израчунава концентрације јона у раствору, рН и рОН вредности јаких и слабих киселина и база, и соли – уме експериментално да одређује киселост водених раствора киселина, база и соли различитим индикаторима
ОСНОВНИ ТИПОВИ ХЕМИЈСКИХ РЕАКЦИЈА	<p>Анализа и синтеза. Јонске и молекулске реакције. Протолитичке реакције.</p> <p>Оксидоредукционе реакције. Појам оксидације и редукције.</p> <p>Јачина оксидационих, односно редукционих средстава. Појам електродног потенцијала. Напонски низ метала.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – на различитим примерима реакција органских и неорганских супстанци препознаје типове хемијских реакција – уме да одреди коефицијенте у оксидоредукционим реакцијама – на основу задатих формула и познавања својстава елемената одређује која супстанца може бити оксидационо, редукционо или и оксидационо и редукционо средство – разуме појам електродног потенцијала и његове примене у одређивању јачине оксидо-редукционих средстава – уме на основу напонског низа и уочених промена при хемијским реакцијама да тумачи и објашњава јачину редукционих средстава – уме да пореди оксидациона средства по јачини

I разред

Друшћивено-језички смер
(72 часа годишње)

Наставна тема	Садржај	Очекивани исходи
1	2	3
ВРСТЕ СУПСТАНЦИ	Врсте супстанци. Смеше и чисте супстанце. Елементи и једињења.	<ul style="list-style-type: none"> – разликује појмове супстанца и физичко поље – уочава физичка својства супстанци – зна разлику између појмова меша, једињење и елемент
ЧЕСТИЧНА ПРИРОДА СУПСТАНЦИ	Састав супстанце: врсте и својства честица (атоми, молекули, јони).	– разуме из којих се основних честица састоје супстанце и која су

1	2	3
	<p>Структура атома. Атомска маса и атомски број. Изотопи.</p> <p>Електронски омотач: енергетски нивои и атомске орбитале (појам). Изградња електронског омотача атома: енергетски нивои и поднивои.</p> <p>Веза између грађе електронског омотача и структуре периодног система.</p> <p>Стабилност електронске конфигурације (својства атома племенитих гасова).</p>	<p>основна својства тих честица (састав, маса, полупречник, наелектрисање)</p> <ul style="list-style-type: none"> – зна шематски да представи структуру омотача атома и јона по енергетским нивоима и поднивоима – на основу структуре омотача одређује положај у периодном систему елемената (и обрнуто). – на основу структуре омотача предпоставља стабилност датог атома
ХЕМИЈСКА ВЕЗА	Појам хемијске везе. Типови хемијских веза. Јонска веза. Својства супстанци са јонском везом. Ковалентна веза: врсте, начин остваривања, поларност везе. Поларност молекула. Међумолекулске везе. Својства супстанци са ковалентном везом. Појам металне везе. Својства супстанци са металном везом.	<ul style="list-style-type: none"> – разуме узрок грађења хемијске везе – на основу задатих примера одређује тип хемијске везе (органске и неорганске супстанце) – коришћењем вредности електронегативности – самостално испитивањем различитих својстава понуђених супстанци (изграђених из јона, атома, поларних, односно неполарних молекула) одређује тип хемијске везе.
КВАНТИТАТИВНО ЗНАЧЕЊЕ СИМБОЛА И ФОРМУЛА	Значење симбола и формула. Валенца и оксидациони број. Формуле и номенклатура једињења (на примерима најједноставнијих неорганских и органских једињења). Атомска и молекулска релативна маса. Количина супстанце. Моларна маса.	<ul style="list-style-type: none"> – квалитативно и квантитативно тумачи хемијске симболе и формуле – самостално пише формуле најједноставнијих органских и неорганских једињења – уме да међусобно повезује појмове количина супстанце, моларна маса и моларна запремина
СМЕШЕ – ДИСПЕРЗНИ СИСТЕМИ	Дисперзни системи – појам и врсте. Квантитативни састав раствора: масени удео и количинска концентрација.	<ul style="list-style-type: none"> – зна да од понуђених смеша одреди које од њих спадају у дисперзне системе – разликује суспензије од емулзија – разуме појмове разблаживање и концентровање – самостално уме да припреми растворе задате концентрације користећи чврсте супстанце
ХЕМИЈСКЕ РЕАКЦИЈЕ	Појам хемијске реакције.	– разликује физичке од хемијских промена

1	2	3	1	2	3
	Хемијска једначина (закон о одржању масе).	– уме да тумачи хемијску једначину (квалитативно и квантитативно)		Кисеоник и озон. Једињења кисеоника – оксиди (подела и општа својства).	– зна да предпостави врсту оксида на задатом примеру и илуструје хемијским једначинама својства
	Ток хемијске реакције (кретање и судар честица, енергија активације). Брзина хемијске реакције. Фактори који утичу на брзину хемијске реакције, катализатори.	– разуме процесе током хемијске реакције – тумачи и објашњава уочене разлике у брзини хемијске реакције настале деловањем различитих фактора – препознаје егзотермне и ендотермне процесе на примерима из свакодневног живота – разликује повратне од неповратних процеса		Налажење у природи, физичка и хемијска својства халогених елемената. Халогеноводоничне киселине.	– уме да пореди реактивност халогених елемената у оквиру групе и у односу на остале неметале – разуме примену хлороводоничне киселине – уме да објасни појам киселих киша
	Енергетске промене у хемијским реакцијама (егзотермне и ендотермне реакције).	– зна факторе који утичу на хемијску равнотежу		Сумпор – својства, оксиди и киселине сумпора.	– зна значај и примену сумпорне киселине – уме да објасни примену и значај азота и фосфора у вештачким ђубривима
	Повратне и неповратне хемијске реакције. Хемијска равнотежа. Фактори који утичу на хемијску равнотежу.			Азот и фосфор – налажење у природи, значај за живи свет, својства. Једињења: оксиди, киселине и соли азота и фосфора, амонијак.	– на основу структуре зна да објасни разлике у физичким својствима дијаманта и графита – на основу својства алотропских модификација угљеника. Неорганска једињења угљеника. Силицијум – силикатни материјали.
ЕЛЕКТРО-ЛИТИ	Електролитичка дисоцијација (појам електролита)	– уме да покаже и објасни разлику између електролита и неелектролита		Угљеник – налажење у природи, својства	– на основу својства силицијума и његових једињења разуме примену и разноврсност материјала са силицијумом
	Јаки и слаби електролити.	– на основу уочених добијених експерименталним проверавањем електропроводљивости тумачи разлике у јачини електролита		Неорганска једињења угљеника. Силицијум – силикатни материјали.	
	Аренијусова теорија киселина и база.	– уме коришћењем Аренијусове теорије да објасни појмове киселина и база	МЕТАЛИ	Налажење метала у природи: руде и минерали. Принципи добијања метала из руда.	– разликује појмове руда и минерал на примерима у свакодневном животу – уме да објасни принцип добијања метала
	Неутрализација и хидролиза (појам)	– разликује (и одређује) тип соли и реаговање дате соли у воденом раствору (на основу Аренијусове теорије)		Физичка и хемијска својства метала. Примена метала – легуре.	– уме да повеже знања о физичким и хемијским својствима метала са појавама у свакодневном животу
	pH вредност водених раствора киселина и база – појам.	– уме експериментално да одређује киселост водених раствора киселина, база и соли различитим индикаторима		Алкали и земноалкални метали – физичка и хемијска својства, поређење. Примена и значај најважнијих једињења. Алуминијум, калај и олово – својства (амфотерност) и примена. Прелазни метали – општа својства. Преглед важнијих метала и њихових једињења (гвожђе, бакар, злато, сребро, цинк, жива, хром и манган)	– разликује алкалне и земноалкалне метале од осталих метала у периодном систему на основу реактивности и типа везе које граде са другим елементима – зна да хемијским једначинама представи најједнаставније процесе са датим металима и њиховим најважнијим једињењима (дисоцијација, гашење креча, мућење кречне воде, жарење калцијум-карбоната, рђање гвожђа...) – разуме улогу и дејство појединих метала у организму – тумачи и објашњава примену метала на појединачним примерима из свакодневног живота
ОСНОВНИ ТИПОВИ ХЕМИЈСКИХ РЕАКЦИЈА	Анализа и синтеза. Јонске и молекулске реакције.	– на различитим примерима реакција органских и неорганских супстанци препознаје типове хемијских реакција			– уме да објасни састав вода – зна да пише формуле хидрида и предпостави својства на основу типа хемијске везе
	Оксидоредукционе реакције. Појам оксидације и редукције.	– уме да разликује оксидоредукционе реакције од осталих реакција			– зна да објасни састав вода
	Појам оксидационог и редукционог средства.	– препознаје врсту оксидо-редукционог средства на примерима најважнијих оксидационих, односно редукционих средстава			– зна да пише формуле хидрида и предпостави својства на основу типа хемијске везе
НЕМЕТАЛИ	Вода – својства и значај.				– зна да објасни састав вода
	Водоник. Једињења водоника – хидриди				– зна да пише формуле хидрида и предпостави својства на основу типа хемијске везе

II разред

Природно-математички смер, опшћин смер
(теоријски 72, експериментални задатак 36 часова годишње)

Наставна тема	Садржај	Очекивани исходи	1	2	3
ПЕРИОДНИ СИСТЕМ ЕЛЕМЕНАТА	Метали, неметали и металоиди – општа својства и положај у периодном систему. Племенити гасови – налажење у природи, општа својства.	– уме експериментално са испита и објасни разлике у својствима метала и неметала – зна да објасни својства плементних гасова	АЛУМИНИЈУМ, КАЛАЈ И ОЛОВО	Општа својства елемената IIIa и IVa групе периодног система елемената. Алуминијум – добијање и примена (легуре). Алуминијум–оксид, алуминијум–хидроксид. Алуминати и двогубе соли. Калај и олово – својства и једињења у прегледу.	– уочава одступања у правилном мењању својстава у оквиру групе – зна да једначинама хемијских реакција представи и објасни поступак добијања алуминијума – уме експериментално да покаже и објасни амфотерност алуминијума и прикаже хемијским једначинама – уме да докаже јон алуминијума и објасни поступак – уме да на примеру натријум–тетрахидроксиалумината објасни типове веза у комплексним солима – уме да објасни разлику у дисоцијацији двогубих соли и комплексних соли – уме да објасни примену датих елемената – уме да докаже јоне калаја и олова – уме експериментално да покаже амфотерност калаја и олова и представи хемијским једначинама
ВОДОНИК И КИСЕОНИК	Вода – својства и значај. Загађивање вода. Електролиза као поступак за добијање елемената и једињења. Електролиза воде. Карактеристике атома водоника, изотопи. Водоник (налажење, добијање, својства, примена). Једињења водоника – хидриди. Својства атома кисеоника. Кисеоник и озон (налажење, добијање, својства, примена). Једињења кисеоника – оксиди (подела и општа својства).	– уме на основу својстава воде да објасни улогу и значај воде – зна да објасни ток електролизе – зна да пише једначине процеса на електродама при електролизи воде – на основу структуре хидрида објашњава разлике у својствима – уме да експериментално провери понашање датог оксида (у води, са киселинама и базама) и да представи и објасни промене хемијским једначинама	ПРЕЛАЗНИ МЕТАЛИ	Својства прелазних метала – поређење са алкалним и земноалкалним металима. Својства комплексних једињења. Основни принципи добијања метала. Корозија, заштита од корозије. Гвожђе и челик – добијање и примена. Једињења гвожђа. Кобалт и никл – својства, једињења, примена. Бакар, сребро и злато – општа својства, добијање, примена. Важнија једињења. Хром и манган – својства и једињења у прегледу. Цинк и жива – својства и једињења у прегледу	– уме да објасни разлике у својствима метала на основу структуре атома – зна да даје имена комплексним једињењима – разуме структурне карактеристике примера комплексних једињења у организму – уме да објасни и препозна процес корозије – уме једначинама да представи реакције гвожђа, и његових једињења – уме да докаже јон гвожђа(II) и објасни дати поступак – зна да објасни понашање датих метала према киселинама – уме да докаже јоне бакра(II) и сребра(I) и објасни дате поступке – уме да пореди оксидациону способност калијум–перманганата у различитим срединама, да експериментално покаже и запише хемијским једначинама одговарајуће хемијске реакције – зна да објасни својства и примену елемената и њихових најважнијих једињења – разликује својства живе(I) и живе(II) – уме да покаже и објасни амфотерна својства цинка
АЛКАЛНИ МЕТАЛИ	Општа својства алкалних метала. Налажење у природи (појам руде и минерала), добијање алкалних метала. Оксиди алкалних метала и алкалије. Соли алкалних метала (својства и примена).	– уме да објасни разлике у физичким својствима и реактивности алкалних метала – уме да представи једначинама и објасни процесе при добијању алкалних метала – објашњава разлике у основним својствима једињења (оксида, пероксида, супероксида, хидроксида) – на основу својстава објашњава примену соли алкалних метала – уме да провери и објасни реакцију у води једињења алкалних метала – уме да докаже јоне калијума и натријума и објасни поступак			
ЗЕМНО-АЛКАЛНИ МЕТАЛИ	Општа својства земноалкалних метала – поређење са алкалним металима. Оксиди земноалкалних метала и хидроксида. Калцијум-оксид, калцијум-хидроксид и калцијум-карбонат: својства и примена.	– пореде својства алкалних метала и земноалкалних метала – уме да објасни разлике у својствима једињења и да их пореди са одговарајућим једињењима алкалних метала – на основу својстава објашњава примену датих једињења – уме да докаже јоне земноалкалних метала и објасни поступак			

Наставна тема	Експериментални задатак	1	2	3
	Доказивање јона калцијума, магнезијума, баријума. Апсорпција угљен-диоксида у раствору калцијум-хидроксида. Испитивање водених раствора соли земноалкалних метала индикатором. Добијање и испитивање својстава магнезијум-оксида. Гашење креча. Доказивање јона алуминијума, калаја и олова. Амфотерност алуминијума, калаја и олова. Доказивање јона прелазних метала: гвожђе, манган, сребро, цинк, бакар, жива. Упоредивање редукционих способности метала. Прекристализација бакар (II) – сулфата. Оксидација гвожђе (II) – јона до гвожђе (III) – јона. Испитивање равнотеже хроматни-дихроматни јона Доказивање ањона: хлоридних, сулфатних, фосфатних, карбонатних, нитратних. Дејство разблажене сумпорне киселине на гвожђе, бакар, цинк и олово. Упоредивање оксидационих способности халогених елемената. Добијање и испитивање својстава азота и амонијака. Доказивање амонијум јона. Добијање и испитивање својстава азот (IV) – оксида. Добијање чађи. Добијање и испитивање својстава угљеник (IV) – оксида			– уме експериментално да покаже најважније разлике између органских и неорганских супстанци – разуме појам механизма органске реакције – уме на задатом примеру да објасни механизам реакције
		АЛКАНИ И ЦИКЛО-АЛКАНИ	Класификација угљоводоника, хомологи редови, општа својства угљоводоника. Структура молекула алкана. Номенклатура алкана (IUPAC I тривијална имена). Структурна и конформациона изомерија. Физичка и хемијска својства алкана. Циклоалкани – структура, физичка и хемијска својства.	– препознаје сличности и разлике у структури угљоводоника – уме експериментално да докаже најважнија својства угљоводоника (састав, поларност) – зна да пише различите врсте формула алкана и да даје имена – разуме и уме на моделима да покаже ротацију око једноструке везе и зна у ком односу стоје дате структуре – уме да упоређује и објашњава разлике у физичким својствима алкана – разуме механизам супституције – уме да предпостави и хемијском једначином запише хемијске реакције алкана – разуме и на моделима уочава постојање различитих конформација циклоалкана (столица циклохексана) – зна да пише формуле (користе) и планарне конформације) и да даје имена једноставнијих циклоалкана – зна и објашњава разлику у реактивности појединих циклоалкана, и у односу на алкане

III разред

Природно-математички смер, опцијни смер
(Теоријски 72, решавање експерименталних задатака
36 часова годишње)

Наставна тема	Садржај	Очекивани исходи	
1	2	3	
СВОЈСТВА УГЉЕНИКОВОГ АТОМА	Увод у органску хемију. Својства угљениковог атома (валенца, оксидациони број, хибридизација). Структура органских молекула (врсте веза, геометрија молекула). Формуле органских молекула (молекулске, структурне, рационалне, скелетне, кондензоване). Појам функционална група. Сличности и разлике између органских и неорганских једињења. Реакције органских молекула – појам механизма хемијске реакције	– разуме специфичност угљениковог атома у односу на остале атоме – уме да предпостави на основу познавања својстава угљениковог атома разлоге за постојање великог броја разноликих органских једињења – одређује на основе задатих структурних формула хибридизацију атома и предпоставља просторни распоред – одређује приближно вредности углова између веза на примерима структурних формула једињења са угљеником, кисеоником и азотом – уме да преводи једну врсту формуле у другу – уме на основу молекулске формуле да састави већи број рационалних формула и да уочи разлику уколико се добијају формуле различитих једињења – уочава функционалне групе на примерима задатих структурних формула	– уме да предпостави просторни распоред молекула алкана и да на моделу покаже могућности ротације у датом молекулу – уме да пише формуле и даје имена алкенима (користе) и цис, транс, Е и З ознаке) – уме да објасни механизам елиминације – предвиђа полазне супстанце за добијање одређеног алкана – уме да пореди и објашњава физичка својства алкена и алкана – разуме механизам адиције
		АЛКЕНИ	
		Структура молекула алкена. Геометријска изомерија. Номенклатура алкена. Добијање алкена, физичка својства алкена. Реакције алкена – адиција и полимеризација. Структура диена. Реакције диена.	

1	2	3	1	2	3
		<ul style="list-style-type: none"> – уме да пише и да препознаје класе добијених производа при реакцијама алкена – разуме специфичност структуре коњугованих диена – уме да пише једначине адиције и полимеризације диена 		<p>Инсектициди.</p> <p>Оптички активна једињења, стереоизомерија, номенклатура стереоизомера.</p>	<p>за винил-халогенид, алил-халогенид, хлороформ, угљен-тетрахлорид, бензил-халогенид</p> <ul style="list-style-type: none"> – предпоставља примену халогених деривата за добијање других једињења – разуме механизам нуклеофилне супституције – уме експериментално да покаже својство оптички активних једињења – уме да препозна међусобни однос стереоизомера на задатим формулама – уме да да име оптички активним алканима, алкилхалогенидима са једним хиралним угљениковим атомом користећи ознаке Д и Л
АЛКИНИ	<p>Структура молекула алкина. Номенклатура.</p> <p>Добијање и физичка својства алкина.</p> <p>Реактивност алкина: поређење са алканима и алкенима (дужина, јачина и реактивност једноструке, двоструке и троструке везе).</p>	<ul style="list-style-type: none"> – објашњава структуру молекула алкина – уме да пише формуле и да даје имена алкинима – предпоставља полазну супстанцу за добијање одређеног алкина – уме да пореди физичка и хемијска својства алкина, алкена и алкана – уме да пише једначине адиције на алкине и да препозна добијене класе једињења 			
АРОМАТИЧНИ УГЉОВОДОНИЦИ	<p>Структура бензена.</p> <p>Хомологи ред. Номенклатура. Физичка својства арена.</p> <p>Реакције ароматичних угљеводоника: адиција, супституција.</p> <p>Преглед ароматичних једињења: моно-, полисупституисани деривати, полициклични ароматични угљеводоници.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – разуме и објашњава структуру ароматичних једињења – зна да пише формуле изомера и да даје имена кристели ИUPAC номенклатуру – примењује ознаке о-, м-, п- – разуме механизам електрофилне ароматске супституције на примеру нитровања, сулфовања и хлоровања бензена – уме да пише једначине реакција бензена и да препознаје класе добијених производа – уме да пише формуле и да даје имена по ИUPAC правилима и тривијалне називе на примерима: толуен, стирен, ксилен, анилин, фенол, нафтаген, антрацен, фенантрен 	<p>АЛКОХОЛИ И ФЕНОЛИ</p> <p>Структура молекула алкохола, својства хидроксилне групе. Номенклатура и подела алкохола.</p> <p>Добијање и физичка својства алкохола.</p> <p>Хемијска својства алкохола.</p> <p>Представници алкохола.</p> <p>Феноли: номенклатура, својства (сличности и разлике са алифатичним алкохолима).</p>	<ul style="list-style-type: none"> – уочава и објашњава структурне особености молекула алкохола – уме да пише формуле и даје имена алкохолима – користи тривијалне називе за гликол, глицерол, фенол, бензил алкохол, крезол – уме да предпостави полазну супстанцу за добијање одређеног алкохола – уме експериментално да добије етанол, испита његова најважнија својства – уме да пореди и објашњава физичка својства алкохола са угљеводонцима – уме да представи потпуном хемијском једначином најважније реакције алкохола (грађење алкохолата, оксидација са KMnO_4, елиминација, грађење естара, нуклеофилна супституција (на примеру алкохола и алкохолата)) – уме да разликује феноле од алкохола – уме да пише формуле и даје имена најважнијим фенолима (фенол, крезол, салицилна киселина, пикринска киселина) – уме да пореди киселост фенола, алифатичних алкохола и воде 	
ЗНАЧАЈ УГЉОВОДОНИКА	<p>Земни гас.</p> <p>Нафта – настанак, својства, прерада, примена.</p> <p>Пластичне масе, влакна, каучук и лепкови.</p> <p>Ацетилен.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – зна састав, налажење у природи и примену земног гаса – објашњава принципе прераде нафте и објашњава разлике добијених производа – повезује појмове полимеризација, структура угљеводоника са својствима материјала – уме експериментално да добије и испита својства и разлике у својствима метана, етена, етина 			
ХАЛОГЕНИ ДЕРИВАТИ УГЉОВОДОНИКА	<p>Структура и номенклатура.</p> <p>Добијање. Физичка и хемијска својства (нуклеофилна супституција).</p>	<ul style="list-style-type: none"> – уме да пише формуле и даје имена халогеним дериватима угљеводоника – уме да користи тривијалне називе 	ЕТРИ	Структура молекула етара.	<ul style="list-style-type: none"> – уочава структурне разлике и сличности етара и алкохола

1	2	3	1	2	3
	Физичка и хемијска својства етара. Представници етара.	– уме да пише формуле и даје имена најједноставнијих етара – зна да објасни примену етара	ОРГАНСКА ЈЕДИЊЕЊА СА АЗОТОМ И СУМПОРОМ	Амини – номенклатура. Добијање и физичка својства амина. Реакције амина. Кватернарне амонијум соли – својства. Нитро једињења – својства. Примена. Тиоли, сулфиди и дисулфиди – налажење у природи, добијање дисулфида и сулфида, и најважније реакције.	– уме да пише формуле и даје имена амина – уме да предпостави полазне супстанце за добијање амина – уме да пореди физичка својства амина, алкана и алкохола – уме да пореди разлике у базности амина – уме да пише и објашњава хемијске реакције амина (грађење соли, амида, супституција) – уме да препозна разлике у физичким својствима амина и кватернарних амонијум соли – разликује и објашњава разлику у структури нитратних етара и нитро-једињења – уме да објасни разлике и сличности органских једињења са кисеоником и сумпором – уме да објасни грађење и утицај на физичка својства дисулфидних мостова на примерима природних и вештачких полимера
АЛДЕХИДИ И КЕТОНИ	Својства карбонилне групе. Номенклатура карбонилних једињења. Добијање и физичка својства. Реакције карбонилних једињења. Полуацетали и ацетали – добијање и својства. Представници карбонилних једињења.	– уме да пише формуле и даје имена карбонилним једињењима – користи тривијалне називе за формалдехид, ацеталдехид, бензалдехид, ацетон, ацетофенон – уме да предпостави полазну супстанцу за добијање одређеног карбонилног једињења – уме експериментално да добије пропанон и испита његова својства – разуме механизам нуклеофилне адисије – уме да предпостави и хемијском једначином прикаже примену алдехида и кетона за добијање одређеног једињења (алкохол, незасићени алдехид или кетон, хидроксикиселина, имин) – уме експериментално да покаже разлике између алдехида и кетона реакцијом оксидације и представи хемијском једначином (у молекулском и јонском облику) – разуме и објашњава сличности и разлике у хемијским својствима полуацетала и ацетала	ХЕТЕРО-ЦИКЛИЧНА ЈЕДИЊЕЊА	Тиофен, пирол и фуран – структура, реактивност. Пиридин – структура, реактивност. Преглед најважнијих једињења са хетероцикличним прстеном у саставу.	– уме да објасни структурне разлике између тиола, пирола и фурана и утицај тих фактора на реактивност једињења са киселост пирола и пиридина
РЕШАВАЊЕ ЕКСПЕРИМЕНТАЛНИХ ЗАДАТАКА					
Наставна тема		Експериментални задатак			
КАРБОКСИЛНЕ КИСЕЛИНЕ	Својства карбоксилне групе. Номенклатура и подела карбоксилних киселина. Добијање и физичка својства. Реакције карбоксилних киселина. Деривати карбоксилних киселина. Ацил-халогениди и анхидриди – својства. Естри – добијање, налажење у природи, реакције етара. Амиди – налажење у природи, својства.	– уме да пише формуле и даје имена једноставних моно-, дикарбоксилних киселина – уме да предпостави полазне супстанце за добијање карбоксилних киселина – уме да пореди физичка својства карбоксилних киселина – разуме и препознаје примере киселина и соли и њихову примену у свакодневном животу – уме да пореди киселост карбоксилних киселина, алкохола, фенола, воде, угљене киселине – уме да пише формуле и даје имена једноставнијих примера деривата карбоксилних киселина – разуме и препознаје примере деривата и примену у свакодневном животу	ОРГАНСКА ЛАБОРАТОРИЈА	Хемикалије: подела, чување и мере предострожности у раду са органским супстанцама. Модели молекула	
			ИСПИТИВАЊЕ СВОЈСТАВА ОРГАНСКИХ СУПСТАНЦИ.	Доказивање угљеника и водоника у органским супстанцама. Добијање и испитивање својстава метана, етена и етина. Испитивање растворљивости угљоводоника у поларним и неполарним растварачима. Испитивање растворљивости кисеоничних органских једињења. Испитивање оптичке активности раствора Оксидација метанола, етанола и бутанола до алдехида, односно киселина. Лукасов тест Доказивање глицерола акролеинском пробом. Јодоформска проба. Реакција алдехида са Фелинговим и Толенсовим реагенсом. Добијање и испитивање својстава пропанона. Одређивање једног броја. Добијање етанске киселине из њене соли. Испитивање и поређење киселости карбоксилних киселина (реакцијом различитих киселина са цинком, реакцијом са хидрогенкарбонатима, карбонатима) Доказивање сумпора и азота у органским једињењима.	

Наставна тема	Експериментални задатак
ПРЕПАРАТИВНА ОРГАНСКА ХЕМИЈА	Синтеза етил-ацетата, аспирина.
ИЗОЛОВАЊЕ И ПРЕЧИШЋАЊЕ ОРГАНСКИХ СУПСТАНЦИ	Методе изоловања и пречишћавања органских супстанци. Основни принципи. Дестилација смеше (вино, метанол и вода...). Прекристализација бензоеве киселине. Екстракција пигмената из траве, или уља из коре лимуна или поморанџе. Хроматографске методе – хроматографија на папиру. Изоловање кофеина из чаја или кафе.
ПРИНЦИПИ ИНСТРУМЕНТАЛНИХ МЕТОДА ЗА КАРАКТЕРИЗАЦИЈУ ОРГАНСКИХ ЈЕДИЊЕЊА	Спектрометријске методе: UV и VID спектрофотометрија, IR и NMR. Принципи анализе спектра: IR спектри, NMR спектри.

II разред

*Друшћивено-језички смер
(72 часа годишње)*

Наставна тема	Садржај	Очекивани исходи
1	2	3
СВОЈСТВА УГЉЕНИКОВОГ АТОМА	Увод у органску хемију. Својства угљениковог атома (валенца, оксидациони број). Структура органских молекула. Формуле органских молекула (молекулске, структурне, рационалне, скелетне). Функционална група. Сличности и разлике између органских и неорганских једињења.	– разуме специфичност угљениковог атома у односу на остале атоме – уме да предпостави на основу познавања својстава угљениковог атома разлоге за постојање великог броја разноликих органских једињења – уме на моделима да представи структурне карактеристике органских молекула – уме да преводи једну врсту формуле у другу – уме на основу молекулске формуле да састави већи број структурних формула и да уочи разлику уколико се добијају формуле различитих једињења – уочава функционалне групе на примерима задатих структурних формула – уме да уочи најважније разлике између органских и неорганских супстанци
УГЉОВОДОНИЦИ	Класификација угљоводоника, хомологи редови, општа својства угљоводоника. Структура молекула алкана. Номенклатура алкана (IUPAC I тривијална имена). Структурна изомерија. Физичка и хемијска својства алкана.	– препознаје сличности и разлике у структури и физичким својствима угљоводоника – зна да пише различите врсте формула алкана и да даје имена – уме да упоређује и објашњава разлике у физичким својствима алкана

1	2	3
	Циклоалкани – структура.	– уме да предпостави и хемијском једначином запише хемијске реакције алкана
	Структура молекула алкена. Геометријска изомерија. Номенклатура алкена.	– разуме и на моделима уочава постојање различитих просторних распореда циклоалкана
	Добијање алкена, физичка својства алкена.	– зна основне сличности алкана и циклоалкана
	Реакције алкена – адиција.	– уме да предпостави просторни распоред молекула алкена и да на моделу покаже могућности ротације у датом молекулу
	Структура молекула алкина. Номенклатура. Добијање и физичка својства алкина.	– уме да пише формуле и даје имена алкенима
	Реакције алкина.	– уме да напише једначину елиминације
	Структура бензена. Хомологи ред. Номенклатура.	– уме да пореди и објашњава физичка својства алкена и алкана
	Физичка својства арена. Преглед ароматичних једињења: моно-, полисупституисани деривати, полициклични ароматични угљоводоници.	– уме да пише и да препознаје класе добијених производа при реакцијама алкена
	Земни гас. Нафта – настанак, својства, прерада, примена. Пластичне масе, влакна, каучук и лепкови.	– уме да пише формуле и да даје имена алкенима – уме да пише једначину реакције добијања алкина – уме да пореди физичка и хемијска својства алкина, алкена и алкана – уме да пише једначине адиције на алкине и да препозна добијене класе једињења
ОРГАНСКА ЈЕДИЊЕЊА СА КИСЕОНИКОМ	Структура молекула алкохола, својства хидроксилне групе. Номенклатура и подела алкохола.	– разуме и објашњава структуру бензена – зна да пише формуле изомера и да даје имена кристећи IUPAC номенклатуру и o-, m-, p- ознаке – разликује физичка својства арена и осталих угљоводоника – разуме и препознаје примере примене арена – зна састав, налажење у природи и примену земног гаса и нафте – на основу структурних карактеристика полимера разуме њихову примену
	Добијање и физичка својства.	– уочава и објашњава структурне особености молекула алкохола
	Хемијска својства алкохола. Представници алкохола.	– уме да пише формуле и даје имена алкохолима – користи тривијалне називе за гликол, глицерол
	Феноли: номенклатура, својства (сличности и разлике са алифатичним алкохолима).	– уме да предпостави полазну супстанцу за добијање одређеног алкохола – уме да пореди и објашњава физичка својства алкохола са угљоводоничима – уме да представи хемијском једначином

1	2	3
Структура молекула етара. Физичка својства етара.	најважније реакције алкохола (грађење алкохолата, оксидација, елиминација, грађење естара)	– разуме и препознаје примере деривата и примену у свакодневном животу
Номенклатура карбонилних једињења.	– уме да разликује феноле од алкохола	– зна да објасни физичка и хемијска својства масти, уља и воскова
Добијање и физичка својства.	– уме да пише формуле и даје имена најважнијим фенолима (фенол, крезол, салицилна киселина)	
Реакције карбонилних једињења.	– уме да пореди киселост фенола, алифатичних алкохола и воде	
Полуацетали и ацетали – добијање и својства.	– уочава структурне разлике и сличности етара и алкохола	
Угљени хидрати – структура, распрострањеност у природи. Најважнији представници моно-, ди-, полисахарида (глюкоза, рибоза, фруктоза, сахароза, лактоза, скроб, гликоген и целулоза)	– зна да објасни примену етара	
Номенклатура и подела карбоксилних киселина.	– уме да пише формуле и даје имена карбонилним једињењима	
Добијање и физичка својства.	– користи тривијалне називе за формалдехид, ацеталдехид, ацетон	
Реакције карбоксилних киселина.	– уме да предпостави полазну супстанцу за добијање одређеног карбонилног једињења	
Деривати карбоксилних киселина. Естри – добијање, налажење у природи, реакције естара. Амиди – својства.	– уме да предпостави прикаже примену алдехида и кетона за добијање одређеног једињења (алкохол, киселина)	
Масти, уља и воскови – структура, својства. Примена и значај (сапонификација, детергенти)	– разуме сличности и разлике у хемијским својствима полуацетала и ацетала и примењује на примеру моносахарида	
	– на примеру формуле објашњава структурну разноликост угљених хидрата	
	– зна најважније улоге угљених хидрата	
	– уме да пише формуле и даје имена једноставних моно-, дикарбоксилних киселина	
	– уме да предпостави полазне супстанце за добијање карбоксилних киселина	
	– уме да пореди физичка својства карбоксилних киселина	
	– разуме и препознаје примере киселина и соли и њихову примену у свакодневном животу	
	– уме да пореди киселост карбоксилних киселина, алкохола, фенола, воде, угљене киселине	
	– уме да пише формуле и даје имена једноставнијих примера деривата карбоксилних киселина	
ОРГАНСКА ЈЕДИЊЕЊА СА АЗОТОМ	Амини – номенклатура. Физичка својства амина. Реакције амина. Кватернарне амонијум соли – својства. Основне карактеристике и значај фосфолипида (лецитин) Хетероциклични системи са атомима азота: пирол, пиридин, пурин, пиримидин. Амино киселине – структура, својства. Пептиди. Протеини. Нуклеинске киселине – структура, значај. ДНК и РНК – значај и улога у живим системима. Алкалоиди – структура, улога, дејство на анималне организме.	– уме да пише формуле и даје имена амина
		– уме да пореди физичка својства амина, алкана и алкохола
		– уме да пореди разлике у базности амина
		– уме да пише и објашњава хемијске реакције амина (грађење соли и амида)
		– уме да препозна разлике у физичким својствима амина и кватернарних амонијум соли
		– уз коришћење формуле уме да објасни улогу фосфолипида
		– уме да пише формуле и да објасни структуру
		– зна структурне карактеристике аминокиселина
		– уме да напише формулу пептида
		– разуме на основу структуре улоге протеина
		– зна шематски да представи структуру нуклеинских киселина и објасни улогу у организму
		– зна основне карактеристике
ВИТАМИНИ ХОРМОНИ АНТИБИО-ТИЦИ	Витамини – подела, улога, значај. Хормони – значај, улога, механизам дејства, подела. Антибиотици – значај и примена.	– разуме сложеност датих молекула
		– зна улогу најважнијих представника
ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ	Загађивање атмосфере, воде и земљишта. Извори загађења, главни загађивачи, тенденције. Србија и Црна Гора: ниво загађености природних ресурса и мере заштите.	– разуме појаве које доводе до загађења и могуће последице
		– разуме и уме да уочи изворе загађења и потребу очувања животне средине, као и могуће путеве решавања проблема загађења

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Као очекивани исход у већини наставних тема је и решавање различитих задатака и проблема коришћењем појмова из опште хемије: мол, моларна маса, масени однос, процентни састав, масени удео, количинска концентрација, рН вредност, реакциона топлота, концентрације учесника у хемијској равнотежи, константа равнотеже, степен дисоцијације.

Експериментални задаци се раде на посебно организованим часовима (природно-математички смер), или у оквиру редовне наставе (општи смер). Садржај експерименталних задатака је издвојен и написан као целина, али се мора организовати тако да прати или претходи увођењу нових појмова на часовима редовне наставе.

ФИЗИКА

ЦИЉ И ЗАДАЦИ НАСТАВЕ ФИЗИКЕ

1. **Циљ** наставе у *друштвено-језичком и ојцијем* смеру састоји се у продубљивању сазнања о:

- Основним областима у класичној и модерној физици,
- Физици као фундаменталној науци која омогућава разумевање света око нас,
- Научном мишљењу и научним методама,
- Физичкој слици света,
- Вези између физике, технологије, културе и друштвеног развоја.

ИСХОДИ:

Ученици могу да:

- дефинишу, опишу и примене физичке концепте и квантитативне релације
- примене и конвертују јединице
- примене физичке принципе, теорију и методе
- користе теоријске консеквенце и израчунавају вредности физичких величина
- примењују математичке методе при одређивању физичких величина и релација
- врше процену поузданости добијених резултата у једноставним случајевима
- анализирају једноставне проблеме на бази физичких закона
- примењују теорије и моделе на сличне и нове појаве
- анализирају и процењују једноставне моделе физичких појава

Ученици знају:

- примену физичких принципа и метода у технологији
- детаље физичке слике света и разумеју допринос физике у продубљивању познавања природних појава
- историјски развој физике и схватају да прогрес у физичким сазнањима доприноси технолошком и друштвеном развоју

Ученици су стекли искуство:

- о безбедности и ризицима при експерименталном раду
- у лабораторијском раду
- да се експериментом илуструју физичке појаве, утврђују везе између физичких величина и односи у свету око нас
- да користе мерну опрему, укључујући и компјутерске системе за приказивање и анализирање података
- да планирају, остварују и описују физичке експерименте
- да процењују резултате добијене мерењем

Ученици су способни да у комуникацији:

- користе информације о физичким појавама и односима у облику табела, графика, база података
- усмено као и писмено исправно употребљавају научну терминологију
- процењују релевантност информација о једноставнијим проблемима у технологији и природним наукама

2. **Циљ** и задаци наставе физике у природно-математичком смеру се састоје у продубљивању сазнања о:

- основним областима у класичној и модерној физици,
- физици као фундаменталној науци која омогућава разумевање света око нас,
- научном мишљењу и научним методама,
- физичкој слици света,
- вези између физике, технологије, културе и друштвеног развоја.

ИСХОДИ:

Ученици могу да:

- дефинишу, опишу и примене физичке концепте и квантитативне релације
- примене и конвертују јединице
- примене физичке принципе, теорију и методе
- користе теоријске консеквенце и израчунавају вредности физичких величина
- примењују математичке методе при одређивању физичких величина и релација,

- врше процену поузданости добијених резултата у једноставним случајевима
- анализирају једноставне проблеме на бази физичких закона
- примењују теорије и моделе на сличне и нове појаве
- анализирају и процењују једноставне моделе физичких појава

Ученици знају:

- примену физичких принципа и метода у технологији
- примену физике у другим наукама
- детаље физичке слике света и разумеју допринос физике у продубљивању познавања природних појава
- историјски развој физике и схватају да прогрес у физичким сазнањима доприноси технолошком и друштвеном развоју

Ученици су стекли искуство:

- о безбедности и ризицима при експерименталном раду
- у лабораторијском раду
- да се експериментом илуструју физичке појаве, утврђују везе између физичких величина и односи у свету око нас
- да користе мерну опрему, укључујући и компјутерске системе за приказивање и анализирање података
- да планирају, остварују и описују физичке експерименте
- да процењују резултате добијене мерењем

Ученици су способни да у комуникацији:

- користе информације о физичким појавама и односима у облику табела, графика, база података
- усмено као и писмено исправно употребљавају научну терминологију
- процењују релевантност информација о једноставнијим проблемима у технологији и природним наукама

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I разред
оба смера
(2 часа недељно)

I. УВОД

Физика као наука. Теорија и експеримент.

II. КРЕТАЊЕ

Сабирање и одузимање векторских величина.
Референтни систем. Кретање. Положај и померај.
Средња и тренутна брзина.
Убрзање.
Кретање са сталним убрзањем. Слободан пад.
Коси хитац (Хоризонтални хитац).
Равномерно кружно кретање.
Тангенцијално и радијално убрзање.
Релативност брзине и релативност убрзања.

III. СИЛА И КРЕТАЊЕ

Сила. Маса. Импулс (линијски момент).
Основни закон динамике (Други Њутнов закон).
Сила земљине теже. Сила трења.
Закон акције и реакције. Закон инерције. Инерцијални системи.
Галилејев принцип релативности.
Основна једначина динамике. Примена закона динамике: тежина тела (бестежинско стање).
Неинерцијални системи.
Физички систем. Одржање импулса. Нееластичан судар два тела.
Динамика кружног кретања. Кретање сателита.

IV. РАД И МЕХАНИЧКА ЕНЕРГИЈА

Скаларни производ векторских величина.
Рад сталне силе.
Кинетичка енергија и рад.
Снага.
Потенцијална енергија. Гравитациона потенцијална енергија у близини земљине површине.
Одржање механичке енергије.
Еластичан судар два тела.

V. РОТАЦИОНО КРЕТАЊЕ ЧВРСТОГ ТЕЛА

Векторски производ векторских величина. Ротациона кинематика: угаони померај, угаона брзина и угаоно убрзање. Ротационо кретање са сталним угаоним убрзањем. Веза линијских и угаоних величина. Кинетичка енергија ротационог кретања тела. Момент инерције. Момент силе. Момент импулса тела које ротира. Други Њутнов закон код ротационог кретања тела. Одржање момента импулса. Примена.

VI. ОСНОВИ СТАТИКЕ

Равнотежа тела. Примена (стрма равна, полука)

VII. ГРАВИТАЦИЈА

Њутнов закон гравитације. Гравитациона сила у близини земљине површине. Гравитационо поље. Јачина гравитационог поља. Гравитациона потенцијална енергија. Космичке брзине. Кретање планета (орбита, енергија).

ЛАБОРАТОРИЈСКЕ ВЕЖБЕ

1. Обрада резултата мерења: јединице за масу, време и дужину у СИ систему јединица. Димензиона анализа. Мерење. Грешке мерења. Заокруживање резултата. Обрада резултата мерења помоћу компјутера. Графичко и табеларно приказивање физичких израза помоћу компјутера.
2. Проучавање кретања са сталним убрзањем
3. Одређивање коефицијента статичког трења помоћу стрме равни
4. Провера закона одржања импулса
5. Провера закона одржања механичке енергије

II разред

Друшћивено-језички смер
(2 часа недељно)

I. МОЛЕКУЛСКО КИНЕТИЧКА ТЕОРИЈА ГАСОВА

Увод
Расподела молекула по брзинама.
Модел идеалног гаса. Притисак гаса.
Бојл–Мариотов закон. Температура.
Једначина стања идеалног гаса.
Апсолутна нула. Шарлов закон.
Геј–Лисаков закон.
Авогадров закон.

II. ТЕРМОДИНАМИКА

Унутрашња енергија. Промена унутрашње енергије и рад.
Количина топлоте.
Први принцип термодинамике.
Рад при ширењу гаса.
Топлотни капацитет и специфична топлотни капацитет гаса.
Адијабатски процес
Повратни и неповратни процеси
Ентропија и њено статистичко тумачење
Други принцип термодинамике
Принцип рада и енергетски биланс топлотног мотора. ККД.

III. ОСНОВИ ДИНАМИКЕ ФЛУИДА

Физички параметри идеалног гаса (течности) при кретању.
Једначина континуитета.
Бернулијева једначина
Торичелијева теорема.

IV. МОЛЕКУЛСКЕ СИЛЕ И АГРЕГАТНА СТАЊА

Молекулске силе. Топлотно ширење чврстих тела и течности.
Структура чврстих тела. Кристали.
Еластичност чврстих тела. Хуков закон.

Рад силе еластичности.
Вискозност у течности. Њутнов закон.
Површински напон течности.
Промена агрегатног стања.

V. ЕЛЕКТРОСТАТИКА

Увод. Количина наелектрисања. Закон одржања наелектрисања.
Кулонов закон.
Јачина електростатичког поља. Линије силе.
Флуks електростатичког поља.
Рад у електростатичком пољу.
Потенцијал електростатичког поља. Електрични напон.
Електрични капацитет проводника. Плочасти кондензатор.
Енергија електростатичког поља.

VI. СТАЛНА ЕЛЕКТРИЧНА СТРУЈА

Услови настајања електричне струје. Напон и електромоторна сила.
Јачина и густина електричне струје.
Омов закон за део кола и за цело електрично коло.
Отпор и отпорност.
Цул–Ленцов закон.
Сложено електрично коло. Кирхохова правила.
Електролитичка дисоцијација.
Фарадејеви закони електролизе.
Проводљивост гасова. Јонизација гасова.

VII. МАГНЕТНО ПОЉЕ

Узајамно деловање електричних струја у паралелним проводницима. Магнетна сила.
Магнетно поље. Вектор индукције магнетног поља. Линије индукције.
Магнетни флуks.
Лоренцова сила. Кретање наелектрисаних честица у магнетном пољу.
Проводник са струјом у магнетном пољу. Амперова сила.
Магнетни момент атома. Магнетици.

ЛАБОРАТОРИЈСКЕ ВЕЖБЕ

1. Мерење коефицијента површинског напона
2. Омов закон
3. Мерење отпора
4. Одређивање модула еластичности жице

III разред

(2 часа недељно)

I. ЕЛЕКТРОМАГНЕТНА ИНДУКЦИЈА

Појава електромагнетне индукције
Фарадејев закон електромагнетне индукције.
Ленцово правило.
Самоиндукција
Енергија магнетног поља.

II. ХАРМОНИЈСКЕ ОСЦИЛАЦИЈЕ

Хармонијски осцилатор.
Период и фреквенција осцилација.
Енергија хармонијског осцилатора.
Математичко клатно
Принудне осцилације. Резонанција.

III. НАИЗМЕНИЧНА СТРУЈА

Осциловање струје и напона
Термогени, капацитивни и индуктивни отпори у колу наизменичне струје.
Омов закон за коло наизменичне струје.
Снага наизменичне струје.
Трансформатор. Пренос електричне енергије на даљину.

IV. ТАЛАСИ У МЕХАНИЦИ

Трансверзални и лонгитудинални таласи.
Таласна дужина. Брзина таласа.
Хајгенсов принцип. Одбијање и преламање таласа
Принцип суперпозиције таласа. Стојећи талас.

V. АКУСТИКА

Увод. Извори звука.
Карактеристике звука.
Инфразвук и ултразвук.
Доплеров ефекат у акустици.

VI. ЕЛЕКТРОМАГНЕТНИ ТАЛАСИ

Електромагнетни таласи. Брзина електромагнетних таласа.
Зрачење електромагнетних таласа.
Скала електромагнетних таласа.

VII. ГЕОМЕТРИЈСКА ОПТИКА

Увод. Одбијање и преламање светлости.
Тотална унутрашња рефлексija светлости.
Преламање светлости при пролазу кроз призму.
Сферна огледала. Једначина сферног огледала.
Геометријска конструкција ликова код огледала.
Преламање светлости при пролазу кроз танка сочива. Једначина сочива.
Конструкција ликова код сочива.

VIII. ОПТИЧКИ ИНСТРУМЕНТИ

Лупа
Микроскоп

IX. ТАЛАСНА ОПТИКА

Емисија светлости. Монохроматичност и кохерентност светлости.
Интерференција светлости.
Дифракција светлости на једном отвору. Дифракциона решетка
Поларизација таласа. Поларизована и природна светлост.

X. ДИСПЕРЗИЈА И АПСОРПЦИЈА СВЕТЛОСТИ

Узајамно деловање електромагнетних таласа и супстанцијалних средина.
Дисперзија светлости. Разлагање беле светлости на спектар и слагање компоненти.

ЛАБОРАТОРИЈСКЕ ВЕЖБЕ

1. Период математичког клатна
2. Мерење брзине звука у ваздуху
3. Мерење таласне дужине светлости дифракционом решетком
4. Одређивање жичне даљине сочива на оптичкој клупи

II разред
Општи смер
(2 часа недељно)

I. МОЛЕКУЛСКО КИНЕТИЧКА ТЕОРИЈА ГАСОВА

Увод
Расподела молекула по брзинама.
Модел идеалног гаса. Притисак гаса.
Бојл– Мариотов закон. Температура.
Једначина стања идеалног гаса.
Апсолутна нула. Шарлов закон.
Геј–Лисаков закон.
Авогадров закон.

II. ТЕРМОДИНАМИКА

Унутрашња енергија. Промена унутрашње енергије и рад.
Количина топлоте.
Први принцип термодинамике.
Рад при ширењу гаса.
Топлотни капацитет и специфична тополотни капацитет гаса.
Адијабатски процес

Повратни и неповратни процеси
Ентропија и њено статистичко тумачење
Други принцип термодинамике
Принцип рада и енергетски биланс топлотног мотора. ККД.

III. ОСНОВИ ДИНАМИКЕ ФЛУИДА

Физички параметри идеалног гаса (течности) при кретању.
Једначина континуитета.
Бернулијева једначина
Торичелијева теорема.

IV. МОЛЕКУЛСКЕ СИЛЕ И АГРЕГАТНА СТАЊА

Молекулске силе. Топлотно ширење чврстих тела и течности.
Структура чврстих тела. Кристали.
Еластичност чврстих тела. Хуков закон.
Рад силе еластичности.
Вискозност у течности. Њутнов закон.
Површински напон течности.
Промена агрегатног стања.

V. ЕЛЕКТРОСТАТИКА

Увод. Количина наелектрисања. Закон одржања наелектрисања.
Кулонов закон.
Јачина електростатичког поља. Линије силе.
Флуks електростатичког поља.
Рад у електростатичком пољу.
Потенцијал електростатичког поља. Електрични напон.
Електрични капацитет проводника. Плочасти кондензатор.
Енергија електростатичког поља.

VI. СТАЛНА ЕЛЕКТРИЧНА СТРУЈА

Услови настајања електричне струје. Напон и електромоторна сила.
Јачина и густина електричне струје.
Омов закон за део кола и за цело електрично коло.
Отпор и отпорност.
Джул–Ленцов закон.
Сложено електрично коло. Кирхохова правила.
Електролитичка дисоцијација.
Фарадејеви закони електролизе.
Проводљивост гасова. Јонизација гасова.

VII. МАГНЕТНО ПОЉЕ

Узајамно деловање електричних струја у паралелним проводницима. Магнетна сила.
Магнетно поље. Вектор индукције магнетног поља. Линије индукције.
Магнетни флуks.
Лоренцова сила. Кретање наелектрисаних честица у магнетном пољу.
Проводник са струјом у магнетном пољу. Амперова сила.
Магнетни момент атома. Магнетици.

ЛАБОРАТОРИЈСКЕ ВЕЖБЕ

1. Мерење коефицијента површинског напона
2. Омов закон
3. Мерење отпора
4. Одређивање модула еластичности жице

III разред
(3 часа недељно)

I. ЕЛЕКТРОМАГНЕТНА ИНДУКЦИЈА

Појава електромагнетне индукције
Електромагнетна индукција и Лоренцова сила.
Електромагнетна индукција у непокретном проводнику.
Фарадејев закон електромагнетне индукције.
Ленцово правило.
Самоиндукција
Енергија магнетног поља. Енергија електромагнетног поља.

II. ХАРМОНИЈСКЕ ОСЦИЛАЦИЈЕ

Линеарни хармонијски осцилатор.
Период и фреквенција осцилација.
Енергија хармонијског осцилатора.
Разлагање осцилација. Спектар.
Математичко клатно
Физичко клатно
Осцилаторно коло
Пригушене и непригушене осцилације.
Принудне осцилације. Резонанција.

III. НАИЗМЕНИЧНА СТРУЈА

Синусоидалне промене струје и напона.
Термогени, капацитивни и индуктивни отпори у колу наизменичне струје.
Омов закон за коло наизменичне струје.
Снага наизменичне струје.
Ефективне вредности струје и напона.
Генератори наизменичне струје
Трансформатор. Пренос електричне енергије на даљину.

IV. ТАЛАСИ У МЕХАНИЦИ

Трансверзални и лонгитудинални таласи.
Таласна дужина. Брзина таласа.
Једначина таласа.
Енергија и интензитет таласа.
Хајгенсов принцип. Одбијање и преламање таласа
Принцип суперпозиције таласа. Стојећи талас.

V. АКУСТИКА

Увод. Извори звука.
Карактеристике звука.
Инфразвук и ултразвук.
Доплеров ефекат у акустици.

VI. ЕЛЕКТРОМАГНЕТНИ ТАЛАСИ

Електромагнетни таласи. Брзина електромагнетних таласа.
Зрачење електромагнетних таласа при убрзаном кретању наелектрисаних честица.
Скала електромагнетних таласа.

VII. ГЕОМЕТРИЈСКА ОПТИКА

Увод. Мерење брзине светлости
Одбијање и преламање светлости. Индекс преламања.
Тотална унутрашња рефлексија светлости.
Преламање светлости при пролазу кроз призму и планпаралелну плочу.
Сферна огледала. Једначина сферног огледала.
Геометријска конструкција ликова код огледала.
Преламање светлости при пролазу кроз танка сочива. Једначина сочива.
Конструкција ликова код сочива.
Недостаци сочива

VIII. ОПТИЧКИ ИНСТРУМЕНТИ

Лупа
Микроскоп

IX. ТАЛАСНА ОПТИКА

Емисија светлости. Монохроматичност и кохерентност светлости.
Интерференција светлости.
Растојање међу интерференционим максимумима
Дифракција светлости на једном отвору. Дифракциона решетка
Поларизација таласа. Поларизована и природна светлост.
Малусов закон. Брустеров закон.

X. ДИСПЕРЗИЈА И АПСОРПЦИЈА СВЕТОСТИ

Узајамно деловање електромагнетних таласа и супстанцијалних средина.
Дисперзија светлости. Разлагање беле светлости на спектар и слагање компоненти.
Расејање и апсорпција светлости.

XI. ФОТОМЕТРИЈА

Енергија светлости. Фотометријски односи и величине.
Фотометри
Објективне (енергијске) физичке величине.
Визуелне фотометријске величине.

ЛАБОРАТОРИЈСКЕ ВЕЖБЕ

1. Период математичког клатна
2. Напони у гис колу
3. Мерење брзине звука у ваздуху(осцилоскопом)
4. Резонанција ваздушног стуба у стакленој цеви(одређивање фреквенције)
5. Мерење таласне дужине светлости дифракционом решетком
6. Одређивање жижне даљине сочива на оптичкој клипи
7. Фотометрија (ламбертов закон)

II разред

Природно-математички смер
(3 часа недељно)

I. МОЛЕКУЛСКО КИНЕТИЧКА ТЕОРИЈА ГАСОВА

Увод. Мерење брзине молекула.
Расподела молекула по брзинама.
Модел идеалног гаса. Притисак гаса.
Бојл– Мариотов закон. Температура.
Једначина стања идеалног гаса.
Апсолутна нула. Шарлов закон.
Геј–Лисаков закон.
Авогадров закон.

II. ТЕРМОДИНАМИКА

Унутрашња енергија. Промена унутрашње енергије и рад.
Количина топлоте.
Први принцип термодинамике.
Примена првог принципа термодинамике. Рад при ширењу гаса.
Топлотни капацитет и специфична топлотни капацитет гаса.
Адијабатски процес
Повратни и неповратни процеси
Ентропија и њено статистичко тумачење
Други принцип термодинамике
Статистички смисао другог принципа термодинамике
Принцип рада и енергетски биланс топлотног мотора
Карноов циклус. ККД.

III. ОСНОВИ ДИНАМИКЕ ФЛУИДА

Физички параметри идеалног гаса (течности) при кретању.
Једначина континуитета.
Бернулијева једначина
Примена Бернулијево једначине.

IV. МОЛЕКУЛСКЕ СИЛЕ И АГРЕГАТНА СТАЊА

Молекулске силе. Топлотно ширење чврстих тела и течности.
Структура чврстих тела. Кристали.
Еластичност чврстих тела. Хуков закон.
Рад силе еластичности.
Вискозност у течности. Њутнов закон. Стоксов закон.
Површински напон течности.
Фазни прелази. Промена агрегатног стања.

V. ЕЛЕКТРОСТАТИКА

Увод. Количина наелектрисања. Закон одржања наелектрисања.
Кулонов закон.
Јачина електростатичког поља. Линије силе.
Флукс електростатичког поља.
Рад у електростатичком пољу.
Потенцијал електростатичког поља. Електрични напон.
Вежа јачине поља и градијента потенцијала.
Електрични капацитет проводника. Плочасти кондензатор.
Енергија хомогеног електростатичког поља.
Електрични дипол.
Проводник и диелектрик у електростатичком пољу. Вектор поларизације.

VI. СТАЛНА ЕЛЕКТРИЧНА СТРУЈА

Услови настајања електричне струје. Напон и електромоторна сила.
 Јачина и густина електричне струје.
 Омов закон за део кола и за цело електрично коло.
 Отпор и отпорност.
 Džul–Lencov закон.
 Сложено електрично коло. Кирхохова правила.
 Полупроводници.
 Проводљивост полупроводника.
 Контактна разлика потенцијала. Термоелектричне појаве.
 Електролитичка дисоцијација.
 Фарадејеви закони електролизе.
 Термоелектронска емисија. Електрична струја у вакууму.
 Проводљивост гасова. Јонизација гасова. Самостално и несамостално пражњење.

VII. МАГНЕТНО ПОЉЕ

Узајамно деловање електричних струја у паралелним проводницима. Магнетна сила.
 Интеракција наелектрисања у кретању.
 Магнетно поље. Вектор индукције магнетног поља. Линије индукције. Јачина магнетног поља.
 Магнетни флуks.
 Лоренцова сила. Кретање наелектрисаних честица у магнетном пољу.
 Специфично наелектрисање јона и електрона.
 Праволинијски проводник са струјом у магнетном пољу. Амперова сила.
 Магнетни момент затворене контуре са струјом. Магнетни момент атома.
 Правоугаони рам са струјом у магнетском пољу.
 Магнетици.

ЛАБОРАТОРИЈСКЕ ВЕЖБЕ

1. Одређивање авогадровог броја рејлијевим огледом
2. Мерење коефицијента површинског напона
3. Омов закон
4. Мерење отпора
5. Одређивање хоризонталне компоненте индукције земљиног магнетног поља

III разред
(3 часа недељно)

I. ЕЛЕКТРОМАГНЕТНА ИНДУКЦИЈА

Појава електромагнетне индукције
 Електромагнетна индукција и Лоренцова сила.
 Електромагнетна индукција у непокретном проводнику.
 Фарадејев закон електромагнетне индукције.
 Ленцово правило.
 Самоиндукција
 Енергија магнетног поља. Енергија електромагнетног поља.

II. ХАРМОНИЈСКЕ ОСЦИЛАЦИЈЕ

Линеарни хармонијски осцилатор.
 Период и фреквенција осцилација.
 Енергија хармонијског осцилатора.
 Разлагање осцилација. Спектар.
 Математичко клатно
 Физичко клатно
 Осцилаторно коло
 Пригушене и непригушене осцилације.
 Принудне осцилације. Резонанција.

III. НАИЗМЕНИЧНА СТРУЈА

Синусоидалне промене струје и напона.
 Термогени, капацитивни и индуктивни отпори у колу наизменичне струје.
 Омов закон за коло наизменичне струје.
 Снага наизменичне струје.
 Ефективне вредности струје и напона.
 Генератори наизменичне струје
 Трансформатор. Пренос електричне енергије на даљину.

IV. ТАЛАСИ У МЕХАНИЦИ

Трансверзални и лонгитудинални таласи.
 Таласна дужина. Брзина таласа.
 Једначина таласа.
 Енергија и интензитет таласа.
 Хајгенсов принцип. Одбијање и преламање таласа
 Принцип суперпозиције таласа. Стојећи талас.

V. АКУСТИКА

Увод. Извори звука.
 Карактеристике звука.
 Инфразвук и ултразвук.
 Доплеров ефекат у акустици.

VI. ЕЛЕКТРОМАГНЕТНИ ТАЛАСИ

Електромагнетни таласи. Брзина електромагнетних таласа.
 Зрачење електромагнетних таласа при убрзаном кретању наелектрисаних честица.
 Скала електромагнетних таласа.

VII. ГЕОМЕТРИЈСКА ОПТИКА

Увод. Мерење брзине светлости
 Одбијање и преламање светлости. Индекс преламања.
 Тотална унутрашња рефлексија светлости.
 Преламање светлости при пролазу кроз призму и планпаралелну плочу.
 Сферна огледала. Једначина сферног огледала.
 Геометријска конструкција ликова код огледала.
 Преламање светлости при пролазу кроз танка сочива. Једначина сочива.
 Конструкција ликова код сочива.
 Недостаци сочива

VIII. ОПТИЧКИ ИНСТРУМЕНТИ

Лупа
 Микроскоп

IX. ТАЛАСНА ОПТИКА

Емисија светлости. Монохроматичност и кохерентност светлости.
 Интерференција светлости.
 Растојање међу интерференционим максимумима
 Дифракција светлости на једном отвору. Дифракциона решетка
 Поларизација таласа. Поларизована и природна светлост.
 Малусов закон. Брустеров закон.

X. ДИСПЕРЗИЈА И АПСОРПЦИЈА СВЕТЛОСТИ

Узајамно деловање електромагнетних таласа и супстанцијалних средина.
 Дисперзија светлости. Разлагање беле светлости на спектар и слагање компоненти.
 Рсејање и апсорпција светлости.

XI. ФОТОМЕТРИЈА

Енергија светлости. Фотометријски односи и величине.
 Фотометри
 Објективне (енергијске) физичке величине.
 Визуелне фотометријске величине.

ЛАБОРАТОРИЈСКЕ ВЕЖБЕ

1. Период математичког клатна
2. Напони у rlc колу
3. Мерење брзине звука у ваздуху(осцилоскопом)
4. Резонанција ваздушног стуба у стакленој цеви(одређивање фреквенције)
5. Мерење таласне дужине светлости дифракционом решетком
6. Одређивање жижне даљине сочива на оптичкој клупи
7. Фотометрија (ламбертов закон)

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Ово је реорганизован наставни програм физике урађен на бази предлога актива наставника физике као први кораци у реформи

гимназија које су у пилот програму. Из програма физике за гимназије, објављеном у „Службеном гласнику РС” бр. 5/90 и 3/91, изостављени су садржаји у прва три разреда, који нису били примерени узрасту ученика или нису имали значај у постизању циљева, а њихова обрада је оптерећивала наставни процес. Наведени садржаји и њихов редослед су предлог и могу се заменити садржајима за које наставник процени да више доприносе остваривању постављених циљева. Обрада садржаја није временски планирана. Предвиђено је да активи наставника ураде самостално планове, јер је динамика постизање одговарајућих резултата одређена низом специфичних услова (предзнањем и способностима ученика, расположивом опремом,...). На основу расположивих ресурса школе могу се планирати експерименталне вежбе, демонстрациони огледи, посете музејима, излети и екскурзије. При томе треба водити рачуна да обим планираних садржаја буде довољан за обраду оних наредних садржаја који се ослањају на њих, а повезани су са општим циљевима.

Остваривање добрих исхода претпоставља разноврсност и примереност наставних метода рада. При планирању активности треба имати у виду да укупни наставни процес треба да прожима форма вођења комбинована са подстицањем иницијативе ученика кроз израду пројеката. Израчунавања, решавање проблема и други облици писаног рада треба да карактеришу наставу физике. Кроз реализацију добро осмишљене наставе постепено се изграђује репект стечених научних знања и методологије рада.

Експерименталне вежбе имају истакнуту позицију у настави физике. Поред мерења, у експериментални рад су укључене и припреме као и писање појединачних извештаја (3–5 страна). За једну вежбу, која може да буде саставни део пројекта, може се урадити групни извештај.

Процена постигнутих резултата и оптерећености ученика, као и планирање будућих активности на основу периодичних самоevalуација и евалуација доприноси ефикасности наставног процеса.

Терминологија, симболи и јединице физичких величина одређени су од стране Савезног завода за мере и драгоцене метале („Службени лист СРЈ”, бр. 9/84 и 26/84).

МАТЕМАТИКА

ЦИЉЕВИ И ЗАДАЦИ НАСТАВЕ МАТЕМАТИКЕ

Циљеви наставе математике су:

- Усавршавање менталних способности, израђивање опште математичке културе и формирање научног погледа на свет,
- Подстицање креативности и мотивисање за активан и хуман однос према природном и друштвеном окружењу,
- Развијање схватања о универзалности математике, њеном утицају на развој цивилизације и применљивости на разноврсна подручја савремене науке и технологије,
- Оспособљавање за наставак школовања.

Задачи наставе математике:

- Развијање способности логичког мишљења и закључивања апстракције, генерализације и конкретизације, аналитичког и синтетичког третирања проблема, уз постепено увођење елемената дедукције,
- Подстицање маште ученика обогаћивање интуиције, ширење њихових интересовања,
- Подстицање тачности, прецизности и једноставности у изражавању,
- Овладавањем умећем логичко–вербалног и визуелног сруктурирања проблема и њихових решења,
- Уочавање чврсте повезаности и усклађености чињеница и коришћења тога у непосредном третирању теоријских и практичних питања,
- Развијање критичности ученика путем конинуиране провере резултата и упоређивања примењених метода,
- У односу на ранији узраст ученици треба да овладају тежим мисаоним конструкцијама које се јављају због наглашеног изучавања логике и њене уградње у сложеније релације и система релација,
- Примена теоријских знања у задацима, оспособљавање за прављење добрих математичких модела за решавање практичних проблема.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I разред

Сви смерови

(4 час недељно, 148 часова годишње)

I. ЕЛЕМЕНТИ МАТЕМАТИЧКЕ ЛОГИКЕ И ТЕОРИЈЕ СКУПОВА. УВОД У КОМБИНАТОРИКУ

Природни, цели рационални, ирационални, реални бројеви – обнављање.

Скуп, елемент, ознаке. Венови дијаграми.

Операције пресек, унија, разлика, комплемент и везници и, или, не; таблица коњункције, дисјункције, негације.

Релације подскуп, једнакост између два скупа и везници следе, еквивалентно; таблица импликације и еквиваленције.

Примери операција и релација (углавном са коначним скуповима, али нпр. и рачунање са интервалима на бројевној правој).

Скуповни изрази. Провера тачности неке скуповне (елементарне) формуле.

Примери реченица које су искази или исказне функције (нпр. $x/x = 0$ је нетачан исказ ако $x \in \mathbb{R}$; 3 дели $x+2$ је исказна функција ако $x \in \mathbb{N}$, x је дељиво са 6 следи x је дељиво са 3 је тачан исказ ако $x \in \mathbb{N}$), али и оних које нису – нпр. било која упитна реченица или реченица „2 је мали број”. Примери одређивања вредности променљивих за које нека исказна функција постаје тачна формула – решавање (нпр. решавање коњункције (система) линеарних једначина) или упрошћавање формуле ($3x+2 > 0$ и $-2x-5 < 0$) $\vee x > 5$.

Квантификатори, запис и читање сложених формула. Разни начини изражавања импликације и еквиваленције (потребан и довољан услов). Читање и писање математичкологичког записа најједноставнијих реченица.

Исказне формуле – испитивати тачност на примерима. Таутологије, примери. Примери испитивања дискусијом по слову. Испитивање таут. свођењем на противуречност. Познати примери таутологија (...изражававање импликације и еквиваленције, негација импликације,...) са примена у доказима (контрапозицијом, свођењем на апсурд).

Декартов производ скупова, примери, број елемената производа.

Релација. Особине релација, релације еквиваленције и поретка. Релација еквиваленције и њене класе.

Дефиниција функције и трансформације уз више примера (нпр. „број слова у речи”, таблично и графичко приказивање стања, појава и процеса (из пропорционалности нпр.), дијаграми, елементарни примери из статистике, линеарна функција. Услови „1–1” и „NA”. Бијекција. Композиција функција. Инверзна функција.

Неки комбинаторни примери који се свде на правило збира, односно производа.

II. ГЕОМЕТРИЈСКЕ ФИГУРЕ, ИЗОМЕТРИЈЕ И ПОДУДАРНОСТ

Индуктивно и дедуктивно закључивање у геометрији. Основни појмови (тачка, права, раван, релације „између” и подударности) и дефиниције неких нових (дуж, полуправа, угао, полураван; колинеарне, неколинеарне тачке, конвексан многоугао, међусобни положај правих у равни, троугао као пресек три полуравни исте равни чије се ивице секу у три разне тачке, паралелограм). Понеки комбинаторни пример (број правих, дужи, одређених датим тачкама, број дијагонала,...)

Подударност дужи као један од првих изведених појмова, упоређивање дужи.

Појам изометрије као бијекције која „чува” подударност дужи.

Подударне геометријске фигуре као оне које се једна из друге добијају изометријом („кретањем”)

Круг, подударност. Подударност и упоређивање углова, врсте углова.

Примери изометрија – осна симетрија, централна симетрија; трансформације неких једноставних фигура.

Осносиметричне, централносиметричне фигуре.

Вектор. Паралелно померање (транслација) за дати вектор као пример изометрије.

Оријентисани угао. Ротација као пример изометрије. Транслација, ротација неких једноставних фигура.

Композиција изометрија примењених на једноставним фигурама.

Неколико основних планиметријских теорема (углови са паралелним крацима су подударни ако су исте врсте, ставови (довољ-

ни услови) подударности троуглова,...) без доказа из којих се изводе прве последице: о збиру унутрашњих углова у троуглу, односу спољашњег и њему несуседних унутрашњих углова троугла, збиру унутрашњих, односно спољашњих углова у четвороуглу и уопште конвексном n -троуглу, став о једнакокраком троуглу, став о односима страница и углова у троуглу, став о паралелограму, правоугаонику, ромбу, квадрату; став о симетрали дужи, симетрали угла, описаном и уписаном кругу троугла..., подударност тангентних дужи и применују у разним задацима за вежбу, рачунским задацима (нпр. у вези мере угла), првим доказима и једноставнијим конструкцијама.

III. ПОЛИНОМИ И РАЦИОНАЛНИ АЛГЕБАРСКИ ИЗРАЗИ

NZS и NZD за природне бројеве, операције са разломцима.

Степен са природним изложоцем, моном. Примери операција са мононима.

Алгебарски облик полинома по опадајућим степенима. Операције сабирања, одузимања, множења полинома. Формуле за квадрат, куб бинома.

Делјење два полинома, остатак и одговарајућа једнакост као запис резултата.

Делљивост полинома. Безуов став.

Растављање полинома на чиниоце – примена дистрибутивног закона, квадрата и куба бинома, разлике квадрата разлике и збира кубова,... Растављање полинома другог степена на чиниоце и критеријум у ком случају се (не) може раставити NZS и NZD полинома. Трансформације рационалних алгебарских израза, дефинисаност, услови при извођењу трансформација.

IV. ПРОПОРЦИОНАЛНОСТ, СЛИЧНОСТ

Размера и њено проширивање и скраћивање. Пропорција.

Пропорционалност величина (директна, обрнута), примери (основно из сразмерног рачуна)

Мера дужи. Пропорционалност дужи, Талесова и обрнута Талесова теорема без доказа, коефицијент сличности.

Примена Талесове теореме, примена вектора: подела дужи на n подударних делова, рачунски примери, примена у доказима (нпр. става о средњој линији троугла, односно трапеза, става о тежишту...). Примена Талесове и обрнуте Талесове теореме у конструкцији два перспективно слична троугла, четвороугла..., центар перспективне сличности, и коефицијент сличности.

Сличност, коефицијент сличности. Ставови сличности троуглова. Први примери доказа сличности два троугла, рачунски задаци, (...односно површина сличних фигура,...), конструкције. Примена сличности на правоугли троугао (Еуклидови ставови. Питагорина теорема.)

Примена сличности, дефиниције тригонометријских функција оштрих углова у правоуглом троуглу, геометријски доказ основних тригонометријских идентичности, решавање правоуглог троугла, вредности тригонометријских функција специјалних углова.

V. ЛИНЕАРНА ЈЕДНАЧИНА, НЕЈЕДНАЧИНА, ФУНКЦИЈА

Линеарна функција, особине, график. Једначина праве у координатном систему – једначина праве кроз две тачке, коефицијент правца праве – доказ на основу сличности; знак коефицијента.

Линеарна једначина са једном непознатом, проблеми (нпр. из сразмерног рачуна, рачуна поделе и мешања, процентног и сложеног каматног рачуна)

Једначине које се свode на линеарне. Примена трансформација рационалних алгебарских израза

Функционалне једначине (нпр. $f(2x-3) = 5+x$), идеја смене

Линеарне једначине у којима регулише апсолутна вредност.

Линеарне једначине са параметрима.

График једноставне функције у чијем приказу фигурише апсолутна вредност.

Систем линеарних једначина са две непознате

(разне методе укључујући и примену Крамерових формула).

Анализа графика, графичко решавање система једначина

Примена система једначина

Линеарне неједначине и примена (нпр. у рачуну са приближним вредностима)

Неједначине које се свode на линеарне – примена трансформација рационалних алгебарских израза. Линеарне неједначине у којима фигурише апсолутна вредност.

Графичко решавање система од две линеарне неједначине по x и x у систему Oxy

Линеарне неједначине са параметрима

Неке од основних неједнакости (нпр. да је квадрат сваког реалног броја ненегативан, однос аритметичке и геометријске средине)

Разни примери повезивања садржаја (нпр. одређивање решења система једначина која задовољавају одређене услове или нпр. доказ да је збир корена из 2 и корена из 3 ирационалан број...)

VI. ТРОУГАО, ЧЕТВОРУГАО, КРУГ

Подела троуглова, понављање и даље особине (нпр. симетрала угла троугла сече наспрамну страницу у тачки која је разлаже у односу дужина суседних страница) посебно специјалних (нпр. значајне тачке правоуглог троугла, ...)

Подела четвороуглова, понављање и даље особине

Ставови о централном, периферијском углу и углу између тангенте и тетиве. Тетивни и тангентни четвороугао.

Примена сличности и подударности (у доказима и конструкцијама, рачунским задацима) посебно и на правилне n -троуглове.

Четири писмена задатка са исправкама: 12 часова

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Изоостављено је доста тема, неке од њих се могу обрадити у додатној настави или чак у редовној у натпросечним одељењима:

делови аксиоматике; симетрије, ротације и транслације простора; линеарна (не)зависност вектора, увод у стереометрију, линеарно програмирање; потенција тачке, директне и индиректне изометрије; примена изометрија у конструкцијама или доказима; детаљнија обрада хомотетије (конструкција хомотетичне фигуре за тачку, дуж, троугао, многоугао, круг), површине равних фигура.

Део из Логике не сме да остане изолован од осталог програма, не сме се радити само формално већ што више повезати са осталим и више радити на примерима.

У геометријском делу се полази од кључних теорема које се прихватају без доказа, нпр. ни не помиње се подударност парова тачака веч се полази од првих изведених појмова подударности дужи, односно троуглова (дакле, не улази се у неку строгу аксиоматску причу). Неколико основних планиметријских теорема (углови са паралелним крацима су подударни ако су исте врсте ставови подударности троуглова, ...) такође се узимају без доказа (тачније – без свођења на аксиоме – изостављен је део из аксиоматике).

Геометријски садржаји су подељени у више делова:

II) Подударност и изометрије, IV) Пропорционалност и сличност, VI) Троугао, четвороугао, круг; постоји могућност да и сами наставници по свом плану неки део из II) и IV) пребаци у VI или обрнуто.

Што се тиче дела II) изометрије треба урадити више информативно да би се на подударност и примене подударности могла обратити већа пажња.

РАЧУНАРСТВО И ИНФОРМАТИКА

ЦИЉ И ЗАДАЦИ НАСТАВЕ РАЧУНАРСТВА И ИНФОРМАТИКЕ

Циљ наставног предмета рачунарство и информатика је стицање основне рачунарске писмености и алгоритамског начина мишљења, као и оспособљавање ученика за коришћење рачунара у даљем школовању и будућем раду.

Задаци наставе рачунарства и информатике су:

- упознавање унутрашње организације савремених рачунарских система и начина извршења програма,
- овладавање математичким и физичким основама чувања, обраде и преношење великог броја података,
- овладавање знањима о технолошком развоју рачунарских система и о најважнијим функцијама оперативних система,
- оспособљавање за примену алгоритамског начина размишљања,
- упознавање различитих типова података, структура података и схватање њиховог значаја,

- упознавање коришћења, представљања и интерпретације резултата готових програма,
- стицање целовите слике о могућностима примене савремених рачунарских система,
- оспособљавање за изградњу критичког става о предности-ма и недостацима различитих примена рачунара.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

III разред

(36 часова теорије, 30 часова вежбе годишње)

- I. АЛГОРИТМИ И ПРОГРАМИРАЊЕ
- II. РАДНЕ ТАБЕЛЕ
- III. БАЗЕ ПОДАТАКА
- IV. ИНФОРМАЦИОНИ СИСТЕМИ

IV разред

(32 часова теорије, 30 часова вежбе годишње)

- I. АЛГОРИТМИ И ПРОГРАМИРАЊЕ
- II. НОВЕ ИНФОРМАЦИОНЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ
- III. ЕЛЕМЕНТИ ВЕШТАЧКЕ ИНТЕЛИГЕНЦИЈЕ И ОБЛАСТИ ПРИМЕНЕ РАЧУНАРА
- IV. УПОЗНАВАЊЕ СА НЕКИМ ГОТОВИМ ПРОГРАМИМА
- V. ИНФОРМАТИЧКЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ И ДРУШТВО

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Уводне напомене

За школску 2002/2003. годину објављен је нови наставни план и програм предмета Рачунарство и информатика за први разред свих образовних профила, који је наишао на опште прихватање и одобравање.

За наступајућу школску 2003/2004. годину предвиђено је да се мења само наставни програм (садржаји) у другом разреду и то само у гимназији. Програм је предложила комисија коју је оформио министар просвете. Сам програм је ушао у поступак објављивања и требало би да буде објављен току летњих месеци ове 2003. године.

За трећи и четврти разред промене би следиле сукцесивно за сваку наредну школску годину.

Ово је урађено као прелазна фаза ка новој реформисаној школи (гимназији) која би требало да крене школске 2007/2008. године.

Промене које се најављују су, као што је већ напоменуто, прелазна фаза и имају основни задатак да се превише не заостане у променама предмета, јер су промене у предмету скоро свакодневне.

Овај програм би се примењивао школске 2003/2004. у трећем и четвртном разреду, а школске 2004/2005. године само у четвртном разреду јер би се у међувремену појавиле редовне промене у трећем тј. четвртном разреду.

Наставници који реализују програм треба да имају од 25% до 30% слободу у тумачењу програма, од броја часова и садржаја до распореда тема.

У темама Алгоритми и програмирање чешће користити понављање неких, већ обрађених, важнијих алгоритама.

Поенту програма поставити на практичну примену рачунара и омогућити ученицима да неке интересантније теме обраде кроз семинарске радове, али тако да сваки ученик уради и одбрани бар један (мали) семинарски рад годишње, што ће у многоме олакшати оцењивање.

III разред

Обавезно раздвојити ниво захтева у друштвено-језичком и природно-математичком смеру, изабити корисничке типове, датотеке, нарочито у друштвено-језичком смеру, обрадити на елементарном нивоу.

Изабачити врсте база података у оквиру јединице Начин приступа датотекама обрадити индексне датотеке, индексирање и разлоге за индексирање.

Код теме Информациони системи смањити број часова и читаву тему обрадити на елементарном, информативном нивоу, без упуштања у детаље.

IV разред

Код теме Алгоритми и програмирање обавезно раздвојити ниво захтева у друштвено-језичком и природно-математичком смеру, урадити мањи број задатака али детаљно, како би ученици квалитетније прихватили градиво и стварно схватили о чему се ради.

Код теме Елементи вештачке интелигенције и области примене рачунара о експертским системима испричати само елементарно и повећати број часова посвећених роботизи.

При упознавању са неким готовим програмима повећати број теоријских часова, где год је то могуће користити програм МАТ-НЕМАТИСА или МАТНЛАВ (као програме за симболичко процесирање), али програми не морају бити искључиво математичког типа, нарочито у друштвено-језичком смеру, где је могуће, уместо математичких програма, користити неке друге готове програме, на пример Power Point)

Код теме Информатичке технологије и друштво смањити број часова и тему обрадити на елементарном, информативном нивоу, без упуштања у детаље. Обавезно обрадити интелектуалну својину и легализацију софтвера.

ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ

ЦИЉ И ЗАДАЦИ НАСТАВЕ ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА

Циљ наставе физичког васпитања је задовољавање основних биопсихо-социјалних потреба ученика у области физичке културе; формирање правилног схватања и односа према физичкој култури и трајно подстицање ученика да те активности уграде у свакодневни живот и културу живљења.

Задаци наставе физичког васпитања су:

- развијање и очување антропомоторичких способности у складу са узрастим и индивидуалним карактеристикама;
- квалитативно и квантитативно продубљивање спортско-моторичког образовања;
- оспособљавање за самостално вежбање;
- формирање позитивног става према физичком вежбању и промовисање физичке активности као дела здравог начина живота;
- очување и унапређивање здравља;
- развој позитивне слике о себи;
- промовисање позитивних социјалних интеракција.

Садржаји програма су:

- развијање и очување антропомоторичких способности;
- спортско-техничко образовање;
- повезивање физичког васпитања са животом и радом.

I. РАЗВИЈАЊЕ И ОЧУВАЊЕ АНТРОПОМОТОРИЧКИХ СПОСОБНОСТИ

На свим часовима наставе физичког васпитања предвиђа се:

- развијање основних елемената физичке кондиције карактеристичних за овај узраст и пол, као и других елемената моторне умешности, који служе као основа за повећање радне способности, учвршћивање здравља и даље напредовање у спортско-техничком образовању;
- оспособљавање ученика у самосталном неговању физичких способности, помагању раста, учвршћивању здравља, самоконтроли и провери сопствених физичких и радних способности;
- превентивно-компензацијски рад у смислу спречавања и отклањања телесних деформитета.

Програмски задаци се одређују индивидуално, према полу, узрасту и физичком развоју и физичким способностима сваког појединца на основу оријентационих вредности које су саставни део упутства за вредновање и оцењивање напретка ученика, као и јединствене батерије тестова и методологије за њихову проверу и праћење.

II. СПОРТСКО-ТЕХНИЧКО ОБРАЗОВАЊЕ

Спортско-техничко образовање се реализује у I, II и III разреду кроз заједнички програм (атлетика, вежбе на справама и тлу) и програм по избору ученика, а у IV разреду кроз програм по избору ученика.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

A. ЗАЈЕДНИЧКИ ПРОГРАМ

I разред (2 часа недељно)

I. АТЛЕТИКА

У атлетици радити на усавршавању умења из атлетике стеченим у основном образовању, развијању доминантних моторичких способности за одређену дисциплину.

1. Трчање –
Усавршавање технике трчања на кратке и средње стазе:
– 100 м, 800 м – ученице, 1000 м – ученици, штафета 4x100 м.
2. Скокови
– скок удаљ рационалном техником,
– скок увис једном од рационалних техника
3. Бацања
– бацање кугле „рационалном” техником (ученици 5 кг, ученице 4 кг)

II. ВЕЖБЕ НА СПРАВАМА И ТЛУ

У гимнастици радити на усавршавању умења из гимнастике стеченим у основном образовању, развијању доминантних моторичких способности за одређену дисциплину. (Садржаје гимнастике спроводити у складу са условима које школа поседује, способностима и предзнању ученика)

1. Вежбе на тлу
– два предмета странце улево и удесно.
– вага претклоном и заножњем и сп. постављање руку на тло, одразом стајне ноге колут напред
2. Прескоци
За ученике:
– згрчка, разношка (коњ у ширину висине 120 цм)
За ученице:
– згрчка, разношка (коњ у ширину висине 110 цм)
3. Кругови
За ученике:
– из мирног виса вучењем вис узнето, спуст увис стражни издржај, вучењем вис узнето, спуст увис предњи (полако), саскок.
За ученице:
– на дохватним круговима наскоком згиб, њих у згибу, предњихом спуст у вис стојећи, саскок.
4. Разбој
За ученике:
– на паралелном разбоју из њиха у упору, предњихом саскок са 1/1 окретом према притци;
– на почетку разбоја из њиха у упору у зањиху склек, предњихом упор, зањих у упору, склек, предњихом, упор итд.
За ученице:
– на двовисинском разбоју наскоком увис, ослонити једну ногу о н/п и сп. одразом зањих, предњихом према згрчено у вис лежећи јашући, према на н/п одножењем и саскок окретом за 90 степени (одношка), бок уз притку.
5. Вратило
За ученике:
– дохватно вратило: из виса предњег потрком наупор јашући, прехват и потхват, у упору јашућем коврглај напред (уз помоћ) према одножно назад до упора, одривом од притке саскок назад увито.

6. Греда

За ученице:
– висока греда: залетом и суножним одразом наскоку у упор, према одножно десном (левом) у упор јашући, окрет за 90 степени у упору јашућем, упор седећи, предножити високо. издржај, замахом назад уз помоћ руку у чучањ, усправ, вага чеона, издржај, приножити, јеленски саскок странце, бок уз греду. ПИ

7. Коњ са хваталкама

За ученике:
– према одножно десном напред, замах улево, замах удесно, замах улево и спојено према левом напред, према десном назад, замах удесно и сп. одножењем десне, саскок са 1/2 окрета улево, леворучке, до става на тлу, леви бок уз коња.

III. СПОРТСКА ИГРА (ПО ИЗБОРУ)

Понављање и учвршћивање раније обучаваних елемената.

Минимални образовни захтеви (провера)

Атлетика: трчање на 100 м за ученике и ученице, трчање на 800 м за ученике и 500 м за ученице, скок удаљ, скок увис, бацање кугле – на резултат.

Вежбе на справама и тлу:

- ученици: наставни садржај програма вежби на тлу, прескоку, једне справе у упору и једне справе у вису;
- ученице: наставни садржај програма вежби на тлу, прескоку, греди и двовисинском разбоју.

II разред (2 часа недељно)

I. АТЛЕТИКА

У атлетици радити на усавршавању умења, развијању доминантних моторичких способности за одређену дисциплину и њиховој примени у самосталном вежбању.

1. Трчање
Усавршавање технике трчања на кратке и средње стазе:
– 100 м, 800 м – ученице, 1000 м – ученици, штафета 4x100 м.
2. Скокови
– скок удаљ одабраном техником,
– скок увис одабраном техником.
3. Бацање
– бацање кугле „рационалном” техником (ученици 5 кг, ученице 4 кг).

II. ВЕЖБЕ НА СПРАВАМА И ТЛУ

У гимнастици радити на усавршавању умења, развијању доминантних моторичких способности за одређену дисциплину. (Садржаје гимнастике спроводити у складу са условима које школа поседује, способностима и предзнању ученика).

1. Вежбе на тлу
За ученике:
– из упора за рукама зибом провлак згрчно напред до упора пред рукама опружено;
За ученице:
– кроз став о шакама мост напред на једну ногу (уз помоћ);
2. Прескоци
За ученике:
– згрчка, разношка (коњ у ширину висине 120 цм);
За ученице:
– згрчка, разношка (коњ у ширину висине 110 цм);
3. Кругови
За ученике:
– на доскочним круговима њих, зањихом саскок (уз помоћ).

4. Разбој

За ученике:

- на паралелном разбоју из упора седећег разножно пред рукама, прехватом напред и дизањем склоњено о раменима (увито), спуст назад у упорседећи разножни, прехват рукама иза бутина, сножити, зањихом саскок.

За ученице:

- на двовисинском разбоју из виса на в/п лицем ка н/п климом према згрчено напред до виса лежећег на н/п премама одножно левом назад, прехват разноручно и потхват на н/п у упор јашући, назначити упор, одножењем леве премама и одношка десноручке са $\frac{1}{2}$ окрета удесно, леви бок уз н/п. Спојити у вежбу.

5. Вратило

За ученике:

- дохватно вратило: из мирног виса узмах до упора, одривом од притке саскок назад увито.

6. Греда

За ученице:

- висока греда: чеоно према левом крају греде, залетом и суножним одскоком наскок у упор чучећи (уз помоћ), окрет за 90 степени улево (удесно) у упор чучећи заножно десном (левом), усправ, успон, окрет у успону за 180 степени удесно (улево), лагано трчање у успону до краја греде, скок са променом ноге, саскок згрчено (леђима према крају греде).

7. Коњ са хваталкама

За ученике:

- из упора за рукама, коло заножно левом, коло заножно десном.

III. СПОРТСКА ИГРА (по избору)

Понављање и учвршћивање раније обучаваних елемената, даље продубљивање техничко – тактичке припремљености у складу са изборним програмом.

Учествовање на оделењским, школским или међушколским такмичењима.

Минимални образовни захтеви

Атлетика: трчање на 100 м за ученике и ученице, трчање на 800 м за ученике и 500 м за ученице, скок удаљ, скок увис, бацање кугле – на резултат.

Вежбе на справама и тлу:

- ученици: наставни садржај програма вежби на тлу, прескока, једне справе у упору и једне справе у вису;
- ученице: наставни садржај програма вежби на тлу, прескока, греде и двовисинског разбоја.

III разред

(2 часа недељно)

I. АТЛЕТИКА

У атлетским дисциплинама радити усавршавању умења, развијању водећих моторичких особина за дату дисциплину и њиховој примени у самосталном вежбању.

1. Трчање

Усавршавање технике трчања на кратке и средње стазе:

- 100 м, 800 м – ученице, 1000 м – ученици, штафета 4x100 м.

2. Скокови

- скок удаљ одабраном техником,
- скок увис одабраном техником.

3. Бацање

- бацање кугле „рационалном” техником (ученици 5 кг, ученице 4 кг).

II. ВЕЖБЕ НА СПРАВАМА И ТЛУ

У гимнастички радити на усавршавању умења, развијању доминантних моторичких способности за одређену дисциплину и њиховој примени у самосталном вежбању.

1. Вежбе на тлу

За ученике:

- из упора за рукама зибом премама одбочно до упора напред пред рукама опружено;

За ученице:

- комбинација вежби, две вежбе из акробатике, окрет на једној ноzi, два повезана скока, једна равнотежа, плесни кораци.

2. Прескоци

За ученике:

- прекопит (коњ у ширину висине 120 цм);

За ученице:

- згрчка, разношка (коњ у ширину висине 110 цм).

3. Кругови

За ученике:

- на доскочним круговима из замаха зањихом искрет напред у вис узнето, вис стрмоглави, вис узнето, спуст у вис стражњи, издржај, вучењем вис узнето, спуст у вис предњи.

4. Разбој

За ученике:

- на паралелном разбоју на почетку разбоја из замаха у упору предњихом спуст у склек, зањих у склеку и сп. упор, предњих и сп. склек, зањихом упор, поновити вежбу 3–4 пута.

За ученице:

- на двовисинском разбоју лицем према н/п, залетом и суножним одскоком наскок у упор, премама одножно–десном (левом) у упор јашући на н/п, прехват на в/п и сп. премама одножно левом (десном) у вис седећи на н/п лицем ка в/п предњих, саскок са 1/1 (180) окрета до става на тлу.

5. Вратило

За ученике:

- дохватно вратило: из мирног виса узмах до упора, одривом од притке саскок назад увито.

6. Греда

За ученице:

- висока греда: залетом и суножним одскоком наскок у упор чучећи на левој ноzi, десном одножити (упор чучећи одножно), окрет за 90 степени улево (удесно) до упора чучећег, усправ, одручити, ходање у успону докорацима, вага претклоном и заножењем, издржај, усклон, суножним одскоком скок са променом ногу, окрет у успону за 180 степени, саскок унапред разножењем (леђима према греди).

7. Коњ са хваталкама

За ученике:

- из упора предњег (за рукама), коло предножно левом, коло предножно десном;
- из упора стражњег (пред рукама), коло одножно десном, коло одножно левом.

III. СПОРТСКА ИГРА (по избору)

Усавршавање и увежбавање техничко – тактичких варијанти. Учествовање на оделењским, школским и међушколским такмичењима.

Минимални образовни захтеви

Атлетика: трчање на 100 м за ученике и ученице, трчање на 800 м за ученике и 500 м за ученице, скок удаљ, скок увис, бацање кугле – на резултат.

Вежбе на справама и тлу:

- ученици: наставни садржај програма вежби на тлу, прескока, једне справе у упору и једне справе у вису;
- ученице: наставни садржај програма вежби на тлу, прескока, греде и двовисинског разбоја.

IV разред

(2 часа недељно)

Реализује се програм по избору.

Минимални образовни захтеви (провера)

- учествовање на три такмичења на нивоу оделења или школе у изборном спорту.

ПРОГРАМ ПО ИЗБОРУ УЧЕНИКА

I–IV разред

Опште поставке

Ученици се на основу својих способности и интереса опредељују за један спорт у коме се обучавају, усавршавају и развијају своје стваралаштво током целе године. Спортови су: гимнастика, плес, пливање, рукомет, фудбал, одбојка, кошарка, рвање, аеробик, карате, цудо, бадминтон, оријентиринг и др., а према специфичним географским, климатским и другим условима веслање, кајакарење, клизање, скијање и други спортови за које ученици покажу интересовање.

Свака школа је дужна да обезбеди просторне и друге услове за реализацију најмање четири спорта.

На почетку сваке школске године наставничко веће, на предлог стручног актива наставника физичког васпитања, утврђује спортове за које ученици те школске године могу да се одреде.

Ученици се за изборну наставу опредељују као оделење у целини.

I. ГИМНАСТИКА

Савлађивање основних елемената: ходање, поскоци, скокови и др. Систематска обрада естетског покрета тела без и са реквизитима, различите динамике, ритма и темпа. Примена савладаних елемената у кратким саставима.

Припрема састава за такмичења и приредбе.

II. ПЛЕС

Савлађивање основних корака и покрета, или усавршавање раније наученог, у области друштвеног, модерног, народног и др. врста плесова.

Припрема за такмичења и приредбе.

III. ПЛИВАЊЕ

Савлађивање или усавршавање једне или више техника пливања са стартним скоковима и окретима. Тренинг ради постизања што бољих индивидуалних резултата. Правила пливачких такмичења. Учествовање на разредним, школским и међушколским такмичењима.

IV. РУКОМЕТ

Техника рукомета. Покривање и откривање играча, одузимање лопте, ометање противника. Општи принципи постављања играча у одбрани. Напад са једним или два играча и против зонске одбране. Зонска одбрана и напад „човек на човека”. Уигравање кроз тренажни процес. Правила игре. Учествовање на разредним, школским и међушколским такмичењима.

V. ФУДБАЛ

Техника фудбала. Покривење и откривање играча, одузимање лопте, ометање противника. Општи принципи постављања играча у одбрани. Напад са једним или два играча и против зонске одбране. Зонска одбрана и напад „човек на човека”. Уигравање кроз тренажни процес. Правила малог фудбала. Учествовање на разредним, школским и међушколским такмичењима.

VI. КОШАРКА

Техника кошарке. Шутирање на кош из места и кретања, једном или обема рукама са разних одстојања. Одбрана „зоном” и „човек на човека” и напад против ових врста одбране. Контранапад у разним варијантама и принципи блокова. Уигравање кроз тренажни процес. Правила игре и суђења. Учествовање на разредним, школским и међушколским такмичењима.

VII. РВАЊЕ

Захвати у стојећем ставу: свлачење партнера преко руке, бацање преко рамена, бацање захватом главе и једне руке преко кука, долазак на леђа испод руке, обарање са обухватом трупа, бацање

захватом краста и једне руке преко кука, предњи појас преко моста, дворучни салто преко моста, задњи салто преко моста, комбинација – бочно бацање и појас, комбинација – дворучни салто – обарање, комбинација – појас, раменско бацање.

Захвати у партеру: полунелзон, кључ на врату, обухватом руке са стране превртање на плећке, дупли нелзон дизање руке „ролање” обухватом трупа, долазак на леђа, вучење са стране, из седа укрштеним обухватом трупа превртање на плећке, дизање обухватом трупа и бацање преко моста, дизање крсним обухватом трупа, дизање руке помоћу главе.

Тактика рвања, пропозиције, правила и систем такмичења. Организација школског првенства и учествовање на такмичењима. Сврставање ученика према тежини у групе, време трајања борбе 3х1 минут са 1 минутом паузе.

VIII. КАРАТЕ

Основне технике каратеа: став и кретање у ставу, гард (позиција руку), бодући ударац руком унапред у предео главе и тело, кружни ударац руком, ударац ногом унапред у тело, ударац ногом унапред до висине струка, кружни ударац ногом, одбрана од бодућег ударца руком у главу, одбрана од бодућег ударца руком у тело, одбрана од кружног ударца руком у главу, одбрана од ударца ногом унапред, ударац ногом у страну, ударац ногом уназад, ударац лактом (бодући, унапред, у страну, уназад, кружни), ескиважа, кретање.

Тактика, пропозиције, правила и систем такмичења.

IX. ЦУДО

Основе технике джудоа: падови (напред, назад, у страну), захвати, бацања, чишћења, самоодбрана.

Тактика, пропозиције, правила и систем такмичења.

X. ОРИЈЕНТИРИНГ

Основни појмови оријентиринга: карта, симболи, компас, коришћење карте и компаса, кретање уз карту и компас, одређивање правца север, кретање по задатим тачкама.

Такмичења у оријентирингу, пропозиције и правила.

XI. АЕРОБИК

Основни кораци и кретања одабране врсте аеробика, основни принципи вежбања, делови часа аеробика, самоконтрола и избор оптерећења током вежбања.

Такмичења у аеробику, пропозиције и правила.

XII. БАДМИНТОН

Основи технике: основни ударци, сервис, смеч.

Тактика, пропозиције, правила и систем такмичења.

XIII. ВЕСЛАЊЕ

Основе технике веслања у једној од дисциплина (скиф, дубл–скул, четворац, осмерац), њено усавршавање, тренажни процес.

Тактика, пропозиције, правила и систем такмичења.

XIV. КАЈАКАРЕЊЕ

Основе технике кајакарења у једној од дисциплина (кајак једносед, двосед, четворосед), њено усавршавање, тренажни процес.

Тактика, пропозиције, правила и систем такмичења.

XV. КЛИЗАЊЕ

Основе технике клизања: вођња унапред, уназад, заустављање, преступајући корак, венац, кадетски скок и сл., њено усавршавање.

Тактика, пропозиције, правила и систем такмичења.

Минимални образовни захтеви

Ниво спортско-техничког знања и спортских достигнућа ученика у изборном спорту се проверавају кроз разредна, школска и друга спортска такмичења. У току једне школске године ученик учествује на најмање три такмичења.

ПОВЕЗИВАЊЕ ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА СА ЖИВОТОМ И РАДОМ

Из фонда часова школа у току школске године организује:

- излете са пешачењем или учешће на манифестацијама овога типа,
- кросеве или учешће на манифестацијама овога типа,
- учешће на осталим спортским манифестацијама.

Стручни актив професора физичког васпитања утврђује начин спровођења напред наведених активности..

Школа спроводи такмичења у оним спортовима за које поседује услове и за које ученици покажу интересовање.

Школа организује логоровање и зимовање као начин примене у пракси стечених знања у физичком васпитању и другим наставним областима.

Програм и садржај активности ученика на логоровању и зимовању припрема актив наставника физичког васпитања.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

I. ОСНОВНЕ ОДЛИКЕ ПРОГРАМА

Овај програм физичког васпитања је делом ревидиран и представља прелазну фазу ка програму који је предвиђен за реформисану гимназију.

II. СПЕЦИФИЧНОСТИ ПОЈЕДИНИХ ТЕМАТСКИХ ПОДРУЧЈА И МЕТОДЕ КОЈЕ СЕ КОРИСТЕ ПРИ ЊИХОВОЈ РЕАЛИЗАЦИЈИ

– из „Просветног гласника” број 3 од 31. маја 1991. године стр. 212

III. ОРГАНИЗАЦИЈА РАДА

– из „Просветног гласника” број 3 од 31. маја 1991. године стр. 212

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАПРЕТКА И ПОСТИГНУЋА УЧЕНИКА

Праћење и вредновање ученика у физичком васпитању се обавља сукцесивно током целе школске године.

За праћење физичког развоја и физичких способности служи батерија тестова која обухвата:

- физички развој (висина и маса тела)
- брзина (30 м високи старт)
- општа снага (бацање медицинке)
- снага руку и раменог појаса (издржај у згибу)
- експлозивна снага ногу (скок удаљ из места)
- покретљивост (дубоки претклон)
- издржљивост (трчање 500/800 м)

Провера се обавља на почетку наставне године за I разред и на крају школске године за све разреде. Постигнути резултати се вреднују на основу Критеријума за процену физичког развоја и физичких способности. деце и омладине узраста од 7 до 19 година.

Резултати провере служе сваком појединцу да оцени сопствене напредак.

За праћење спортско техничких достигнућа служе минимални образовни захтеви на основу којих се, након провере знања, вреднује постигнути резултат или техника извођења.

Резултати рада служе наставницима физичког васпитања као основа за програмирање рада у наредном периоду, посебно за индивидуални приступ и одређивање радних задатака за сваког или групу ученика.

Током реализације вршити оцењивање кроз следеће препоручене елементе:

- Редовност похађања часова физичког васпитања
- Активност ученика на часу
- Оцењивање резултата учења путем тестирања напредовања
- Оцењивање усвојености елемената задатих и одабраних активности
- Учешће у оделењским такмичењима и спортским акцијама (такмичар, судија, организатор, културни навијач),
- Наступање за школску екипу
- Ангажовање у спортским активностима ван школе (активан спортиста, судија...)
- Самооцењивање

Резултати провере уносе се у дневник рада наставника физичког васпитања који је саставни део документације наставника школе.

Стручним упутством о начину и поступку оцењивања ученика из ове области прописани су и детаљно објашњени поступци и критеријуми оцењивања ученика.

По извршеном сравњењу са изворним текстом, утврђено је да се у Правилнику о школском календару средњих школа за школску 2003/2004, објављеном у „Просветног гласнику”, број 2/2003, поткрала грешка, па се на основу члана 9. Закона о објављивању закона и други прописа и општих аката и о издавању „Службеног гласника Републике Србије” („Службени гласник РС”, бр. 72/91 и 22/93),

ИСПРАВКА

ПРАВИЛНИКА О ШКОЛСКОМ КАЛЕНДАРУ СРЕДЊИХ ШКОЛА ЗА ШКОЛСКУ 2003/2004. ГОДИНУ

У Правилнику о школском календару средњих школа за школску 2003/2004 („Просветни гласник”, број 2/2003), у наслову табеларног прегледа календара образовно-васпитног рада средњих школа уместо речи: „2002/2003. годину” треба да стоје речи: „2003/2004. годину”.

– Из Републичког секретаријата за законодавство

САДРЖАЈ

Правилник о наставном плану и програму предмета Верска настава за средње школе	1
Правилник о програму огледа за гимназије	17
<hr/>	
Исправка правилника о школском календару средњих школа за школску 2003/2004. годину	88

Издавач: Јавно предузеће „Службени гласник”, Београд, Краља Милутина 27 • Директор и главни и одговорни уредник Милић Мишковић
Телефони: (Редакција 334-64-53 и 323-14-88); (Одељење претплате 323-30-37); (Одељење продаје и огласа 334-64-55 и 323-32-61, факс 323-05-80).

ТЕКУЋИ РАЧУН: 160-14944-58

Штампа: Штампарија „Гласник” – Београд, Лазаревачки друм 15